

Regeringens proposition

1977/78: 40

om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling

beslutad den 27 oktober 1977.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd eller det ändamål som framgår av föredragandenas hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

NILS G. ÄSLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till åtgärder för att främja utvecklingen för de mindre och medelstora företagen.

I propositionen föreslås att de näringspolitiska insatserna på regional nivå breddas och byggs ut kraftigt. Förslag läggs fram om att länsvisa utvecklingsfonder byggs upp i stiftelseform med stat och landsting som huvudmän och med uppgift att till de mindre och medelstora företagen tillhandahålla informations-, rådgivnings-, utbildnings- och konsulttjänster samt lämna lån på hög risknivå.

Fonderna, som föreslås starta sin verksamhet den 1 juli 1978, avses överta de uppgifter som företagareföreningarna f. n. har. Målgruppen för verksamheten föreslås vara mindre och medelstora industriföretag samt vissa serviceföretag med direkt anknytning till industrin. Frågan om servicenäringarnas behov av finansierings- och rådgivningsinsatser i stort kommer att utredas.

Insatser för att främja produktförnyelse och marknadsföring föreslås få hög prioritet i fondernas verksamhet. Även insatser för att främja etablering av nya företag och underleverantörsföretagens utveckling avses bli ägnade stor uppmärksamhet. Som ett led i uppbyggnaden av utvecklingsfonderna föreslås att dessa tillförs de medel som f. n. finns i statens hantverks- och industrilånefond och statens utvecklingsfond.

För budgetåret 1978/79 avses utvecklingsfonderna för sin kreditverksamhet tillföras 322 milj. kr. vilket innebär en ökning med 200 milj. kr. i förhållande till de medel som har tillförts statens hantverks- och industrilånefond och statens utvecklingsfond under innevarande bud-

getår. För budgetåret 1978/79 beräknas statens bidrag till fondernas företagsserviceverksamhet till drygt 58 milj. kr.

Ramen för statlig garanti för lån till hantverks- och industriföretag beräknas för budgetåret 1978/79 till 300 milj. kr.

För uppbyggnad av två regionala investmentbolag dels för Värmland —Bergslagenregionen dels för mellersta Norrland, som dotterbolag till Svenska Industrietablerings AB, beräknas för nästa budgetår 40 milj. kr. Bolagens uppgift avses främst vara att främja etablering av nya företag.

Vidare föreslås vissa ändringar i riktlinjerna för Företagskapital AB, som ägs av staten och bankerna gemensamt. Företagskapital har till uppgift att lämna mindre och medelstora företag kapitaltillskott. I propositionen föreslås att Företagskapital får möjlighet att lösa ut delägare i sådana företag genom att förvärva andra än nyemitterade aktier. Vidare föreslås att Företagskapital ges möjlighet att genom lån underlätta enskildas förvärv av sådana företag eller företagsandelar.

En förstärkning av statens insatser för att främja den småföretagsinriktade fortbildningen föreslås också.

Till bidrag för uppförande av kommunägda industrilokaler, avsedda för uthyrning till mindre och medelstora företag inom främst det inre stödområdet, beräknas för nästa budgetår 30 milj. kr.

För att främja de mindre och medelstora företagens exportansträngningar föreslås att verksamheten vid Sveriges exportråd förstärks och breddas. Förslaget innebär att Exportrådet ges möjlighet att sända ut exportkonsulter för besök i företagen, att erbjuda företagen fler "exportchefer att hyra" och att arrangera fler exportträffar och säljresor. Nya exportörer föreslås få en första marknadsundersökning utförd till subventionerat pris. Vidare föreslås att handelssekreterarkontoren till sig får knyta exportfrämjanderåd bestående av lokalt verksamma affärsmän.

Vidare föreslås att Exportrådet får medel för att fortsätta en informationskampanj för att främja exporten. Vissa åtgärder för att förbättra exportfrämjandets lokala förankring i Sverige samt för att förbättra de kommersiella språkkunskaperna föreslås också.

Det föreslås också att statliga medel ställs till Sveriges turistråds förfogande nästa budgetår för att i samarbete med regionala och lokala turistorgan utveckla produktions- och bokningscentraler. Härigenom bör sammansättningen och utbudet av den svenska turistnäringens tjänster förbättras. Vidare aviseras att Turistrådet i samråd med statskontoret får i uppdrag att utreda förutsättningarna för att datorisera bokningsrutinerna vad gäller svensk turism.

I propositionen läggs också fram förslag som syftar till att lösa vissa för småföretagen akuta problem på kapitalbeskattningens område, dvs. problem som hänger samman med förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen av kapital nedlagt i småföretag. Statsmakterna har re-

dan tidigare uppmärksammat dessa problem och medgivit särskilda lättnader vid kapitalbeskattningen av småföretagen. I propositionen konstateras att utredningsunderlag f. n. saknas för mer genomgripande principiella ändringar i nuvarande system. De nu framlagda förslagen innebär i huvudsak en utvidgning av de lättnader som f. n. medges. Enligt förslagen får substansvärdet av förmögenhet nedlagd i ett småföretags rörelse, jordbruk eller skogsbruk reduceras till 30 % vid såväl förmögenhetsbeskattningen som arvs- och gåvobeskattningen. För att hindra spekulation i fastigheter föreslås samtidigt att vissa spärregler införs. Reduktionen av substansvärdet får enligt spärreglerna inte leda till att företagets värde bestäms till lägre belopp än som motsvarar taxeringsvärdet av fastigheter som ingår i förvärvskällan minskat med de skulder som efter proportionell fördelning belöper på dessa fastigheter. Spärreglerna omfattar dock inte ekonomibyggnader i jordbruk eller byggnader som används i rörelse. I likhet med nuvarande lättnader berör förslagen inte börsnoterade företag eller andra företag vilkas aktier eller andelar omsätts på kapitalmarknaden. De nya reglerna om förmögenhetsskatt avses bli tillämpliga fr. o. m. 1979 års taxering, medan reglerna om arvs- och gåvoskatt föreslås bli tillämpliga i de fall då skattskyldighet har inträtt efter utgången av år 1977. I propositionen förutsickas att kapitalskatteproblemen och andra närliggande frågor skall utredas ytterligare.

Propositionen innehåller även andra förslag till ändringar i beskattningsreglerna. Sålunda föreslås att de regler om beskattning av s. k. fåmansföretag som infördes år 1976 ändras i ett par avseenden. Den särskilda bestämmelsen om värdering av bilförmån i fåmansföretag avses bli upphävd och ersatt av värderingsregler som gäller generellt för anställda i alla företag. En uppmjukning föreslås av den regel som gäller för fåmansföretagens avdrag för tanticemavsättningar o. d. Vidare föreslås viss utvidgning av rätten till det exportkreditstöd som medges i form av extra avdrag för exportkreditkostnader. Förslaget i denna del innebär att även export av konsulttjänster i fortsättningen skall kunna medföra rätt till extra avdrag och att den beloppsgräns som gäller beträffande omfattningen av stödberättigad kredit sänks från 1 milj. kr. till 0,5 milj. kr.

I propositionen aviseras slutligen att en särskild småföretagsdelegation skall tillkallas med uppgift att fortlöpande följa och bevaka utvecklingen på småföretagsområdet.

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-10-27

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ahlmark, Romanus, Turesson, Gustavsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Ullsten, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo

Föredragande: statsministern, statsråden Åsling, Bohman, Mundebo, Burenstam Linder

Proposition om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling

Statsministern anför:

De mindre och medelstora företagen — i det följande kallade småföretagen — spelar en mycket framträdande roll i det svenska näringslivet.

Företag med mindre än 200 anställda svarar i dag för ca hälften av sysselsättningen. Detta innebär att mer än en miljon människor är direkt verksamma i dessa företag. Antalsmässigt utgör småföretagen den helt övervägande delen av företagsamheten. Inte minst på många små orter är de av avgörande betydelse för utkomstmöjligheterna och därmed för dessa orters möjligheter att bibehålla sin livskraft. De har på så sätt stor betydelse för den regionala utvecklingen.

Service och varutillförsel kan på många områden inte klaras utan ett stort antal småföretag. Småföretagen fyller också en väsentlig funktion som underleverantörer och legotillverkare till större inhemska och utländska företag. De utgör en viktig källa för teknisk förnyelse, liksom för tillkomsten av nya affärsidéer.

Förslagen i denna proposition rörande småföretagen är ett uttryck för den vikt regeringen tillmäter vilja och förmåga till personliga företagarinsatser samt utvecklingsmöjligheterna inom denna del av näringslivet. Förslagen utgår ifrån att alla de som är verksamma i företagen — de anställda, företagsägare och företagsledare — har ett gemensamt intresse av att uppnå bästa möjliga produktionsresultat.

Åtgärder som stimulerar till ökad småföretagsamhet medverkar också till en jämnare fördelning av resurserna i samhället och en tillfredsställande sysselsättnings- och servicenivå för medborgarna oberoende av bostads-

ort. Genom en spridning av resurser och inflytande undviks en koncentration av makt och inflytande till ett litet antal företag och beslutsfattare.

Propositionen innehåller också förslag till en administrativ decentralisering av de näringspolitiska besluten i syfte att förkorta kontaktvägarna mellan myndigheter och de omedelbart berörda. En vidgad regional demokrati på det näringspolitiska området ger samtidigt större grupper av medborgare möjligheter att påverka de samhälleliga besluten.

De senaste årens utdragna internationella lågkonjunktur och det för många företag svaga konkurrensläget har skapat stora avsättningssvårigheter för den svenska industrin som helhet. Produktionen har stagnerat och strukturproblemen hotar sysselsättningen inom en rad branscher och företag.

Mot bakgrund härav har regeringen redan vidtagit en rad åtgärder för att förbättra konkurrensläget, i första hand för den utlandskonkurrerande industrin. Till dessa åtgärder hör bl. a. nedskrivningen av kronans värde, den successiva avvecklingen av den allmänna arbetsgivaravgiften och en restriktiv finans- och kreditpolitik.

Även om konkurrensläget förbättras står det svenska näringslivet inför stora omställningar. Flera av de industribranscher där svenska företag av tradition har varit mycket starka och där en expansion tidigare har ägt rum möter nu svårigheter. Basnäringar som stål- och skogsindustrin kan även långsiktigt väntas möta ökad konkurrens bl. a. från länder med rika och lättåtkomliga råvarutillgångar. Inom vissa delar av verkstadsindustrin är det teknologiska försprånget inte längre tillräckligt för att uppväga höga arbetskraftskostnader. På många varuområden måste man också räkna med en förhållandevis låg ökning av efterfrågan.

Flera av våra hemmamarknadsdominerade näringar har likaså mött en ökad internationell konkurrens som skapat problem. I branscher där produktionen är arbetskraftskrävande och där produktionstekniken är välkänd och allmänt tillgänglig spelar lönekostnadsdifferenserna mellan olika länder en stor roll. Konfektionsindustrin och skoindustrin är exempel på branscher, där Sverige under en följd av år bl. a. på grund av dessa förhållanden har tvingats minska produktionsvolymen.

Detta ställer stora krav på en aktiv näringspolitik. En första uppgift måste nu vara att klara den svenska ekonomin och näringslivet över de akuta svårigheterna. Vi måste emellertid också föra en politik som långsiktigt stärker företagets konkurrensmöjligheter och som stimulerar till nytänkande och nya produkter. Det gäller att få till stånd en expansion på de områden där konkurrensförutsättningarna är bäst. Särskild tonvikt måste läggas på längre driven förädling och satsning på tekniskt avancerade varor och tjänster. Det gäller att också få till stånd en ökad nyetablering och inbrytningar på nya marknader.

Det är min uppfattning att vi tidigare här i landet inte tillräckligt uppmärksammat de strukturella förändringar i näringslivet som nu är ofrån-

komliga. Därigenom har även livskraftiga företag slagits ut och koncentrationstendenserna i näringslivet har förstärkts. Det gäller nu för alla parter — samhället, löntagarna och deras organisationer samt företagens ägare och ledare — att gemensamt gripa sig an de problem som kan uppstå vid strukturomvandlingen.

Regeringen avser mot den bakgrunden att stegvis se över och effektivisera näringspolitiken. Som ett *första steg* i en sådan allmän översyn presenteras i denna proposition en analys av *småföretagens* situation och problem samt förslag till åtgärder som syftar till att främja utvecklingen inom denna del av näringslivet.

Genom sin flexibilitet och sin branschmässiga spridning spelar småföretagen, som jag redan understrukit, en viktig roll i näringslivsutvecklingen. I ett läge då det framstår som särskilt angeläget att alla samhällets produktiva resurser tas tillvara på bästa sätt är det viktigt att småföretagens utvecklingsmöjligheter underlättas. Den viktiga produktionsfaktor som vilja och förmåga till företagande innebär måste tas tillvara på ett bättre sätt. Detta är en av de viktigaste förutsättningarna för att långsiktigt kunna stärka det svenska näringslivets konkurrensförmåga och trygga välfärd och sysselsättning.

I ett *andra steg* har regeringen för avsikt att lägga fram förslag till åtgärder som kan underlätta de *omställningar* och *strukturförändringar* som nu är nödvändiga inom vissa branscher. Senare denna dag kommer chefen för industridepartementet att lägga fram sådana förslag rörande bl. a. den svenska specialstålindustrin.

Som ett *tredje steg* har regeringen inlett en översyn av samhällets stöd till *teknisk forskning och utveckling*. Ny produktionsteknik och nya produkter tillhör i ett mer långsiktigt perspektiv de viktigaste utvecklingsfaktorerna för näringslivet. En genomgripande analys av vilka möjligheter som finns att ytterligare stimulera ett ökat utvecklingsarbete pågår f. n. inom regeringskansliet. Regeringen avser att under år 1978 lägga fram förslag i denna fråga.

Som ett *fjärde steg* planerar regeringen att våren 1979 lägga fram *förslag till riktlinjer för näringspolitiken i ett längre perspektiv*. I detta sammanhang kommer bl. a. formerna för den näringspolitiska planeringen att tas upp. Vidare kommer de statliga företagens roll i näringspolitiken att behandlas.

Utöver dessa åtgärdsprogram kommer regeringen bl. a. att lägga fram förslag om ett nytt system för statens medverkan vid företagens exportkreditfinansiering sedan exportfinansieringskommittén (H 1977: 01) lagt fram sitt betänkande.

Jag övergår nu till att översiktligt redovisa regeringens syn på *småföretagens situation och problem*.

Förutsättningarna för att bedriva verksamhet i mindre skala varierar mellan olika näringsgrenar. Småföretagen är t. ex. helt dominerande i

sådana näringar som jordbruk, handel, samfärdsel, privata tjänster och byggnadsverksamhet. Inom industrin finns det stora delområden, där stordriftsfördelar drivit fram verksamhet i större skala. Andelen småföretag är här mindre. Inom tillverkningsindustrin sysselsätts ungefär en tredjedel av det totala antalet yrkesverksamma i småföretag. Denna andel tenderar dock att minska.

Tillverkningsindustrins utveckling mot ökad koncentration har i hög grad styrts av tekniska och efterfrågebetingade faktorer. På så sätt har företagssammanslagningar oftast haft rationella motiv. I andra fall har emellertid fusionerna och företagsöverlåtelserna i stor utsträckning haft sin grund i bristande framtidstro. Det allmänna företagsklimatet har uppfattats som negativt av många enskilda företagare. Det finns också exempel på att samgåenden huvudsakligen har haft skattemässiga orsaker. Därutöver har olika institutionella förhållanden spelat en betydande roll. Företagens finansieringsmöjligheter samt tillgången till utbildad personal och experter påverkar företagens kostnadsbild och utvecklingsmöjligheter. Inte minst kan de krav som samhället ställer på företagen i form av uppgiftsskyldighet och lagstiftning påverka stora och små företag olika.

Det är också numera väl dokumenterat att det finns utvecklingshinder, som är bromsande för småföretagens utveckling. Det är enligt regeringens uppfattning angeläget att komma till rätta med dessa problem och i övrigt förbättra förutsättningarna för en gynnsam utveckling för småföretagen.

Ett bättre utnyttjande av resurserna och utvecklingsmöjligheterna inom småföretagen skulle på ett väsentligt sätt förbättra hela det svenska näringslivets utveckling. Det finns inom småföretagssektorn outnyttjade möjligheter att öka produktionsvolymen och sysselsättningen, produktiviteten, produktutvecklings- och annan förnyelseverksamhet samt exporten.

En allmän förutsättning för att bättre kunna utnyttja dessa möjligheter är en generell ekonomisk politik, som underlättar företagens expansion och vidareutveckling. Så måste t. ex. inom ramen för den nuvarande restriktiva kreditpolitiken i första hand företagens kreditbehov tillgodoses. Småföretagen är särskilt beroende av en jämn tillgång på bankkrediter. Regeringen har som jag nämnt också nyligen lagt fram ett stabiliseringspolitiskt program. Dessa ekonomisk-politiska åtgärder bör öppna möjligheter för en mer expansiv utveckling i det svenska näringslivet.

Innan jag närmare redovisar regeringens överväganden och förslag när det gäller insatser för småföretagen vill jag beröra ett par viktiga utgångspunkter.

Vårt näringsliv bygger huvudsakligen på marknadsekonomins principer. Samhället modifierar emellertid på olika sätt marknadens krafter för att få systemet att fungera smidigt och för att undvika de negativa effekter som kan följa med ett renodlat marknadssystem. Åtgärder som sätts in för att underlätta utvecklingen inom en viss grupp företag får å andra sidan inte utformas så att de försvårar för andra företag eller snedvrider

konkurrensförhållandena. Av detta skäl bör de utvecklingsstimulerande insatserna för småföretagen i princip ha karaktären av åtgärder, som utjämnar orättvisor mellan små och stora företag eller som hjälper företagen över olika tröskelproblem.

Marknadsekonomi bygger också på principen att de enskilda företagen har ett eget företagsekonomiskt ansvar och ett eget ansvar för företagens vidareutveckling. Samhällets åtgärder skall inte utformas så att detta företagsansvar lyfts över på samhälleliga organ. De skall i stället syfta till att ge "hjälp till självhjälp". Det är företagen själva som bestämmer, om de skall utnyttja de resurser och hjälpmedel som samhället ställer till deras förfogande.

Samhällets insatser för småföretagen har hittills varit splittrade och svåröverskådliga. De är inriktade främst på att underlätta företagens kapitalförsörjning och på att tillgodose deras behov av extern information och rådgivning, utbildning och annan service.

På kapitalförsörjningsområdet finns bl. a. företagareföreningarna, lokaliseringssstödet, Norrlandsfonden, AB Industrikredit, AB Företagskredit, Sveriges Investeringsbank AB, Företagskapital AB, Svenska Industrietablerings AB (SVETAB), AB Svensk Exportkredit, styrelsen för teknisk utveckling (STU), statens utvecklingsfond samt de lånegarantier som staten tillhandahåller för olika ändamål. Ändamål, villkor och former för insatserna varierar i hög grad.

Den statliga och statsunderstödda företagsservice som erbjuds småföretagen är inriktad på information, rådgivning och utbildning. Företagsservice i olika former lämnas av bl. a. företagareföreningarna, STU, statens industriverk inkl. dess enhet för företagsutveckling (SIFU), Industriellt utvecklingscentrum i övre Norrland (IUC) och Sveriges exportråd.

Denna splittring har lett till alltför många program och alltför många "dörrar att knacka på" för företagen. Därför är det angeläget att försöka förbättra samordningen och minska avstånden mellan myndigheter och företag.

Jag övergår nu till att översiktligt redovisa de stimulansåtgärder och andra förslag för småföretagen som behandlas i propositionen. De kan i första hand hänföras till följande områden: kapitalförsörjningen, kapitalbeskattningen, företagsservicen och företagarmiljön.

Jag börjar med *kapitalförsörjningsfrågan*.

Småföretagen befinner sig i en annorlunda situation än de stora företagen vad gäller försörjningen både med eget kapital och med lånekapital.

Vad först gäller det egna kapitalet kan de stora företagen ofta öka detta genom emissioner på aktiemarknaden. Småföretagen har inte den möjligheten utan måste i större utsträckning bygga upp sin kapitalbas genom självfinansiering. Själva har småföretagsägarna sällan möjlighet att tillskjuta eget kapital, om de inte äger en förmögenhet vid sidan av företaget. Detta kan medföra att soliditeten hos företag som växer urholkas. I sådana

fall återstår så småningom ofta bara nedläggning eller försäljning till något kapitalstarkt företag som de enda realistiska alternativen.

Chefen för budgetdepartementet kommer i bilaga 3 till denna proposition att lägga fram förslag på skatteområdet, som syftar till att bl. a. förbättra företagens försörjning med eget kapital. Jag återkommer till denna fråga.

Dessutom tar chefen för ekonomidepartementet i bilaga 2 upp vissa förslag rörande Företagskapital AB. Möjligheter öppnas därigenom för Företagskapital att lämna långa lån mot säkerhet bestående av bl. a. panträtt i ett företags aktier. En sådan lånemöjlighet kan utnyttjas av enskilda personer som är lämpliga att överta och driva mindre företag men som har begränsade egna tillgångar. Vidare kan sådan långivning användas för att utöka ett företags eget kapital, för att lösa ett arvskatteproblem eller ett problem med utlösen av arvingar.

Staten erbjuder också småföretagen riskvilligt kapital via Investeringsbanken och SVETAB. Enligt det förslag som chefen för industridepartementet redovisar i bilaga 1 skall SVETAB:s möjligheter att på minoritetsbasis främja nyetableringar utökas genom att regionala investmentbolag inrättas på försök för Värmland—Bergslagenregionen och för mellersta Norrland.

Småföretagen lämnar ofta låg eller ingen utdelning. En minoritetspost i ett sådant företag är därför från placeringssynpunkt inte särskilt attraktiv. Till detta bidrar också svårigheterna att omsätta aktierna i likvida medel. Enligt regeringens mening bör konvertibla skuldebrev i sådana fall kunna utgöra ett alternativ till aktier. Dessa skuldebrev kan ges en sådan utformning att de från banksynpunkt närmar sig eget kapital. I detta sammanhang vill jag nämna att chefen för justitiedepartementet senare denna dag kommer att föreslå regeringen att förelägga riksdagen proposition om viss ändring i aktiebolagslagen (1975: 1385, ändrad senast 1976: 992). Härvid tar han även upp frågan om konvertibla skuldebrev.

När det gäller småföretagens försörjning med lånekapital på hög risknivå kan man konstatera, att dessa ofta har begränsade möjligheter att erbjuda från banksynpunkt tillfredsställande säkerheter. Det föreligger därför ofta svårigheter att få lån för finansiering av s. k. immateriella investeringar, dvs. investeringar i "know how", produktutveckling och marknadsföring.

Industrikredit och Företagskredit, som är till hälften ägda av staten och till hälften av bankerna, lämnar långa krediter med fast ränta till småföretag. Dessa institut fyller väsentligen den uppgift obligationslånen har för stora företag. Företagareföreningarna lämnar s. k. direktlån, som i sin tur finansieras med lån från statens hantverks- och industrilånefond. Även om direktlånen sammantaget endast utgör en mindre del av småföretagens totala krediter är de av strategisk betydelse genom att de vanligtvis

ligger på en hög risknivå. De fordrar inte heller samma säkerheter som ordinarie bankkrediter. Även Investeringsbanken är aktivt engagerad i småföretagens finansiering. I samarbete med företagareföreningarna lämnar Investeringsbanken bl. a. s. k. kombinationslån. Statens utvecklingsfond har sin utlåning inriktad på innovationsverksamhet. Fonden lämnar lån med villkorlig återbetalning till utveckling av nya produkter, processer och system.

Lånen från företagareföreningarna och statens utvecklingsfond utgör på så sätt ett viktigt komplement till den ordinarie kreditmarknaden. Man kan dock peka på vissa brister. De resurser som föreningarna och utvecklingsfonden förfogar över är otillräckliga i förhållande till behoven. För utvecklingsfonden har det också framstått som ett problem att nå en tillfredsställande geografisk spridning av utlåningen. Den institutionella ramen för kreditstödet är, som jag tidigare har nämnt, splittrad. Företagareföreningarna kan dessutom normalt inte ge lån till immateriella investeringar på hög risknivå.

Den kreditverksamhet som speciellt vänder sig till småföretagen bör därför enligt regeringens uppfattning utvidgas och till vissa delar omstruktureras. Krediter bör kunna ges till delvis nya ändamål och på delvis nya villkor. En ökad samordning bör ske mellan olika kreditformer. Besluten bör så långt som möjligt läggas på regional nivå.

Chefen för industridepartementet redovisar i bilaga 1 förslag som bl. a. innebär att resurserna i statens hantverks- och industrilånefond och statens utvecklingsfond sammanförs och regionaliseras. Varje län får enligt förslaget en egen fond, till vilken räntor och amorteringar återförs. Samtidigt förstärks de totala utlåningsresurserna väsentligt. För att handha bl. a. denna verksamhet tillskapas i varje län en särskild stiftelse med staten och landstinget som huvudmän. Samtidigt avses de nuvarande företagareföreningarna bli upplösta. Stiftelserna ges en självständig ställning.

I huvudsak bör långivningen ha samma inriktning och karaktär som hittills. Utlåningsreglerna bör emellertid göras mer generella. Amorteringstiderna föreslås bli mer flexibla. Möjlighet öppnas till längre amorteringsanstånd. Vidare skall långfristiga personlån kunna lämnas för att möjliggöra företagsöverlåtelser och nyetableringar. Utlåningen utvidgas till att omfatta inte bara industriföretag utan även vissa serviceföretag med direkt anknytning till industrin. Lån bör kunna lämnas även till investeringar i produktutveckling och marknadsföring och kunna vara förenade med villkorlig återbetalningsskyldighet.

De nya stiftelserna och den därtill knutna låneverksamheten kan betecknas som ett slags *utvecklingsfonder*. Genom tillkomsten av dessa fonder skapas enligt regeringens mening på regional nivå organ, som på ett bättre sätt kan lösa många av finansieringsproblemen för småföretagen inom industrisektorn. Servicenäringarnas finansieringsproblem liksom deras behov av företagsservice kommer att tas upp till särskild behand-

ling i en kommitté som chefen för handelsdepartementet senare avser att inhämta regeringens bemyndigande för att få tillkalla.

Jag övergår nu till vissa *skattefrågor*.

Som jag redan har framhållit har skattesystemets utformning stor betydelse för företagens utveckling. Det är därför angeläget att företagsbeskattningen är utformad så att den i tillräcklig omfattning tar hänsyn till småföretagens särskilda behov och svårigheter.

Från småföretagens sida har vid olika tillfällen framförts önskemål om ändringar i skattesystemet bl. a. vad gäller uttaget av arbetsgivaravgifter och möjligheterna till resultatreglerande åtgärder. Dessa frågor har ett direkt samband med företagsbeskattningens utformning i stort. F. n. pågår en omfattande översyn av företagsbeskattningen inom företagsskatteberedningen (Fi 1970: 77). Nämda frågor får därför prövas när ställning tas till företagsskatteberedningens förslag. Jag vill erinra om att beredningen skall ha avslutat sitt arbete före utgången av november månad detta år.

Vissa skattefrågor som har direkt betydelse för småföretagen bör dock tas upp redan nu. En sådan fråga gäller utformningen av kapitalbeskattningen på förmögenhet nedlagd i företag. Det förmögenhetsvärde som ett företag representerar träffas av en årlig förmögenhetsskatt. Vidare tas arvs- eller gåvoskatt ut när företaget går över till en ny älgargeneration. Kapitalskatterna träffar i första hand dem som äger eller övertar ett företag men har samtidigt mycket stor betydelse för de ekonomiska förhållandena i företaget som sådant.

För att ägaren av ett företag skall kunna betala förmögenhetsskatten på det i företaget arbetande kapitalet måste han årligen göra avsevärda uttag ur företaget utöver normal arbets- och kapitalersättning. För något större familjeföretag kan dessa uttag uppgå till 10 % av det arbetande kapitalets värde. Förmögenhetsskatten medför härigenom en extra belastning på företaget och kan allvarligt hämma dess utveckling.

Motsvarande problem möter när företaget byter ägare i samband med arv eller försäljning. Även här måste som regel medel tas ut ur företaget för att betala arvsskatten eller köpeskillingen. Marginalskatteeffekter leder till att uttaget ofta blir betydligt större än det nominella skattebeloppet. Det utgör därigenom även i dessa fall en avsevärd belastning för företaget.

I samband med 1970 års skattereform infördes ett provisorium, som syftade till att undanta de små och medelstora företagen från i första hand de skärpningar av förmögenhets- och arvsskatterna som då genomfördes. Dessa regler ersattes år 1974 med de bestämmelser som f. n. gäller. Samtidigt begärde riksdagen en ytterligare översyn av hithörande problem.

De förslag som chefen för budgetdepartementet nu lägger fram i bilaga 3 innebär en fortsatt utbyggnad av gällande system.

Enligt huvudregeln kommer förmögenhets-, arvs- och gåvoskatt att i

fortsättningen beräknas på 30 % av småföretagens substansvärde. För att inte de nya reglerna skall stimulera spekulationsköp av fastigheter införs en spärregel. Denna innebär i princip att reduktionen av substansvärdet till 30 % inte får leda till att företagets förmögenhetsvärde kommer att understiga fastighetens taxeringsvärde efter avdrag för de skulder som efter proportionell fördelning belöper på fastigheten. Åtgärderna får uppfattas som provisoriska i avvaktan på att ytterligare utredningsarbete på skatteområdet blir slutfört.

De nya reglerna bör kunna bidra till en minskad skattebelastning på småföretagen och därigenom göra det möjligt att med bibehållen företagsform driva dessa företag vidare. Samtidigt har lättnaderna avvägs så att de inte skall få effekter, som är oacceptabla från fördelningspolitisk synpunkt.

Chefen för budgetdepartementet lägger också fram förslag om vissa justeringar av de särskilda beskattningsregler för s. k. fåmansföretag som infördes år 1976. Vidare föreslås viss utvidgning av rätten till särskilt avdrag för exportkreditkostnader. Även dessa förslag syftar till att eliminera vissa för småföretagen specifika skatteproblem.

Jag övergår nu till *företagsservicefrågorna*.

Information, rådgivning och utbildning är ofta av mycket stor betydelse för att länka in företagen i en expansiv utveckling. Företagens utvecklingsmöjligheter tas i många fall inte tillvara på grund av bristande information. Informationsbristen är ofta störst när det gäller tekniska frågor och marknadsförhållanden. Egen teknisk och ekonomisk kompetens saknas. Småföretag har dessutom ofta sämre möjligheter än stora att låta sina anställda delta i kurser och annan vidareutbildning.

Det övervägande informations- och serviceutbudet kommer från privata företag eller organisationer. De statligt finansierade insatserna skall ses som ett komplement till dessa. F. n. kanaliseras som jag tidigare har nämnt allmän information, rådgivning och annan service i stor utsträckning genom företagareföreningarna. Insatser på det tekniska området görs av STU i samarbete med föreningarna. Utbildningsinsatserna handhas av SIFU.

Under senare år har företagsservicen förstärkts och breddats. En strävan har varit att få till stånd en ökad regionalisering. För att nå ut med insatserna till så många företag som möjligt har inte minst den uppsökande verksamheten byggts ut.

Den verksamhet som de nämnda organen bedriver på företagsserviceområdet är enligt min uppfattning mycket betydelsefull för småföretagen. En breddning och ytterligare regionalisering av verksamheten bör emellertid öka möjligheterna att nå ut till företagen.

De förslag som chefen för industridepartementet redovisar beträffande inrättandet av regionala utvecklingsfonder innebär att företagsserviceinsatserna kan byggas ut och breddas. Dessa skall kunna fungera som full-

serviceorganisationer, dit företagen kan vända sig med olika problem. Insatser som främjar produktförnyelse och marknadsföring bör ges hög prioritet. Även insatser för att främja etablering av nya företag och underleverantörsföretagens utveckling bör ägnas ökad uppmärksamhet. Serviceföretagens behov av ifrågavarande tjänster kommer som jag tidigare har nämnt att bli föremål för särskild utredning.

Chefen för industridepartementet lägger också fram förslag om statligt stöd i vissa fall till s. k. exploateringsföretag. Förslaget syftar till att förbättra möjligheterna att föra fram uppfinningar till kommersiell exploatering.

Ett av de områden där informations-, rådgivnings-, utbildnings- och kontaktförmedlingsbehovet framstår som störst gäller exportverksamheten. Tröskelproblemen för småföretag när det gäller att saluföra produkter på utlandsmarknaderna har belagts i åtskilliga sammanhang. Samtidigt finns enligt en bred uppfattning outnyttjade möjligheter för en tillväxt baserad på export.

Åtgärder för att stimulera och underlätta en ökad export från småföretagen vidtas fortlöpande genom Exportrådet och inom ramen för de av industriverket administrerade branschprogrammen.

Chefen för handelsdepartementet föreslår i bilaga 4 att Exportrådet skall få ökade resurser för exportfrämjande verksamhet bland småföretag. Rådet kommer därigenom bl. a. att kunna medverka till att finansiera en första marknadsundersökning på utlandsmarknaden. Vidare föreslås att Exportrådets program "exportchef att hyra" skall utökas kraftigt.

Turistnäringen är en starkt småföretagsdominerad "exportverksamhet". Denna näring har speciella behov av service på marknadsföringssidan, eftersom utbudet är splittrat och har svårt att nå fram till konsumenterna. Chefen för handelsdepartementet redovisar förslag om ökade samhällsinsatser även på detta område.

En viktig förutsättning för en gynnsam utveckling inom småföretagsverksamheten är också att företagen har tillgång till ändamålsenliga lokaler för sin expansion. Fr. o. m. budgetåret 1977/78 finns möjlighet att inom det inre stödområdet och på Gotland få statsbidrag till uppförande av mindre kommunala industrilokaler för uthyrning. Chefen för industridepartementet föreslår att det systemet skall byggas ut.

Den allmänna *företagsmiljön* påverkas bl. a. av de krav och regler som samhället i olika avseenden ställer upp. Kraven på uppgiftslämnande till olika centrala myndigheter inverkar t. ex. i hög grad på småföretagen med deras begränsade möjligheter att avsätta resurser för administrativa ändamål. Företagarna har starkt reagerat mot "blankettbördan".

Vissa åtgärder har redan vidtagits för att komma tillrätta med dessa problem. En särskild delegation (B 1977: 09) har inrättats med uppgift att föreslå åtgärder för att reducera och förenkla uppgiftslämnandet. Delega-

tionens verksamhet inriktas också på att få till stånd en prövning av alla nytillkommande eller ändrade uppgiftskrav. Den har befogenhet att föreskriva villkor för uppgiftsinsamlingen, t. ex. genom att viss uppgift inte får samlas in.

Vidare har regeringen tillkallat en utredning (direktiv 1977: 46) angående statistiska centralbyråns uppgiftsinsamling.

Utredningen skall i sitt arbete bl. a. avväga uppgiftslämnarens kostnader mot nyttan av statistiken. Dessutom pågår fortlöpande inom myndigheterna ett arbete som syftar till att förenkla bl. a. företagens uppgiftslämnande.

De nu nämnda åtgärderna är att betrakta som ett första steg när det gäller att begränsa och förenkla uppgiftslämnandet. Det är regeringens avsikt att med kraft driva denna fråga vidare.

I takt med att samhällets näringspolitiska aktiviteter intensifierats har ett stort antal nya stödformer och institutioner skapats. Härigenom har många väsentliga behov av bl. a. service och finansiellt stöd hos småföretagen kunnat tillgodoses. Samtidigt har dock, som jag tidigare har understrukt, möjligheterna för småföretagen att överblicka utbudet av olika stödformer försvårats.

De förslag som regeringen nu lägger fram innebär en ökad samordning och kortare kontaktvägar. I fråga om t. ex. kompletterande krediter och företagsservice kommer företagen i allt väsentligt att kunna vända sig till ett organ nämligen de regionala utvecklingsfonderna.

Jag vill också beröra ett par problem med anknytning till *lagstiftningen på arbetsmarknaden*.

Den arbetsrättsliga lagstiftningens konsekvenser för småföretagen är på viktiga områden föremål för utredningsarbete. Det ankommer bl. a. på den nya arbetsrättskommittén (A 1976: 02) att följa tillämpningen av medbestämmandelagen på de mindre arbetsplatserna. En annan uppgift för kommittén är att komma med förslag rörande tillämpningen av förtroendemannalagen på sådana arbetsplatser. Förslag har nyligen lagts fram.

En utredning (direktiv 1977: 102) för översyn av lagen om anställningsskydd (1974: 12) har nyligen tillsatts. Det blir bl. a. en viktig uppgift för utredningen att söka finna lösningar som vid driftinskränkningar ger den anställde ett förstärkt ekonomiskt skydd men samtidigt ger de mindre arbetsgivarna ökade möjligheter att bära det ekonomiska och sociala ansvaret. I direktiven berörs bl. a. de förslag om trygghetsfonder eller försäkringssystem som har förts fram av organisationer som företräder småföretagsamheten. En annan uppgift blir att söka finna jämkningar i anställningsskyddslagen som utan att förändra dess syfte medger en ökad rörlighet inom arbetslivet och gör det lättare för t. ex. ungdomar och kvinnor att komma in på arbetsmarknaden. Småföretagens särskilda problem kommer också att beaktas i utredningsarbetet.

Slutligen vill jag ytterligare något beröra de viktiga frågorna om *etablering av nya företag* och *överbetalningar av företag*.

Antalet *nyetableringar* har gått ner inom tillverkningsindustrin under det senaste decenniet. Det finns många förklaringar till denna nedgång. Utrymmet för *nyetableringar* har minskat inom industrisektorn. Befintliga företags expansion fyller ut lediga "nischer" eller marknadspotentialer. Presumptiva företagsetablerare köper i större utsträckning redan befintliga företag. Uppfinnare går i högre grad också till befintliga företag med sina idéer än startar egna företag. Härigenom kan den egna risken i många fall begränsas.

Till bilden hör också, som jag tidigare har anfört, att det har blivit mer komplicerat att vara företagare. Även i ett litet företag är kraven på företagarna idag utomordentligt stora. Detsamma gäller för de anställda.

Det bör vara en strävan från samhällets sida att söka främja *nyföretagandet*. Det ger i sin tur bättre möjligheter att skapa en ökad sysselsättning här i landet. I många fall kan en ny produkt eller idé inte exploateras på annat sätt än genom att ett nytt företag startas. *Nyetableringar* förbättrar också samhällets möjligheter att föra en effektiv regionalpolitik.

Hindren för *nyetablering* hänför sig framför allt till problem med kapitalförsörjning och bristande företagsservice. De förslag som redovisas i denna proposition går bl. a. ut på att minska ifrågasvarande hinder. Jag vill bl. a. peka på de regionala utvecklingsfondernas möjligheter att lämna lån med högre risktagande och lägre amorteringstid än hittills. I vissa fall kan det röra sig om rena personlån. Jag vill också peka på förslagen om inrättandet av två regionala investmentbolag och om de utvidgade programmen för utbildning och rådgivning inom ramen för de regionala utvecklingsfonderna.

När det gäller *överbetalning av företag* vill jag erinra om att marknaden för köp och försäljning av medelstora företag, d. v. s. företag med mellan 50 och 200 anställda är mycket begränsad. Förhållandevis få enskilda personer övertar familjeföretag i denna storleksgrupp. Köparkretsen består till största delen av andra företag, ofta investmentbolag. Även för mindre företag med upp till ca 50 anställda, är köparkretsen begränsad.

Ur samhällets synvinkel finns flera skäl som motiverar en breddning av kretsen av köpare till företag som är utbudna till försäljning. Flera företag kan då fortleva i fria och av koncern- och storbolagsanknytningar obundna former. Ett annat viktigt skäl för en breddning utgör de konsekvenser som en ökad koncentration medför i konkurrensavseende. Ett förvärv leder ofta till att det köpande bolaget uppnår en gentemot kunder eller leverantörer omotiverat stark ställning. Detta gäller särskilt om ytterligare effektivitetsvinster genom större produktionsvolym inte är möjlig att uppnå, beroende på bl. a. marknadens avgränsning eller kostnadsförhållanden. Förkomsten av en alltför begränsad köparkrets inne-

bär också risk för att företaget inte tas över av den mest lämpade företagsledningen.

Det förhållandet att enskilda personer sällan uppträder som köpare annat än i de fall det rör sig om köp av mycket små företag, sammanhänger främst med att förmögensvärdet i dessa företag ofta är betydande. Ytterst få enskilda personer har ekonomiska möjligheter att finansiera ett företagsköp.

Det är enligt regeringens uppfattning önskvärt att göra det möjligt för lämpliga enskilda personer utan större förmögenhet att överta även medelstora familjeföretag. I propositionen redovisas flera förslag som underlättar företagsöverlåtelser av detta slag.

För de regionala utvecklingsfonderna öppnas sålunda möjligheter att lämna långa personlån vid överlåtelse. Som jag tidigare har nämt skapas också möjligheter att belåna aktier i Företagskapital för att underlätta en överlåtelse. Vidare vill jag erinra om att chefen för justitiedepartementet senare denna dag kommer att föreslå regeringen att förelägga riksdagen proposition om vidgad möjlighet att medge undantag (dispens) från aktiebolagslagens låneförbud vid förvärv av aktier i bolag.

Sammantaget bör dessa åtgärder tillsammans med de förslag om förändringar på kapitalskatteområdet som jag tidigare har redogjort för, på ett väsentligt sätt kunna underlätta företagsöverlåtelser. Chefen för budgetdepartementet avser att senare inhämta regeringens bemyndigande att tillkalla en kommitté för att bl. a. undersöka möjligheterna att genom ändring av beskattningsreglerna ytterligare underlätta sådana överlåtelser.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att de förslag till åtgärder som nu redovisas på småföretagsområdet på ett aktivt sätt bör kunna bidra till att erbjuda gynnsammare utvecklingsbetingelser för dessa företag. Åtgärderna utgör därmed, enligt regeringens bedömning, också ett viktigt led i strävan att uppnå grundläggande mål för den övergripande ekonomiska politiken. Förslagen bör samtidigt ses som ett första steg i ett fortlöpande reformarbete på småföretagsområdet.

För att ytterligare förstärka kontaktvägarna mellan regeringen och småföretagsamheten är det regeringens avsikt att låta tillkalla en särskild småföretagsdelegation. Huvuduppgiften för delegationen kommer att vara att fortlöpande följa och bevaka utvecklingen på småföretagsområdet, initiera olika åtgärder samt i övrigt lämna synpunkter och råd rörande samhällets småföretagspolitik.

Delegationens verksamhet kommer att bedrivas direkt under regeringen. I delegationen kommer att ingå representanter för bl a företagens och de anställdas organisationer, landstingen samt vissa myndigheter och organ inom det näringspolitiska området.

Det är också regeringens avsikt att ta initiativ till olika informationsinsatser rörande företagandets villkor. Enligt regeringens mening bör

sådana insatser på ett aktivt sätt kunna verka stimulerande på intresset att starta och driva företag. Sådana insatser förutsätter en nära samverkan med företagens och de anställdas organisationer.

Vissa viktiga frågor som har starka beröringspunkter med småföretagen tas inte upp i denna proposition. Detta gäller bl. a. företagsbeskattningen i stort, frågan om särskild bolagsform för småföretag, rättshjälp till företagare, exportkreditfinansiering, trygghetslagarna, forsknings- och utvecklingsfrågor, kapitalförsörjningen i stort, servicenäringarnas situation och problem samt frågan om delpension för småföretagare. Anledningen till att dessa frågor inte nu tas upp är bl. a. att regeringen inte velat föregripa pågående utredningar.

Statsråden Åsling, Bohman, Mundebo och Burenstam Linder utvecklar senare de närmare riktlinjerna för och utformningen av de förslag till åtgärder inom småföretagsområdet vilkas huvudinriktning jag har redogjort för. Statsrådets anföranden och förslag redovisas i underprotokollet för resp. industri-, ekonomi-, budget- och handelsdepartementen.

Statsministern avslutar.

Med hänvisning till vad jag och övriga statsråd har anfört hemställer jag att regeringen i en gemensam proposition *dels* bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag nu har anfört om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling, *dels* förelägger riksdagen vad övriga föredraganden har anfört för de åtgärder som de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till statsministerns och övriga föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredragandena har anfört för den åtgärd eller det ändamål som de har hemställt om.

Regeringen föreskriver att de anföranden och förslag som redovisas i industri-, ekonomi-, budget- och handelsdepartementens underprotokoll skall bifogas propositionen som bilagorna 1—4.

Regeringens proposition

1977/78:40

Bilaga 1

Industridepartementet

Åtgärder för att främja de mindre och medel- stora företagens utveckling

**såvitt avser
industridepartementets verksamhetsområde**

Regeringens proposition 1977/78:40

INDUSTRIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-10-27**Föredragande:** statsrådet Åsling**Anmälan till proposition om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling såvitt avser industridepartementets verksamhetsområde****1 Inledning**

De mindre och medelstora företagens situation har under senare år tilldragit sig ett allt större intresse. Dessa företag utgör en mycket viktig del av vår samhällsekonomi. De svarar för en betydande del av den totala sysselsättningen inom näringslivet. Det kan allmänt konstateras att utvecklingen har kommit att öka kraven på både företag och deras anställda. För speciellt de mindre och medelstora företagen har detta i många fall lett till stora påfrestningar och anpassningsproblem.

Som ett första led i en förstärkning av näringspolitiken har regeringen utarbetat ett samlat program för de mindre och medelstora företagen. Statsministern har tidigare denna dag angett riktlinjerna för detta program och översiktligt redovisat förslag om åtgärder inom småföretagsområdet.

Ett underlag för regeringens överväganden och förslag utgörs av resultaten av den omfattande utredningsverksamhet som har bedrivits för att kartlägga och analysera de mindre och medelstora företagens situation och utvecklingstendenser. Här bör främst nämnas verksamheten vid statens industriverk, vissa universitet och högskolor samt näringslivsorganisationerna. Resultaten av denna utredningsverksamhet redovisas i sammanfattande form i det följande (avsnitt 2).

Därutöver har de mindre och medelstora företagens problem analyserats och övervägts av olika offentliga utredningar.

Inom industridepartementets verksamhetsområde har följande utredningsförslag lämnats.

Företagareföreningsutredningen (A 1975:3) tillkallades med stöd av regeringens bemyndigande den 30 oktober 1975 för att utreda företagareföreningarnas ställning och roll inom den närings- och regionalpolitiska organisationen samt för att göra en fördjupad analys av vissa frågor om de små och medelstora företagens tillgång och efterfrågan på krediter.

Utredningen avlämnade i januari 1977 sitt betänkande (SOU 1977:3) Utbyggd regional näringspolitik¹⁾.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), skolöverstyrelsen (SÖ), överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), statens industriverk, styrelsen för teknisk utveckling (STU), statens utvecklingsfond, exportkreditnämnden, samtliga länsstyrelser, stiftelseutredningen, kapitalmarknadsutredningen, företagsobeståndskommittén, sysselsättningsutredningen, STU-kommittén, decentraliseringsutredningen, Centralorganisationen SACO/SR, Familjeföretagens förening, samtliga företagareföreningar, Svenska handelskammarförbundet, samtliga handelskamrar, AB Industrikredit, AB Företagskredit, Institutet för företagsledning (IFL), Landsorganisationen i Sverige (L.O), samtliga landstingskommuner, Gotlands, Göteborgs och Malmö kommuner, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Post- och kreditbanken, Stiftelsen industricentra, Norrlandsfonden, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska sparbanksföreningen, Svenska åkeriförbundet, Sveriges exportråd, Sveriges föreningsbankers förbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges investeringsbank AB, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sveriges köpmannaförbund, fullmäktige i Sveriges Riksbank, Företagareföreningarnas förbund och Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Flera remissinstanser har bifogat yttranden från bl. a. kommuner, FCO-distrikt, länsarbetsnämnder m. fl. myndigheter och organ. SHIO, Industriförbundet, SAF och Familjeföretagens förening har avgett gemensamt yttrande. Detsamma gäller AB Industrikredit och AB Företagskredit. Post- och kreditbanken ansluter sig till Svenska bankföreningens yttrande. SACO/SR ansluter sig till särskilt yttrande från Svenska Civilingenjörsförbundet. Yttranden över betänkandet har avgetts även av Sveriges Mekanförbund, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) och Expolaris.

Genom beslut den 20 september 1974 uppdrog *Kungl. Maj:t* åt statens industriverk att utreda vissa frågor beträffande kursverksamheten m. m. vid statens industriverk.

I rapporten (SIND 1975:6) Kursverksamheten m. m. vid statens industriverk har verket redovisat resultaten av utredningsarbetet.

Efter remiss har yttranden över rapporten avgetts av statskontoret, RRV, dåvarande universitetskanslersämbetet (UKÄ), SÖ, AMS, STU, statens provningsanstalt (SP), länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Västernorrlands

¹⁾ Landshövdingen Karl Frithiofson, ordförande, riksdagsledamoten Sven G. Andersson (fp), landstingsrådet Paul Ericsson (s), riksdagsledamoten Filip Fridolfsson (m), f. d. riksdagsledamoten Birgit Hjalmarsson (s), riksdagsledamoten Johan A. Olsson (c) och f. d. riksdagsledamoten Karl Rask (s).

samt Norrbottens län, Svenska handelskammarförbundet, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges industriförbund, SHIO, TCO, SACO/SR – som har överlämnat yttrande från SACO/SR:s personalförening vid statens industriverk, i vilket centralorganisationen instämmer –, LO, SAF, IFL, Svensk industriförening och personalorganisationerna vid statens industriverk. Flera remissinstanser har bifogat yttrandet från bl. a. kommuner, universitet och högskolor, länsarbetsnämnder m. fl. myndigheter och organ.

Med skrivelse den 15 juni 1977 har *SINFODOK-utredningen (I 1975:04)*¹⁾ redovisat förslag om intensifierad informations- och dokumentationsverksamhet vid vissa företagareföreningar m. m.

Efter remiss har yttranden över förslaget avgetts av patent- och registreringsverket, statens industriverk, STU, statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFODOK), Ingenjörsvetenskapsakademien, LO, SHIO, TCO och Företagareföreningarnas förbund.

Ytterligare utredningar, som också har starka beröringspunkter med de mindre och medelstora företagen, har ännu inte avslutat sina arbeten. Bland dessa utredningar bör nämnas främst 1974 års bolagskommitté (Ju 1974:21), 1968 års kapitalmarknadsutredning (Fi 1969:59), banklagsutredningen (Fi 1976:04), utredningen (E 1977:01) angående statistiska centralbyråns uppgiftsinsamling, företagsskatteberedningen (Fi 1970:77), 1972 års skatteutredning (Fi 1972:02), exportfinansieringskommittén (H 1977:01), sysselsättningsutredningen (A 1974:02), utredningen om utbildning i företag (A 1975:01), nya arbetsrättskommittén (A 1976:02), företagsobeståndskommittén (Fi 1976:03) och utredningen (1977:102) om översyn av anställningsskyddslagstiftningen. Vidare har regeringen genom beslut den 22 december 1976 uppdragit åt industriverket att utreda frågor om regional produktutvecklingsservice till mindre och medelstora företag och enskilda uppfinnare m.m. och genom beslut den 10 februari 1977 uppdragit åt STU att utreda frågor rörande främst mindre och medelstora företags utnyttjande av ny teknik.

Exportfinansieringskommittén, 1968 års kapitalmarknadsutredning, företagsskatteberedningen och 1972 års skatteutredning beräknas avsluta sina uppdrag före utgången av år 1977.

STU-kommittén (I 1974:06) har nyligen lagt fram sitt betänkande (SOU 1977:64) STUs stöd till teknisk forskning och innovation.

En stor mängd synpunkter och förslag rörande åtgärder på småföretagsområdet har förts fram i skrivelser från organisationer, företag och enskilda m. fl.

Jag kommer i det följande att lägga fram förslag om utvecklingsfrämjande åtgärder för mindre och medelstora företag inom industridepartementets verksamhetsområde.

¹⁾ Direktören Harry Brynielsson, utredare.

2 Småföretagens situation och utvecklingstendenser

Småföretagsforskningen under det senaste decenniet har avsevärt bidragit till en ökad kunskap om de små företagens situation och roll i det svenska näringslivet. I det följande skall, mot bakgrund av de resultat som undersökningar vid bl. a. statens industriverk, olika forskningsinstitutioner och branschorganisationer har givit, närmare belysas småföretagandet i det svenska näringslivet. Först härigenom möjliggörs en inplacering av dessa företag i ett större näringspolitiskt sammanhang. Det är också först i en sådan belysning som förutsättningarna och problemen för småföretagsamheten kan ges en riktig dimension.

Småföretagsforskningen är starkt inriktad på industriföretagen. Det samma gäller den officiella statistikens redovisning av företagsamheten. I det följande ägnas därför industrisektorn störst uppmärksamhet medan småföretagandet i flertalet andra näringsgrenar endast översiktligt belyses.

2.1 Inledning

Småföretagen svarar i dag för ca hälften av sysselsättningen i det svenska näringslivet. Detta innebär att mer än 1 miljon människor är direkt verksamma i dessa företag. Till antalet utgör småföretagen den helt övervägande delen av företagen, ca 99 %. De är av avgörande betydelse för utkomstmöjligheterna för människor på många små orter och därmed också för dessa orters möjligheter att bibehålla sin livskraft. På många områden spelar småföretagen en viktig roll när det gäller möjligheterna för konsumenter att få sina behov av service tillgodosedda. Småföretagen fyller en väsentlig funktion som underleverantörer och legotillverkare till större inhemska och utländska företag. De utgör en viktig källa för teknisk förnyelse liksom för tillkomsten av nya affärsidéer.

Småföretagsbegreppet är inte entydigt. Det synes emellertid praktiskt att knyta an till antalet anställda som ett generellt storleksmått. En i de flesta sammanhang vedertagen storleksgradering innebär att med *småföretag* avses företag med färre än 200 anställda. Inom denna grupp finns *mindre företag* (färre än 50 anställda) och *medelstora företag* (50–200 anställda). Av särskilt intresse är att, så långt möjligt, göra en åtskillnad mellan å ena sidan de småföretag som ingår i en större koncern eller på annat liknande sätt har anknytning till större företag och å andra sidan de fristående företag som ägs av få personer, de s. k. familjeföretagen.

Totalt finns det i dag dryg 200 000 företag med anställda. Av dessa är ca 25 % verksamma inom vardera handeln och den privata tjänstesektorn samt 12–14 % inom vardera industri- och byggnadsverksamheterna. Flertalet av företagen är mycket små. Företag med färre än fem anställda uppgick år 1976 till ca 160 000 och de sysselsatte totalt 185 000 personer. Bland företagen med minst fem anställda svarade samma år de 46 000

småföretagen för 97% av företagsbeståndet. De svarade för 45% (850 000 anställda) av sysselsättningen i näringslivet.

Förutsättningarna för småföretagandet är mycket olika mellan näringsgrenar och branscher. Inom vissa sektorer finns särskilda förutsättningar för verksamhet i större anläggningar på grund av stordriftsfördelar i tillverkning eller distribution. Andra sektorer kan ha gynnsammare tekniska förutsättningar för produktion i liten skala. Småföretagandet kan också ha goda förutsättningar beroende på att branschen befinner sig i ett expansivt skede eller beroende på krav på närhet till konsumenterna.

Särskilda smådriftsfördelar kan också göra sig gällande i olika verksamheter. Småföretagarens kännedom om den lokala kundens problem och önskemål liksom den ofta betydande flexibiliteten i verksamheten medverkar i vissa fall till att skapa speciella förutsättningar för verksamhet i liten skala. Frånvaron av komplicerade beslutsstrukturer och tunga administrativa processer medverkar till att ett litet företag ofta reagerar snabbare på kundens önskemål. De små industriföretagens produktionsutrustning är också ofta av mindre specialinriktat slag än större företags anläggningar.

Till skillnad från delar av industrisektorn karaktäriseras såväl handels-, service- och samfärdselsektorn som delar av byggnadsverksamheten av att fördelar med stordrift vanligen kan tas till vara redan i mycket små företag. Inom vissa industribranscher gäller däremot att företagens styckkostnader vid produktion av standardvaror fortsätter sjunka med ökande produktionsvolym också i mycket stora företag. Genom att befintliga företag i betydande utsträckning strävar efter att ta till vara dessa kostnadsfördelar begränsas utrymmet för tillkomsten av nya, små företag. Förekomsten av fördelar med stordrift innebär också att företag med produktion i stor skala kan saluföra sina produkter till priser där det mindre företags verksamhet inte är konkurrenskraftig. Frånvaron av nämnvärda stordriftsfördelar underlättar och är en förutsättning för såväl etablering av nya företag som fortlevnad och expansion hos befintliga småföretag.

Småföretagandet har under det senaste decenniet förskjutits från industrisektorn till andra delar av näringslivet. Detta sammanhänger såväl med de allmänna utvecklingstendenserna i den svenska ekonomin som de speciella produktions- och verksamhetsförhållandena som råder inom olika näringsgrenar och branscher. Varuhandelns och tjänstesektorns omfattning har vuxit i takt med befolkningens ökade krav på service och varuförsörjning. Genom en växande inhemsk och internationell handel samt stark volymtillväxt i transportintensiva näringar har vidare behovet av en omfattande och effektiv samfärdselsektor ökat. De under framförallt 1960-talet ökade kraven på en god bostadsförsörjning och -standard har inneburit ett tryck på byggnadssektorn att expandera sin kapacitet.

Förutsättningarna för en stor och växande företagsamhet inom dessa näringsgrenar har därför varit goda. Samtidigt kan konstateras att såväl

varuhandeln och tjänstesektorn som delar av byggnadsindustrin karaktäriseras av mycket små etableringströsklar. Marknaderna är ofta starkt geografiskt avgränsade och därmed överblickbara för de potentiella företagen. Marknadens geografiska begränsning innebär att konkurrens från befintliga större företag ej heller behöver mötas i så stor utsträckning. Fler-talet verksamheter i näringsgrenarna är vidare mycket arbetskraftsintensiva, varför kravet på kapitalinsats vid etableringstillfället i regel är begränsat.

I följande sammanställning redovisas företagsbeståndets utveckling mellan åren 1965 och 1975.

Företagsbeståndets förändringar åren 1965–1975, näringsgrensvis

Näringsgren	Andel av beståndet 1965 (%)	Förändring i antalet företag <u>antal anställda</u>				Andel av be- ståndet 1975 (%)	Antal företag 1975
		0-4	5-49	50-199	200-		
Jordbruk	11	-7 600	±0	-15	±0	8	16 000
Tillverknings- industri	15	-2 300	-1 200	-250	-40	13	26 200
Byggnads- verksamhet	15	-5 600	-100	-200	-40	14	29 700
Handel	22	-800	+1 300	100	+0	26	53 100
Samfärd-sel	7	-200	+750	-10	-5	8	17 300
Tjänster (privata)	21	-1 100	+950	+70	+65	26	54 600
Övriga	9	700	-100	-80	+0	5	10 800
Antal företag år 1975	-	160 500	42 400	3 600	1 150	-	207 700
Förändring (%)	-	-9,3	+4,1	-8,9	-5,8		

Källa: statistiska centralbyrån

Bakom de registrerade förändringarna i företagsbeståndet ligger nyetableringar, företagssamgåenden och nedläggningar. Här finns också den förskjutning som innebär att företag genom interna förändringar ökar resp. krymper sin verksamhet och därmed förflyttas från en storleksklass till en annan.

Betydelsen av var och en av dessa förändringsfaktorer varierar mellan näringsgrenar och branscher. Styrande för förändringarna är i första hand förekomsten av outnyttjade stordrifts- eller smådriftsfördelar och eventuella marknadsbegränsningar. Den inhemska konsumtionens storlek sätter

också en gräns för avsättningsmöjligheterna för lokalt eller nationellt inriktade företag. Den ökade internationaliseringen av ekonomin leder visserligen till ökade möjligheter till avsättning på utlandsmarknaderna, men samtidigt uppstår för speciella varuområden en hårdare konkurrens på den egna, inhemska marknaden.

Samtidigt finns drivkrafter i riktning mot en ökad andel småföretag. Småföretagsexpansionen inom handels-, samfärdsel- och tjänstesektorerna skall ses mot bakgrund av dels den totala tillväxten i dessa näringsgrenar, dels de särskilda förutsättningar för en starkt decentraliserad aktivitet och för verksamhet i liten skala som kännetecknar dessa sektorer.

Erfarenhetsmässigt är småföretagsandelen störst och etableringsfrekvensen högst i näringsgrenar och branscher som befinner sig under expansion och utveckling. Exempel på detta är expansionen inom t. ex. metall- och maskindustrin under efterkrigstiden. Det gäller också den plastbearbetande industrin, vilken under sitt mest expansiva skede under 1970-talets början upplevde en mycket hög etableringsfrekvens. Samtidigt kan konstateras att näringsgrenar och branscher som är på tillbakagång eller stagnerar tenderar att koncentrera sin verksamhet till allt färre och större enheter.

Vid sidan av de tekniska betingelser som kan motivera en viss koncentration av verksamheter förekommer drivkrafter som av institutionella eller andra skäl tenderar att driva koncentrationsprocessen ytterligare framåt. Företagsförvärv och företagsamgåenden syftar i vissa fall till att enskilda, större företag skall uppnå en marknadskontroll. Sadana fusioner har inte som primärt syfte att sänka kostnaderna eller i övrigt öka effektiviteten. Institutionella faktorer såsom kreditmarknadens funktionssätt, beskattningssystemets utformning och arbetsmarknadslagstiftningen innebär förskjutningar i kostnadsrelationerna mellan små och stora företag på ett sätt som driver fram en ur samhällets synvinkel inte önskvärd koncentration av verksamheten.

Företag med färre än 50 anställda svarade år 1975 för 34 % av *sysselsättningen* i det svenska näringslivet. De medelstora företagen sysselsatte 15 % av de anställda. Inom industrisektorn är sysselsättningsandelen för företag med upp till 200 anställda 33 %. För samtliga övriga näringsgrenar utom gruvindustrin uppgår motsvarande andel till 60–65 %.

Företagsbeståndet uppvisar stora skillnader mellan näringsgrenar och branscher. Antalsmässigt svarar de mindre företagen, i synnerhet de med färre än fem anställda, för den helt dominerande delen av företagsbeståndet. Inslaget av småföretag varierar särskilt mycket mellan olika delar av industrisektorn. Inom flertalet andra näringsgrenar återfinns en klar småföretagsdominans.

Huvuddelen av småföretagen är fäpersonägda, fristående företag, s. k. familjeföretag. Dessa företags andel av företagsbeståndet tilltar med sjunkande företagsstorlek. Så gäller för t. ex. den tillverkande industrin att

andelen familjeföretag bland de större företagen år 1975 uppgick till 17 %, bland de medelstora företagen till 65 % och bland de mindre företagen till ca 95 %. Sysselsättningsmässigt svarade familjeföretagen för 32 % av verksamheten inom industrisektorn år 1975. Särskilt hög andel familjeföretag kan noteras i tjänstesektorn.

Av följande sammanställning framgår de mindre och medelstora företagens andelar av sysselsättningen i olika näringsgrenar.

Sysselsättningsandel för företag i olika storleksgrupper år 1975

Näringsgren	Sysselsättningsandel (%)			Familjeföretagens sysselsättnings- andel (%)
	–49 anställda	50–199 anställda	200– anställda	
Jordbruk	39	19	42	–
Gruvindustri	19	9	72	18
Tillverkningsindustri	18	15	67	32
varav verkstadsindustri	16	14	70	25
Byggnadsindustri	45	14	41	60
Varuhandel, hotell och restaurang	48	16	36	53
Samfärdsel	48	15	37	53
Uppdragsverksamhet, uthyrning	50	17	33	60
Hela näringslivet	34	15	51	–

Källa: statistiska centralbyrån

Småföretagsinslaget varierar i viss utsträckning också mellan *regioner*. Andelen mycket små arbetsställen tenderar att vara stor i skogslänen och andra i sysselsättningshänseende utsatta områden. I storstadslänen och i vissa andra mellansvenska län är tvärtom de större företagskategorierna och, i synnerhet, företag i gruppen 5–49 anställda mer företrädade.

Sysselsättningsmässigt svarar företag med upp till 50 anställda för en dominerande del av näringslivsverksamheten inom framför allt vissa syd- och mellansvenska län. Här märks bl. a. Smålandslänen, vilka traditionellt har kännetecknats av en betydande småföretagsamhet.

Småföretagen är i större utsträckning än andra företagskategorier hänvisade till kreditmarknaden för *finansiering* av sina investeringar. Detta har bl. a. tagit sig uttryck i en med företagsstorleken stigande kapitalstyrka. Soliditeten inom företag av olika storlek framgår av följande sammanställning.

Soliditeten i företag av olika storlek år 1975 (%)¹⁾

Näringsgren	Antal anställda			
	20-49	50-99	100-199	200-
Tillverkningsindustri	20,5	23,6	22,8	27,0
Byggnadsindustri	8,8	9,1	12,8	10,1
Varuhandel	16,6	16,6	18,4	23,4
Samfärdsel	—	9,4	14,0	15,7

Källa: statistiska centralbyrån

¹⁾ Eget kapital samt hälften av obeskattade reserver i förhållande till balansomslutningen.

Småföretagens andel av upplåningen i affärsbanker och sparbanker svarar väl mot dessa företags andel av sysselsättningen. I förhållande till sin andel av bruttoinvesteringarna tar småföretagen inom industrisektorn i anspråk en större del av affärsbankernas utlåning än vad de större företagen gör. Så svarade t. ex. företag i storlekskategorin 20-49 anställda år 1974 för mindre än 5 % av industriinvesteringarna, medan deras låneandel i affärsbankerna uppgick till ca 10 %.

Lönsamheten i företag av olika storlek företer ofta betydande skillnader. Branschtilhörigheten är dock ofta mer avgörande för företagens avkastning än storleken. Av följande sammanställning framgår för företag av olika storlek avkastningen på det totala kapitalet i olika näringsgrenar år 1974. För en rättvisande bild av lönsamheten krävs emellertid justering för bl. a. företagarens ofta betydande egna arbetsinsats i de minsta företagen. Med hänsyn till detta förstärks i flertalet sektorer intrycket av en sämre lönsamhet med sjunkande företagsstorlek. Vidare påverkas ägarlöneuttagets storlek av de skattemässiga förhållandena. Vinstuttag ter sig för flertalet småföretagare som mer ogynnsamt än en motsvarande ökning av löneuttaget. Detta verkar reducerande på den redovisade vinsten. Material framtaget vid statistiska centralbyrån visar på att det här använda lönsamhetsmättet påverkas av ägarlöneuttaget särskilt mycket i små företag. En än mer påtaglig skillnad finns härvidlag mellan mångpersonägda och fåpersonägda företag. Ägarlöneuttaget är i storleksklassen 50-99 anställda i genomsnitt ca 25% större i fåpersonägda företag. Fåmansbolag med 100-499 anställda redovisar en ägarlön som är ca 10 % högre än i mångpersonägda företag av samma storlek. Bland de minsta företagen - 20-49 anställda - föreligger inga synbara skillnader i detta avseende.

Det bör också erinras om att år 1974 var ett från lönsamhetssynpunkt mycket exceptionellt år. Samtidigt gäller att urvalsstorleken i de statistiska undersökningar som ligger bakom redovisningen för den minsta storleksklassen är mycket begränsad.

Lönsamheten i företag av olika storlekar år 1974¹⁾

Näringsgren	Antal anställda		
	0-19	20-199	200-
Tillverkningsindustri	5,2	7,6	8,2
Byggnadsindustri	2,9	2,4	1,9
Varuhandel	5,5	4,7	6,6
Samfärdsl	1,8	1,9	0,6
Förvaltning, uppdragsverksamhet	0,6	0,4	1,8
Samtliga företag	2,8	3,9	6,0

Källa: statistiska centralbyrån

¹⁾ Avkastning på totalt kapital (procent)

Verksamheten i småföretag är vanligen betydligt mer arbetskraftsintensiv än i större företag. Detta har delvis redan framgått vid redovisningen av investeringsförhållandena. Omsättningen per anställd i småföretag är också i flertalet näringsgrenar avsevärt lägre än i större företag. Särskilt påtagligt är detta inom byggnadsindustrin, den tillverkande industrin och samfärdelsektorn. I dessa näringsgrenar är omsättningen per anställd ca 50% högre i de större företagen än i företagsenheter med färre än 20 anställda.

För företag med fler än en årsanställd utgör aktiebolaget den vanligaste företagsformen. Aktiebolagsformens utnyttjande bland företag av olika storlek varierar betydligt. År 1974 var aktiebolag mest förekommande bland företag med 50-200 anställda, ca 87% var verksamma som aktiebolag, medan de mindre företagen i betydligt mindre omfattning arbetade i aktiebolagsform. Av dessa arbetade 66% i aktiebolagsform. Bland de större företagen var samma år 82% verksamma som aktiebolag. Aktiebolagsformen är inom tillverkningsindustrin dubbelt så vanlig som inom flertalet andra näringsgrenar. Det övervägande antalet aktiebolag, ca 3/4, hade år 1972 ett aktiekapital om 5 000 kr. Ytterligare 23,5% av bolagen hade ett aktiekapital understigande 50 000 kr.

Sedan år 1972 har aktiebolagsbildningen gått ned avsevärt. Av de under år 1972 nyregistrerade tillverknings- och byggnadsindustriföretagen utgjordes två tredjedelar av aktiebolag. År 1975 hade aktiebolagsbildningens andel av nyregistreringarna sjunkit till 16 %.

2.2 Industrisektorn

Inom industrisektorn är inslaget av småföretag mycket varierande mellan branscher. Den träbearbetande industrin och tekoindustrin är de branscher där småföretagen *sysselsättningsmässigt* dominerar, med 74 % resp. 63% av de anställda. Om man däremot ser till de fåmansägda företagen, gäller att dessa i ifrågavarande branscher sysselsätter en något mindre andel av de anställda. Detta sammanhänger med att en viss del av de små företagen tillhör någon större koncernbildning. Den åtskillnad mellan småföretags- resp. fåmansföretagsbegreppet som på detta sätt gör sig gällande kommer klarast till uttryck inom den kemiska industrin. Inom denna bransch svarar företagen med upp till 200 anställda för en tredjedel av sysselsättningen. De fåmansägda företagen svarar endast för ca 20 % av sysselsättningen i denna bransch.

Vissa framträdande skillnader mellan s. k. mångpersonägda och fåpersonägda industriföretag kan konstateras. För företag i alla storleksklasser upp till 500 anställda kan av material framtaget vid statistiska centralbyrån konstateras, att t. ex. omsättningen i fåmansägda företag år 1975 uppgick till i genomsnitt endast ca 70% av mångpersonägda företags omsättning. Det totala kapitalets storlek var i fåmansägda företag i genomsnitt 25–50% lägre än i mångpersonägda företag. Det egna kapitalet var ca 50% lägre i de fåmansägda företagen.

Industrins andel av näringslivet totalt varierar mellan regioner. Sålunda kan konstateras en viss industridominans i främst de mellansvenska regionerna utanför storstäderna. Betydande länsvisa skillnader finns också vad gäller fördelningen mellan arbetsställen av olika storlek. De små (färre än 200 anställda) arbetsställesnas sysselsättningsandel är som mest betydande i Jönköpings, Kronobergs och Jämtlands län, i vilka de svarar för 2/3 eller mer av industrisysselsättningen.

En betydande del av industriföretagen är verksamma, helt eller delvis, som underleverantörer till andra, ofta större, företag. Med underleverantör avses i detta sammanhang företag som tillverkar insatsvaror och som för sin avsättning är beroende av ett fåtal avkänmare. Enligt undersökningar utförda av olika näringslivsorganisationer och forskningsinstitutioner kan in emot en fjädedel av de svenska verkstadsindustriföretagen anses arbeta på detta sätt. Inom flertalet andra industribranscher är denna typ av underleveransverksamhet av mindre omfattning. Flertalet underleverantörer är små företag. Vanligtvis ökar andelen underleveransinriktade företag med sjunkande företagsstorlek. Detta synes dock endast ske ned till en viss storlek, då underleveransproduktionen åter avtar.

Orsakerna till den stora förekomsten av underleveransinriktade företag i vissa delar av industrisektorn är flera. Beställarföretagets behov av minsta möjliga uppbindning av resurser och stor flexibilitet är ett skäl till utläggning av viss produktion hos underleverantörer. Andra motiv sammanhänger med att det för många komponentbetonade varor inte sällan finns

betydande kostnadsfördelar att uppnå genom tillverkning i längre serier än vad som för det förbrukande företaget motiverar en egen produktion. Behovet av produkter som representerar ett specifikt tekniskt kunnande motiverar också i vissa fall utnyttjande av fristående underleverantörer.

Det förhållandet att just små företag i högre grad än andra företagskategorier arbetar som underleverantörer torde inte minst sammanhånga med de minskade resurskrav som ofta följer av ett underleverantörsförhållande. Små företag har ofta mycket begränsade möjligheter att avsätta särskilda resurser för t. ex. marknadsföring och produktutveckling. De hänvisas därför i större utsträckning än andra företag till verksamhetsformer där sådana resursinsatser inte är erforderliga i samma utsträckning som annars. Genom den inriktning som ett underleverantörsförhållande ger kan bl. a. marknadsförings- och lagerhållningskostnaderna hållas nere. Behovet av och arbetet med produktutveckling initieras sannolikt i högre grad av kundföretag. Nedlagda produktutvecklingskostnader blir därför återvunna i större utsträckning än vad som kan vara fallet för andra företagskategorier. Inte sällan innebär också underleverantörsrollen att visst tekniskt och administrativt kunnande förs över från beställarföretaget.

Omkring 40 % av den svenska industriproduktionen avsätts genom export. Den direkta exporten varierar avsevärt med företagsstorleken. De större företagens andel av den totala varuexporten kan för år 1975 uppskattas till 86 %. De små företagen svarar för ca 14 %, vilket kan jämföras med denna företagskategoris andel av industrins omsättning om ca 26 %.

Skillnaderna mellan fåpersonägda och mångpersonägda företags exportinriktning framstår vid en jämförelse som betydande. Exportandelen av de fåpersonägda företagens omsättning var år 1975 endast hälften av motsvarande andel för de mångpersonägda företagen. Skillnaderna var särskilt stora i den minsta storleksklassen, 20–49 anställda.

Många små företag medverkar genom sin underleverantörsroll indirekt i de större företagens export. I en studie vid Umeå universitet år 1975. Nationella och lokala produktionssystem – en strukturstudie med inriktning på mindre och medelstora företag, har kunnat konstateras att uppskattningsvis en femtedel av småföretagen avsätter en "betydande andel" av sin produktion till landets 30 största industrikoncerner. I flertalet av dessa koncerner dominerar avsättningen på utlandsmarknaderna. Härtill kommer de småföretag som i mer begränsad omfattning avsätter sina produkter hos de exportinriktade företagen.

De små företagens begränsade avsättning på marknader utanför Sverige torde inte minst sammanhånga med denna företagskategoris ofta små möjligheter att på egen hand avsätta resurser för marknadsföring och marknadsintroduktion. Det har i flera sammanhang kunnat beläggas att svårigheterna för många småföretag är betydande vid marknadsföringsinsatser redan på den inhemska marknaden. En annan anledning till den begränsade exportförsäljningen ligger i själva produktområdesinriktning-

en. En betydande andel av de produkter som idag saluförs av små företag har av olika skäl en geografiskt förhållandevis avgränsad avsättning och syftar till att tillgodose lokala behov av varor. På motsvarande sätt arbetar liknande företag i andra länder. Inte desto mindre kan det konstateras att idag även vissa mycket små företag på starkt specialiserade produktområden avsätter en betydande del av sin produktion i utlandet.

Näringslivets *investeringar* uppgick år 1975 till 28 miljarder kr. Industriinvesteringarna uppgick till 14 miljarder kr. Av dessa svarade småföretagen för ca 21 %. I förhållande till sysselsättningen i dessa företag, ca 34 % av industrisysselsättningen, är investeringsaktiviteten låg. Detta förhållande sammanhänger i hög grad med de små företagens koncentration till branscher med låg kapitalintensitet. Samtidigt gäller dock också i flertalet branscher att småföretag ofta utnyttjar en mer arbetsintensiv produktionsteknik.

Enligt en rad undersökningar framgår att *innovationsverksamheten* inom industriföretag i det närmaste är proportionell med företagsstorleken. Variationerna mellan olika företagskategorier är dock betydande. Många småföretag är till följd av sin speciella branschtillhörighet eller underleverantörsställning inte i lika stort behov som större företag av att lägga ner resurser på produktutveckling. Antalet patentansökningar utgörs av såväl kvalitativa som kvantitativa skäl ett mycket bristfälligt mått på företagens uppfinnings-, forsknings- eller produktutvecklingsaktivitet. Genomförda studier vid Umeå universitet år 1972 visar emellertid på ett proportionellt förhållande mellan företagsstorlek och antalet patentansökningar. Det kan samtidigt konstateras, av denna studie och andra, utländska undersökningar, att inom branscher med mindre kapitalintensiv och stordriftsbetonad karaktär svarar småföretagen för en oftast större andel av antalet patentsökta uppfinningar än vad deras sysselsättnings- och produktionsandelar utvisar.

Forsknings- och utvecklingsverksamheten inom industriföretagen är enligt den officiella statistiken mycket starkt koncentrerad till de större företagen. Liksom i fråga om patentverksamheten föreligger här betydande olikheter i branschhänseende. Inom tekoindustrin, trävaruindustrin, gummi- och plastvaruindustrin samt metallvaruindustrin är småföretagens FoU-verksamheter betydande. Samtidigt gäller att den officiella FoU-statistiken i inte oväsentlig omfattning underskattar omfattningen av de resurser som läggs ned på tekniskt utvecklingsarbete i mindre företag.

Det kan av material framtaget vid statistiska centralbyran konstateras, att FoU-verksamheten inom fäpersonägda företag oftast är avsevärt mindre än inom mångpersonägda företag. Detta gäller företag i alla storleksklasser.

I STU-kommitténs nyligen framlagda betänkande, "STU:s stöd till teknisk forskning och innovation" (SOU 1977:64), konstateras att sambandet mellan företagsstorlek och innovationsförmåga är ett av de vanligaste

stridsämnenena inom innovationslitteraturen. Delvis sammanhänger detta med de betydande svårigheterna att statistiskt registrera de resurser som i små företag läggs ned på FoU-verksamhet. Möjligheterna att värdera och summera enskilda företags innovationer är också mycket begränsade. Utan betydande utredningsinsatser kan inte annat än kvantitativa, antalsmässiga redovisningar av företagens innovationer ske.

Dessa problem har kommit till uttryck bl.a. i ett par under 1970-talet genomförda utländska undersökningar. I en engelsk studie år 1971 kunde t.ex. konstateras att de små företagen svarade för 3–4% av de totala innovationskostnaderna, men producerade 10% av innovationerna. Slutsatsen härvid, att små företag är mer effektiva i FoU-hänseende, blir emellertid vanskelig då hänsyn inte tagits till ofta betydande arbetsinsatser som just i små företag sällan registreras som FoU-aktivitet.

I en undersökning år 1974 av större innovationer i amerikanska företag kunde konstateras bl.a. att de små företagen åstadkom fler innovationer per försäljningskrona än större företag. Ingen hänsyn togs dock i denna undersökning till de enskilda innovationernas kvalitativa betydelse. Inte heller klarlades vad det speciella urvalet av innovationer – i detta fall 277 stycken – inneburit för undersökningsresultatet.

2.3 Företagsbeståndets utveckling inom industrin

Industriföretagsbeståndet minskade avsevärt under 1960-talets andra hälft. Under perioden 1970–1975 har antalet företag varit i det närmaste oförändrat. Bakom denna utveckling kan urskiljas förändringar i till- och frånflödet av företag. Nyetableringsverksamheten, som vid 1960-talets mitt var ca 50% högre än tio år senare, uppvägdes av ett betydande antal företagsnedläggelser under 1960-talets mitt och andra hälft. Det utflöde av företag som det stora antalet nedläggningar lett till har successivt minskat. Under 1970-talets första hälft balanserar i stort sett antalet nedläggningar och etableringar inom industrisektorn.

Dessa förhållanden gäller industrisektorn i sin helhet och ger på intet sätt en riktig bild av förhållandena i enskilda branscher och storleksklasser av företag. För den tillverkande delen av det svenska näringslivet torde inte desto mindre kunna konstateras att de nettoförändringar som under 1970-talet kunnat konstateras i företagsbeståndet i hög grad är hänförliga till förvärvs- och fusionsverksamhet mellan företag.

Det kan för tillverkningsindustrin i dess helhet konstateras att småföretagens andel av den totala sysselsättningen under 1970-talets första hälft har minskat något, från 36,4 % år 1969 till 33,3 % år 1975. Särskilt betydande har företagskoncentrationen och nedgången i småföretagens sysselsättningsandel varit inom livsmedelsbranschen – från 44 % till 32 % under samma tid – samt jord- och stenvaruindustrin – från 42 % till 34 %.

2.3.1 Nyetableringar

Antalet nyetableringar inom tillverkningsindustrin har minskat under det senaste decenniet. Enligt en undersökning genomförd vid statens industriverk år 1976, *Industriutvecklingen i Sverige (SIND 1976:7)*, har det årliga antalet nyetablerade företag inom denna sektor gått ned från ca 1 700 vid 1960-talets mitt till ca 1 100 år 1975. Denna nedgång är i betydande utsträckning hänförlig till 1970-talet.

De flesta nyetablerade företagen är små. Av tidigare undersökningar vid Industrins Utredningsinstitut (IUI), Etablering, nedläggning och industriell tillväxt i Sverige 1954–1970, och Sveriges Industriförbund, *Nyetableringar inom svensk industri 1963–1968*, framgår detta klart. Enligt Industriförbundets undersökning hade de nyetablerade företagen under mitten av 1960-talet huvudsakligen färre än 10 anställda. I IUI:s undersökning av den plastbearbetande industrin och vissa verkstadsindustrier konstateras en genomsnittlig storlek under det första verksamhetsåret om ca 13–14 anställda.

I förhållande till beståndet av mindre företag (färre än 50 anställda) har nyetableringarna varierat mellan 5 och 8 % under den senaste tioårsperioden. En högsta etableringsgrad nåddes år 1972. Under år 1975 uppgick etableringarna till ca 5 % av mindreföretagsbeståndet i industrisektorn.

Verkstadsindustrin har hittills under 1970-talet dominerat etableringarna i såväl absoluta som relativa tal. Till skillnad från flertalet övriga industribranscher har denna bransch en andel av nyetableringarna som avsevärt överstiger dess andel av företagsbeståndet. Detta förhållande har i hög grad bidragit till att verkstadsindustrin under 1970-talet kunnat öka sin andel av det totala företagsbeståndet från 32 % till 38 %.

Inom verkstadsindustrin har metallvaruindustrin framstått som särskilt etableringsintensiv. Vissa andra industribranscher har under korta expansionsperioder uppvisat en hög etableringsfrekvens. Det gäller bl. a. den plastbearbetande industrin under 1970-talets första tre år. Mycket låga relativa etableringstal kännetecknar däremot jord- och stenvaruindustrin samt trävaruindustrin.

Etableringarna har under ett flertal år visat betydande regionala olikheter. Fram till år 1974 översteg storstadslänens etableringsandel betydligt dessa läns andel av företagsbeståndet inom tillverkningsindustrin. Det kan dock konstateras att skillnaderna påtagligt har utjämnats under år 1974–1975.

Industriverket konstaterar i sin undersökning att etableringsutvecklingen för tillverkningsindustrin i dess helhet inte följer konjunkturutvecklingen. Bland annat gäller att etableringsnivån legat relativt stabil under konjunkturförsvagningen 1965–1967, liksom att antalet etableringar gick ned kraftigt under konjunkturuppgången 1973–1974. För vissa enskilda branscher visar däremot IUI:s undersökning på ett svagt konjunktursamband.

Nedgången i antalet nyetableringar inom industrisektorn har sin bak-

grund och förklaring i en rad faktorer. Förekomsten av outnyttjade stordrifts- eller smådriftsfördelar utgör en viktig drivkraft när det gäller etableringarnas inriktning. Marknadens storlek och tillväxt, förekomsten av institutionella och andra etableringshinder, initialsvårigheter samt intresset för nyföretagande är faktorer av avgörande betydelse för nyetablerandets omfattning. Vidare kan ett minskande antal företagsnedläggelser också medverka till att begränsa utrymmet för nyetableringar.

För industrisektorn har i olika sammanhang, bl. a. i koncentrationsutredningens betänkande (SOU 1970:30) Stordriftsfördelar inom industriproduktionen kunnat konstateras förekomsten av stordriftsfördelar inom en rad branscher och delbranscher. Detta torde vara en viktig förklaringsgrund till nedgången i nyetableringarna. Möjligheterna att genom längre serier eller större anläggningar ta till vara befintliga kostnadsfördelar hade vid mitten av 1960-talet utnyttjats endast i ett fåtal av de industribranscher där sådana fördelar bedömdes föreligga. Den ökade företagskoncentrationen inom stora delar av industrisektorn som ägt rum därefter måste ses mot bakgrund av detta förhållande.

Till detta skall läggas att det även på marknadsförings- och distributionsområdet inom många produktområden finnas kostnadsmässiga fördelar av verksamhet i större skala. Detta gäller inte minst möjligheterna att saluföra produkter på utlandsmarknaderna.

Den hittillsvarande tekniska utvecklingen har i många fall gett en ytterligare drivkraft att genom längre serier och större enheter uppnå kostnadsfördelar i verksamheten. Denna tendens kan väntas bestå. Samtidigt medför den fortsatt ökade internationaliseringen av marknader och industrier att konkurrensen hårdnar och därmed kraven på att tillvarata alla kostnadsfördelar ökar. Dessa förhållanden kan inom vissa storleksintervall och branscher förväntas medverka till ytterligare tillväxt i anläggningsstorlekarna.

Det kostnadsmässiga utrymmet är delvis avgörande för möjligheterna att etablera nya företag. Inom industrin har produktionsvolymen ökat med ca 50 % under det senaste decenniet. Samtidigt har emellertid importen volymmässigt fördubblats, varför möjligheterna för svenska företag att ytterligare expandera på den inhemska marknaden på många produktområden har varit avsevärt lägre. Detta har i många fall lett till att expansion i utlandet blivit nödvändig. Ett på detta sätt minskande utrymme begränsar i betydande utsträckning möjligheterna att etablera nya företag. Små, nystartade företag har många gånger ytterst begränsade möjligheter att saluföra sina produkter utanför hemmamarknaden. Nyföretagandet har därför i ökad utsträckning koncentrerats till mer skyddade hemmamarknadsinriktade näringsgrenar och produktområden eller till avgränsade och kraftigt expanderande områden inom industrisektorn.

Möjligheterna att starta ett nytt företag är också i hög grad avhängiga de initialsvårigheter och etableringshinder som kan råda utöver de förutsätt-

ningar som de rent produktionstekniska förhållandena skapar. Det gäller möjligheterna att anskaffa kapital – ofta mycket riskbenäget – vid företags start, att erhålla kompletterande kunskap på t. ex. marknadsföringsområdet eller i tekniskt hänseende. Det gäller här också möjligheterna att leva upp till av samhället ställda krav på företag och företagande.

Från samhällets sida har vidtagits vissa åtgärder som syftat till att underlätta nyetableringar och igångkörningar av företag. Möjligheter har tillskapats för uppfinnare och andra potentiella företagare att erhålla finansiellt stöd för utveckling av idéer, för prototypframtagning och för upprätande av produktionslinjer. Vidare har genom företagareföreningarnas successiva utbyggnad ytterligare resurser ställts till småföretagens förfogande för rådgivning och information vid bl. a. nyetablering.

Det står å andra sidan klart att ökade krav från samhällets sida har gjort det mer komplicerat att leda även ett litet företag. Sannolikt kan detta verka försvårande och förhindrande för enskilda personer som överväger att starta ett företag. Samtidigt leder samhällets krav till att dessa personer tvingas till bl. a. större insikt i ekonomiska frågor, vilket obestriddligen bör vara till en fördel för det nystartade företags överlevnadsmöjligheter. Ett ytterligare krav från samhällets sida har kopplats till aktiekapitalets storlek i nystartade aktiebolag. Bestämmelser om ökat aktiekapital vid bolagsbildning trädde i kraft den 1 juli 1973, då lägsta tillåtna belopp höjdes från 5 000 kr. till 50 000 kr. Detta har drivit nyföretagandet från aktiebolagsformen till andra företagsformer. Av industriverkets undersökning framgår att sedan 1972 har andelen aktiebolag bland de nyregistrerade företagen minskat från 65 % till 16 %. Samtidigt har andelen enskilda firmor samt handels- och kommanditbolag mer än fördubblats.

Motiven bakom företagsbildning är i dag i de flesta avseenden desamma som för ett decennium sedan. Behovet att förverkliga sig själv, att vara oberoende synes enligt olika undersökningar under 1970-talet fortfarande kvarstå som väsentliga etableringsmotiv. Penningmotivet finns med i flertalet nyetableringar. Det under mellankrigstiden och decenniet närmast efter andra världskriget ofta förekommande levebrödsmotivet har under det senaste decenniet ytterligare förlorat i betydelse.

Samhällets ökade insatser på sysselsättningsområdet har lett till en ökad trygghet i anställningen för flertalet människor. Insatserna från samhällets och enskilda företags sida för en bättre arbetsmiljö i företagen har inneburit att den fysiska arbetsmiljön i väsentliga avseenden förbättrats. Utbyggnaden av den arbetsrättsliga lagstiftningen har medfört ökade möjligheter för de anställda att ta del i och påverka viktiga beslut i företaget, i synnerhet vad gäller den egna arbetssituationen. Utvecklingen på utbildningsområdet har lett till större valfrihet för ungdomar. Sammantaget torde detta ha medverkat till att några av de tidigare väsentliga drivkrafterna bakom nya företagsbildningar avtagit i styrka.

Bland de mindre framträdande etableringsmotiven märks satsningar på

nya produkter. S. k. innovationsetableringar synes enligt undersökningar genomförda vid Industriförbundet och industriverket såväl vid 1960- som 1970-talets mitt utgöra en mycket ringa del av företagsetableringarna. Det har inte framkommit utredningsresultat som tyder på att några märkbara förändringar i detta etableringsmotivs betydelse skulle ha skett under det senaste decenniet. Som jag senare återkommer till finns det dock mycket som tyder på en stor tillväxtpotential hos denna typ av nyetablerade företag.

Som kommer att framgå i ett senare avsnitt har det årliga antalet nedläggningar successivt minskat sedan 1960-talets mitt. Denna minskning har antalsmässigt varit kraftigare än nedgången i antalet företagsetableringar inom industrisektorn. Den sjunkande nedläggningstakten torde också ha inneburit ett krympande etableringsutrymme i vissa branscher.

Mot denna bakgrund kan för industrisektorns del förklaras en minskande andel av verksamheten i småföretag och en totalt sett minskande etableringstakt. Samtidigt är det uppenbart att de kostnadsfördelar vid längre serier och den ökande internationella konkurrens som karaktäriserar stora delar av industrisektorn i mycket ringa utsträckning återfinns i de mer skyddade konsument- och serviceinriktade sektorerna. Den ökade andelen av företagsbeståndet för handels- och tjänstesektorn får ses som ett uttryck för att nyetableringarna söker sig andra vägar. Det är också i första hand inom dessa sektorer som ett flertal traditionella "smådriftsfördelar" i fråga om service och flexibilitet är möjliga att tillvarata.

Det bör emellertid framhållas att det även inom industrisektorn finns delbranscher som under längre eller kortare perioder, beroende på en "hantverksmässig" och kraftigt specialiserad produktion, upplevt en intensiv nyetableringsverksamhet. Detta gäller som framgått tidigare bl. a. delar av verkstadsindustrin och den plastbearbetande industrin. Det har också i tidigare sammanhang, bl. a. i en undersökning vid Umeå universitet 1974, Företag i strukturomvandlingen, kunnat beläggas att nyetableringsverksamheten är som livligast i expanderande branscher med utrymme för nya produkter och produktidéer.

Karaktäristiskt för nyetablerade företag är att de tillväxer snabbare än äldre företag. Detta förhållande har bestyrkts av samstämmiga undersökningar från såväl Sverige som andra länder. Förklaringarna härtill är flera. Inte minst sammanhänger det med att nyetableringarna vanligen koncentreras till de delar av en berörd bransch som är särskilt expansiva och där tillväxtpotentialen är mest uttalad. Vidare gäller att nyetableringar inte sällan bygger på nya produktions- och distributionsmetoder, ibland även helt nya produkter, vilket skapar ett expansionsutrymme som saknas på redan befintliga produktområden i branschen. Egenskaper hos företagsledaren spelar också en väsentlig roll för att etableringen skall bli framgångsrik. En jämförelse mellan företagsledare i befintliga företag och nyetable-

rade företag visar att de sistnämnda är genomsnittligt betydligt yngre, vilket i viss utsträckning kan förväntas innebära mer positiva attityder till olika tillväxtfrämjande faktorer. Även utbildningsnivån har betydelse.

De nyetablerade företagens bidrag till den tekniska förnyelsen är omtvistad. Såväl Industriförbundets undersökning som en pågående studie vid industriverket pekar på att en företagsetablering endast i få fall bygger på en produktidé eller satsning på nya produktionsmetoder. Det har däremot i olika sammanhang kunnat konstateras att företag som etablerats på egen produktidé eller liknande ofta har en snabbare tillväxt än företag som etablerats av andra skäl. Av Industriförbundets undersökning framgår att hälften av företagsledarna som startat verksamheten runt en produktidé också återfinns inom den fjärdedel av de etablerade företagen som har den högsta tillväxttakten. Bland de långsammast tillväxande företagen återfinns ingen sådan företagsledare. Av en annan, i industriförbundets regi genomförd studie av ett antal framgångsrika familjeföretag, representerande olika företagsstorlekar, branscher, företagsåldrar och lokaliseringar. Framgångsrika företagare (1976), kan konstateras att företag som startats runt en ny produkt är mer expansiva än andra nystartade företag.

Samhällets möjligheter att föra en effektiv regionalpolitik sammanhänger delvis med i vilken grad nya företag etableras eller kan förmås att etablera sig inom särskilt utsatta regioner. Uppgifter över lokaliseringstöddets fördelning på olika stödkategorier visar på att den övervägande delen av detta stöd under perioden 1965–1975 utgått till i stödregionerna befintliga företag. Totalt beräknas de i stödområdena existerande företagen ha svarat för ca 75 % av det lämnade stödet och de härigenom möjliggjorda investeringarna. Av den beräknade sysselsättningseffekten beräknas dessa företag ha svarat för ca 65 %. Återstående stödföretag utgörs emellertid inte uteslutande av genuina nyetableringar av företag. Tvärtom har huvuddelen av det återstående stödet och, i ännu högre grad, den beräknade sysselsättningseffekten varit hänförlig till filialutläggning eller omflyttning av befintlig verksamhet. Det kan av detta material konstateras att sysselsättningseffekten vid en stödinsats av given storlek genomsnittligt blivit mest betydande vid filialutläggningar och utlokaliseringar av befintliga verksamheter. Samtidigt gäller att stödet till genuina nyetableringar i större utsträckning än stödet till filialutläggningar och utlokaliseringar avsett gleset befolkade områden.

Det har vid olika undersökningar framkommit resultat som tyder på att de regionalpolitiska insatserna å sin sida haft betydelse för etableringsutvecklingen. Sålunda framkom vid Industriförbundets etableringsundersökning år 1972 att etableringsfrekvensen under 1960-talet var högre i stödområdet än i övriga områden, trots de särskilda svarigheterna inom stödområdet i bl. a. service- och transporthänsende.

2.3.2 Utvecklingen hos de verksamma företagen

Genom volymexpansion förflyttas småföretag till större företagskategorier. Vid stagnation eller rationaliseringar krymper företag i sysselsättningshänseende. Genom nedläggningar och uppköp upphör vissa företag helt som egna juridiska personer. I det följande skall närmare beröras frågan om förändringarna i verksamma företag av olika storlek. I första hand avses härmed den sysselsättningsmässiga tillväxten och förändringarna i vissa finansiella variabler. Nedläggnings- och förvärvsproblematiken kommer att behandlas i ett följande avsnitt.

Antalet industriföretag med minst 50 anställda uppgick vid 1970-talets början till 1 920. Av uppgifter framtagna vid statistiska centralbyrån framgår att inemot en fjärdedel av dessa år 1975 var nedlagda, uppköpta eller hade minskat sin storlek under gränsen 50 anställda. För ca 4% av företagen är det känt att de lagts ned. Närmare 9% av företagen hade fusionerats eller ombildats. Ytterligare ca 3% hade minskat sin sysselsättning till färre än 50 anställda. Ungefär 8% av företagen hade utgått ur statistiken av ej kända skäl.

Skilnaderna i utvecklingen mellan företag i olika storlekklasser är emellertid stora. Så är t.ex. konkurs och nedläggningar sällan förekommande bland större företag. Fusioner och företagsombildningar är vanligast bland företag med 100–500 anställda. Vidare kan konstateras att stabiliteten hos företagen ökar med företagsstorlek. Tillskott av företag hänförligt till nyetableringar är mest betydande bland de mindre företagen. Ju större företagsstorlekklass desto större andel av företagen fanns även fem år senare i samma storlekklass.

Förändringar i beståndet av industriföretag med fler än 50 anställda åren 1971–1975

Antal	Andel (%) av företagen som					Andel återstående företag 1976-01-01
	lagts ned	fusionerats, ombildats	vuxit ¹⁾	minskat ¹⁾	lämnat storleksklassen av ej kända skäl	
50–99	5	6	12	21		56
100–199	5	11	13	12	1	58
200–499	1	12	9	13	2	63
500–999	0	9	12	11	4	64
1 000–	1	7	–	8	2	82

Källa: statistiska centralbyrån

¹⁾ Företag som förflyttats till större resp. lägre storlekklass.

Den betydande omsättningen av företag i de små storlekklasserna tar sig också uttryck i ett stort tillskott av företag. Under 1970-talets första

hållt innebar detta tillskott för kategorin 50–99 anställda att företagsbeståndet förnyades till över 50%.

Intrycket av den med företagsstorleken växande stabiliteten i företagsbeståndet förstärks av annat material från statistiska centralbyrån. Småföretagen karaktäriseras av en jämfört med större företag betydande spridning i tillväxthänseende. Trots att mellan åren 1969 och 1975 flertalet småföretag inom industrisektorn enligt den officiella statistiken minskat antalet anställda, är det inom denna företagsgrupp som man återfinner de sysselsättningsmässigt mest expansiva företagen. Andelen företag med en sysselsättningstillväxt om mer än 10 % per år har hittills under 1970-talet genomgående varit högre bland småföretagen än bland de större enheterna. Den genomsnittliga andelen företag med sådan tillväxt uppgick under perioden 1969–1975 till ca 20 % för företag med 20–49 anställda och till 12% för företag med fler än 200 anställda. Det kan emellertid konstateras att de konjunkturmässiga variationerna är mer framträdande bland de större företagen än bland de små. Så har t. ex. under perioden 1969–1975 andelen företag som under året ökat sysselsättningen varierat mer bland de större företagen än bland företag med färre än 200 anställda.

Undersökningar av speciella branschers utveckling under 1950- och 1960-talen visar på att företagens interna tillväxt ofta utgör det viktigaste tillskottet i företagsbeståndet i en viss storleksklass. Så framgår t. ex. av industriförbundets tidigare nämnda etablerings- och nedläggningsstudie för år 1975, att av nettotillskottet av företag med fler än 20 anställda i sex industribranscher utgjordes hälften av tillväxt i företag med färre än 20 anställda.

Av Industriförbundets undersökning framgår även utvecklingen av ett bestånd av företag mellan åren 1954 och 1969. Utvecklingen är likartad med den från senare material erhållna bilden. Omsättningen av företag synes dock ha varit något lägre under 1950- och 1960-talen än under första hälften av 1970-talet. Av de år 1954 befintliga företagen med fler än 20 anställda i sex småföretagsintensiva industribranscher, återstod 15 år senare ca 60 %. Av bortfallet utgjordes ca en tredjedel av företag som upphört genom förvärv. Lika många företag hade lagts ned. Omkring 20 % av bortfallet av företag utgjordes av sådana som minskat sin verksamhet ned till färre än 20 anställda.

Vid en jämförelse mellan expansion hos småföretag och stora företag måste hänsyn tas till att de senare ofta expanderar genom förvärv av andra, oftast små, företag. Enligt en studie vid IUI rörande fusioner i svensk industri, Fusioner i svensk industri, var de börsnoterade industriföretagens expansion under 1950- och 1960-talen till nära en fjärdedel hänförlig till förvärv av andra företag. Med hänsyn till den starkt ökande fusionsaktiviteten i näringslivet under 1970-talet torde förvärvens betydelse för de större företagens tillväxt knappast ha avtagit. För 1970-talets

första häftet kan noteras att antalet sysselsatta i de av storföretagen förvärvade företagen uppgick till ca 150 000. Av detta utgjordes ca en tredjedel av sysselsatta i förvärvade småföretag.

Uppgifter framtagna vid statistiska centralbyrån pekar på att stora företag i genomsnitt är mer sysselsättningsexpansiva än små företag. Andelen stora företag som överhuvud taget ökat sysselsättningen har under 1970-talets sex första år varit 5–15 procentenheter större än motsvarande andel bland mindre företag. Med hänsyn till att de stora företagen i betydande utsträckning expanderar genom förvärv av andra företag, finns dock skäl att antaga att den interna tillväxten i småföretag väl kan mäta sig med de stora företagens interna expansion.

Lönsamheten har under det senaste decenniet inom industrisektorn utvecklats i stort sett likartat för samtliga storleksgrupper av företag. För flertalet företagskategorier kan konstateras att avkastningen på det egna kapitalet följt trenden för den branschvisa lönsamhetsutvecklingen.

Soliditetsutvecklingen har däremot varit mycket olika mellan företag av olika storlek. För de största företagen har skett en avsevärd nedgång från en genomsnittlig nivå om ca 42 % vid 1960-talets mitt till ca 30 % ett decennium senare. De medelstora företagen har till skillnad härifrån fått vidkännas en mycket måttlig nedgång i den egna kapitalstyrkan, från 28 % till ca 23 %. De mindre företagens genomsnittliga soliditet har under en rad år varierat mellan 20 % och 22 %. Beträffande de mindre företagen bör dock särskilt noteras att den officiella statistiken här inte återspeglar det förhållandet att variationerna mellan enskilda företag är betydande. Samtidigt innebär sambandet och bindningen mellan företagets kapital och ägarnas privata tillgångar att den officiella statistikens klassificering av balansräkningens olika poster inte alltid ger en rättvisande bild av de mindre företagens soliditetssituation.

Småföretagen svarade perioden 1965–1975 för ca 20 % av industriinvesteringarna. Någon systematisk förskjutning mellan företag av olika storleksklasser har inte skett. Däremot gäller att det konjunkturmässiga beroendet hos småföretagens investeringar är betydande. Det framgår bl. a. av statistiska centralbyråns investeringsstatistik att småföretagens andel av industriinvesteringarna under lågkonjunkturperioder påtagligt minskar. Inte minst torde detta sammanhålla med att investeringsverksamheten liksom många andra aktiviteter i småföretag ofta karaktäriseras av ett förhållandevis kort tids- och planeringsperspektiv. Frånvaro av utvecklade planeringsfunktioner och rutiner för långsiktig planering i småföretag har belagts såväl i studier vid Sveriges Verkstadsförening Budgetenkät (april 1973), som i undersökningar av den dåvarande delegationen för de mindre och medelstora företagen vid 1970-talets början. Förekomsten av investeringsprojekt med lång färdigställandetid torde också bidra till en mer stabil investeringsaktivitet bland de större företagen.

Till följd av en betydande mekanisering och automatisering inom industrisektorn har sysselsättningen inom hela denna näringsgren trots en avsevärd volymexpansion långsamt minskat under det senaste decenniet. Det förhållandet att småföretagens andel av industriinvesteringarna varit i stort sett oförändrad under det senaste decenniet talar för att denna mekanisering skett i ungefär samma takt i samtliga storlekskategorier av företag. Sysselsättningsminskningar i småföretag bör därför inte nödvändigtvis tolkas som en stagnation i företagets verksamhet. Även rationaliseringar och en ökad effektivitet verkar sysselsättningsminskande så länge företaget inte expanderar i viss takt.

Arbetsställestrukturen och sysselsättningen inom industrisektorn har i geografiskt hänseende under perioden 1965–1974 endast undergått mindre förändringar. Vissa förskjutningar har skett till nackdel för främst storstadslänen och mot en ökad andel av verksamheten i övriga län i södra Sverige. Enligt den officiella statistiken har storstadslänen och flertalet av skogslänen under 1970-talets första hälft varit de områden där de små arbetsställena främst minskat i antal. I skogslänen har i motsvarande grad arbetsställen med 50–499 anställda ökat sin andel av arbetsställebeståndet. Tillväxten i antalet storarbetsställen har varit som mest betydande i storstadslänen och vissa skogslän. Bland de skogslän som på detta sätt karaktäriseras av ett starkt krympande antal små arbetsställen (färre än 50 sysselsatta) märks i synnerhet Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Orsakerna till den förhållandevis kraftiga minskningen av antalet små arbetsställen i vissa skogslän är svåra att härleda. Vad som i olika sammanhang framförts rörande ett bristande serviceutbud till företagen och därmed en i olika avseenden sämre företagsmiljö inom dessa områden synes inte kunna beläggas. Tvärtom framgår av länsplaneringsunderlaget 1974 vid länsstyrelserna i Västerbottens, Kopparbergs och Jämtlands län att serviceutbudet i dessa län på det hela taget är fullt i nivå med övriga delar av riket. Det har också bl. a. i det betänkande (SOU 1972:28). Företagsservice, som avgavs av dåvarande delegationen för de mindre och medelstora företagen år 1972 konstaterats att huvuddelen av de av småföretagen anlitade serviceföretagen är belägna utanför den region där det anlitande företaget är beläget. Gemensamt för de aktuella regionernas branschstruktur är dock att de vid mitten av 1960-talet hade en, jämfört med riket i övrigt, påfallande stor andel företag inom den träbearbetande industrin. Som konstaterats i en av industriverket år 1975 publicerad utredning om den träbearbetande industrin, (SIND 1975:1) Den träbearbetande industrin under 1970-talet, var emellertid trävaruföretagen just i Norrlandslänen och Kopparbergs län till skillnad från övriga träbearbetande företag expanderande från slutet av 1960-talet. Det finns därför skäl att anta att vissa av de små arbetsställena genom denna expansion senare kommit att registreras som tillhöriga gruppen medelstora arbetsställen.

Det har också kunnat konstateras en betydande tillväxt i tre av de aktuella länen – undantaget Kopparbergs län – av antalet arbetsställen med 50–499 sysselsatta.

2.3.3 Företagsförvärv

Årligen förvärvas ett betydande antal företag av enskilda personer eller av andra företag. Uppgifter om storleksordningen på enskilda personers övertagande – genom förvärv eller arv – saknas dock. Att ett betydande antal mindre och medelstora familjeföretag övertagits av enskilda personer styrks emellertid av genomförda studier vid Industriförbundet, Samhället och företagarna år 1975, och industriverket (SIND 1975:5) Företagsformer i teori och tillämpning. Av dessa framgår att företagsledaren i inemot hälften av de studerade företagen med färre än 20 anställda saknar släktband med företagets grundare. Bland de något större familjeföretagen saknar nuvarande ägaren släktmässiga relationer till grundaren i 12–14 % av företagen.

Övertagande inom familjen synes öka med storleken på det övertagna företaget. Av de nämnda undersökningarna framgår beträffande aktiebolagssektorn, att mindre än 20 % av företagsledarna i de minsta företagen (färre än 20 anställda) har släktmässiga relationer med grundaren. För de något större familjeföretagen (20–100 anställda) är motsvarande andel 30–35 %.

Det årliga antalet företagsförvärv av juridiska personer har sedan 1950-talets slut ökat oavbrutet. Inom industrisektorn uppgick antalet fullständiga eller partiella företagsförvärv till ett 50-tal per år under årtiondena fram till 1960-talets början. År 1975 hade antalet förvärv stigit till ca 370. Pågående registrerings- och sammanställningsarbete vid statens pris- och kartellnämnd tyder på att den totala fusionsverksamheten i det svenska näringslivet sjunkit under år 1976.

Fusioner i svensk industri 1955–1975

	1955	1960	1965	1970	1975
Antal fusioner	54	133	228	207	371
Sysselsatta	6 400	14 000	23 300	27 500	51 800
Andel av industri-sysselsättningen (%)	0.8	1.6	2.4	2.9	5.4

Källa: IUI samt statens pris- och kartellnämnd

Fusionsfrekvensen har alltsedan 1940-talets mitt varit störst bland företagen med 50–500 anställda. År 1975 motsvarade uppköpen av medelstora företag inom industrin ca 7 % av det totala beståndet av företag i denna kategori. Bland företag med 200–499 anställda var motsvarande tal 7.5 %. Förvärvsfrekvensen bland företag med färre än 50 anställda uppgick endast till ca 2 %. Att fusioner i första hand berör de medelstora företagen

stöds av Industriförbundets undersökning från 1974. Det framgår av denna att av en grupp studerade familjeföretag i mitten av 1960-talet hade år 1974 16 % sålts. De sålda företagen var huvudsakligen av storleksordningen minst 100 anställda. Andelen sålda företag bland familjeföretag med färre än 100 anställda uppgick endast till 7 %.

Livsmedelsindustrin är en bransch som under såväl 1960- som 1970-talet karaktäriserats av hög förvärvsaktivitet. Detsamma gäller jord- och stenindustrin. Under andra hälften av 1960-talet var fusionsintensiteten dessutom särskilt hög i massa- och pappersindustrin liksom inom transportmedelsindustrin. Hittills under 1970-talet har också den kemiska industrin utmärkts av en hög förvärvsaktivitet.

Industriverket har i sin studie Industriutvecklingen i Sverige särskilt berört familjeföretagens roll i förvärvssammanhang. Av verkets undersökning framgår att ca 3/4 av industrifusionerna under 1970-talets första hälft avsåg uppköp av familjeföretag. Antalsmässigt dominerar förvärv av metallvaruföretag och företag inom maskinindustrin samt den träbearbetande industrin. De flesta fullständiga uppköp av familjeföretag har skett bland de medelstora företagen. Det framgår också av industriverkets undersökning att genomsnittsstorleken på de förvärvade företagen sjunkit under den studerade perioden, från 60 till 34 anställda.

Det framgår vidare av industriverkets rapport att de förvärvande företagen till ca 40 % själva är familjeföretag. Familjeföretagens andel har dock sjunkit något under 1970-talets första hälft, från 46 % år 1970 till 39 % år 1974. Parallellt härmed har en viss uppgång skett av i första hand investmentbolagens förvärv av familjeföretag. Investment- och kapitalförvaltande bolag svarade under perioden 1970–1974 för 11 % av familjeföretagsuppköpen inom industrin. År 1974 uppgick andelen till 13 %. Industriverket konstaterar att familjeföretagens förvärv av andra familjeföretag i första hand skett inom tekoindustrin samt den träbearbetande industrin. Storföretagens familjeföretagsuppköp har i första hand inriktats mot verkstadsindustrin samt den kemiska industrin.

Drivkrafterna bakom fusioner är av mycket skiftande slag. Det finns inte något enskilt fusionsmotiv som förklarar flertalet genomförda fusioner. Denna uppfattning stöds av de studier och undersökningar som IUI och Industriförbundet gjort om fusionsmotiven.

Bland de faktorer som medverkar till att driva fram en fusion kan skiljas mellan köparens och säljarens motiv, mellan företagsinterna och omgivningsbetingade orsaker. Strävan efter effektivitetsförbättringar och tillvaratagande av produktionstekniska stordriftsfördelar och samordningsvinster är ett vanligt köparmotiv. Konkurrensbegränsningsmotivet synes spela en mindre framträdande roll, trots att 30–40 % av förvärven avser företag med konkurrerande produkter. I vissa fall utgör en önskan att bredda produktsortimentet den främsta drivkraften för köparen.

På säljarsidan förekommer också en rad typer av fusionsmotiv. Klara

olikheter synes föreligga mellan lönsamma, expanderande företags försäljningsmotiv respektive försäljningsorsakerna hos företag med dålig lönsamhet. För de förstnämnda utgörs försäljningsmotivet inte sällan av brist på finansiella medel eller produktutvecklings- eller marknadsföringskapacitet. Det sistnämnda gäller i synnerhet när företaget står inför att avsätta sina produkter på utlandsmarknader. I ett delbetänkande av konkurrensutredningen, (SOU 1977:51) Fusioner och förvärv i svenskt näringsliv 1969–1973, en fallstudie, har nyligen redovisats hur i flera fall ett större börsföretags eller investmentbolags förvärv av ett litet företag tillfört det senare såväl värdefull teknisk kunskap som betydande möjligheter att vidga sin avsättningsmarknad. För företag med sämre lönsamhet har det framstått som mer vanligt att generationsskiftesproblem och skattemässiga förhållanden leder till ett utbud av företag. Alternativet till försäljningen är för dessa företag många gånger nedläggning av verksamheten.

Företagets branschtillhörighet har stor betydelse för sannolikheten att det skall utbudas till försäljning eller särskilt efterfrågas som förvärvsobjekt. Som framgått tidigare är förvärvsaktiviteten särskilt hög i branscher som står inför eller befinner sig i en strukturell omställningsprocess. Det gäller såväl branscher i ett särskilt expansivt skede som sådana delar av industrin som är på tillbakagång. Särskilt kan noteras i industriverkets rapport att de större företagen är mest förvärvsaktiva i expansiva branscher (verkstadsindustri och kemisk industri), medan familjeföretagen i första hand uppträder som köpare i branscher på tillbakagång och med en betydande överkapacitet (tekoindustrin och den träbearbetande industrin). Delvis torde detta sammanhånga med att de små företagen i anbudshänseende sällan torde kunna konkurrera med de större företagen vid förvärv av de mest lönsamma och expansiva företagen. Det torde också bero på att de större börsföretagen och investmentbolagen inte i någon högre grad är intresserade av att gå in i branscher som i huvudsak är på tillbakagång.

Den under 1960-talet kraftigt ökade fusionsaktiviteten i såväl industrin som näringslivet i sin helhet bör främst ses mot bakgrund av den under detta decennium accelererande takten i strukturomvandlingen. Under 1960-talets första hälft ökade tillväxttakten i den svenska ekonomin jämfört med de två föregående femårsperioderna. En fortsatt hög tillväxttakt rådde även under återstoden av 1960-talet. Utrikeshandeln, som vuxit förhållandevis måttligt under 1950-talets första hälft, ökade därefter påtagligt och uppnådde en största tillväxttakt mellan åren 1965 och 1970. Parallellt med den svenska ekonomins ökade internationella beroende och den växande konkurrensen från utländsk industri har ett allt större antal branscher ställts inför ett behov av att tillvarata de stordriftsfördelar och rationaliseringsvinster som kan erhållas genom att produktionen dras samman till större enheter eller organiseras på annat sätt.

Förvärvsaktiviteten har emellertid ytterligare accelererat under 1970-talets första hälft, trots en under denna period mindre intensiv strukturom-

vandling och en viss uppbromsning i utrikeshandelns tillväxt. Det finns flera förklaringar till detta.

I flertalet av de industribranscher där förvärvsaktiviteten varit betydande har marknadens tillväxt under 1970-talets första hälft stagnerat. Även den förutsedda tillväxten i produktionsvolym under perioden fram till 1981 är för dessa sektorer mindre gynnsam än för industrigenomsnittet. Detta gäller i synnerhet jord- och stenindustrin samt livsmedelsindustrin. Möjligheterna för företag inom sådana sektorer att expandera genom investeringar i och utbyggnad av den egna verksamheten är därför mer begränsade än för expanderande företag i andra branscher.

Ett annat förhållande som påverkar förvärvsfrekvensen gäller investeringskostnadernas utveckling under de senaste åren. Under åren 1974–1975 ökade investeringskostnaderna dubbelt så snabbt som tidigare under 1970-talet, från en prisstegringstakt om ca 8 % till 16 % per år. För i synnerhet kapitalintensiva branscher, såsom t. ex. massa- och pappersindustrin, innebär detta att investeringar i den egna verksamheten blir mindre förmånliga och att intresset för expansion genom företagsförvärv ökar. För skogsindustrin har också de under 1974 och 1975 växande problemen med råvarubasen utgjort ett ytterligare motiv för förvärv av andra företag.

Likviditetsökningen inom industrin var under år 1971–1973 liksom under andra hälften av 1975 osedvanligt snabb. Under dessa perioder växte företagens likviditet totalt med ca 40 % per år. Förutsättningarna för en ökad efterfrågan på förvärvsobjekt blev härigenom mycket goda.

Utbudet av företag under år 1975 torde till viss del ha påverkats av diskussionerna kring den ändring av realisationsvinstbeskattningen som trädde i kraft under våren 1976 och som avsåg försäljning av aktier efter utgången av mars 1976. De nya bestämmelserna innebar att vid försäljning av aktier som innehafts under en längre tid än två år skulle 40 % av realisationsvinsten beskattas. Tidigare regler innebar en avtrappning av skatteplikten under tredje till femte året och beskattning enligt schablon av 10 % av försäljningspriset vid försäljning efter fem år. Härigenom har försäljningar av företag kommit att framstå som avsevärt mindre gynnsamma än tidigare. I synnerhet gäller detta i förhållande till det för företagaren vanliga alternativet till en försäljning, nämligen överlåtelse inom familjen. Det kan därför inte uteslutas att den förestående lagändringen drev fram vissa ytterligare försäljningar under år 1975, vilka i annat fall skulle ha skett först något eller t. o. m. några år senare. Det bör här noteras att antalet förvärv under 1976 enligt preliminära uppgifter från statens pris- och kartellnämnd avsevärt sjunkit.

Utbudet av särskilt mindre och medelstora företag torde även i viss utsträckning ha påverkats av dessa företags växande behov av att söka sig nya avsättningsmarknader. Det framgår av konkurrensutredningens delbetänkande Fusioner och förvärv i svenskt näringsliv 1969–1973, att behovet av att få tillgång till exportförsäljningskapacitet och kompetens inte

sällan utgör ett motiv bakom försäljning av företag. I takt med en stagnation på olika inhemska avsettningsområden torde dessa försäljningsmotiv ha vuxit i betydelse.

2.3.4 Nedläggningar

Ett betydande antal företag läggs ned varje år. Särskilt hög nedläggnings-takt kan noteras vid perioder av låg ekonomisk aktivitet. Det övervägande antalet nedläggningar sker utan att verksamheten kommit på ekonomiskt obestånd. I mer begränsad omfattning är nedläggningar orsakade av en konkurs. Förhållandena varierar härvidlag dock mellan näringsgrenar. Till detta skall senare återkommas.

Det årliga antalet företagsnedläggningar har minskat under det senaste decenniet. Även i förhållande till företagsbeståndet var nedläggningsfrekvensen lägre vid 1970-talets mitt än tio år tidigare.

Nedläggningar inom industrin 1966–1975 (salderade värden)

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Antal nedlagda företag med fler än 1 anställd (1 000-tal)	2.5	1.8	2.2	1.4	1.4	1.2	2.0	0.8	1.1	0.9
Nedläggningar i förhållande till företagsbeståndet (%)	10.8	8.2	10.2	6.4	7.2	6.3	10.4	4.2	5.7	5.0

Källa: statistiska centralbyrån, statens industriverk samt IUI

Nedläggningarnas relativa nivå skiljer sig inte i någon högre grad mellan expansiva branscher (såsom verkstadsindustrin, plastindustrin) och stagnerande branscher (t. ex. den träbearbetande industrin). Detta har framgått av studier av nedläggningsutvecklingen genomförda vid Umeå universitet, "Företag i strukturomvandling" (1974), och IUI. Gemensamt för ett flertal branscher är dock en gradvis uppgång av nedläggningstakten under 1960-talet. Detta förhållande har också styrkts av möbelindustriutredningen i betänkandet (SOU 1972:2) Svensk möbelindustri, och metallmanufakturutredningen i betänkandet (SOU 1973:29 och 30) Järn- och metallmanufakturindustrin under 1970-talet.

Under 1950- och 1960-talen synes vissa regionala skillnader ha funnits i företagsnedläggelserna. Här pekar emellertid erfarenheterna i olika riktningar. Enligt den nämnda undersökningen vid Umeå universitet uppvisade den storstadspräglade regionen Stockholms län en högre nedläggningsbenägenhet än Västerbottens län. Metallmanufakturutredningen visade också den en betydande nedläggning i storstadsregionerna. I en rapport från exportgruppen för regional utredningsverksamhet (SOU 1974:1) Or-

ter i regional samverkan, pekas på ett i viss mån motsatt förhållande, nämligen att glesbygdsområdenas andel av den totala nedläggningen av industriarbetsställen under perioden 1963–1970 klart översteg dessas andel av företagsbeståndet.

Uppgifter om konkurser tyder på att storleksfördelningen på de nedlagda företagen har en relativ småföretagsdominans. Det förhållandet att företag ofta krymper före nedläggningen bidrar emellertid till att skapa en överdriven bild av småföretagens andel av nedläggningarna. Även justerade för ett sådant förhållande tyder dock de nämnda etablerings- och nedläggningsstudierna vid Umeå universitet och IUI på att småföretag är mer berörda av nedläggningar än större företag.

Företagskonkurserna utgör en växande andel av nedläggningarna. Antalet företagskonkurser inom hela näringslivet har under det senaste decenniet fyrfaldigats, från ca 700 år 1965 till 3 100 år 1974. Ökningen är nästan i sin helhet hänförlig till aktiebolagskonkurser. Av en studie vid Lunds universitet 1975, genomförd på uppdrag av Industriverket, (SIND 1975:2) Företagskonkurser, framgår att konkursfrekvensen under 1960-talets andra hälft inom industrisektorn var betydligt lägre än för andra näringsgrenar. Ökningstakten i industriföretagskonkurserna var också långsammare än för andra näringsgrenar. Inte desto mindre har antalet konkurser i förhållande till de totala nedläggningarna i industrisektorn ökat.

Konkursföretagens storlek synes enligt nämnda undersökning vara av mindre betydelse för konkursfrekvensen. Sålunda svarade de mindre företagen (färre än 50 anställda) under perioden 1966–1970 för 98,3 % av antalet konkurser och 97,6 % antalet företag. I 1,6 % av konkurserna berördes medelstora företag, vilka samtidigt svarade för ca 1,8 % av företagsbeståndet. Det kan dock noteras att gruppen företag med 5–49 anställda svarade för en betydligt större andel av konkurserna än vad som motsvarade dessas andel av det totala företagsbeståndet.

Forskningen kring andra typer av företagsnedläggelser än konkurser är mycket begränsad och möjliggör inga långtgående slutsatser om vilka strukturella faktorer som bestämmer nedläggningsutvecklingen. Bakom en företagsnedläggelse ligger i de flesta fall en rad motiv i kombination. Inte sällan har företagets produkt och maskinella utrustning uppnått en sådan ålder att, kombinerat med en avsaknad på efterträdare, företaget helt enkelt anses ha levt färdigt. Bransch- och marknadsutveckling torde här spela en avgörande roll. Nedläggningsfrekvensen kan förväntas bli mest betydande i stagnerande och tillbakagående branscher. Vid de tillfällen då en särskilt ökad nedläggningstakt kunnat konstateras har också gällt att företagsbeståndet minskat särskilt mycket inom sådana branscher, bl. a. den träbearbetande industrin samt jord- och stenindustrin.

Bakom företagskonkurserna finns en mångfald orsaker. I första hand märks lönsamhetsproblem. Det framgår av Industriverkets konkursstudie att alltför korta serielängder och en hård prispress utgör en mycket vanlig

konkursanledning. Andra framträdande konkursorsaker utgör kostnadsproblem, brister i den interna planeringen och bristande utbildning hos företagsledningen. Bristande kreditmöjligheter och svårigheter beroende på kreditrestriktioner anges sällan som konkursanledning. Trots detta konstateras i industriverkets undersökning ett samband mellan konkursuppgångar och kreditåttstramning. Det konstateras vidare att företagsledare i konkursdrabbade företag har en i genomsnitt betydligt kortare branscherefarenhet än företagsledare i verksamma företag. Över 30 % av de förra har mindre än 10 års branscherefarenhet. Bland de verksamma företagsledarna har endast ca 15 % mindre än 10 års erfarenhet i branschen.

Den sedan mitten av 1960-talet kraftiga ökningen av aktiebolagskonkurserna bör ses mot bakgrund av bl. a. en under samma period avsevärt ökad registrering av aktiebolag. Medan antalet aktiebolagskonkurser under tiden 1965–1972 växte från ca 350 till 2 200 per år, ökade det årliga antalet bolagsregistreringar från 5 700 till ca 18 000. Under denna period expanderade i synnerhet de s. k. 5 000-kronorsbolagens andel av bolagsregistreringarna. Livslängden för dessa företag har visat sig vara avsevärt lägre än för företag med större aktiekapital. Av industriverkets studie framgår att företag med en livslängd understigande fem år svarade för 50 % av konkurserna. Det finns följaktligen starka skäl att antaga att den kraftiga tillväxten av antalet mycket små och ofta mindre seriösa bolagsbildningar bidragit också till ett ökat antal konkurser.

2.4 Företagsbeståndets utveckling inom vissa andra näringsgrenar

2.4.1 Byggnadsindustrin

Byggnadsverksamhetens andel av den totala produktionen i näringslivet sjönk under perioden 1965–1974 från 11,2 % till 6,9 % i löpande priser. Antalet sysselsatta ökade under 1960-talets andra hälft med 0,6 % per år. Under 1970-talets första fyra år minskade antalet anställda med ca 2 % årligen. Medelantalet anställda år 1975 uppgick till ca 332 000 personer.

Antalet företag inom byggnadsindustrin minskade enligt den officiella statistiken från 35 000 till 29 000 under 1960-talets andra hälft. Nedgången var i första hand hänförlig till den allra minsta företagskategorin med högst en årsanställd. Utvecklingen var däremot positiv för andra mindre företag inom branschen. Under 1970-talets första sex år ökade åter företagsbeståndet, till ca 29 700 företag. Även under denna period skedde tillväxten i första hand bland företag med 2–19 årsanställda. Denna utveckling innebar att företagen med upp till 49 anställda ökade sin andel av företagsbeståndet under tiden 1965–1973 från 94 % till ca 98,5 %.

Sysselsättningsmässigt svarade de mindre företagen år 1969 för 38,5 % av verksamheten i byggnadsindustrin. De medelstora företagen sysselsatte

17,7% av de anställda. Sex år senare hade de mindre företagens andel ökat kraftigt till 45,5%, medan såväl de medelstora som de större företagen minskat sin andel av sysselsättningen. Sysselsättningen sjönk i de båda sistnämnda företagskategorierna också avsevärt i absoluta tal.

Fämansföretagens andel av sysselsättningen var som framgått tidigare, högre inom byggnadsindustrin än i flertalet andra näringsgrenar, ca 60%. Sysselsättningen inom denna företagskategori är i hög grad koncentrerad till den minsta storleksklassen (0–19 anställda), i vilken hälften av de anställda återfinns. Inom industrin i övrigt är endast 1/3 av de fämansbolagsanställda sysselsatta i denna minsta företagskategori.

Husbyggnadsverksamheten svarar för ca 2/3 av såväl antalet företag som sysselsättningen inom näringsgrenen. Inga betydande förändringar har skett härvidlag under perioden 1969–1975.

Några stora regionala skillnader i sysselsättningen inom byggnadsindustrin föreligger inte. Under 1960-talets andra hälft skedde en viss nedgång av antalet sysselsatta i byggnadsverksamhet i Norrlandslänen. Under 1970-talets första hälft var trenden nedåtgående inom samtliga riksområden.

Vid statens industriverk har inom ramen för en undersökning av företagsbildningen inom industrin också studerats etableringsutvecklingen inom byggnadsindustrin (SIND 1976:7), Industriutvecklingen i Sverige. Uppskattningar av etableringsutvecklingen mellan åren 1965 och 1970 tyder på en successiv uppgång från ca 900 till 1 400 nyetablerade byggnadsindustriföretag årligen. Under 1970-talets första hälft har det årliga antalet nyetableringar varierat mellan 1 400 och 1 670. I förhållande till antalet mervärdesskattepliktiga företag har etableringen motsvarat 3–4% av företagsbeståndet.

Konkursutvecklingen inom byggnadsindustrin synes för åren 1964–1972 på det hela taget sammanfalla med utvecklingen i näringslivet i övrigt. Detta framgår av industriverkets undersökning (SIND 1976:2) Etableringar och konkurser i byggnadsindustrin. Antalet konkurser ökade under perioden 1964–1974 från 180 till 550. Såväl i fråga om associationsform som företagsstorlek och konkursslager ligger utvecklingen inom byggnadsindustrin i linje med utvecklingen inom det övriga näringslivet. Till skillnad från andra näringsgrenar är emellertid den genomsnittliga livslängden för konkursföretagen mycket kort och förekomsten av upprepade konkurser betydande. Konkursgäldenärens branschserfarenhet och skolutbildning är också mer begränsad än vad som gäller i andra näringsgrenar.

Förvärvsaktiviteten har under perioden 1969–1975 ökat i likhet med flertalet andra näringsgrenar, från ett 20-tal förvärv per år till ca 60. Andelen berörda anställda av de i branschen totalt sysselsatta är dock mindre än inom näringslivet i sin helhet. Andelen små uppköpta företag har varit mindre än i näringslivet i övrigt.

Bostadsbyggandet och industrins byggnadsinvesteringar har avgörande

betydelse för byggnadsindustrins utveckling. Bostadsbyggandet, som under 1960-talet ökat betydligt, hade vid 1970-talets början nått en sådan nivå att vissa måttnadstendenser började uppträda. Byggnadsverksamheten hölls dock delvis uppe genom industrins byggnadsinvesteringar, inte minst på grund av de betydande miljövårdsinvesteringarna under 1970-talets första hälft.

Den ökande andelen mycket små företag och den stigande konkursutvecklingen inom byggnadsindustrin torde främst sammanhånga med den starka expansionen av byggnadsverksamheten under slutet av 1960-talet. Tillväxten på småhusmarknaden under 1970-talet har också verkat i denna riktning. Vidare torde de skattemässiga förhållandena ha medverkat till att företagsformen i ökad utsträckning kommit till användning inom byggnadsverksamheten. Denna utveckling har på olika håll tidigare föranlett en viss oro för konsekvenserna för samhället, de anställda och konsumenterna. Såväl riksdagen som berörda fackliga organisationer och vissa näringslivsorganisationer har tagit upp frågan om de konsekvenser som kan följa av en alltför snabb och oreglerad företagsetableringsutveckling i byggnadsindustrin. Till följd härav gav regeringen på hösten 1974 industriverket i uppdrag att närmare kartlägga och analysera denna utveckling. I sin rapport våren 1976 framhöll verket att såväl konsumentpolitiska som industripolitiska skäl som andra samhällsintressen talar för att vissa företagssanerande åtgärder vidtas i byggbranschen. Industriverket bedömde det dock som för tidigt att ta ställning i frågan om införande av ytterligare myndighetskontrollerade auktorisationsförfaranden i byggbranschen. Enligt industriverkets uppfattning bör utfallet avvaktas av de skatte-, försäkringstekniska, arbetsrättsliga och konsumentpolitiska åtgärder som under de allra senaste åren vidtagits eller aviserats i syfte att begränsa förekomsten av mindre seriösa företagsamhet i branschen.

Installationsbranschutredningen behandlade i sitt år 1974 framlagda betänkande (SOU 1974:47) Installationssektorn, frågan om lämplig företagsstruktur inom installationssektorn. Utredningen menade att en ökad industrialisering, dvs. förtillverkning, utgör det väsentligaste medlet för att öka byggandets produktivitet. Utredningen förordade därför en ökad integration, såväl vertikalt mellan tillverkning och montering som horisontellt genom att installationsverksamheten i ökad utsträckning integrerades i byggnadsföretagen.

Det torde delvis redan av det nu sagda framgå att ett flertal av de problem som kännetecknar småföretagandet i industrisektorn inte återfinns i samma utsträckning inom byggnadsindustrin. Det gäller tröskelproblem vid etableringstillfället liksom kapitalförsörjning och produktutvecklingssvårigheter i den kontinuerliga driften. Inom byggnadsindustrin torde de mest näraliggande problemen i stället sammanhånga med den i dag rådande företagsstrukturens utseende och de speciella problem som kan återföras till en diskutabel utveckling av bolagsbildningen.

2.4.2 Varuhandeln

Varuhandelns andel av den totala produktionen har under perioden 1965–1974 sjunkit från 10 % till 8,8 % i löpande priser. Sysselsättningsstillväxten var under 1960-talets andra hälft högre än för näringslivet i dess helhet. Under den därpå följande femårsperioden var den däremot något långsammare. Investeringsutvecklingen har under hela perioden varit svag med en ringa eller negativ volymförändring i de årliga investeringarna.

Företagsbeståndet inom varuhandeln undergick under 1960-talets andra hälft en viss minskning för att därefter åter öka. År 1975 uppgick antalet företag enligt den officiella statistiken till ca 53 000. Under perioden 1965–1975 har framför allt de medelstora företagens andel av företagsbeståndet minskat. Sysselsättningen inom varuhandeln har under samma tid ökat från 485 000 till drygt 500 000 anställda. Under 1970-talets första hälft har framför allt de medelstora varuhandelsföretagens liksom vissa större partihandelsföretags (200–500 anställda) andel av sysselsättningen minskat.

Antalet företagsförvärv har inom varuhandeln i likhet med industrisektorn ökat kraftigt sedan 1960-talets slut, från ca 60 till 200 förvärv per år. Antalet av företagsomgåenden berörda arbetstagare är dock, i förhållande till näringsgrenens totala sysselsättning, i nivå med den totala fusionsaktiviteten i näringslivet. Det kan konstateras att förvärven inom varuhandeln i högre grad än för andra näringsgrenar avser uppköp av mindre företag (färre än 50 anställda). Andelen storföretagsförvärvare är också större än i flertalet andra näringsgrenar.

Konkursfrekvensen inom handeln var under 1960-talets andra hälft avsevärt högre än inom andra näringsgrenar. Av industriverkets nyss nämnda konkursutredning framgick att konkursfrekvensen inom handeln under perioden var dubbelt så hög som i industrisektorn. Detaljhandeln svarade också för den andelsmässigt dominerande delen av samtliga konkurser i näringslivet, mer än 50%. Samtidigt bör noteras att denna del av varuhandeln inte svarar för mer än 16% av företagsbeståndet.

I 1975 års långtidsutrednings betänkande (SOU 1975:89) samt bilaga 4 (SOU 1975:97) Varuhandeln 1975–1980, framhölls att strukturförändringarna inom *dagligvaruhandeln* varit särskilt kraftiga jämfört med varuhandeln i övrigt. De yttre rationaliseringarna har inneburit en ofta stark koncentration till stora, centralt belägna butiksenheter samt ett bortfall av mindre företag och försäljningsställen. Inom hela dagligvaruhandeln kan antalet nedlagda butiker under 1960-talet uppskattas till ca 1 300 per år. Under 1970-talets första hälft har däremot nedläggningsfrekvensen avtagit betydligt. Antalet årliga nyetableringar har rört sig om inemot 200 butiker, huvudsakligen i nybyggda bostadsområden och köpcentra.

Butikskoncentrationen har inneburit vissa fördelar för konsumenterna bl. a. genom den kostnadspress som övergången till stordrift möjliggjort. Samtidigt har dock följt, särskilt i glesbyggsområden, sämre tillgänglighet till den basservice som dagligvaruhandeln utgör. I utvärderingen av läns-

planering 1974 (SOU 1974:91) Politik för regional balans, framgår också att sysselsättningsutvecklingen inom varuhandeln under perioden 1965–1974 varit särskilt ogynnsam i norra Mellansverige och mellersta Norrland.

Mot bakgrund av de problem som denna utveckling givit upphov till, tillsattes den statliga distributionsutredningen år 1970. I utredningens betänkande 1975 (SOU 1975:69) Samhället och distributionen, föreslogs bl. a. ett ökat kommunalt ansvar för planeringen av varuförsörjningen, en särskild tillståndsprövning för etableringar av nya butiker och en anmälningsplikt vid planerade butiksnedläggningar. Regeringen har nyligen redovisat sina ställningstaganden i dessa frågor i propositionen (1977/78:8) om åtgärder på distributionsområdet.

Nedläggningen av mindre butiker inom dagligvaruhandeln förväntas enligt långtidsutredningen fortgå i relativt snabb takt under återstoden av 1970-talet. Till betydande del sammanhänger detta med de kraftiga kostnadsstegringar som förutses på personalsidan. Långtidsutredningen bedömer dock att detta inte slår hårdast på den allra minsta storlekskategorin med ingen eller 1–2 anställda, utan kommer att påverka nedläggningsfrekvensen kraftigast inom företag av något större storlek än denna.

Enligt distributionsutredningen tyder tillgängligt material på att kostnads- och lönsamhetssituationen är betydligt mer gynnsam i stora enheter än i små. Sedan hänsyn tagits till "normal" ersättning till innehavaren och medhjälpande familjemedlemmar blir nettovinsten negativ i mindre butiker. Någon förändring i tiden i detta avseende har utredningen inte kunnat skönja.

För finansiering av etableringar och utvidgningar finns inom de olika dagligvarukedjorna särskilda kreditmöjligheter. Inom konsumentkooperationen sker en viss självfinansiering genom de anslutna medlemmarnas insatskapital och icke uttagen återbäring samt genom lån från Kooperations Pensionsanstalt. Inom ICA förekommer ett flertal finansieringsformer mellan regionföretagen och den enskilde köpmannen. Vidare finns ett huvudsakligen av livsmedelsindustrin finansierat kreditinstitut, AB Handelskredit. Detta bolag inriktar sin långivning på företag som önskar ha en mera obunden ställning gentemot de stora grossistföretagen.

Utvecklingen inom *partihandeln* har på flera områden gått mot en ökad integration med både detaljhandeln och industrin. Fusionsaktiviteten har varit betydande inom partihandeln. Flera av de stora koncernerna inom partihandeln har under senare år varit involverade i företagsfusioner. Under 1970-talet har årligen mellan 4 000 och 6 000 arbetstagare inom partihandeln berörts av fusioner.

Strukturförändringarna inom *fackhandeln* har varit relativt små. Detta har bl. a. berott på att stordriftsfördelarna inom flertalet delar av denna bransch inte är påtagliga. Konkurrenssituationen är inte heller lika utpräglad som inom andra delar av varuhandelsområdet. Fackhandeln är också mer tätortskoncentrerad än annan varuhandel och därmed mindre

påverkad av det senaste decenniets befolkningsomflyttningar. Fackhandelns bättre förutsättningar än andra typer av handelsföretag att anpassa sig till en förändrad konkurrenssituation har framgått av en undersökning vid Handelns utredningsinstitut rörande stormarknadernas effekter. Effektmätningar av stormarknadsetableringar i Växjöregionen (1975).

Av en i distributionsutredningens betänkande redovisad undersökning rörande den textila beklädnadshandeln framgår att antalet butiker för försäljning av beklädnadsvaror mellan 1963 och 1972 minskade med 20 % till 6 800. I förhållande till nedläggningarna av livsmedelsbutiker var nedläggningarna i beklädnadshandeln förhållandevis måttliga. Väsentligt för beklädnadshandelsföretagens överlevnad synes ha varit förekomsten av stora skillnader mellan olika butikers sortiment. Vidare har möjligheterna att arbeta med betydande bruttomarginaler haft betydelse.

Den övriga fackhandeln har, enligt beräkningar gjorda av koncentrationsutredningen i betänkandet (SOU 1968:6) Strukturutveckling och konkurrens inom handeln och Handelns utredningsinstitut, minskat från ca 22 000 butiker år 1963 till 18 000 butiker år 1972. Fackhandelsbutikerna har, såväl på beklädnadssidan som inom andra områden, fått vidkännas en ökad konkurrens från varuhus och stormarknader. Även dagligvaruhandeln har i växande omfattning utvidgat sitt sortiment mot fackhandelsartiklar.

Utvecklingen inom fackhandeln har gått mot en ökad samverkan mellan företagen i ekonomiska och andra frågor. Antalet fackkedjor uppgick 1975 enligt distributionsutredningen till ett 30-tal. Samarbetet inom kedjorna avsåg ursprungligen främst varuinköp, men har senare vidgats till att omfatta bl. a. reklam, utbildning och finansieringsverksamhet. Frågan om kapitalanskaffning har under senare år alltmer aktualiserats från fackkedjorna. Vissa kedjor har som nämnts bildat egna finansieringsinstitut. Dessa är ännu relativt små. Inom vissa områden, t. ex. inom färg- och pappershandeln, har fabrikanterna engagerat sig i kreditgivning till detaljhandeln.

Samhällets mål för service har behandlats i olika sammanhang. Vid 1972 års riksdag konkretiserades sålunda målen för regionalpolitiken, bl. a. vad avser kraven på god serviceförsörjning – åtkomlighet och standard – för glesbygdsbefolkningen. För att tillgodose dessa mål spelar i synnerhet de mindre företagsenheterna en väsentlig roll. Här bör också nämnas det statliga stödet till kommersiell service i glesbygd, som sedan den 1 juli 1973 utgår huvudsakligen inom det inre stödområdet. Det innefattar bl. a. förmånliga lån till näringsidkare med försäljningsställe för dagligvaror.

Ett mera samlat grepp på varuförsörjningsfrågorna tas upp i regeringens nyligen framlagda proposition (1977/78:8) med förslag till åtgärder på distributionsområdet. Där anges som utgångspunkt att alla medborgare skall kunna ordna sin försörjning med främst dagligvaror med rimlig insats av tid och eget arbete. I propositionen anges vilka åtgärder som bör vidtas för att klara denna målsättning. Bland dessa kan här nämnas förbättrade finansieringsmöjligheter.

2.4.3 Samfärdseln

Den privata delen av samfärdselsektorn domineras av lastbilstransporterna såväl sysselsättningsmässigt som i fråga om antalet företag. Dessa transporter ökade mycket snabbt under 1960-talet, beroende främst på den höga tillväxttakten i bostadsbyggandet och inom den lättare industrin. De ökade kraven på korta leveranstider och minskad lagerhållning inom företagen har verkat i samma riktning. Under perioden 1960–1973 ökade enligt 1975 års långtidsutredning lastbilarnas andel av det totala transportarbetet i landet på 29 % till 46 %. För återstoden av 1970-talet förutses en stagnering av lastbilsandelen, i första hand beroende på nedgång i de kortväga, bostadsbyggnadsberoende transporterna.

Den yrkesmässiga delen av trafiken svarar för den största delen av lastbilarnas totala transportarbete, ca 80 %. Mellan 1965 och 1975 ökade antalet åkerier i takt med lastbilstrafikens växande betydelse från ca 16 000 till ca 21 000. Inslaget av små företagsenheter inom branschen är mycket markant. Ökningen koncentrerades också till den allra minsta kategorin åkerier med endast ett fordon. Dessa ökade sin andel av företagsbeståndet från 68 % till över 70 % under perioden. Samtidigt sjönk dock deras andel av lastbilsinnehavet, från 34 % till 32 %. Minst gynnsam har utvecklingen varit för åkerier med 2–5 fordon vilka minskat sin andel av såväl antalet åkerier som lastbilarna.

Ett karaktäristiskt drag för branschen är den stora anslutningen av åkerier till s. k. lastbilscentraler. Det är främst de mindre åkerierna som är anslutna till sådana centraler.

Företagsförvärven är inom denna näringsgren av betydligt mindre omfattning än i flertalet andra delar av näringslivet. I likhet med utvecklingen i näringslivet i dess helhet har dock en avsevärd ökning av det årliga antalet företagsförvärv skett sedan 1960-talets slut.

Frågan om företagsstrukturens utveckling inom branschen har behandlats dels i ett betänkande 1971 av utredningen om företagsstrukturen inom den yrkesmässiga trafiken (SOU 1971:34) Lastbil och taxi, dels i ett delbetänkande 1975 av trafikpolitiska utredningen (SOU 1975:66) Trafikpolitik – behov och möjligheter. Yrkestrafikutredningen framhöll i sitt betänkande att den under 1960-talet avsevärda nyetableringen inom branschen i betydande utsträckning skett utan föregående planering och att utvecklingen därigenom lett till en företagsstruktur som inte svarade mot de krav som kunde komma att ställas på en väl fungerande transportapparat. Utredningen förordade att särskilda åtgärder skulle vidtas i syfte att åstadkomma större effektivitet och ett från trafiksäkerhetssynpunkt lämpligare anordnande av trafiken. I propositionen 1972:81 delade departementschefen uppfattningen att branschen i alltför hög grad engagerade åkeriföretag som saknade förutsättning för en ekonomiskt sund drift av verksamheten. I enlighet med förslagen i propositionen genomfördes bl. a. en utbyggnad av den ekonomiska lämplighetsprövningen och en skärpning

av företagansvaret i fråga om arbetstids- och belastningsbestämmelserna.

Trafikpolitiska utredningen konstaterande i fråga om företagsstrukturen inom åkeribranschen att större företagsenheter erbjuder bättre möjligheter till rationalisering. Vidare kan väsentliga krav som måste ställas vad avser trafiksäkerhet, arbetarskydd, anställningstrygghet etc. bättre tillgodoses inom det större företags ram. Det underströks emellertid att enbart företagets storlek inte är avgörande vid bedömningen av den lämpliga branschstrukturen. Hänsyn måste tas till bl. a. transportuppgifternas art. Vidare erinrades om den samverkan som sker inom ramen för lastbilscentralernas och transportförmedlingsföretagens verksamhet och som verkar i rationaliserande riktning.

Med de förändringar som skett inom näringslivet sedan 1960-talets början har transporterna kommit att utgöra en allt viktigare förutsättning för näringslivets fortsatta utveckling. Det är därför angeläget att utvecklingen inom transportsektorn och transportföretagen är sådana att de ökande kraven på rationella och effektiva transporter kan tillgodoses.

Utvecklingen inom transportsektorn är också av avgörande betydelse för möjligheterna att tillgodose de krav som samhällets regionalpolitiska målsättningar innebär. Starka samband råder mellan transportsektorns utveckling och en balanserad utveckling av befolknings- och näringslivsstrukturen i landets olika delar. Mot denna bakgrund lämnar samhället stöd för varutransporter från det inre stödområdet samt bidrag till icke lönsam busstrafik.

2.4.4 Tjänstesektorn

Den privata tjänstesektorn är till sin sammansättning avsevärt mer heterogen än flertalet övriga näringsgrenar. En beskrivning av den strukturella utvecklingen inom området försvåras härmed. Även möjligheterna att identifiera för näringsgrenen större gemensamma problem begränsas. Den utvecklingsbild som ges av bl. a. 1975 års långtidsutredning är av detta skäl försedd med betydande reservationer.

Tjänstesektorns andel av näringslivets totala produktion ökade under perioden 1965–1974 från 11,2 % till 12,1 % i löpande priser. Sysselsättningen ökade under periodens första hälft i snabbare takt än för näringslivet i dess helhet. Under 1970-talet har sysselsättningen stagnerat kring nivån 530 000 anställda.

Av den officiella statistiken framgår att beståndet av företag med anställda inom restaurang- och hotellbranschen, förmedlings- och uppdragsverksamhet samt rekreations- och reparationsverksamhet mellan åren 1969 och 1975 endast undergick en marginell förändring. Sistnämnda år uppgick antalet företag i dessa branscher till ca 55 000. Bland företagen

med fler än en anställd skedde under perioden en viss ökning av de mindre företagsenheterernas andel.

Företag med färre än 200 anställda svarade år 1975 för 72% av sysselsättningen i nämnda branscher. Jämfört med situationen fem år tidigare innebär detta en viss minskning.

Förvärvsaktiviteten inom tjänstesektorn är låg i jämförelse med andra näringsgrenar. I likhet med den allmänna utvecklingstrenden har det årliga antalet företagsförvärv under 1970-talet dock vuxit kraftigt, från ett 20-tal per år till 75 år 1975. Karaktäristiskt för förvärven är att en stor andel vad gäller både säljare och köpare är små företag. I hög grad beror detta på den betydande småföretagsandelen i sektorn.

Utvecklingen inom s. k. uppdragsverksamhet är av särskilt intresse. Denna bransch riktar i första hand sitt utbud av tjänster mot andra företag, inte minst inom industrisektorn. Under perioden 1969–1975 var uppdragsverksamheten en av de mest expansiva delarna av tjänstesektorn. Antalet företag med anställda ökade med 48 % till 11 900. Särskilt de minsta företagskategorierna har ökat i antal. Sysselsättningen inom uppdragsverksamheten har vuxit med 28 % till ca 76 000 anställda år 1975. Tillväxten har i detta avseende varit starkast bland företag med upp till 20 anställda och de största företagen.

Struktur- och koncentrationsförhållandena inom uppdragsverksamheten har belysts i en utredning publicerad av statens pris- och kartellnämnd i juni 1976, Konsulter i Sverige. Det kan av denna konstateras att flertalet typer av uppdragsverksamhet vuxit under 1970-talets första år. Undantag härifrån är byggkonsultbranschen samt annons-, reklam- och marknadsföringskonsultverksamheten. Flertalet företag inom sektorn är unga. Detta gäller särskilt ADB-konsultföretagen, av vilka 75 % har bildats sedan år 1965. Företag som arbetar med uppdragsverksamhet avseende administrativ organisation har till 55 % etablerats efter detta år. Det framgår vidare att konsultföretagen i stor och ofta växande omfattning riktar sig mot industrin. Särskilt gäller detta annan teknisk konsultverksamhet än inom byggbranschen samt annons-, reklam- och marknadsföringsverksamhet.

Betydande regionala olikheter finns i tjänstesektorns sysselsättningsutveckling. Av den totala sysselsättningstillväxten inom tjänstesektorn under perioden 1965–1970 föll två tredjedelar på storstadslänen. Som jämförelse skall noteras att storstadslänen år 1970 svarade för inte fullt 40 % av det totala antalet sysselsatta i landet. Detta framgår av det betänkande som utredningen om regionalpolitiska styrmedel redovisade på hösten 1974. (SOU 1974:82) Samverkan för regional utveckling. Utvärderingen av länsplanering 1974 visar på en för i synnerhet skogslänen ogynnsam utveckling av den privata tjänstesektorn under det senaste decenniet. För återstoden av 1970-talet förutses, med undantag av de båda nordligaste länen, en fortsatt krympning av tjänstesektorn.

Tjänstesektorn karaktäriseras i vissa delar av en påfallande hög andel

små företag. Sysselsättningsmässigt är detta den del av näringslivet där småföretagens roll är som mest framträdande. Inslaget av familjeföretag är inom denna sektor större än i andra näringsgrenar.

Småföretagsdominansen sammanhänger främst med de speciella förutsättningar för en starkt decentraliserad och geografiskt koncentrerad verksamhet som kännetecknar sektorn. Tekniskt betingade stordriftsfördelar gör sig mindre ofta gällande inom denna sektor. Samtidigt har sektorns expansion inneburit ett växande utrymme inte endast för tillväxt hos befintliga företag, utan även vad gäller etablering av nya verksamheter. Etableringshinder i form av höga tröskelkostnader har saknats.

2.5 Problem och utvecklingshinder

Företagens villkor bestäms i betydande utsträckning av den allmänna ekonomiska politiken. Småföretagen likaväl som större företag baserar sin verksamhet på de förutsättningar som denna politik skapar.

En rad för småföretagen speciella, institutionellt betingade problem kan dock urskiljas. Dessa skall beröras i det följande.

2.5.1 Kapitalförsörjning

Kapitalförsörjningen är för flertalet småföretag en strategisk faktor. Dessa företag saknar tillgång till aktie- och obligationsmarknaderna, genom vilka näringslivet i övrigt erhåller inemot 20 % av sin årliga kapitaltillförsel. Småföretagen har oftast en avsevärt sämre soliditet än större företag och är i högre grad hänvisade till upplåning för finansiering av sina investeringar. Investeringar i produktbyten eller andra förändringar är många gånger stora i förhållande till företagets egna resurser. Investeringarna och därmed lånebehoven är ojämnt fördelade över tiden.

Undersökningar av småföretagens lönsamhetssituation pekar i olika riktningar. Det är därför svårt att för denna företagskategori i dess helhet bedöma förmågan att generera eget kapital för bland annat investeringsändamål. Variationerna i lönsamheten är betydande i de små storlekskategorierna. Vissa slutsatser synes dock möjliga att dra. Små industriföretag med färre än ett tjugotal anställda synes ofta uppvisa dålig lönsamhet. Detsamma gäller företag i mellanstorlekarna 100–200 eller 200–500 anställda, beroende på branschtillhörighet.

Den otillfredsställande lönsamheten i många små företag har flera förklaringar. Branschtillhörigheten är inte minst väsentlig härvidlag. Ett för just de fäpersonägda företagen karaktäristiskt förhållande gäller emellertid den speciella kapitalskattesituationen som närmare skall behandlas i ett

följande avsnitt. Det förtjänar emellertid att redan här påpekas att företagets redovisade lönsamhet i många fall påverkas av att ägarlöneuttaget anpassas för att inrymma även erläggandet av förmögenhetsskatter och eventuella amorteringar för lån till betalning av arvs- eller gåvoskatt. Även den dubbelbeskattning som sker vid uttag av företagets vinst medverkar till att ägarlöneuttaget och den redovisade lönsamheten påverkas. Det har, som framgått tidigare, av material framtaget vid statistiska centralbyrån kunnat konstateras att justeringen för ägarlöneuttag föranleder större förändringar i den redovisade lönsamheten för fåpersonägda än för mångpersonägda företag.

Många småföretag är till följd av en otillfredsställande förmåga att generera eget kapital i stor utsträckning hänvisade till extern upplåning för finansiering av investeringar. Flertalet småföretag präglas emellertid av svårigheter att prestera tillräckliga och fullgoda säkerheter för sin upplåning. I industriförbundets rapport år 1972 rörande företagsetablering konstaterades att en tredjedel av företagarna vid etableringstillfället saknade tillräckliga säkerheter. Detta förhållande sammanhänger främst med företagets starka bindning till ett fåtal personers ekonomi och dessas begränsade möjligheter att satsa eget kapital i företaget. Svårigheterna att ställa erforderliga säkerheter blir som mest framträdande i samband med s. k. immateriella investeringar.

I syfte att åtminstone delvis tillgodose småföretagens kapitalanskaffningsbehov har samhället under det senaste decenniet tillskapat särskilda finansieringsmöjligheter för dessa företag. Aktiekapitaltillskott kan numera lämnas från tre av staten hel- eller hälftenägda institut, Investeringsbanken, Svenska industrietablerings AB (SVETAB) och Företagskapital AB. Härtill kommer den långivning på hög risknivå som sker företrädesvis till mindre och medelstora företag genom bl. a. företagareföreningarna, Norrlandsfonden och statens utvecklingsfond liksom inom ramen för det statliga lokaliseringsstödet. AB Industrikredit och AB Företagskredit lämnar långfristiga krediter mot fullgoda botteninteckningar till företrädesvis mindre och medelstora företag vid investeringar i anläggningar och produktionsutrustning.

Småföretagens upplåning på kreditmarknaden är betydande. Den helt dominerande delen av kredittillförseln sker genom det ordinarie banksystemet. De statliga insatserna har i första hand kompletterande karaktär. Ett genomgående drag för flertalet av de institut genom vilka samhället ställer kapital till småföretagens förfogande är dock i högre grad än övrig kreditgivning inriktad på finansiering av investeringar på hög risknivå.

Småföretagens upplåning på kreditmarknaden framgår av följande sammanställning. Av redovisningen framgår att ca 3/4 av kreditförsörjningen skett via affärs- och sparbanker. Som påpekades ovan är dock flertalet av de kreditformer som erbjuds företagen från samhällets sida av mer riskbenägen karaktär än vad som torde gälla för affärs- och sparbanksutlåningen.

Småföretagens upplåning på kreditmarknaden (miljarder kr)

Kreditgivare	Utestående lån till småföretag 1975-12-31
Affärsbankerna ¹⁾	17,0
Sparbanker och föreningsbanker ¹⁾	3,7
Industrikredit, Företagskredit	3,2
Lokaliseringslån	1,6
Sveriges Investeringsbank	0,7
AP-fonden (återlån)	0,5
Statens hantverks- och industrilånefond	0,3
Övriga	0,6
Totalt	27,6

¹⁾ Tillkommer vissa ej storleksfördelade poster i storleksordningen 2-4 miljarder kr.
Källa: statens industriverk

Industriverkets utredning om de mindre och medelstora företagens kreditförsörjning konstaterar att dessa företags svårigheter att anskaffa erforderligt kapital fortfarande är framträdande vad gäller *riskkapitalförsörjningen*. Detta gäller såväl vid företagets etablering som senare i den kontinuerliga verksamheten. Vid starten av ett företag erfordras kapital på hög risknivå. Möjligheterna att uppbringa ett tillräckligt eget startkapital är ofta begränsade. Industriverket framhåller att dessa svårigheter bl. a. sammanhänger med ett tidigare inte obetydligt säkerhetstänkande såväl på den ordinarie kreditmarknaden som hos sådana långivare som ursprungligen avsetts för de små företagen med riskkapital. Verket framhåller även att den totala kreditvolym som står till förfogande för utlåning av riskkapital är en begränsningsfaktor. Det kan dock konstateras, vilket bl. a. Industriförbundets tidigare redovisade etableringsstudie visar, att kapitalanskaffningsproblemens omfattning i hög grad sammanhänger med sådana faktorer som företagsstartarens utbildningsnivå liksom motiven bakom företagsstarten. I allmänhet synes gälla att en högre utbildning samt företagsbildning runt en produktidé skapar gynnsammare förutsättningar för att tillgodose företagets kapitalbehov vid starttillfället.

Kraven på kapitalinsats är väsentligen mycket högre i de fall då ett redan etablerat företag övertas eller förvärvas. I fråga om enskilda personers förvärv av företag är dock de finansiella problemen i hög grad av skatte-teknisk karaktär. Detta förhållande tas upp i ett följande avsnitt.

En från kapitalanskaffningssynpunkt mycket väsentlig åtskillnad mellan etableringen av ett företag och finansieringen vid en existerande verksamhet gäller riskaspekten. Många gånger är det förenat med mindre svårigheter för ett etablerat företag att uppbringa kapital för att tillföra verksamheten en ny produkt än att göra detta kring ett nybildat företag. Inte desto mindre är det etablerade företags behov av riskkapital i vissa situationer betydande. Industriverket framhöll i sin utredning särskilt företags behov av främmande kapital på hög risknivå i samband med s.k. *immateriella* investeringar, dvs. investeringar i marknadsföring, produktutveckling eller på det administrativa området. Åtskilliga förutsebara lönsamma men riskfyllda projekt finner en naturlig finansiering på den ordinarie kreditmarknaden. De svårigheter som ändock ofta uppstår att uppbringa kapital för dessa ändamål påverkas av såväl formella begränsningar i många kreditinstituts verksamhet som det nyss påtalade säkerhetstänkandet hos vissa kreditgivare. Dessa investeringars höga risknivå och immateriella karaktär innebär att de såväl hos kreditgivare som bland låntagande företag fått stå tillbaka för andra och mer renodlade produktionsinvesteringar.

På senare år har emellertid frågan om krediter för investeringar i marknadsföringsåtgärder uppmärksamrats av statsmakterna. Således gjordes under 1976 en ändring av hittillsvarande regler för det statliga kreditstödet till hemslöjd, hantverk och småindustri, som innebär att detta stöd om särskilda skäl föreligger också kan utgå för kostnader avseende utveckling och marknadsföring av produkter.

Tillgången till resurser för *tekniskt utvecklingsarbete* är av stor betydelse för alla företags möjligheter att överleva och expandera. Inom större företag finns ofta avsevärda finansiella och ekonomiska resurser avsatta för sådana ändamål. I åtskilliga sammanhang, bl. a. i utredningsverksamheten vid industriverket, har kunnat konstateras en rad småföretagsspecifika faktorer som hämmar en eftersträvad ökning av produktutvecklingsarbetet i dessa företag. Studier genomförda på initiativ av den dåvarande delegationen för de mindre och medelstora företagen visade att över hälften av ett antal undersökta småföretag hade otillräckliga finansiella resurser för ett utvidgat utvecklingsarbete.

Bristande tillgång till kapital för nödvändiga expansionsinvesteringar har i vissa fall lett till försäljning av företag. Detta gäller många gånger mindre starkt växande företag med i övrigt goda möjligheter till fortsatt verksamhet på egen hand. Det har bl. a. av konkurrensutredningens tidigare nämnda delbetänkande kunnat konstateras att vissa av i första hand investmentbolag förvärvade företag befunnit sig i en sådan situation.

2.5.2 Kapitalbeskattning m. m.

Kapitalbeskattningens utformning har stor betydelse för många småföretags fortlevnad. Detta gäller såväl förmögenhetsbeskattningen som arvs- och gåvobeskattningen. *Förmögenhetsskatten* utgör ett problem för framför allt de medelstora familjeföretagen. Ägaren tvingas ta ut en årlig "överlön" som för familjeföretag kan utgöra en broms för dessas vidare utveckling.

Flertalet företagsledare i familjeföretag ställs förr eller senare inför behovet att överlåta företaget till en efterföljande generation. Ett i flera sammanhang påpekat problem med företagsöverlåtelser är kopplat till arvs- och gåvobeskattningens effekter. En generationsväxling är otvivelaktigt förknippad med en betydande belastning på företaget. Den nye ägaren har ofta till följd av skuldsättning i samband med övertagandet betydande amorteringar. Beroende på marginalskatteeffekterna nödgas ägaren för amorteringarna ta ut en lön som kan bli mycket stor. Förhållandena är härvid likartade vid övertagande genom arv och genom köp.

Den skattemässiga belastningen är i första hand avhängig av företagets förmögenhetsförhållanden. Av de nämnda studierna vid Umeå universitet och Industriförbundet framgår att förmögenhetsvärdet för 3–4 år sedan för företag med färre än 20 anställda normalt understeg 200 000 kr. För företag med ca 20–100 anställda gällde att omkring hälften hade ett förmögenhetsvärde understigande detta belopp. För ca en fjärdedel av företagen översteg aktiernas sammanlagda deklarationsvärde en halv miljon kronor. Bland familjeföretag med fler än 100 anställda hade ca hälften ett värde överstigande en halv miljon kronor och 16 % ett värde av mer än en miljon kronor. Överslagsmässiga beräkningar visade dock att företagets substansvärde enligt riksskatteverkets beräkningssätt ofta låg högre än gällande deklarationsvärden för aktierna. Hänsyn bör också i fråga om företag med 20–100 anställda tas till att flertalet av företagarna ägde mindre än hälften av aktierna i företaget samt att sedan undersökningstillfället en viss uppjustering av förmögenhetsvärdena har skett.

Mot denna bakgrund kan belastningen på företagen av arvs- och gåvobeskattningen respektive förmögenhetsbeskattningen schablonmässigt bedömas. Om företaget överlåts till en ensam arvinge och sidoförmögenheter saknas innebär arvs- och gåvoskatteförordningens bestämmelser att på förmögenheter om 100 000, 250 000, 500 000 resp. en miljon kronor uttas en skatt på ca 15 000, 60 000, 160 000 resp. 400 000 kronor. Således torde företagsförmögenheter på några få hundratusen kronor knappast leda till större finansiella problem. Vid företagsvärden omkring en miljon och uppåt torde det däremot vara svårt att klara arvsbeskattningen utan en betydande skuldsättning som blir till belastning för företaget. Den mest utsatta företagskategorin är därmed de familjeföretag som är av storleksordningen minst 100 anställda. Däremot torde flertalet företag under denna

storlek, där förmögenhetsvärdena i det övervägande antalet fall understiger en kvarts miljon, inte möta samma problem.

Förmögenhetsskatten aktualiseras först vid förmögenheter som överstiger 200 000 kr. Från denna förmögenhetsnivå stiger skatten progressivt till f. n. ca 15 000 kr. vid en förmögenhet om ca en miljon kronor. Detta innebär att förmögenhetsskatten för flertalet småföretag inte torde innebära någon nämnvärd belastning. Det bör emellertid framhållas att, eftersom denna skatt erläggs med beskattade inkomstmedel, kravet på företagsägarens löneuttag blir ca tre till fem gånger så stort beroende på dennes marginalskattebelastning. I industriverkets och Industriförbundets undersökningar bedöms förmögenhetsskatten bli kännbar först vid förmögenheter överstigande en halv miljon kronor. I likhet med arvs- och gåvobeskattningen blir följaktligen förmögenhetsskatten besvärande först för familjeföretag med inemot ett hundratal anställda. Normalt finansieras skatten genom ett ökat löneuttag. Vissa av företagen har vid tillfällen även ianspråktagit kapital utanför företagen för att betala förmögenhetsskatten.

En följd av den betydande finansiella belastning som arvs- och gåvobeskattningen givit upphov till i samband med generationsskiften har blivit att företag i stället för att överlätas inom familjen försäljs till en utomstående. Det har från skattessynpunkt sett sig mer gynnsamt att sälja företaget än att överlata det till en eller flera arvingar. Till betydande del har dessa skillnader i beskattningshänseende upphävts genom ändringarna 1976 i bestämmelserna om realisationsvinstbeskattning. Fortfarande kvarstår dock att arvs- och gåvobeskattningen för vissa företag blir en betydande belastning och därför inte sällan leder till försäljning av företaget.

En i förvärvshänseende särskilt utsatt position har mot denna bakgrund de medelstora familjeföretagen. Andelen försäljningar bland medelstora företag är mer än dubbelt så hög som för de mindre företagen. De medelstora företagen karaktäriseras ofta av att deras höga företagsvärden försvårar en generationsväxling eller försäljning till enskilda personer. Det har i industriverkets studie rörande företagsformer för mindre företag kunnat konstateras att företagsledare i företag med färre än 20 anställda i större omfattning förvärvat sina företag från personer med vilka de inte är släkt än vad företagsledarna i de något större företagen har gjort. Företagsledaren i ett medelstort företag är också i större utsträckning densamme som grundaren.

Förvärv av företag sker ofta av andra företag. Vid förvärv av mycket små företag uppträder enskilda personer som köpare. Detta sammanhänger främst med att förmögenhetsvärdet i medelstora företag i vissa fall är så betydande att ytterst få enskilda personer har ekonomiska möjligheter att finansiera ett företagsköp. Om den köpande personen saknar sedan lång tid hopsparande medel av betydande storlek måste insatskapitalet lånas upp. Banklån mot normal amorteringstid kräver därvid – med hänsyn till att

amorteringar sker med beskattade medel – stora löneuttag som menligt inverkar på företagets konsoliderings- och överlevnadsmöjligheter.

Enskilda personers övertagande av företag kan således förhindras genom kapitalanskaffnings- och amorteringssvårigheter. Företags köp av företag kännetecknas inte av samma svårigheter. Ett köpande företag har i förhållande till en köpande enskild person finansiella fördelar beroende på bl. a. marginalskatteförhållandena. Ett köpande företag har även den fördelen framför en fysisk person att utdelning från det köpta till det köpande företaget vanligen inte beskattas hos det senare. Vinstmedel kan alltså skattefritt föras över till det köpande företaget och av detta användas för amortering av köpeskillingen. Detta innebär att ett till försäljning utbudet företag i stället för att köpas upp av en privatperson kan komma att bli uppköpt av ett annat företag som befinner sig i ett skattemässigt mer gynnsamt läge än den enskilda personen. Som följd härav kan företagsöverlåtelserna tendera att snedvridas från fysiska till juridiska personer.

Enligt lagen (1970:172) om begränsning av skatt i vissa fall har föreskrivits att det sammanlagda beloppet av statlig inkomstskatt, förmögenhetsskatt, allmän kommunalskatt, landstingsmedel och egenavgifter skall begränsas till ett spärrbelopp motsvarande 80 % av den del av den beskattningsbara inkomsten som ej överstiger 200 000 kronor och 85 % av överskjutande belopp. Förmögenhetsskatten får dock inte nedsättas till lägre belopp än vad som motsvarar skatten på halva förmögenheten. Nedsättning sker av förmögenhetsskatten, om ej annan ordning kan antagas vara förmånligare för den skatteskyldige. Bestämmelserna enligt denna lag innebär att förmögenhetsbeskattningsbelastningen på företagaren i vissa fall mildras.

Vid den omläggning av kapitalbeskattningen som ägde rum år 1970 beslutades vissa provisoriska regler om lättnader i kapitalbeskattningen för vissa mindre och medelstora företag (SFS 1970:171). Dessa skattelättnader innebar för förmögenhetsbeskattningen att den skattepliktiga förmögenheten – för företagsförmögenheter mellan 0.5 och 2 milj. kr. – reducerades med 25 % av den del som översteg 0.5 milj. kr. För arvsskattningen utgjorde reduktionen 10 % av arvsskatten om företagets värde var mindre än 2 milj. kr. och 5 % om företagets värde låg mellan 2 och 2.5 milj. kr.

Från och med 1975 års taxering gäller nya regler för företagsvärdering vid kapitalbeskattningen (SFS 1974:311, 312). I och med detta har också det tidigare provisoriet slopats. De nya reglerna innebär att man använder en värderingsregel vid beräkning av förmögenhets- och arvsskatt där inventarier och lager i jordbruk och rörelse får tas upp till det lägsta värde som kan godtas vid inkomstbeskattningen enligt kommunalskattelagen. Skattelättnaderna i det nya systemet blir emellertid beroende av företagets lagersituation. För företag med en stor andel av tillgångarna i varulager kan skattelättnaderna bli så betydande att en spärrregel har införts. Denna

innebär att förmögenhetsvärdet måste uppgå till minst 60 % av det värde som följt om hittillsvarande värderingssystem tillämpats.

Företagsskatteberedningen har 1976 i promemorian (Ds Fi 1976:10) Särskilda skattelättnader för familjeföretag, lagt fram förslag om ändrade regler för att från kapitalskattesynpunkt underlätta generationsskiften i familjeföretag. Beredningens förslag innebär bl. a. att ett system med särskilda s. k. arvsskattekonton tillskapas. Till dessa skall vid ägarens inkomsttaxering avdragsgilla medel kunna avsättas. Arvingarna skall enligt förslaget få avdrag vid inkomstskattetaxering för den arvsskatt som belöper på företaget och som inte täcks av medel på arvsskattekontot. Arvsskatten eller del av denna avses härigenom, under vissa förutsättningar, kunna betalas med obeskattade inkomster.

Möjligheterna att låna pengar ur företaget användes tidigare ofta för att finansiera ett generations- och arvsskifte. Sedan juni 1973 råder dock förbud mot lån till närstående intressenter i aktiebolag (SFS 1973:302, 303). Som skäl för detta har anförts såväl bolagsrättsliga som skatterättsliga aspekter. Låneförbudsbestämmelserna, som numera överförts till aktiebolagslagen, innehåller en dispensregel som ger länsstyrelsen möjlighet att, om starka skäl föreligger, medge undantag från förbudet. Dispensmöjligheterna synes dock inte ha kommit att utnyttjas i samband med lån för betalning av arvs- eller gåvoskatter.

Frågan om *bolagsformens* betydelse för de mindre och medelstora företagen i beskattnings- och andra avseenden har blivit belyst såväl inom forskningen som i olika statliga utredningar. Som tidigare nämnts är flertalet mindre och medelstora företag verksamma i aktiebolagsform. De formella skillnaderna mellan olika bolagsformer är betydande. I motsats till aktiebolagsformens krav på bl. a. begränsad ansvarighet, information och beslutsfattande står de mycket personnära företagsformerna enskild firma och handelsbolag. Av en studie publicerad av industriverket, (SIND 1975:5) Företagsformer i teori och tillämpning, framgår dock att de praktiska skillnaderna mellan aktiebolagsformen och andra företagsformer är små, inte minst till följd av den gradvisa "urholkningen" av principen om begränsad ansvarighet och det starka sambandet mellan ägarens och företagets ekonomi.

Företagsskatteberedningen har i sitt betänkande (SOU 1975:54) Fåmansbolag framhållit att det associationsrättsliga systemets svagheter gett upphov till oegentligheter i beskattningshänseende. Beredningen återför detta förhållande till det faktum att skatterätten, trots urholkningen av den begränsade ansvarigheten i många mindre aktiebolag, upprätthåller den civilrättsliga regeln att två skilda rättssubjekt föreligger. Beredningen framhåller att detta inte bara i taxeringshänseende ger upphov till en olikformighet, utan att det även får en konkurrenssnedvridning som följd. Brottsförebyggande rådet konstaterade i en promemora 1976 (PM 1976:12) Överväganden och förslag för skatte- och valutagruppens fortsatta arbete,

att aktiebolagsformen, genom de beaktansvärda skattemässiga fördelar den innebär, blivit allt vanligare för verksamheter också utanför de områden – industri, handel och liknande – där den ursprungligen varit avsedd att utnyttjas.

Frågan om särskild bolagsform för mindre företag utreds f. n. av 1974 års bolagskommitté.

2.5.3 Företagsservice

Information, rådgivning och utbildning är ofta av stor betydelse för att länka in företagen i en expanderande utveckling. Avsaknad på information om såväl på vilka produktområden eller marknader expansionen kan ske som vilka medel som står till buds för en sådan utvidgning begränsar expansionsmöjligheterna. Av studier genomförda vid industriverket (SIND PM 1976:1), Informationstjänster till industrin, och Ingenjörsvetenskapsakademien, Småindustrins informationsbehov (Ivarapport II), rörande småföretagens informationsbehov framgår att huvuddelen av företagen i denna kategori upplever en brist på information främst vad gäller tekniska frågor och marknadsförhållanden. Det konstateras att detta beror av såväl bristande personella resurser för informationssökning som av informationsutbudets ofta komplicerade karaktär. I vissa sammanhang har det kunnat konstateras att också delar av den information som t. ex. kanaliseras från olika samhällsorgan till företagssektorn i begränsad omfattning och inte sällan först efter längre tid når de mindre företagen.

Under senare år har i forskningen kring nyföretagande och småföretag i allt högre grad framhållits företags- och företagaremiljöns betydelse för uppkomsten av nya företag liksom för tillväxten hos befintliga företag. En väsentlig förutsättning för företagsbildningen är ofta möjligheten till resurskomplettering i olika avseenden. Svårigheterna att, särskilt på mindre orter, få företagets behov av service och experter/konsulter av olika slag tillgodosett har belagts i en rad studier.

Studier har visat att småföretag i stor utsträckning själva saknar erforderlig kvalificerad teknisk och ekonomisk personal, inte minst beroende på att dessa företag inte fullt ut kan utnyttja heltidsanställda specialister. Små företag har ofta sämre möjligheter än stora företag att ta i anspråk högskoleutbildad och annan kvalificerad arbetskraft. Småföretag har också många gånger sämre möjligheter att sända sina anställda på kurser och vidareutbildning. Det kan bl. a. i de olika typer av kursverksamhet som bedrivs vid industriverket, liksom i den undersökning rörande företagareutbildning som genomfördes vid Umeå universitet 1973, Vidareutbildning för företagsledare i mindre och medelstora företag, konstateras att mycket nära samband råder mellan företagsstorlek och deltagande i vidareutbildning. Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen konstaterade också i sitt betänkande 1974 att ett företag med under 100 anställda hade endast 3 % heltidsanställd personal för utbildningsfrågor, medan motsva-

rande tal för företag med 100–500 anställda samt över 500 anställda uppgick till 14 % resp. 73 %.

Ett av de områden där informations-, rådgivnings-, utbildnings- och inte minst, kontaktförmedlingsbehovet framstått som mest betydande gäller exportverksamhet. Som framgått tidigare är endast ett ytterst begränsat antal småföretag direkt engagerade i exportaktiviteter idag. Svårigheterna för småföretagen att saluföra sina produkter på utlandsmarknaden har belagts i åtskilliga sammanhang. Även om vissa faktorer talar för att småföretagens möjligheter till några mer betydande öknings av försäljningen på utlandsmarknaderna är begränsade, torde inte desto mindre det på vissa avgränsade produktområden finnas outnyttjade potentialer för en tillväxt baserad på export. Fortfarande saknas emellertid annat än vissa enskilda delbranschstudier över sådana tillväxtmöjligheter.

I syfte att undanröja detta för småföretagen ogynnsamma förhållande har från statsmakternas sida utbildningsinsatserna riktade mot denna företagskategori intensifierats under senare år. Bl. a. har kursverksamheten vid Industriverket i allt högre grad inriktats mot småföretag. Genom ett samarbete med den kommunala vuxenutbildningen har dessa initiativ dessutom givits en större regional spridning. Sedan ett par år bedrivs vid Sveriges Exportråd en verksamhet med vidareutbildning i internationell marknadsföring. Även inom ramen för de s. k. branschprogrammen har utbildningsinsatserna intensifierats under 1970-talet. Via branschprogrammen har vissa insatser i exportfrämjande syfte skett i form av stödda samverkansprojekt m. m. För att i ökad utsträckning möjliggöra för småföretag och ta del av den tekniska utvecklingen har teknisk expertis via företagareföreningarna ställts till småföretagens förfogande. Företagareföreningarna har också i takt med en kraftigt ökad resurstilldelning kunnat bistå de mindre och medelstora företagen med finansiell kompetens och rådgivning i växande omfattning.

Möjligheterna att uppnå väsentliga industripolitiska och regionalpolitiska målsättningar är bl. a. beroende av en väl fungerande och utbyggd underleverantörssektor. Som tidigare nämnts är ett betydande antal småföretagare verksamma som underleverantörer. Underleverantörsrollen är dock inte sällan förknippad med problem. Underleverantörerna används ibland av beställarföretaget som en buffert under lågkonjunkturer. Konjunkturberoendet och "ryckigheten" i underleverantörernas produktion har belagts i en underleverantörsstudie av Industriverket år 1975. (SIND PM 1975:4) Underleverantörsproblematiken – en översyn. Industriverket konstaterar att för delar av den insatsvaruproducerande industrin är konjunkturberoendet starkt samt att ryckigheten i produktionsvärdestillväxten förstärks av att det ofta är fråga om relativt små företag och om en stark koncentration av företagets försäljning till ett fåtal kunder.

Ett annat problem utgör bristerna i förbindelserna mellan beställare och underleverantör, vilket kan förhindra eller försvåra vidgade underleve-

ransströmmar i den svenska industrin. Det gäller här främst de makt- eller förhandlingspositioner som grundas på storleksrelationerna mellan köpare och säljare av underleveranser, dels de krav på underleverantörens tekniska och administrativa kompetens som den industriella utvecklingen ställer. Det stora kundberoendet innebär emellertid inte undantagslöst ökande beroendeförhållanden. Ibland utgör just denna relation en särskild fördel. Det kan gälla avsättningsmöjligheter, tillgång till leverantörskrediter m. m. Beroendeförhållandena är också ofta mer ömsesidiga än vad inköps- resp. försäljningsandelar utvisar.

Industriverket framhåller att kunskapsskillnaderna i ekonomiska och tekniska frågor mellan köpare och säljare av underleveranser av många upplevs som ett växande problem. Denna skillnad väntas, i takt med att industriproduktionen blir alltmer specialiserad och anpassad till höga kvalitetskrav, ytterligare accentueras. Åtaganden som underleverantör till industri med hårt styrda produktionsförlopp kommer också att medföra komplicerade och delvis nya krav på underleverantörerna. Det har också visat sig att delvis andra funktioner bedömts aktuella för rådgivning och utbildning i underleverantörssammanhang än för mindre och medelstor industri i allmänhet.

Industriverket pekade på en rad områden där särskilda insatser från samhällets sida borde aktualiseras. Det gäller bl. a. kompetenshöjande utbildnings- och konsultinsatser för kvalitetskontroll, leveransbevakning, produktkalkylering m. m. Verket framhåller också behovet av att marknaden breddas för många underleverantörer. Behovet av särskilda insatser för att underlätta för små underleverantörsföretag att delta i den statliga upphandlingen nämns även.

Samhällets insatser för att främja underleverantörssektorns effektivitet har hittills varit tämligen begränsade. Via företagareföreningarna, Exportrådet och styrelsen för teknisk utveckling har en viss förmedling av underleveransefterfrågan och -utbud initierats.

2.5.4 Komplicerad företagaremiljö

Den miljö företagen har att arbeta i bestäms av en rad faktorer. Ett väsentligt inslag i företagsmiljön utgör de institutionella förhållandena. Samhällets ökade krav i olika avseenden kan verka försvårande och förhinderande för såväl enskilda personer som överväger att starta ett företag som för mindre, etablerade företag. Ökade krav på bokföring och annan redovisning liksom ett växande uppgiftslämnande till olika centrala myndigheter inverkar i högre grad på små företag med begränsade möjligheter att avsätta resurser för administrativa ändamål. Detta är ett förhållande som kraftigt påtalats från småföretagens sida.

Vissa åtgärder har vidtagits för att komma till rätta med dessa problem. Enligt statsmakternas beslut har en särskild delegation inrättats med uppgift att föreslå olika konkreta åtgärder för att reducera och förenkla upp-

giftslämnandet. Delegationens verksamhet bör i första hand inriktas på att få till stånd en noggrann och allsidig prövning av alla nytillkommande eller ändrade uppgiftskrav. Delegationen skall också ge råd och service till uppgiftsinsamlade myndigheter. Delegationen har befogenhet att föreskriva villkor för uppgiftsinsamlingen, t. ex. att viss uppgift inte får samlas in. Delegationen kommer också att pröva frågan om ersättning för uppgiftslämnande.

Vidare har regeringen tillkallat en utredning angående statistiska centralbyråns uppgiftsinsamling (direktiv 1977:46). Utredningen skall i sitt arbete bl. a. avväga uppgiftslämnarnas kostnader mot nyttan av statistiken. Möjligheterna att starkt begränsa eller slopa delar av uppgiftslämnandet bör speciellt undersökas samt möjligheterna till samordning med annan statistikproduktion. Vidare bör övervägas om ändrade krav på kvalitet, periodicitet, sakligt innehåll och tillämpad teknik etc. kan leda till förenklat uppgiftslämnande.

Dessutom bör nämnas att det inom myndigheterna pågår ett fortlöpande arbete som syftar till att förenkla bl. a. företagens uppgiftslämnande.

Under det senaste decenniet har också i takt med att samhällets näringspolitiska aktiviteter intensifierats ett stort antal nya stödformer och institutioner tillskapats. Härigenom har många väsentliga behov av bl. a. service och finansiellt stöd hos i synnerhet de mindre och medelstora företagen kunnat tillgodoses. Samtidigt har dock möjligheterna för den enskilde företagsledaren att överblicka utbudet av olika typer av stöd minskat.

2.5.5 Arbetsmarknadslagstiftningen m. m.

Den utökade lagstiftningen på det arbetsrättsliga området liksom de arbetsmarknadspolitiska insatserna under senare år har i vissa sammanhang framhållits som utvecklingshinder för många småföretag.

Samhällets arbetsmarknads- och regionalpolitiska insatser kommer i stor utsträckning småföretagen till del. Så gäller bl. a. att arbetsmarknadsstödet för ungdomar i enskilda beredskapsarbeten "10-kronan" liksom det statliga lokaliseringsstödet i större utsträckning än vad som motsvarar de mindre och medelstora företagens sysselsättningsandel kommit dessa företag till godo. Jämfört med en andel av industrissysselsättningen om ca en tredjedel svarar småföretagen för ca 80 % resp. 60 % av stödet till befintliga företag via de nämnda stödformerna. Beträffande lagerstödet som utgick under åren 1975 och 1976 kan noteras att detta huvudsakligen utnyttjats av större företag. Detta förhållande beror på att produkter särskilt lämpade för lagerhållning finns i vissa storföretagsdominerade branscher – massa- och pappersindustri, stålindustri, delar av verkstadsindustrin.

Ett speciellt problem, som uppmärksammats i bl. a. betänkandet av kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen år 1974, gäller de mindre och medelstora företagens bristande förmåga att tillgodogöra sig

information om vissa av samhällets stödåtgärder. Kommittén konstaterade t. ex. att informationen om möjligheterna att få utbildningsbidrag vid anställning av äldre och handikappade liksom om den s. k. fem-kronan, i lägre grad nått ut till de små företagen än till andra typer av företag.

Den arbetsrättsliga lagstiftningens konsekvenser för de mindre och medelstora företagen är på viktiga områden föremål för utredningsarbete. I riksdagsdebatten om medbestämmandelagen tilldrog sig lagens tillämpning på de mindre arbetsplatserna stor uppmärksamhet. Det ankommer nu på den nya arbetsrättskommittén (A 1976:01) att följa tillämpningen av medbestämmandelagen bl. a. på detta område. En annan uppgift för kommittén är att komma med förslag rörande tillämpningen av förtroendemannalagen på de mindre arbetsplatserna. Ett sådant förslag väntas senare i år.

En utredning för översyn av anställningsskyddslagen har nyligen tillsatts. Enligt direktiven för utredningsarbetet blir det bl. a. en viktig uppgift för den nya kommittén att söka finna lösningar som i driftinskränkningssituationer ger den anställda ett förstärkt ekonomiskt skydd och samtidigt de enskilda arbetsgivarna ökade möjligheter att bära det ekonomiska och sociala ansvaret. I direktiven talas bl. a. om de förslag om trygghetsfonder eller försäkringssystem som har förts fram av organisationer som företrädar den mindre företagsamheten. En annan uppgift blir att söka finna jämkningar i anställningsskyddslagen som utan att förändra dess syfte medger en ökad rörlighet inom arbetslivet och gör det lättare för t. ex. ungdomar och kvinnor att komma in på arbetsmarknaden. Ytterligare frågor som har aktualiserats i framställningar från småföretagarhåll kommer att överlämnas till den nya kommittén. De mindre arbetsplatsernas särskilda problem kommer också att beaktas i utredningsarbetet.

En ny lag om arbetsmiljön träder i kraft den 1 juli 1978. Den skall ersätta nu gällande arbetarskyddslag. Den nya lagen kommer att betyda en kraftigt ökad stimulans för en bättre arbetsmiljö. Lagstiftningens tillämpning får därvid utvecklas med hänsyn till dels behoven att förbättra arbetsmiljön, dels det vid varje tillfälle tillgängliga samhällsekonomiska utrymmet. Den nya lagen kommer självfallet att innebära skärpta krav mot alla de företag där arbetsmiljön är eftersatt. Ett viktigt hjälpmedel inom arbetarskyddet utgörs av företagshälsovården, som emellertid i vad avser småföretagen än så länge är ofullständigt utbyggd. En särskild svårighet har visat sig vara att finna lämpliga former för att tillgodose behovet av företagshälsovård inom små och geografiskt spridda arbetsplatser. Hithörande frågor utreds av 1976 års företagshälsovårdsutredning (A 1976:01). Enligt de av regeringen utfärdade direktiven för utredningsarbetet bör målet vara att alla löntagare skall ha tillgång till företagshälsovård.

Från samhällets sida har under senare år omfattande insatser gjorts i syfte att stimulera åtgärder för en bättre arbetsmiljö. Förutom de ändringar i arbetarskyddslagstiftningen som genomfördes med verkan från den 1 januari 1974 samt ökade resurser till arbetarskyddsmyndigheternas före-

skrifts- och kontrollverksamhet bör även nämnas kraftigt ökade resurser för forskning, teknisk utveckling, information och utbildning inom arbetsmiljörådet genom inrättande av arbetarskyddsfonden. Framhållas bör också att år 1975 öppnades möjligheter till statliga garantilån för att förbättra arbetsmiljön i första hand i de mindre företagen.

2.5.6 Nyetableringshinder

Antalet nyetableringar inom tillverkningsindustrin har minskat under det senare decenniet. Till detta finns en rad förklaringar. Utrymmet för nyetableringar inom industrisektorn har minskat till följd av marknadsmässiga begränsningar, befintliga företags expansion och växande importkonkurrens. Dessa förklaringsfaktorer kan ur samhällets synvinkel motivera en viss nedgång i etableringsverksamheten. Andra orsaker, som sammanhänger med ökade initialsvårigheter och etableringshinder utöver vad de rent produktionstekniska förhållandena skapar, bidrar emellertid till en ur samhällets synvinkel oönskad minskning av antalet nyetableringar.

Nyetableringarnas betydelse för industrins expansion och konkurrenskraft har kunnat konstateras. Karaktäristiskt för nyetablerade företag är att de tillväxer snabbare än äldre företag. Inte minst sammanhänger detta med att nyföretagandet ofta koncentreras till branscher och sektorer som är särskilt expansiva och där tillväxtpotentialen är mest uttalad. De personliga egenskaperna hos företagsledarna i nystartade företag har också ofta särskilt tillväxtfrämjande karaktär.

Nyetableringarnas bidrag till den tekniska förnyelsen kan ses från olika utgångspunkter. Endast i ett begränsat antal fall bygger företagsetableringar på en helt ny produktidé eller satsning på nya produktionsmetoder. Det står samtidigt klart att företag som etablerats runt en teknisk eller produktmässig idé ofta har en snabbare tillväxt än företag som startats av andra skäl.

Möjligheterna att etablera ett företag runt en ny produkt eller produktionsteknik är inte minst avhängiga tillgången till kapital vid starttillfället. Det har av olika undersökningar framgått att vid många etableringar företagsstartaren haft betydande svårigheter att uppbringa tillräckliga säkerheter för sin kapitalanskaffning. Bristande insikt i andra företagsfunktioner än de rent tekniska och tillverkande momenten har även verkat försämrande på möjligheterna till en framgångsrik etablering. Samtidigt har det dock visat sig att etableringar runt en produktidé eller ny produktionsteknik oftast är mindre problemfylld än etableringar som skett av andra skäl.

En särskilt framgångsrik typ av etableringar har erfarenhetsmässigt visat sig vara de nybildningar som skett utifrån ett konstaterat behov av en ny produkt. Dessa "behovsorienterade" etableringar har oftast större möjligheter än andra företagsetableringar att få sin avsättning tryggad. Ur sam-

hällets synvinkel finns särskilda skäl att aktivt underlätta sådana etableringar.

Utrymmet för nybildningar av företag begränsas inte minst av att antalet företagsnedläggelser successivt gatt ned. Det har här kunnat konstateras att det årliga antalet nedläggningar inom industrisektorn minskat mellan åren 1966 och 1975. Minskningen har varit större än den registrerade nedgången i etableringsverksamheten.

Det finns i olika situationer starka motiv att från samhällets sida verka för att en hotande nedläggning undviks. En sådan strävan att knyta förnyelse och expansion till befintliga företag innebär emellertid att utrymmet för nyetablering av verksamheten minskar.

Företagsnedläggelser medför alltid problem. Ur samhällets synvinkel uppkommer kostnader i form av kapitalförstöring samt att arbetsmarknads- och regionalpolitiska problem uppstår. På vissa områden kan samhällets försörjningsberedskapspolitiska målsättningar äventyras. För den enskilda arbetstagaren innebär nedläggningarna otrygghet, försörjnings-svårigheter och omställningsproblem. I de fall då företaget är beläget på en mindre ort kan följa problem med att behålla ett befolkningsunderlag tillräckligt för att vissa typer av samhällsservice och, om det gäller nedläggning av ett medelstort eller större företag, svårigheter för lokala underleverantörer att leva vidare. Problemen i samband med nedläggningar blir ytterligare förvärrade då dessa inte sällan sker koncentrerat till en bransch och en region.

Det kan inte omedelbart hävdas att detta är en olycklig konflikt. Förutom de kostnader för samhället och den enskilde som undviks genom ett undanröjt nedläggningshot innebär nämligen detta att många av de "födslovåndor" som en nybildning av ett företag normalt innebär kan förbigås. Genom att befintlig kunskap, ett etablerat kontaktnät, gamla marknadsföringskanaler och, inte minst, en sedan tidigare sammansvetsad arbetsstyrka kan utnyttjas undviks många av de betydande inkörningskostnader som ett nystartat företag upplever. Dessa igångsättningskostnader vid företagsetableringar är ofta avsevärda och inte sällan betydligt underskattade vid etableringstidpunkten. Industriverkets undersökning rörande småföretagens kreditförsörjning pekar också på att befintliga företag ofta har bättre möjligheter att anskaffa kapital för prototypframtagning, design etc. Även i utländska undersökningar har kunnat konstateras att idéer, uppfinningar och innovationer, trots att de i åtskilliga fall har sitt upphov utanför det befintliga företagsbeståndet, mest effektivt realiserats inom en redan etablerad verksamhet.

Rekonstruktioner och även mindre genomgripande undersökningar av nedläggningshotade företag kräver ibland samhällets stöd. En rad sådana stödformer finns redan idag. Utöver de regionalpolitiska stödmedlen kan nämnas de av industriverket administrerade branschprogrammen. Inom ramen för dessa utgår bidrag för konsulttjänster som syftar till att under-

lätta strukturella omställningar och förändringar inom och mellan företag. För företag i dessa branscher finns också möjligheter att erhålla särskilda statliga garantier för lån upptagna i bank i syfte att finansiera vissa typer av strukturförändringar, i första hand för förvärv av annat företag, delar av andra företag eller för att sammanföra funktioner i flera företag till bolag. Möjligheter att erhålla kapital på hög risknivå vid företagsinterna omställningar finns genom de statliga garantier som kan lämnas för vissa typer av banklån (s. k. industrigarantilån). Finansiella tillskott på hög risknivå lämnas också av Investeringsbanken.

2.5.7 Hinder för företagsöverlåtelser

Goda möjligheter till *överlåtelse av företag* bidrar till att öka flexibiliteten i näringslivet och minskar risken för nedläggning av etablerade verksamheter. Marknaden för köp och försäljning av företag är dock begränsad. Detta gäller särskilt de medelstora företagen.

Köparkretsen består till stor del av företag, oftast andra familjeföretag. Även de större börsnoterade bolagen uppträder många gånger som köpare av företag. För de minsta företagen är köparkretsen vidare.

Ur samhällets synvinkel finns flera skäl som motiverar en breddning av köparkretsen, för att möjliggöra företagets fortlevnad i fria och av koncern- och storbolagsanknytningar obundna former. Ett viktigt skäl utgör de konkurrenspolitiska konsekvenserna. Ett förvärv leder till att det köpande bolaget uppnår en gentemot kunder eller leverantörer omotiverat stark ställning. Ett annat väsentligt skäl utgör förekomsten av speciella "smådriftsfördelar" inom den aktuella sektorn. Detta gäller i synnerhet de fall då verksamheten är starkt specialiserad och ytterligare effektivitetsvinster genom större produktionsvolym inte är möjlig beroende på marknadens begränsning eller kostnadsförhållandena. Ett tredje betydelsefullt skäl till att från samhällets sida inta en kritisk inställning till vissa förvärv sammanhänger med geografiskt begränsade områdets behov av service och varutillförsel. Detta har betydelse särskilt på vissa mindre orter. Ytterligare situationer där det samhällsekonomiska värdet av förvärv synes tveksamt utgör de fall där det förvärvade företaget befinner sig i ett expansionsskede, men med hänsyn till finansiell och personella restriktioner inte har möjlighet att på egen hand fortsätta expansionen. Det kan i sådana fall synas vara mer motiverat att företaget på annat sätt bereds tillgång till nödvändiga resurser för att möjliggöra en expansion på egen hand. Det kan slutligen också anföras att förekomsten av en alltför begränsad köparkrets innebär risk för att företaget inte tas över av den mest lämpade företagsledningen eller -ledaren.

I vissa sammanhang kan företagsförvärv, där annat företag står som köpare vara att föredra från samhällets synpunkt jämfört med att enskilda personer är köpare. Det har erfarenhetsmässigt visat sig att det sålda

företaget inte sällan står inför ett nedlägningshot eller är i behov av betydande omstruktureringar. En enskild person torde normalt ha mer begränsade möjligheter att, jämfört med ett företag, i sådana situationer trygga sysselsättningen för de anställda genom alternativa arbetsuppgifter eller verksamhet på annan ort eller med annan produkt.

Det förhållandet att enskilda personer sällan uppträder som köpare av andra än mycket små företag sammanhänger främst med att förmögensvärdet i företagen ofta är så betydande att ytterst få enskilda personer har ekonomiska möjligheter att finansiera ett köp. När ett annat företag står som köpare uppträder normalt inte samma svårigheter. Ett köpande företag har, som framhållits tidigare, i förhållande till en köpande enskild person vissa finansiella fördelar vid ett förvärv.

Samhället har olika möjligheter att underlätta enskilda personers förvärv av företag. Speciellt förmånliga lån i fall där en enskild person kan bedömas vara särskilt lämpad att ta över en verksamhet utgör ett väsentligt medel. Lånets löptid torde vara av stor betydelse för den övertagande personen och därmed för företagets möjligheter att bära det löneuttag som amorteringarna kräver. En liknande effekt kan uppnås genom förändringar i skattelagstiftningen. Som framgått tidigare tvingar marginalskatteförhållandena den övertagande personen till ett betydande överlöneuttag för erläggande av amorteringar på lån upptagna i samband med förvärvet.

3. Samhällets hittillsvarande insatser på småföretagsområdet

På ett flertal områden har samhället vidtagit åtgärder i syfte att undanröja svårigheter som möter verksamheten inom mindre och medelstora företag. Detta gäller främst på kredit- och kapitalförsörjningsområdet samt vad gäller dessa företags behov av extern rådgivning, utbildning och annan service. Vissa av de instrument som idag står till samhällets förfogande för att främja de mindre företagen har funnits tillgängliga under en lång rad år. Under det senaste decenniet har dock en intensifiering och breddning av samhällets insatser och aktiviteter ägt rum.

3.1 Kapitalförsörjning

För att tillgodose bl. a. de mindre och medelstora företagens behov av långfristiga krediter har under en lång tid funnits särskilda kreditinstitut och kreditformer. Sålunda tillkom i mitten av 1930-talet Industri kredit AB och i början av 1940-talet inrättades fonden för hantverks- och småindustri kredit, från år 1960 med benämningen statens hantverks- och industri-lånefond. I takt med den alltmer ökade uppmärksamhet som de mindre och medelstora företagens förhållanden kom att röna under 1960-talet – bl. a.

vad gäller dessa företags kapitalförsörjning – har successivt en rad nya specialinriktade kreditinstitut inrättats vid sidan av de tidigare.

De under de senaste 15 åren tillkomna speciella kreditinstituten varierar avsevärt såväl till ändamålsinriktning som vad gäller t ex risktagande. I betydande utsträckning är dessa olikheter betingade av ett ofta klart uttalat syfte att dessa kreditinstitut primärt skall fungera som komplement till den ordinarie kapitalmarknaden och täcka olika delar av det kapitalbehov som vissa grupper av företag ej kan få tillgodosett på annat sätt.

Formerna för kreditgivningen varierar. Vissa institut – Företagskapital (tillkom år 1973), SVETAB (1969) och Investeringsbanken (1967) – har möjligheter att bistå olika grupper av företag med *tillskott av eget kapital*. Den vanligaste kreditgivningsformen är dock förmedling av kapital i form av *långfristig långivning*. Utöver de särskilda kreditformer som tillkom under 1930- och 1940-talen märks här Företagskredit (1962) och Svensk exportkredit (1962) liksom Investeringsbanken. Långfristiga krediter kan sedan början och mitten av 1960-talet också erhållas genom Allmänna pensionsfonden resp den regionalpolitiska stödverksamheten. En rad institut har också tillkommit för att genom *garantigivning* möjliggöra för företag att på vanligt sätt låna upp kapital i bank. Förutom Industrikredit och lokaliseringssstödet, vilka utöver sin sedvanliga långivning också kan bevilja garantier, finns här de speciella garantiformerna som via industriverket erbjuds som industrilånegarantier (1954) eller strukturgarantier (1972). Sedan 1960-talets början har också inrättats olika organ med möjlighet att förmedla lån med *villkorlig återbetalningsskyldighet*, d v s återbetalningen är betingad av huruvida det aktuella projektet resulterar i en vinstgivande produkt eller ej. Sådana lån kan beviljas av Norrlandsfonden (1961), STU (1968) samt statens utvecklingsfond (1973).

Endast ett begränsat antal av de nämnda kredit- eller garantigivarna har en i stadgarna eller på annat sätt formellt uttalad ändamålsinriktning mot mindre och medelstora företag. En sådan inriktning gäller för långivningen ur statens hantverks- och industrilånefond, industrilånegarantigivning, Industrikredit och Företagskredit samt Företagskapital. För atskilliga andra statliga hel- eller delägda näringslivsinriktade kreditinstitut gäller dock vanligen sådan funktionella, geografiska eller branschmässiga avgränsningar att de i praktiken har en i många fall betydande utlaning till mindre och medelstora företag.

Den till småföretagen specialdestinerade kreditgivningen uppgick år 1975 till totalt ca 1 300 miljoner kronor. Av detta kom ca 900 miljoner kronor de mindre och medelstora företagen till del. Härtill kommer den upplåning som möjliggjorts genom statliga garantier, år 1975 ca 67 miljoner kronor. Långivningen till de mindre och medelstora företagen från övriga, ej speciellt småföretagsinriktade, kreditinstitut uppgick samma år till in- emot 850 miljoner kronor.

Mindre och medelstora företags upplåning hos specialinstitutet år 1975

	Upplåning år 1975 (milj. kr., avrundade belopp)
Speciellt småföretagsinriktad kreditgivning	
statens hantverks- och industri-lånefond	130
Industrilånegarantier	60
Industrikredit	590
Företagskredit	120
Företagskapital	10
Regionalt begränsad kreditgivning	
lokaliseringsstöd	330 ¹⁾
Norrlandsfonden	55
Funktionellt begränsad kreditgivning	
Svensk exportkredit	15
styrelsen för teknisk utveckling	25 ²⁾
statens utvecklingsfond	25 ²⁾
Övrig kreditgivning	
Investeringsbanken	330
Allmänna pensionsfonden (återlän)	60
Summa (exkl. garantier) ca	1 700

Källa: statens industriverk

¹⁾ Avser långivning. Härtill kommer bidrag om ca 140 miljoner kronor.

²⁾ Inkluderar stöd till enskilda uppfinnare.

Samhället kan vid introduktion av nya produkter eller ny produktions-teknik – bl. a. i samband med nyetablering – lämna olika typer av finansiellt stöd. Det enskilda företags möjlighet att få tillgång till vissa delar av denna kreditgivning är i vissa fall beroende av företagets geografiska belägenhet och etableringens karaktär.

STU lämnar finansiellt stöd till industriella utvecklingsarbeten i arbetets tidigaste skeden. Bidrag och lån lämnas för produkter eller idéer som bedöms ha ett tekniskt nyhetsvärde. STU:s bidrag till beräknade projekt-kostnader överstiger sällan 50 %. Under budgetåret 1976/77 uppgick det finansiella stödet till enskilda företag till 32 miljoner kronor, varav ca 60% till mindre och medelstora företag. Härtill kommer stödet till enskilda uppfinnare om ca 15 miljoner kronor. Såväl uppfinnarstödet som stödet till småföretagen har under de två senaste budgetåren utökats avsevärt.

Genom *statens utvecklingsfond* kan lämnas finansiellt stöd för att täcka företagets behov av kapitaltillskott för de faser i utvecklingsarbetet som ligger mellan STU:s engagemangsmöjligheter och uppbyggnad av resurser för produktion i full skala. Under budgetåret 1976/77 uppgick utlåningen

till 38,5 miljoner, av vilket belopp ca 80 % avsåg lån till mindre och medelstora företag eller enskilda personer.

Lån på hög risknivå i samband med bl a nyetableringar kan lämnas av företagareföreningarna från *statens hantverks- och industrilånefond* med upp till f n 300 000 kr till en och samma sökande. Genom ett år 1974 inlett samarbete mellan företagareföreningarna och *Investeringsbanken* har företagen fått möjligheter att komplettera dessa krediter med lån på upp till 500 000 kr från banken. Av den sammanlagda utlåningen under år 1976 på ca 205 miljoner kronor – 182 miljoner kronor från hantverks- och industrilånefonden samt 23 miljoner kronor via *Investeringsbanken* – torde dock endast en begränsad del ha avsett etablering av nya verksamheter.

Regionalt avgränsat finansiellt stöd vid nyetableringar kan lämnas av *Norrlandsfonden* och i form av *lokaliseringsstöd*. Den totala utlåningen från *Norrlandsfonden* uppgick år 1975 till ca 62 miljoner kronor, huvudsakligen dock inriktad på befintliga företag. Statligt lokaliseringsstöd har sedan 1965 utgått med totalt ca 4 100 miljoner kronor. Av detta har inemot 90 % avsett utvidgning, flyttning eller filialutläggning vid befintliga företag.

3.2 Företagsservice m. m.

3.2.1 Information och rådgivning

Den statliga och statsunderstödda service som riktas mot mindre och medelstora företag är koncentrerad till teknisk och industriell utveckling, utbildning samt marknadsföring. Information, rådgivning och kontaktförmedling utgör väsentliga element i företagsservicen.

Allmän företagsserviceverksamhet har sedan länge bedrivits inom ramen för verksamheten vid *företagareföreningarna*. Insatserna på denna speciella del av föreningarnas verksamhet har expanderat kraftigt under senare år. Den statliga medelstillsdelningen till särskilda företagsserviceinsatser har ökat från 2,5 miljoner kronor budgetåret 1973/74 till 14,5 miljoner budgetåret 1977/78. Föreningarnas informations- och kontaktverksamhet har prioriterats från statsmakternas sida under de år särskilda medel har anvisats för företagsserviceåtgärder. I runt tal hälften av bidragen till föreningarna under tiden 1973/74–1976/77 har för resp budgetår specialdestinerats för information och kontaktverksamhet. Huvudsyftet med verksamheten är att ge företagen vägledning och information om tillgängligt serviceutbud på den privata marknaden eller i samhällets regi samt hänvisa företagen till rätt instans i det konkreta fallet. *Allmän rådgivning och översiktliga företagsanalyser* utgör en annan väsentlig del av föreningarnas serviceverksamhet. Under senare år har verksamheten inom detta område i ökad utsträckning inriktats på frågor som rör produktförnyelse samt marknadsföring på hemma- och exportmarknaderna. Föreningarna har i sistnämnda avseende ett starkt stöd i Exportrådet. Även företa-

gareföreningarnas *utbildningsservice* har intensifierats under de senaste åren. Vid varje förening finns sedan två år en särskild utbildningskonsulent, vilkens uppgift är främst att analysera utbildningsbehov och ge information om tillgängligt kursutbud. Utbildningskonsulenterna samarbetar som regel mycket nära med statens industriverks enhet för företagsutveckling och andra utbildningsorgan.

Företagareföreningarnas verksamhet kommer att närmare behandlas i det följande.

Genom *STU* sker i tekniska frågor en omfattande förmedlings- och rådgivningsverksamhet som nästan uteslutande riktar sig mot mindre och medelstora företag eller enskilda uppfinnare. *STU*'s totala kostnader för denna verksamhet uppgick budgetåret 1976/77 till 9,0 miljoner kronor. Verksamheten avser en rad olika former av service: uppfinnarstöd i form av allmänna råd och upplysningar, patentrådgivning, medverkan i förmedling av uppfinnings- och forskningsresultat till industriell exploatering, innovations- och kreativitetsfrämjande åtgärder samt kontaktförmedling mellan olika forskningsinstitutioner och småföretag. Den sistnämnda verksamheten bedrivs regionalt med kontaktsekretariat på sju högskoleorter. Kontaktsekretariatet arbetar i nära samverkan med företagareföreningarna.

Viss service- och rådgivningsverksamhet på det tekniska området bedrivs inom ramen för statens *industriverks branschstödjande aktiviteter*. Detta sker i form av branschanknutna tekniska konsulenter inom gjuteriindustrin, den träbearbetande industrin samt järn- och metallmanufakturindustrin. Totalt finns i dag fyra konsulenter.

Ytterligare servicefunktioner på uppfinnings- och produktutvecklingsområdet fullgörs av *patent- och registreringsverket*.

Personella och tekniska resurser för marknadsundersökningar, tekniska utredningar, experimentell provning m.m. ställs fin till de mindre och medelstora företagens förfogande vid *Stiftelsen Industriellt utvecklingscentrum* i övre Norrland, vilket varit verksamt i Skellefteå sedan år 1971.

3.2.2 Utbildning

Behovet av utbildning för företagsledare och anställda i de mindre och medelstora företagen har uppmärksammats alltmer under senare år. I syfte att främja tekniska och ekonomiska framsteg inom de mindre och medelstora företagen samt för att underlätta strukturella förändringar i vissa branscher och företagsgrupper bedrivs i samhällets regi särskild utbildningsverksamhet. Här har tidigare nämnts den regionala utbildningsservicen genom utbildningskonsulenterna vid företagareföreningarna.

En omfattande utbildnings- och utbildningsfrämjande verksamhet administreras härutöver av *industriverket*. Industriverkets utbildningsverksamhet sker delvis i egen regi, delvis i samverkan med andra institutioner. Inom området företagsledarutbildning har verket tagit initiativ till ett sam-

arbete med näringslivets organisationer och vissa utbildningsorgan för att skapa överblick över planerade och pågående aktiviteter samt för att underlätta en samordning av de olika organens insatser. Genom finansiellt stöd har verket medverkat till att utbildningsmaterial kommer fram som är anpassat till de mindre företagens behov och som täcker luckor i det nuvarande utbildningsutbudet.

Industriverkets enhet för företagsutveckling – SIFU – bedriver en omfattande kursverksamhet med inriktning bl a på mindre och medelstora företag. Dessa företag svarar för ungefär en tredjedel av antalet kursdeltagare. Utbildningen är huvudsakligen av fortbildningskaraktär och avser främst tekniska och ekonomiska ämnen inriktade på avgränsade funktioner i företagen. Antalet kursdeltagare under budgetåret 1976/77 uppgick till ca 21 500, en ökning med 4 000 deltagare jämfört med budgetåret dessförinnan.

Även inom ramen för de speciella branschprogrammen initierar, utvecklar och stöder verket olika utbildningsinsatser. Branschprogrammets utbildningsåtgärder omfattar textil- och konfektionsbranscher, möbel-, snickeri- och trähusindustrin samt gjuterierna. Utbildningen vänder sig i första hand till nyckelpersoner inom företagen och är nära anpassad till branschens förhållanden. Utbildningen genomförs alltid i samverkan med branschens organisationer och är i betydande utsträckning regionaliserad. Under budgetåren 1970/71–1976/77 har totalt anslagits ca 30 milj. kr. för dessa insatser.

SIFU har filialkontor i Malmö, Göteborg, Växjö och Luleå. Via SIFU:s filialkontor och företagareföreningarna når industriverket ut regionalt med utbildningsfrämjande aktiviteter. SIFU:s kursverksamhet finansieras genom kursavgifter och statliga bidrag. För budgetåret 1977/78 uppgick bidragen till 10,6 miljoner kronor.

Den kommunala vuxenutbildningen erbjuder vidareutbildning till yrkesverksamma för att möjliggöra för dessa personer att följa med i den tekniska utvecklingen och andra förändringar inom bl. a. olika områden av näringslivet. Utbildningen har för närvarande anordnats i nära nog samtliga kommuner. Sedan ett par år tillbaka pågår ett samarbete mellan industriverket och den kommunala vuxenutbildningen i bla Växjöområdet. Samarbetet innebär att företagsanpassade lokala kurser kan genomföras till en låg kostnad för kursdeltagarna.

3.2.3 Exportfrämjande åtgärder

Samhällets exportfrämjande insatser sker i första hand via *Exportrådet*, vars uppgift är att som centralt organ planera, samordna och genomföra åtgärder för att främja Sveriges export. De mindre och medelstora företagens exportmöjligheter har i detta sammanhang ägnats särskild uppmärksamhet. Enligt rådets avtal med staten bidrager denna till verksamhetens finansiering med ett belopp som motsvarar rådets nettokostnader för den

mindre industrin. En särskild delegation för den mindre industrin har knutits till exportrådets styrelse. Delegationen skall ge råd i frågor som gäller verksamheten riktad till mindre företag och kan genom direkt kontaktverksamhet ge vägledning och stimulans åt de mindre företagen i deras exportansträngningar.

Verksamheten inom exportrådet omfattar såväl projektverksamhet såsom müssframträdanden, besöks- och säljresor, marknadsundersökningar som allmän eller fördjupad service och rådgivningsverksamhet. Sistnämnda verksamhet är i hög grad inriktad mot de mindre och medelstora företagen. Bidrag till löpande service till den mindre industrin utgick budgetåret 1977/78 med 1,9 miljoner kronor. Projektverksamheten som bedrivs inom ramen för ett anslag om 17 miljoner kronor betjänar både stora och små företag. Andelen mindre företag är stigande. Vissa projekt, bl. a. de s. k. säljresorna, drivs främst för de mindre företagen. Rådet administrerar vidare det statliga stödet till kursarrangörer inom området för vidareutbildning i internationell marknadsföring. Till rådet är knutet en rådgivande delegation i dessa frågor.

Exportfrämjande aktivitet bedrivs i inte obetydlig omfattning vid *företagareföreningarna*. Oftast sker denna verksamhet i samverkan med exportrådet. Varje förening har utsett en särskild tjänsteman som skall hålla kontakt med Exportrådet.

Flertalet föreningar anordnar regelbundet tillsammans med Exportrådet informationsträffar om export samt medverkar i analyser av företagens exportmöjligheter. Vidare har i samarbete mellan verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU), Exportrådet och föreningarna genomförts kurser i exportkunskap i så gott som samtliga län.

Vid envar förening i Stockholms, Värmlands och Kopparbergs län bedrivs i samverkan med Exportrådet och industriverket ett exportfrämjande projekt – "exportchef att hyra" – för grupper av företagare som är verkamma i olika branscher. Till varje grups förfogande har ställts en exportkonsult med uppgift att underlätta företagens utlandsförsäljning.

Inom ramen för de branschfrämjande åtgärderna vid *industriverket* ansvarar verket för vissa exportfrämjande insatser. Exportstödprogrammet omfattar tekoindustrierna, den träbearbetande industrin, den manuella glasindustrin samt delar av metallmanufakturindustrin. Genom att dessa branscher karaktäriseras av ett betydande inslag av småföretag har i betydande utsträckning exportstödet kommit denna företagskategori till del.

Exportstödet kan utgå till såväl kollektiva som företagsindividuella projekt. De regler som gäller för konsult- och exportbidragen är ej enhetliga för de olika branscherna. Stödet kan inom vissa branscher användas för bl. a. omorientering till nya produktområden, för sortiments- och marknadsanalyser liksom för etablering av försäljningsorganisationer utomlands. Från och med budgetåret 1976/77 ansvarar industriverket för samtliga exportstödprogram. För tekoprogrammet sker handläggningen helt

inom verket medan Sveriges exportråd svarar för genomförandet av övriga program. Mellan budgetåren 1970/71 och 1976/77 har totalt anvisats ca 60 miljoner kronor för dessa ändamål.

3.2.4 Underleverantörsinriktade åtgärder

Behovet av en väl fungerande underleverantörssektor har föranlett samhällsinsatser på området i första hand via *företagareföreningarna*. Utöver den omfattande service- och rådgivningsverksamhet som underleverantörsföretagen i likhet med andra småföretag är föremål för, är ett flertal företagareföreningar engagerade i leveransförmedlingsverksamhet på regional nivå. Verksamhetens omfattning och inriktning varierar mellan föreningar från passiv informationsförmedling till aktiva kontaktförmedlande insatser. Verksamheten bedrivs i regel i nära kontakt med branschorganisationerna.

Vid *Exportrådet* bedrivs leveransförmedling mellan utländska beställare och svenska underleverantörer. Årligen förmedlas ca 6 000 varuförfrågningar från utlandet till svenska företag. Förmedlingen sker dels genom tillhandahållande av adresser till lämpliga svenska leverantörer, dels genom inhemska underleverantörer om inkomna förfrågningar. Handelskamrarna förmedlar på liknande sätt årligen 4000–5 000 förfrågningar från utländska kunder.

En annan typ av leveransförmedling har bedrivits i ett tidsbegränsat projekt för norrländska underleverantörer av *STU* i samverkan med Sveriges industriförbund. Projektet syftade bl.a. till att etablera kontakter mellan beställarföretag i södra Sverige och underleverantörer i Norrland. I verksamheten deltog även företagareföreningarna i de nordligaste länen liksom Norrlandsfonden.

4. Företagareföreningarnas verksamhet m. m.

4.1 Företagareföreningarnas nuvarande organisation och verksamhet

Av främt social- och sysselsättningspolitiska skäl började företagareföreningar byggas upp i slutet av 1930-talet i de län där en betydande arbetslöshet kvarstod sedan sysselsättningskrisen i början av decenniet. Föreningarna skulle genom rådgivning, och efter hand även genom kreditstöd, söka dels stimulera till ny företagsamhet, dels utveckla befintliga företag i ekonomiskt eftersatta regioner. Verksamheten syftade i första hand till att främja varuproduktionen inom hantverk och småindustri och bedrevs ursprungligen med en klart regionalpolitisk inriktning.

Företagareföreningarna är organiserade som ekonomiska föreningar. I styrelserna ingår representanter för stat, landsting och länets hantverksorganisation. Samhällets representanter utgör majoritet i styrelsen. Detta är

en förutsättning för att föreningen skall få lån ur statens hantverks- och industrilånefond. Landshövdingen är självskriven ledamot i styrelsen om inte regeringen förordnar annat. Sedan år 1975 skall två styrelseledamöter och suppleanter för dem utses efter förslag av facklig huvudorganisation.

Verksamheten bedrivs med hjälp av administrationsbidrag från staten och resp. landsting. Dessutom har föreningarna möjlighet att ta upp lån från staten.

Till medlem av länets företagareförening kan antas företagare, sammanlutning av företagare, landsting och primärkommun i länet samt sådan enskild eller juridisk person inom länet som kan förväntas komma att främja föreningens ändamål och verksamhet.

Vid slutet av år 1975 hade företagareföreningarna totalt ca 17 400 medlemmar. Majoriteten av dessa torde vara företag i tillverkningsindustri. Föreningarna kräver medlemskap av företag som beviljas lån men däremot inte av företag som utnyttjar föreningarnas tjänster i övrigt. Insatsbeloppen är av engångskaraktär. De varierar mellan föreningarna men är för samtliga närmast symboliska till sin storlek.

Sedan år 1959 finns en företagareförening i varje län.

Efter införandet av lokaliseringsstödet år 1965 har föreningarnas verksamhet i högre grad inriktats på att tjäna ett allmänt produktionshöjande syfte. Föreningarna i stödlänen har fortfarande viktiga uppgifter inom ramen för regionalpolitiken, bl.a. beredning och uppföljning av ärenden om lokaliseringsstöd. Sedan år 1968 handlägger dessutom föreningarna i de sju skogslänen det regionalpolitiskt inriktade glesbygdssstödet för hemarbete.

Föreningarnas organisation och verksamhet behandlades senast av statsmakterna år 1968 på grundval av förslag från 1962 års företagareföreningsutredning. Enligt statsmakternas ställningstaganden till förslagen (prop. 1968:61, SU 1968:102, rskr 1968:254) skall företagareföreningarna ha ett allmänt produktionsfrämjande syfte med inriktning på lönsamma eller utvecklingsbara företag inom hemslöjd, hantverk och småindustri.

I och med inrättandet av statens industriverk (prop. 1973:41, NU 1973:54, rskr 1973:225) år 1973 fick föreningarna rollen som kontaktpunkter på länsplanet mellan bl.a. industriverket och de mindre och medelstora industriföretagen. Föreningarnas nära kontakter med företagen ansågs utgöra en viktig förutsättning när det gällde att på ett effektivt sätt nå ut med olika statliga stöd- och utvecklingsinsatser. Föreningarna gavs också ökade statsbidrag och delvis nya uppgifter i samband med att statens insatser i fråga om företagsservice förstärktes. Vidare påbörjades budgetåret 1974/75 en successiv uppbyggnad av en s.k. utbildningskonsulentfunktion inom varje företagareförening (prop. 1974:47, NU 1974:35, rskr 1974:227).

Föreningarna har sedermera dessutom ålagts vissa uppgifter rörande de statliga bidragen till energibesparande åtgärder i näringslivet. Föreningar-

na har vidare bemyndigats att fatta beslut om statlig lånegaranti för arbetsmiljöförbättringar. De har även vissa beredande uppgifter i anslutning till ärenden om näringshjälp och om trafikillstånd.

Utvidgningen av företagareföreningarnas arbetsuppgifter under senare år har motsvarats av en förstärkning av deras resurser vad gäller såväl lånemedel som personal. Den totala personalstyrkan hos föreningarna har ökat från ca 170 tjänstemän år 1966 till närmare 400 tjänstemän f. n.

För budgetåret 1977/78 beviljade staten föreningarna bidrag på totalt ca 40 milj. kr. Medlen avser att täcka föreningarnas administrationskostnader för kreditverksamhet och företagsservice m. m. År 1977 beräknas bidragen från landstingen uppgå till ca 19 milj. kr. Samhället finansierar härigenom huvuddelen av föreningarnas verksamhet. Bidragens fördelning på olika ändamål och föreningar framgår av följande sammanställning.

Statliga och landstingskommunala bidrag till företagareföreningarna budgetåret 1977/78 resp. kalenderåret 1977 (belopp i 1 000-tal kr.)

Företagareförening (län)	Statliga bidrag budgetåret 1977/78			Summa statliga bidrag	Landstingskommunala bidrag år 1977	Summa statliga och landstingskommunala bidrag
	Allmänt administrationsbidrag	Bidrag till företags-service	Bidrag till utbildnings-service			
AB	1 250	1 015	190	2 455	1 635	4 090
C	865	290	90	1 245	350	1 595
D	835	350	90	1 275	900	2 175
E	960	475	180	1 615	775	2 390
F	1 545	500	190	1 235	300	2 535
G	960	450	150	1 560	350	1 910
H	1 105	450	130	1 685	575	2 260
I	545	180	80	805	247	1 052
K	800	295	170	1 265	250	1 515
L	1 000	565	120	1 685	500	2 185
M	965	565	140	1 670	660	2 330
N	975	275	90	1 340	450	1 790
O	1 315	630	170	2 115	700	2 815
P	1 325	600	140	2 065	550	2 615
R	1 190	400	130	1 720	644	2 364
S	1 090	465	140	1 695	815	2 510
T	925	375	140	1 440	200	1 640
U	830	325	90	1 245	700	1 945
W	1 190	415	120	1 725	1 220	2 945
X	855	275	110	1 240	1 500	2 740
Y	1 060	345	120	1 525	1 400	2 925
Z	955	275	120	1 350	1 070	2 420
AC	1 125	345	140	1 610	1 525	3 135
BD	1 070	345	130	1 545	1 650	3 195
	24 735	10 205	3 170	38 110	18 966	57 076

Anm. Dessutom får föreningarna särskilda bidrag för administration av glesbygdsstöd, garantilån för arbetsmiljön och energisparbidrag.

Företagareföreningarnas olika uppgifter kan delas in i två huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen *företagsservice* och *kreditverksamhet*.

Målgrupperna för föreningarnas företagsservice- resp. kreditverksamhet är inte helt identiska. Ingendera verksamheten riktar sig mot företag inom samtliga näringsgrenar. Den kreditstödande verksamheten har en mer begränsad målgruppsinriktning än företagsserviceverksamheten. Författningar och andra riktlinjer för föreningarna ger emellertid utrymme för viss flexibilitet i målgruppshänseende. Praxis inom de olika föreningarna är därför växlande. I fokus för båda verksamheterna står emellertid mindre och medelstora industriföretag.

I prop. 1973:41, som behandlar bl.a. olika industripolitiska stöd- och utvecklingsinsatser, definieras begreppet företagsservice. Med företags-service avses främst

- *information* till företagen i olika frågor, t. ex. om former för finansiering, beskattningsregler, regler för handel på olika utlandsmarknader eller olika standardiserings-, patent-, provnings-, säkerhets- och miljövårdskrav,
- *utbildning* (fortbildning) i tekniska, ekonomiska och administrativa frågor inkl. marknadsföringsfrågor,
- *rådgivning* (konsulttjänster) i tekniska, ekonomiska och administrativa frågor inkl. marknadsföringsfrågor,
- *tekniska tjänster* beträffande produktutveckling, prototypstillverkning och provning.

Reglerna för företagareföreningarnas kreditverksamhet finns i kungörelsen (1960:372, omtryckt 1973:550, ändrad senast 1976:471) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri. Kreditstöd får lämnas för att främja hemslöjd, hantverk och småindustri. Om särskilda skäl föreligger får kreditstöd lämnas även i fråga om annan industriell verksamhet eller i fråga om anläggningsverksamhet eller – med viss begränsning – verksamhet inom jordbrukets binäringar.

Stöd till större företag får utgå bara om särskilda skäl föreligger. Sådana skäl kan vara att stödet är angeläget från sysselsättnings- eller lokaliseringsynpunkt eller att stöd till en större industri medför gynnsamma verkningar även för mindre industri- och hantverksföretag, t. ex. genom att de är underleverantörer till den större industrin. I sammanhanget bör nämnas att det inte ges någon exakt storleksmässig avgränsning av begreppet hantverk och småindustri lagtext eller förarbeten. Den praxis som har utvecklats torde dock innebära att företag med upp till 200 anställda inräknas i den huvudsakliga målgruppen.

Med annan industriell verksamhet avses i författningen någon form av tillverkning, bearbetning eller förädling.

Bestämmelserna omfattar även industriliknande verksamhet, bl. a. företag som under industriella former och i större skala bedriver viss förädling, t. ex. kafferosterier och skinn- och pälsberedning, eller viss form av

tillverkning, t. ex. större fotolaboratorier för framställning av fotokopior och förstoringar. Viss bearbetning av naturprodukter bör likaså betraktas som industriliknande verksamhet, t. ex. sågning av skiffer, sortering av grus i sorteringsverk och verksamhet vid stenkross, om sådan verksamhet bedrivs i större omfattning och har permanent karaktär.

Däremot hänförs exempelvis inte grossist- och detaljhandelsföretag, lagringsverksamhet i anslutning till transportfunktionen, djuruppfödning eller odlingsverksamhet till industriliknande verksamhet. Kreditstödet omfattar inte heller tjänsteproducerande företag.

I den kreditstödjande verksamheten ingår utlåning av hantverks- och industrilån (direktlån), förmedling av industrigarantilån och beredning av s. k. kombinationslån som lämnas av Investeringsbanken. Hit räknas även handläggning av ärenden om garantilån för arbetsmiljön, statsbidrag för energibesparande åtgärder i näringslivets byggnader samt de regionalpolitiska stödformerna lokaliseringsstöd och glesbygdsstöd.

Företagareföreningarnas låneverksamhet i form av direktlån finansieras f. n. med lån som föreningarna erhåller ur statens hantverks- och industrilånefond. För sin upplåning ur fonden erlägger föreningarna ränta, som med 0,5% understiger föreningarnas egen utlåningsränta. F. n. uppgår summan av till statsverket inlevererade räntor till ca 30 milj. kr. per år. Föreningarna får använda inflytande amorteringar för ny utlåning.

Förlusttäckningen på låneverksamheten finansieras dels genom att varje förening till en särskild fond avsätter 0,5% av utlånat belopp, dels genom att staten efter särskild ansökan från föreningarna lämnar bidrag till förluster som inte har kunnat täckas med medel från de egna fonderna. Låneförlusterna har under de år som låneverksamheten bedrivits i genomsnitt för samtliga föreningar uppgått till drygt 3% av totalt utlånat belopp.

För att finansiera den hittills successivt ökade direktlåneverksamheten har medel över statsbudgeten årligen anvisats för att förstärka hantverks- och industrilånefonden. Fonden uppgick i augusti 1977 till ca 575 milj. kr.

Den länsvisa fördelningen av utestående lån ur statens hantverks- och industrilånefond samt omfattningen av kombinationslånen framgår av sammanställningen på nästa sida.

På myndighetsplanet fungerar industriverket som service- och tillsynsorgan för föreningarna. Verket ger råd och anvisningar för föreningarnas samlade verksamhet, fördelar de statliga bidragen till föreningarna och utövar tillsyn över deras kreditstödjande verksamhet.

Som samarbetsorgan för föreningarna med främst service- och informationsuppgifter fungerar även Företagareföreningarnas förbund. Samtliga föreningar är medlemmar i förbundet. Dess verksamhet finansieras genom avgifter från föreningarna.

Utestående lån ur statens hantverks- och industrilånefond per den 15 augusti 1977 samt utestående kombinationslån per den 31 maj 1977 (belopp i 1 000-tal kr.)

Företagare- förening (lån)	Statens hantverks- och industrilånefond ¹⁾	Kombinationslån	
		Investerings- banken	Företagare- förening
AB	27 307	1 900	1 590
C	21 055	5 225	2 794
D	24 392	1 980	1 320
E	23 250	2 370	1 500
F	25 150	1 900	1 200
G	26 637	2 260	1 710
H	23 615	7 200	4 370
I	11 945	1 300	1 000
K	23 837	1 100	700
L	31 600	3 150 ²⁾	1 900
M	27 150	8 350	5 716
N	24 142	5 050	2 950
O	26 117	1 400	900
P	20 475	2 600	2 100
R	24 322	2 100	1 400
S	21 316	1 650	1 100
T	18 602	1 980	1 700
U	17 600	800	500
W	26 400	2 800	1 900
X	12 823	1 100	700
Y	13 637	600	400
Z	18 356	675	500
AC	32 355	4 415	2 435
BD	25 372	1 000	700
Summa	574 455 ³⁾	62 905	41 085

¹⁾ Inkluderar beviljade men ev. inte uttagna lån till föreningarna för budgetåret 1977/78, totalt 75 milj. kr.

²⁾ Utöver detta belopp tillkommer ca 14 milj. kr. i utestående lån från vissa lands-
ting.

³⁾ Varav garanti 500 000 kr.

4.2 Företagareföreningsutredningens betänkande

4.2.1 Företagareföreningarnas framtida verksamhet i stort

4.2.1.1 Utredningen

Företagareföreningsutredningen framhåller i sitt betänkande, med utgångspunkt i den splittrade bild som det statliga stödet till småföretagen uppvisar, att en ökad samordning på regional och lokal nivå av olika näringspolitiska insatser bör åstadkommas. Behov av ökad samordning föreligger enligt utredningen inte bara av de centrala näringspolitiska organens, landstingens och kommunernas kontakter med företagen utan också av själva genomförandet av deras stöd- och utvecklingsprogram. Hittillsvaran-

de erfarenheter visar att företagen finner det mycket värdefullt att kunna repliera på *en* organisation, som kan arbeta i nära och mer eller mindre daglig kontakt med företagen.

De enskilda företagen finner det enligt utredningen föga ändamålsenligt att bli föremål för uppsökande stödverksamhet från flera håll. De har redan i dagsläget ofta svårigheter att få en överblick över alla de organ och aktiviteter som står till buds. Företagen känner ofta inte till vilka stödformer som finns och de vet inte vart de skall vända sig med sina problem. De har sällan tid eller resurser att söka lösningar på problemen genom att kontakta alla olika myndigheter och organ.

Utredningen anser att åtgärder bör vidtas i syfte att effektivisera de samhälleliga utvecklingsfrämjande insatserna för näringslivet inom varje län. Utredningen pekar på att företagareföreningarna redan i dag fungerar som ett slags samordnande organisation i varje län.

I sin genomgång och analys av företagareföreningarnas nuvarande verksamhet har utredningen funnit att föreningarna i stort synes vara lämpade att utgöra basen för en framtida regional näringspolitisk organisation. Föreningarna börjar få väl utvecklade kontakt- och informationsvägar inte bara till målgrupperna – de mindre och medelstora företagen – utan också till de olika centrala och regionala myndigheter och organ som ingår i den näringspolitiska organisationsstrukturen. De ökade resurser som har ställts till föreningarnas förfogande har inneburit att förutsättningarna för utvecklande insatser i företagen har förbättrats. Genom nära och dagliga kontakter har föreningarna skapat ett förtroende hos företagen och bidragit till en gynnsam utveckling bland dessa.

Utredningen har dock funnit förhållanden som inte kan betraktas som helt tillfredsställande. Vissa av dessa är av generell natur medan andra är att hänföra till svagheter inom vissa föreningar. En del av problemen är betingade av bristande resurser hos föreningarna. De bör sålunda enligt utredningens uppfattning kraftigt förstärkas resursmässigt och samtidigt ges en bättre organisatorisk uppbyggnad för att de mer effektivt skall kunna stödja småföretagen i deras utvecklings- och expansionsansträngningar.

Målet för föreningarnas framtida verksamhet i stort bör även framöver vara att främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv, som ger möjligheter till en trygg och ökad sysselsättning. Detta bör ske med speciell inriktning på de mindre och medelstora företagen. Den övergripande uppgiften blir därvid att medverka till att uppnå en tillfredsställande effektivitet i enskilda företag och att i möjligaste mån bidra till en effektiv produktionsstruktur inom olika branscher. Tyngdpunkten i föreningarnas verksamhet måste med nödvändighet ligga i att vidareutveckla det befintliga näringslivet. En viktig uppgift är emellertid att medverka till att nya företag etableras. De nuvarande uppgifterna hos föreningarna – dvs. främst kreditstödande verksamhet och olika slag av

företagsserviceinsatser – bör därvid i stort bibehållas. Enligt utredningen har föreningarnas breda verksamhetsområde och omfattande medelarsenal inneburit en ökad effektivitet i de åtgärder man har vidtagit. Föreningarna har inom ramen för sin organisation kunnat välja lämplig sammansättning av insatser alltifrån översiktliga företagsanalyser över mer specialinriktade rådgivningsinsatser till direkt kreditstöd.

En grundförutsättning för insatser från föreningarnas sida bör vara att företagen/projekten ifråga bedöms vara utvecklingsbara och lönsamma åtminstone på litet längre sikt.

Företagareföreningarna kommer i än högre grad att vara samhällets – statens, landstingens och kommunernas – regionala organ för näringspolitiska insatser till små och medelstora företag. De bör därvid regionalt betjäna främst industriverket, STU och exportrådet. Föreningarnas insatser – alltifrån rådgivnings- och konsultinsatser till lån och bidrag – måste få karaktären av hjälp till självhjälp. Det är företagen själva som skall bestämma om de vill utnyttja föreningarnas stödmöjligheter. Föreningarna har en viktig samordningsuppgift mellan näringslivet och centrala myndigheter, stöd- och serviceorgan, läns- och kommunala myndigheter m.fl. Föreningarna skall i denna funktion ge information om och hänvisa till de centrala och regionala stödformer som kan aktualiseras i enskilda fall och i övrigt förmedla kontakter som näringslivet av olika skäl kan ha problem att klara. Föreningarnas verksamhet måste stå i samklang med samhällets regionalpolitiska strävanden.

Centrala näringspolitiska organ, landsting och kommuner bör i princip inte bedriva uppsökande och rådgivande verksamhet eller annan stödverksamhet inom det näringspolitiska området vid sidan av föreningarna. De bör därför inte bygga upp egna regionala näringspolitiska organisationer för stöd till enskilda företag utan kanalisera sina insatser via föreningarna.

Restriktivitet bör iaktas när det gäller att överlämna myndighetsutövning till föreningarna. Överlämnandet bör provas från fall till fall. I första hand bör övervägas att överlämna eventuell myndighetsutövning till regionala myndigheter. Utredningen har dock inget att erinra mot att föreningarna även i fortsättningen handhar vissa myndighetsutövande uppgifter på samma sätt som gäller i dag.

Föreningarna bör ges stor flexibilitet och självständighet när det gäller prioritering av resurser mellan olika uppgifter. Utredningen har inte ansett det möjligt och inte heller ändamålsenligt att göra en närmare analys av hur föreningarna bör prioritera sina resurser mellan olika uppgifter. Erfarenheterna visar att behoven av stöd- och utvecklingsinsatser hos näringslivet dels varierar över tiden, dels varierar mellan olika regioner och län.

Det bör ankomma på föreningarna att själva göra de avvägningar och prioriteringar som är nödvändiga för att insatserna skall få tillfredsställande effekt inom det egna länet.

4.2.1.2. Remissyttrandena

Nära nog samtliga remissinstansers allmänna bedömning är att utredningens förslag i stort bör kunna ligga till grund för den framtida regionala näringspolitiska organisationen.

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening delar utredningens uppfattning om föreningarnas övergripande målsättning. Organisationerna finner även flertalet av de åtgärder som utredningen föreslår väl ägnade att främja detta övergripande mål.

Industriverket delar i stort utredningens bedömning av den hittillsvarande utvecklingen och de nu rådande förhållandena. Verket instämmer vidare i huvudsak i utredningens förslag, som till stora delar innebär en anpassning till redan tillämpad praxis.

RRV anser att utredningen inom den valda ramen väl kartlagt problem och brister i företagareföreningarnas nuvarande verksamhet. Verket vill dock understryka vikten av att företagareföreningarnas uppgifter ses som en del i den totala regional- och näringspolitiken.

ÖEF hälsar med tillfredsställelse utredningens förslag att stärka och bredda företagareföreningarnas organisation och verksamhet. En liknande uppfattning framförs av *exportrådet*.

LO framhåller att organisationen i olika sammanhang har pekat på behovet av en effektiv regional organisation för näringspolitiken. *LO* har emellertid ställt sig tveksam till företagareföreningarnas möjligheter att i nuvarande form och utan kraftiga resurförstärkningar effektivt kunna fungera som regional näringspolitisk organisation. *LO* har därför föreslagit att föreningarna borde göras till föremål för en utredning varför *LO* inledningsvis uttrycker sin tillfredsställelse över att denna nu har genomförts. Rent allmänt delar *LO* uppfattningen att verksamheten främst skall ta sikte på de mindre och medelstora företagen. Det är enligt *LO* det stora antalet sådana företag spridda över hela landet och med starkt varierande problem och förutsättningar som gör att en effektiv regional organisation för näringspolitiken kommit att framstå som allt mer nödvändig. Det är ett allmänt näringspolitiskt intresse att utvecklingsmöjligheter för denna del av näringslivet tas tillvara och att näringspolitiken aktivt bidrar till detta.

TCO kan i allt väsentligt ansluta sig till utredningens principiella överväganden om behovet av en utbyggd regional näringspolitik. De förslag som framförs i betänkandet ligger i stor utsträckning i linje med *TCO*'s uppfattning.

Även *Företagareföreningarnas förbund* framhåller att förbundet i allt väsentligt delar utredningens huvudförslag. *Företagareföreningarna*, liksom *länsstyrelserna*, *landstingen* och *handelskamrarna* är i stort positiva till utredningens förslag även om vissa delar av förslagen kritiserats. *Företagareföreningen i Kronobergs län* konstaterar med glädje den stora enighet som utredningen redovisar vad gäller behovet av en slagkraftig regional näringspolitik samt målsättningen för företagareföreningarna att i framtiden

kunna fungera som ett effektivt instrument i nära samverkan med länets näringsliv för att skapa och vidmakthålla en trygg sysselsättning.

Sysselsättningsutredningen anför att företagareföreningarnas uppfattning att företagareföreningarna i alltmer ökad utsträckning bör fungera som ett organ för samhällets industripolitiska insatser inom regional- och näringspolitiken överensstämmer med sysselsättningsutredningens uppfattning.

Svenska företagares riksförbund anser däremot att en utbyggd verksamhet enligt utredningens förslag först bör ske sedan klara utredningar visat det verkliga behovet av kreditstöd och serviceverksamhet till icke marknadspris hos mindre och medelstora familjeföretag.

Remissinstanserna är genomgående positiva till utredningens förslag att företagareföreningarna bör kunna utgöra basen för en framtida regional näringspolitisk organisation och att målet för företagareföreningarnas verksamhet bör vara att främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv, som ger möjligheter till en ökad och trygg sysselsättning samt att detta bör ske med speciell inriktning på de mindre och medelstora företagen.

Landstingsförbundet anför att företagareföreningarna på det hela taget har varit framgångsrika som förmedlare av samhällets insatser och gör sammanfattningsvis den bedömningen att föreningarnas verksamhet har bidragit till en mera balanserad regional utveckling – både mellan länen och inom varje län. *Sveriges köpmannaförbund* ser positivt på förslaget att föreningarna kommer att få vidgade och mer betydelsfulla arbetsuppgifter genom att stärka betoning på deras ansvar för uppbyggnaden av den regionala näringspolitiken genom kreditförmedling. *AB Industri kredit* och *AB Företagskredit* framhåller i sitt gemensamma yttrande att som ett av de viktigaste problemen inom svenskt näringsliv under de närmaste åren framstår behovet av höjd effektivitet. Företagareföreningarnas liksom övriga kreditinstituts insatser måste inriktas på åtgärder som kan förväntas höja den tekniska och kommersiella idénivån i landet.

Ett stort antal remissinstanser, däribland *LO*, *SHIO/Industrieförbundet*/*SAF*/*Familjeföretagens förening*, *Svenska bankföreningen/PK-banken*, *exportrådet* och *Handelskammarförbundet* understryker utredningens uppfattning att föreningarnas insatser bör inriktas endast på företag eller projekt som bedöms vara utvecklingsbara och lönsamma. Exportrådet finner det angeläget att poängtera denna grundinställning, för att sådana aktiviteter skall kunna ge långsiktiga effekter på livskraftiga företag.

Handelskammarförbundet anser att det är ett oavvisligt krav att de projekt i vilka föreningarna satsar resurser är utvecklingsbara och lönsamma på sikt. Förbundet anser vidare att det är en fördel att målformuleringen gjorts relativt vid då det ger de olika föreningarna frihet vid den närmare utformningen av sin verksamhet.

LO framhåller att föreningarnas verksamhet skall ta sikte på företag som

med hjälp av föreningarnas insatser har gynnsamma utvecklingsmöjligheter. Uppgiften bör inte vara att med olika stödåtgärder kortsiktigt rädda sysselsättningen i sådana fall där företagen inte har möjligheter att överleva på längre sikt. Samtidigt vill LO understryka vikten av att föreningarnas verksamhet ligger i linje med samhällets regionalpolitiska strävanden.

Utredningens förslag att centrala näringspolitiska organ, landsting och kommuner inte bör bedriva stödverksamhet vid sidan av föreningarna eller bygga upp egna regionala näringspolitiska organisationer får stöd av ett stort antal remissinstanser.

Decentraliseringsutredningen ansluter sig till utredningens mening att det regionala näringspolitiska arbete som ligger väl till för föreningarna skall kanaliseras genom dessa. Några nya organ behöver inte i framtiden inrättas på länsnivå för att täcka in speciella behov när det gäller företags-service. Det är också angeläget att centrala organ inte bedriver verksamhet i länen genom personal placerad i de centrala organens administration. Föreningarna utgör en naturlig replipunkt för förmedling av service och bör få resurser för att tillgodose de ökade krav som successivt kommer att ställas.

Även *industriverket* betonar vikten av att de centrala näringspolitiska organen – STU, exportrådet m.fl. – liksom landstingen och även primärkommunerna inte bygger upp egna länsbaserade organisationer, utan kanaliserar sina operativa insatser via föreningarna. Föreningarna blir då den naturliga kontaktpunkten för länets mindre och medelstora företag i frågor som är väsentliga för dessa företags utveckling.

Handelskammarförbundet anser det vara tillfredsställande att utredningen så hårt trycker på att samhällets direkta näringspolitiska insatser på regional nivå skall samlas till ett organ. Samtidigt framhåller förbundet att det faktum att företagareföreningarna inom det statliga området skall utgöra exportrådets regionala replipunkter inte får innebära att handelskamrarna som företrädare för det samlade näringslivet i resp. region får mindre möjligheter att ge företagen service på utrikeshandelsområdet.

Många remissinstanser, däribland *Landstingsförbundet*, *Stockholms läns landsting*, *Gävleborgs läns landsting*, *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Södermanlands läns företagareförening* samt *Svenska kommunförbundet*, anser dock att utredningens ståndpunkt är väl kategorisk. Flera av dessa instanser menar att bl.a. kommunerna även i framtiden måste ha nära kontakter med företagen för att kunna fullgöra sina servicefunktioner och övriga verksamhet.

Landstingsförbundet framhåller bl.a. att landstingen för sin del kan ha behov av egna organ för regionalpolitiska frågor, om deras insatser på länsplanet kan vidgas. Vidare måste både landsting och primärkommuner ha möjlighet att medverka inom regionalpolitiken i andra former. Det handlar exempelvis om att ta fram industrimark och lokaler, om att erbjuda god kommunal service och att biträda företagen vid kontakter med andra

samhällsinstanser. Således måste det finnas utrymme för allmänt näringslivsfrämjande insatser som inte riktar sig direkt till enskilda företag.

Nära nog samtliga remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget att restriktivitet bör iakttas när det gäller att överlämna myndighetsutövning till föreningarna. *Industriverket* understryker liksom utredningen att: "stor restriktivitet måste iakttas om man överväger att ge föreningarna myndighetsutövande uppgifter. Föreningarnas karaktär av stöd- och serviceorgan måste i stället markeras, varför uppgifter av fiskal, reglerande, föreskrivande eller kontrollerande art i princip inte bör ges föreningarna". *RRV* delar denna uppfattning. *RRV*, liksom flera andra instanser, bl. a. flera länsstyrelser, anser dock att för att undvika dubbelarbete och för att utnyttja föreningarnas miljökunskap dessa bör kunna utföra berednings- och uppföljningsarbete åt andra organ.

Det stora flertalet remissinstanser, som har yttrat sig i denna del, ansluter sig till utredningens uppfattning att föreningarna bör ges stor flexibilitet och självständighet i sin verksamhet. Några instanser, bl. a. *Svensk industriförening* och *LO* synes dock mena att behovet av självständighet inte bör överdrivas utan att behovet av central påverkan av föreningarnas verksamhet också måste beaktas. Enligt *LO* ger utredningens resonemang på vissa punkter intryck av att man underskattar värdet av central samordning och styrning. *LO* vill rent allmänt slå fast att näringspolitiken är och måste vara en huvuduppgift för staten. En övergripande styrning av resurserna är nödvändig i syfte att utjämna de regionala skillnaderna i sysselsättning. Detta har hittills varit relativt allmänt accepterat vad gäller regionalpolitiken och det måste i lika hög grad gälla näringspolitiken. Statsmakterna bör därför klart slå fast att företagareföreningarnas verksamhet skall ha som utgångspunkt den planering som sker inom ramen för regional- och näringspolitiken.

4.2.2 Företagareföreningarnas framtida målgrupp

4.2.2.1 Utredningen

Utredningens principiella utgångspunkt är att inom ramen för olika näringspolitiska insatser bör samhället söka nå samtliga mindre och medelstora företag som kan vara i behov av stöd eller hjälp i någon form. Det är dock inte möjligt att på en gång utvidga företagareföreningarnas målgrupp i en sådan omfattning.

I enlighet med sina tilläggsdirektiv föreslår utredningen att den nuvarande målgruppen – främst de tillverkande företagen – utökas till att omfatta även vissa tjänsteproducerande företag.

Utvidgningen av målgruppen bör dock enligt utredningen i ett första steg begränsas till att omfatta tjänsteproducerande företag som har direkt anknytning till den nuvarande målgruppen. I den mån tjänsteproducerande företag vänder sig till både tillverkande företag och andra företag eller

enskilda konsumenter, får frågan om företagen är stödberättigade avgöras från fall till fall av föreningarna. En förutsättning för stöd bör dock vara att företagens huvudsakliga verksamhet är inriktad på tillverkande företag.

Utredningen, som relaterar målgruppsavgränsningen till Svensk näringsgrensindelning (SNI), föreslår att följande näringsgrenar eller delar av näringsgrenar bör ingå i föreningarnas målgrupp:

- Företag inom jordbrukets binäringar som inte omfattas av det särskilda stöd som finns till jordbrukets eller trädgårdsnärings rationalisering
- Sand- och grustag, mineralbrott m. m.
- Tillverkningsindustri
- Byggnadshantverk
- Produktionsvaruinriktad partihandel och varuhandelsförmedling
- Lastbilstransport och maskinuthyrning, vad gäller föreningarnas företagsservice men däremot inte kreditstöd
- Juridisk, ekonomisk, kameral och teknisk uppdragsverksamhet
- Renings-, renhållnings- och rengöringsverksamhet, reparation av motorfordon samt tvätteriverksamhet.

Frågan om målgrupper bör enligt utredningen tas upp till ny prövning efter några år med ledning av då vunna erfarenheter avseende resursanspråk m. m.

4.2.2.2 Remissyttrandena

Flertalet remissinstanser som har yttrat sig i denna del, däribland *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening*, anser att utredningens målgruppsavgränsning är välmotiverad eller tillfredsställande.

Flera instanser anser dock att avgränsningen gjorts för snäv. *Grossistförbundet* och *köpmannaförbundet* anser sålunda att detaljhandeln bör ingå i målgruppen. Bl.a. *RRV*, flera *länsstyrelser* och *handelskamrar* framhåller att turistnäringen bör ingå i målgruppen. Malmgruvor, ytterligare delar av byggnadsindustrin, åkerinäringen – även i fråga om kreditstöd –, restaurang- och hotellrörelse är andra exempel på näringsgrenar som föreslås ingå i målgruppen. *LRF, Företagareföreningarnas förbund* och bl.a. vissa *företagareföreningar* förordar en större valfrihet i målgrupps-hänseende beträffande verksamhet i glesbygd, t.ex. stuguthyrning och taxirörelse. *Investeringsbanken* förordar en mycket allmänt hållen formulering för att ange målgruppsavgränsningen, nämligen: "mindre och medelstor näringsverksamhet".

Å andra sidan uttrycker åtskilliga remissinstanser, däribland ett *flertal företagareföreningar*, *industriverket*, *Företagareföreningarnas förbund* och *Norrlandsfonden* tveksamhet inför den föreslagna utökningen av målgruppen – från ca 35 000 till ca 100 000 företag. Dessa instanser förordar en mer successiv utökningstakt så att stödet till den primära

målgruppen inte minskas. Därvid framhålls att föreningarna redan har svårigheter tillgodose behoven hos den nuvarande målgruppen.

I sammanhanget framhåller LO att även om föreningarnas verksamhet främst skall ta sikte på mindreföretagen så vill LO dock betona vikten av att föreningarna strävar efter att upprätthålla goda kunskaper och kännedom om förhållanden även i större företag. Vidare anser LO rent principiellt att företag som kommer i åtnjutande av olika samhälleliga stödatgärder skall följa de allmänt accepterade spelregler som sedan länge är etablerade på den svenska arbetsmarknaden. LO menar sålunda bl.a. att det klart bör slås fast i anvisningarna för föreningarnas kreditstödjande verksamhet att det av beslutsunderlaget i kreditärendet bör framgå huruvida relationerna till de anställda är reglerade genom avtal samt huruvida mer betydande brister i arbetsmiljön kan anses föreligga. Vidare bör framgå om företaget fullgjort sina skyldigheter enligt medbestämmandelagen.

Remissinstanserna tillstyrker genomgående eller har inga invändningar mot förslaget att frågan om målgruppsavgränsningen tas upp till ny prövning om ett par år.

4.2.3 Företagsservice i fortsättningen

4.2.3.1 Utredningen

Utredningen framhåller sin allmänt positiva grundinställning till den hittills bedrivna verksamheten. I det stora hela fungerar företagsserviceverksamheten väl enligt utredningen och fyller uppenbarligen ett stort behov när det gäller småföretagens utveckling.

Utredningen föreslår att företagareföreningarnas företagsservice liksom hittills bör omfatta informations- och kontaktverksamhet, allmän rådgivning inklusive översiktliga företagsanalyser, utbildningsservice samt konsultverksamhet. Verksamheten, som bör vara av aktiv uppsökande karaktär, bör intensifieras och ges ökad spridning. En strävan bör vara att på sikt nå samtliga företag inom målgruppen.

Föreningarna bör ägna särskild uppmärksamhet åt rådgivning inom områdena produktutveckling, marknadsföring och export samt åt den uppföljande verksamheten. Vad gäller rådgivningsverksamheten anser utredningen att denna ofta bör kunna begränsas till en allmän och översiktlig genomgång av företagets funktioner och eventuella problem. Genomförandet av djupgående analyser, liksom mer omfattande åtgärdsförslag, bör i princip överlåtas till utomstående konsulter. Föreningarna bör iakttäta viss restriktivitet i fråga om renodlad konsultverksamhet i egen regi och med egna resurser. Uppfattningen grundas på bl. a. att föreningarnas personella kapacitet i regel inte medger alltför långvariga engagemang i ett och samma företag. Den mer allmänna rådgivnings-/analysverksamheten är mycket tidskrävande och fordrar hård prioritering vad gäller urvalet av företag. Föreningarna måste sålunda hushålla med sina resurser. Ett ytter-

ligare skäl till utredningens principiella ståndpunkt i denna fråga är att föreningarna inte bör få karaktären av konkurrenter till etablerade privata konsultföretag eller näringslivsorganisationer. I den mån konsultverksamhet bedrivs bör uppdragen normalt debiteras med marknadsmässig avgift, eller i vart fall med ett belopp som lägst motsvarar föreningarnas självkostnader.

Utredningen föreslår särskilda åtgärder för att främja etablering av nya företag. De omfattar bl. a. kartläggning av utvecklingsbara idéer, information till potentiella nyföretagare samt intensifierade åtgärder i form av rådgivning och utbildning under inledningsskedet för ett nybildat företag. Utredningen framhåller att insatserna på detta område å ena sidan bör vara av mer generell karaktär, dvs. ägnade att skapa en allmänt sett gynnsam lokal och regional miljö för att ta fram nya idéer och projekt, eller inriktade på informations-, konferens- och utbildningsverksamhet med tänkbara nyföretagare som målgrupp. Dessa insatser kan exempelvis omfatta regionala kartläggningar och analyser av utvecklingsbara affärsidéer samt icke tillgodosedda behov av lokal/regional produktion i form av t. ex. underleveranser.

Å den andra sidan är enligt utredningen olika insatser också nödvändiga i ett senare stadium av företagsbildningsprocessen – efter ett eventuellt etableringsbeslut. Dessa bör vara väsentligt mer selektivt utformade och konkreta. De bör omfatta samtliga utvecklingsfaser som ett nybildat företag genomgår, dvs. förberedelsefas, startfas och inkörningsfas.

I förberedelsefasen finns flera åtgärder som kan aktualiseras och utvecklas, bl. a.:

- information och utbildning i "att starta eget" eller på annat sätt exploatera en affärsidé,
- rådgivning och bistånd i planeringsuppgifter, t. ex. marknadsanalyser, kapitalbehovsberäkningar, investeringskalkyler, lokalutformning.
- kontaktförmedlingsverksamhet mellan å ena sidan potentiella nyföretagare och å andra sidan övriga intressenter som innovatörer, idégivare, kompanjoner, lokala/regionala och centrala myndigheter och organisationer, finansörer, tänkbara kunder och leverantörer.

Särskilda åtgärder föreslås även för att förbättra underleverantörsföretagens situation. En särskild funktion för underleverantörsfrågor bör finnas vid varje förening. Utredningen framhåller att flertalet underleverantörer är småföretag. De ingår således i företagareföreningarnas nuvarande målgrupp. De flesta föreningar sysslar därför redan nu med någon form av underleveransförmedling. Verksamheten är dock ännu relativt ringa och heterogen till sin inriktning och uppläggning. Särskilda resurser för ändamålet saknas. Målsättningen är oklar. Behovet av förbättrade kontakter mellan köpare och säljare av underleveranser har stimulerat till uppkomsten av en rad förmedlingsorgan med i huvudsak regionalt eller branschmässigt avgränsade verksamhetsområden. Till denna kategori hör bl. a. Swed-Expo,

Smedbörser i Eskilstuna, Norrland Center och AC-Mekan i Skellefteå. Sveriges Mekanförbund ger dessutom ut ett rikstäckande verkstadstekniskt bearbetningsregister och svarar även för en intern-nordisk leverantörsbörs. Exportrådet och handelskamrarna förmedlar förfrågningar från utländska kunder.

Utredningen anser att föreningarna bör ha en viktig uppgift när det gäller att i samarbete med nyss nämnda organ, centrala och regionala/lokala myndigheter, intresseorganisationer m. fl. bidra till en utbyggnad och differentiering av näringslivet. Möjligheten att i större utsträckning än hittills få till stånd inomregionala underleveranssystem framstår därvid som intressant. Utnyttjande av spridningseffekter från basindustrier, offentlig upphandling, leverantörsbörser och förmedlingsorgan av olika slag är exempel på vägar, längs vilka detta mål bör kunna nås. En allmän höjning av underleverantörernas kompetens, t. ex. genom information, rådgivning och utbildning, bör också söka åstadkommas genom medverkan av föreningarna.

För att samhällets stöd inom underleveransområdet skall bli effektivt måste det enligt utredningen omfatta en hel serie åtgärder inordnade i ett gemensamt program.

De centrala serviceinstanserna från industriverkets sida med inriktning på att bl. a. effektivisera föreningarnas organisation och verksamhet bör utökas och intensifieras. Detta är enligt utredningen en viktig förutsättning för att föreningarna i sin tur skall kunna främja utvecklingen bland målgruppsföretagen.

Beräffande företagareföreningarnas utbildningsservice framhåller utredningen att denna bör betraktas som en integrerad del av företagsserviceverksamheten. De utbildningsbehov som kommer fram bl. a. genom utbildningskonsulenternas verksamhet bör kanaliseras till olika utbildningsgivare. Föreningarna bör inte själva bedriva kursverksamhet.

Vidare föreslår utredningen att funktionerna vid SIFU:s filialkontor i Malmö, Göteborg, Växjö och Luleå bör föras över till företagareföreningen på resp. ort. Dessa föreningar får härmed en särskild utbildningsenhet med de tidigare filialkontorens uppgifter. Utredningen framhåller bl. a. de näraliggande uppgifterna för föreningarnas utbildningsservice resp. filialkontoren. Utredningen erinrar härvid om sin principiella utgångspunkt att regionala näringspolitiska insatser – till vilka utbildningen räknas – så långt möjligt bör kanaliseras genom *ett* organ, nämligen företagareföreningarna. Vidare framhålls att kraven på samordning och integration av rådgivnings- och utbildningsverksamhet torde komma att öka. Detta talar enligt utredningen för ett starkt organisatoriskt samband mellan filialkontorens uppgifter och företagareföreningarnas. Utbildningsenheterna inom berörda föreningar föreslås få en egen budget. Vidare bör motsvarande funktion på utbildningsområdet byggas upp vid ytterligare två föreningar, dels i Stock-

holm eller Nyköping med Mellansverige som upptagningsområde, dels i Falun eller Gävle med nedre Norrland som upptagningsområde.

4.2.3.2 Remissyttrandena

Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran utredningens förslag om företagsservicens inriktning mot främst produktförnyelse, marknadsföring och export samt underleverantörs- och nyetableringsfrågor.

Exportkreditnämnden hälsar med tillfredsställelse utredningens förslag om att företagareföreningarnas rådgivningsverksamhet bl. a. inom exportområdet bör intensifieras och understryker att detta innefattar angelägna arbetsuppgifter.

Några instanser, däribland *Svensk industriförening* och några *länsstyrelser* anser dock att utredningen har överbetonat värdet av underleverantörsinriktade insatser. Omfattande ansträngningar att marknadsföra länets egna underleverantörer torde enligt *Svensk industriförening* knappast tillföra landets industri ökad effektivitet annat än mycket marginellt.

Å andra sidan understryker många instanser betydelsen av intensifierande insatser i syfte att förbättra underleverantörsföretagens situation. *LO* framhåller att dessa företag ofta bedriver verksamhet under mycket osäkra förhållanden och att de ofta är beroende av enstaka produkter och kunder.

Sveriges Civilingenjörskörbund sympatiserar med utredningens strävan att stödja produktutveckling och marknadsföring. Dock borde utredningen bättre ha preciserat hur detta skall gå till. Det är inte minst viktigt att beakta att även tjänster är produkter och således i behov av produktutveckling och marknadsföring. För stöd till marknadsföring bör företagareföreningarna ha ett allmänt marknads- och branschkunskande samt ett kunskande om marknadsföringsteknik. Härutöver bör register över marknadskonsulter finnas. Kärnan i begreppet produktutveckling torde vara teknisk utveckling av produkten som sådan till den form i vilken den skall produceras för marknaden. Självfallet lämpar sig inte denna typ av verksamhet för företagareföreningarna, ens om dessa drev en omfattande egen konsultverksamhet. Det stöd föreningarna kan ge är att speciellt ha produktutveckling och dess problem i åtanke vid t. ex. kreditstöd och översiktliga företagsanalyser.

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening, *Handelskammarförbundet* och ytterligare några instanser är tveksamma till utbytet av den uppsökande verksamheten. Eftersom denna är mycket resurskrävande är det enligt *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* naturligare att låta företagen gå till föreningarna än tvärtom.

De allra flesta remissinstanserna som har synpunkter i denna fråga tillstyrker eller lämnar utan erinran utredningens förslag i fråga om konsultverksamhet inkl. debiteringsprinciper för sådan verksamhet vid fören-

ingarna. *Industriverket* anför att föreningarna inte bör låsa sina resurser i ett fåtal företag. Genomförandet av de djupgående analyserna bör därför överlätas till utomstående konsulent. *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* understryker utredningens slutsats att föreningarna bör kunna bedriva konsultverksamhet, men att de bör vara återhållsamma i detta hänseende då lämpliga utomstående konsulter finns att tillgå. Föreningarnas konsultverksamhet bör självfallet debiteras med marknadsmässiga avgifter, så att en snedvriden konkurrenssituation inte uppstår. Målsättningen bör vara att upprätthålla goda kontakter med och stimulera utvecklingen av lokala konsultföretag. Detta får dock inte hindra att föreningens tjänstemän följer upp vissa ärenden samt att de har möjlighet att själva undantagsvis ta itu med mer omfattande konsultverksamhet, anför organisationerna.

Utredningens allmänna inställning till utbildningsfrågornas betydelse för småföretagens utveckling delas genomgående av remissinstanserna. *SÖ* anför att utredningens överväganden och förslag beträffande utbildningsservice inom företagareföreningarna var ändamålsenliga. *IFI* säger sig dela utredningens principiella syn på föreningarnas roll i utbildningssammanhang. En liknande uppfattning förs fram av *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening*.

Beträffande förslaget att funktionerna vid SIFU:s filialkontor bör föras över till företagareföreningarna råder delade meningar bland remissinstanserna. Flera instanser, bl. a. *RRV*, *statskontoret*, *decentraliseringsutredningen*, *Handelskammarförbundet* och *några företagareföreningar* tillstyrker förslaget. Decentraliseringsutredningen anför att: "det är från de redovisade utgångspunkterna fullt naturligt att SIFU:s utbildningsverksamhet decentraliseras till företagareföreningarna. Ansvar för utbildningens genomförande bör efter hand kunna spridas till fler föreningar. Den av företagareföreningsutredningen föreslagna utökningen till sex orter bedömer decentraliseringsutredningen som ett steg i en sådan utveckling".

Samtidigt ställer sig ett stort antal instanser avvisande till förslaget. Detta gäller bl. a. *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening*, *Svensk industriförening*, *LO*, *Företagareföreningarnas förbund* och *flertalet företagareföreningar*, vilka anser att nuvarande organisation bör behållas. Kritiken från *Företagareföreningarnas förbund* och *företagareföreningarna* går bl. a. ut på att utredningens förslag skulle innebära att utbildningsenheten tvingas tjäna två huvdmän nämligen företagareföreningarna i fråga om organisation och administration och SIFU i fråga om arbetsinnehåll. Om förslaget genomförs innebär det vidare enligt *Företagareföreningarnas förbund* att kostnaderna för marknadsföring av kurserna åvilar föreningarna medan resultatet av denna arbetsinsats tillfaller SIFU. Den avvisande inställningen från övriga instanser motiveras främst av att nuvarande ordning fungerar väl.

Kritisk mot förslaget är även *Industriverket*, som för sin del dock före-

slår att filialkontoren förs till verkets industriavdelning. Ytterligare några instanser stöder den tanken.

Kommentarerna till utredningens ståndpunkt att föreningarna inte bör bedriva egen kursverksamhet är mycket få. *Industriverket* stöder principiellt den tanken men framhåller samtidigt att föreningarna bör ha möjlighet att anordna företagsintern utbildningsverksamhet.

4.2.4 Kreditsöd i fortsättningen

4.2.4.1 Utredningen

Utredningen framhåller att bilden av småföretagens kapitalförsörjningssituation är mycket splittrad. Otvivelaktigt har småföretagen som regel lägre soliditet och därmed ett större kreditberoende än större företag. Rent allmänt torde behovet av att stimulera den mindre företagsamheten ställa ökade krav på kapitaltillgång och kreditvolym.

Behovet av utvidgning av samhällets kreditsöd bör i första hand kunna tillgodoses genom olika förändringar inom ramen för befintliga stödformer/institut. Det är vidare väsentligt att varje företag får en totalt sett sund finansiering. Utredningen föreslår mot den bakgrunden att reglerna för vilka åtgärder som kan berättiga till direktlån och garantilån bör ges en mer generell utformning. Särskilda skäl bör inte längre krävas för att kreditsöd skall kunna utgå till exempelvis anskaffning av omsättningstillgångar eller marknadsföring och produktutveckling. Kreditsöd bör kunna utgå även för köp av aktier.

För att tillgodose företagens behov av projektbundet villkorligt kreditsöd för såväl produktutveckling som marknadsinvesteringar bör prövas möjligheten att ge statens utvecklingsfond resurser för en utvidgad verksamhet. Fonden bör därvid kunna stödja även rena marknadsinvesteringar. Företagareföreningarnas samarbete med utvecklingsfonden bör ytterligare fördjupas. Redan i dag har företagareföreningarna vissa möjligheter att lämna direktlån för produktutveckling och marknadsföring. Det finns emellertid enligt utredningen ett behov av att kunna lämna lån med villkorlig återbetalningsskyldighet för sådana projekt. Detta behov kan lämpligast tillgodoses genom att utvecklingsfonden ges vidgade utlåningsmöjligheter.

Kreditsöd till nyetablerade företag bör kunna ges med särskild högt risktagande och med längre amorteringsanstånd än vad som f. n. är möjligt.

För att ytterligare underlätta utveckling av nya produkter och nya företag bör föreningarna få möjlighet att med särskilda medel ge villkorliga lån till preliminära konsultundersökningar avseende främst produktutveckling. Utredningen nämner att det i olika sammanhang under de senaste åren, bl. a. i riksdagsmotioner, har väckts förslag om speciell kreditgivning via företagareföreningarna i syfte att på projektbasis stödja produktut-

veckling i småföretagen. Förslagsställarna har betonat vikten av att insatserna ligger så nära företagen som möjligt.

Utredningen föreslår att föreningarnas möjlighet är lämna lån till produktutveckling och marknadsföring byggs ut så att föreningarna kan bevilja lån med villkorlig återbetalning i vissa situationer, främst vid preliminära och förberedande undersökningar av affärs- eller produktidéer. Det kan gälla en smärre teknisk utredning, en marknadsanalys eller en patentbarhetsgranskning.

Nuvarande stödmöjligheter med såväl direktlån från föreningarna som alternativt industrigarantilån från statens industriverk bör behållas. Enligt utredningen har direktlånesystemet den avgörande förtjänsten att företagareföreningarna snabbt och på egen hand kan besluta om och betala ut lån. I tider med kreditrestriktioner har dessutom föreningarna i många fall visat sig ha större möjligheter än de ordinarie kreditinstituten att ge riskkrediter till måttliga kostnader för företagen. Å andra sidan anser utredningen att garantilån är att föredra i många fall. Låntagaren kan genom att utnyttja garantilån i regel samla sina krediter hos en och samma långivare/bank. Garantisystemet ställer också små anspråk på direkt statlig finansiering. Då fråga är om direktlån till företag inom stödbranscher eller andra branscher som fordrar riksöversikt bör samråd ske med industriverket och/eller annat berört centralt organ.

Löptiderna för direktlån och garantilån genom föreningarna bör kunna fastställas på ett flexiblare sätt än som nu sker, alltifrån kortfristiga krediter till 20-åriga lån, med hänsyn till främst investeringsobjektens ekonomiska livslängd och skattemässiga avskrivningstid. Nyetablerade företag bör kunna få amorteringsanstånd under högst fem år, övriga företag under högst tre år. Det organ som beslutar om stöd bör sålunda få större frihet att anpassa amorteringsvillkoren till omständigheterna i det enskilda fallet. Utredningen betonar dock att den utökade maximala lånetiden bör utnyttjas sparsamt och att många lån bör kunna amorteras på avsevärt kortare tid än tio år. En snabb återbetalning av lån ger föreningarna ökade resurser till ny utlåning. De kan därmed stödja fler företag.

Kraven på personliga borgensåtaganden av företagsägaren och denne närstående personer i samband med upplåning bör mildras väsentligt. Som riktlinje bör dock liksom hittills gälla att låntagaren skall lämna säkerheter i företagets reella egendom och därvid garanteras en viss ekonomisk rörelsefrihet. Utredningen betonar vikten av att inte för stränga säkerhetskrav tillämpas, vilket skulle motverka syftet med stödet. Frågan om borgenskrav får avgöras från fall till fall av den instans som beslutar om stödet.

Utlåningsräntan för direktlån och garantilån bör enhetligt bestämmas till 3,0 procentenheter över vid varje tidpunkt gällande diskonto, vilket motsvarar den nivå som i allmänhet tillämpas idag. Utredningen påpekar att det i och för sig vore skäligt att tillämpa en något högre och därmed mer marknadsmässig räntesats för dessa typer av krediter, men är med tanke

på småföretagens behov av gynnsamma betingelser för sin utveckling inte beredd att föreslå någon höjning av ränteläget. Utredningen förordar att samma räntenivå liksom hittills tillämpas för både garantilån och direktlån, eftersom valet av stödform annars kunde komma att styras av räntenivåerna i stället för som hittills av lånebeloppens storlek. Enligt utredningsförslaget skulle bankerna som hittills årligen betala in 0,5 % av utestående lånebelopp till staten i förlusttäckningsavgift.

En ökad decentralisering av lånebeslut till länsplanet bör få formen av höjd lånegräns för direktlånen i stället för delegering av vissa garantilåneärenden. Gränsen för föreningarnas direkta utlåning till enskilda företag bör sålunda höjas från f. n. 300 000 kr. till 500 000 kr. Gränsen bör omprövas efter ett par år. Frågan om lånegräns bör enligt utredningen ses mot bakgrund av bl. a. föreningarnas samarbete med Investeringsbanken.

Utredningen förutsätter vidare att garantilånen i fortsättningen får någon form av gynnsam särbehandling i samband med kreditrestriktioner så att småföretagens kreditförsörjning inte försvåras i alltför hög grad i sådana situationer. Utredningen vill dock inte förorda en mer långtgående särbehandling av garantilånen med hänvisning bl. a. till att många småföretags kreditproblem kan lösas med hjälp av direktlån från föreningarna, i vissa fall i kombination med lån från Investeringsbanken. I anslutning till behandlingen av kreditstödsfrågorna tar utredningen upp frågan om ett företag bör vara berättigat till sådant stöd även om personalens anställningsförhållanden inte är reglerade med facklig organisation.

Utredningen, som hänvisar till bedömningar av industriverket och till riksdagsbehandling av frågan, anser att företagareförening skulle gå utanför ramen för gällande ordning om föreningen skulle låta sin kreditbedömning påverkas av miljö- eller avtalsförhållanden, såvida inte dessa är av betydelse för företagets kreditvärdighet.

Föreningarnas skyldighet att avsätta viss del av lånemedlen till förlusttäckningsfonder bör upphöra. Föreningarna bör i fortsättningen få sina låneförluster täcka genom årliga statliga förlusttäckningsbidrag.

I fråga om bidrag till energibesparande åtgärder till näringslivet bör föreningarnas beredande uppgifter kunna vidgas. Beslutanderätten i ärenden avseende mindre bidragsbelopp kan lämpligen överföras från industriverket till föreningarna.

De uppgifter i fråga om beredning och uppföljning av s. k. hotellgarantilån, som f. n. åvilar riksbankens avdelningskontor, bör överföras på föreningarna.

4.2.4.2 Remissyttrandena

Utredningens förslag om förbättringar på kreditområdet bemöts i stort positivt av remissinstanserna. Sålunda finner exempelvis *fullmäktige i riksbanken* de synpunkter och förslag, som utredningen i denna del har

redovisat i huvudsak väl ägnade att läggas till grund för den fortsatta verksamheten. *Svenska kommunförbundet* anser det värdefullt om föreningarna i enlighet med förslagen ges ökade möjligheter att utvidga kreditstödet och att därvid i viss utsträckning höja risknivån, inte minst med hänsyn till stödets syfte att utgöra ett komplement till det ordinarie kreditväsendet.

Utredningens uppfattning av samhällets kreditstöd bör förmedlas inom ramen för befintliga stödformer och att reglerna för kreditstödberättigade åtgärder bör ges en mer generell utformning mottas positivt av nära nog samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del. *LO* ställer sig dock kritiskt till förslaget om lån för köp av aktier. Några instanser, bl. a. *exportrådet*, *STU* och *statens utvecklingsfond* uppehåller sig särskilt vid frågan om stöd till marknadsinvesteringar. Exportrådet anser det vara: "i hög grad önskvärt med en fond för direktlån till mindre och medelstora företag, villkorliga lån avsedda för marknadsinvesteringar i utlandet". *STU* anser att lånebehovet bör kunna tillgodoses genom införandet av någon typ av villkorliga projektbundna lån. Utvecklingsfonden anser för sin del att sådana lån i fortsättningen bör kunna administreras av fonden.

Utredningens förslag som speciellt syftar till att stimulera nyetableringar röner särskilt intresse hos flera remissinstanser, bl. a. *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening*, *länsstyrelsen i Västerbottens län* samt *Göteborgs- och Bohus landstingskommun*.

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening föreslår att särskilda "etableringslån" på 50 000 kr. bör införas. Lånen föreslås kunna vara amorteringsfria upp till fem år och löpa med långa återbetalningstider. Länsstyrelsen och landstinget anser att lån i samband med nyetableringar bör kunna utgå på i princip samma villkor som gäller för lokaliseringslån.

Utredningens förslag om lån med villkorlig återbetalningsskyldighet för preliminära undersökningar på bl. a. produktutvecklingsområdet stöds genomgående av de remissinstanser som har yttrat sig över förslaget. Bl. a. *industriverket* och *statens utvecklingsfond* förordar dock att stödet bör lämnas som bidrag i stället för som lån. Skälet härtill anges vara det tidskrävande uppföljningsarbetet.

Förslaget om att nuvarande ordning med såväl direktlån från företagarföreningarna som lanegarantier från industriverket bör behållas vinner stöd hos nära nog samtliga instanser. *RRV* anser dock att endast lanegarantiformen bör behållas framöver. Några avgörande argument för att direktlån skall kunna lämnas vid sidan av garantilån har *RRV* inte funnit. *RRV* pekar bl. a. på garantilånens fördelar i fråga om administration. Om direktlån likväl behålls bör någon form av samordnad låneadministration eftersträvas. Vidare förordar några remissinstanser, däribland *Företagarföreningarnas förbund* samt ett antal *företagarföreningar* och *länsstyrelser*, att vissa beslut om garantilån delegeras till regionalt organ.

Några instanser, bl. a. *industriverket*, *fullmäktige i riksbanken* och

Svenska sparbanksföreningen, har synpunkter på utredningens tankegångar att garantilån regelmässigt bör kunna undantas från bestämmelserna om utlåningstak för bankerna i samband med kreditrestriktioner. Industriverket ställer sig positivt till en sådan ordning. Fullmäktige i riksbanken och sparbanksföreningen avvisar bestämt tanken. Sålunda anför fullmäktige i riksbanken bl. a. att: "likviditets- och kassakvotssystemen är generella styrmedel och bör utnyttjas utan begränsande undantag. Något undantag har heller aldrig gjorts, ehuru krav därpå framställts i olika sammanhang. Gjordes undantag skulle ytterst svårhanterliga gränsdragningsproblem uppkomma. Det kan nämligen knappast hävdas att industrigarantilånen är så angelägna, att de ensamma skulle få utgöra undantag. Grundtorde nämligen saknas för den allmänna bedömningen, att de lån, i vilkas förberedelser en företagareförening engagerat sig, är mer betydelsefulla för svensk ekonomi än många andra lån. Gjordes vidare undantag för stora områden av krediter, skulle instrumentens effektivitet försvagas".

Förslag om mer flexibla löptider för direktlån och garantilån hälsas med tillfredsställelse av det stora flertalet remissinstanser. Några instanser bl. a. *Svenska bankföreningen*/*PK-banken* och *Sveriges föreningsbankers förbund* understryker dock utredningens uppfattning att längre lånetider än tio år bör förekomma endast i undantagsfall. Föreningsbankernas förbund anser dessutom att det är lämpligt att behålla den nuvarande maximigränsen på tio år för garantilånen.

Utredningens förslag att kraven på företagsägare och denne närstående personer att åta sig borgensansvar bör mildras väsentligt vinner stöd hos en bred remissopinion. *Sparbanksföreningen* framhåller att om alltför stränga säkerhetskrav tillämpas så motverkas syftet med stödet. En liknande uppfattning företräds av *Sveriges föreningsbankers förbund*, som anför att borgen gör bäst nytta om den tillämpas i rimlig proportion till förmåga. *Västernorrlands företagareförening* framhåller i sammanhanget behovet av centrala regler eller anvisningar för hur begränsningen av borgenskraven får utformas. Föreningen påpekar risken för att olika praxis i de skilda länen kan uppfattas som en orättvisa bland företagen. *LO* är tveksam till förslaget. Enligt *LO* skulle man kunna tänka sig ett villkorat borgensansvar, dvs. personlig borgen skulle gälla om företagaren inte uppfyller vissa specificerade villkor. Även *Företagareföreningarnas förbund* och några *företagareföreningar* anser att ett system med villkorat borgensansvar bör övervägas.

Utredningens förslag att räntenivån för direktlån och garantilån bör knytas till diskontot och bestämmas till 3,0 procentenheter över denna nivå möts av olika uppfattningar hos det fåtal remissinstanser som har yttrat sig i denna del.

Positiva till förslaget är bl. a. *SHIO*/*Industriförbundet*/*SAF*/*Familjeföretagens förening*.

Svenska bankföreningen/*PK-banken*, *Sveriges föreningsbankers för-*

bund, industriverket och ytterligare några instanser, bl. a. *Göteborgs och Bohus läns företagareförening* anser att räntan för garantilånen bör sättas högre än enligt utredningens förslag Svenska bankföreningen/PK-banken förordar sålunda 3,5 procentenheter över diskontot och motiverar detta med att garantilånen är betydligt mer arbetskrävande för bankerna än industriutlåning i allmänhet. Bankföreningen/PK-banken anser vidare att det vore olämpligt att fastställa räntenivån i låneförfattningen, eftersom man i en förordning inte bör reglera förhållanden mellan kreditinstituten och deras kunder. En liknande uppfattning framförs av bl. a. Svenska sparbanksföreningen, som framhåller att räntan liksom hittills bör regleras i avtal mellan staten och kreditinstituten. Göteborgs och Bohus läns företagareförening anser att räntan bör höjas med 1 procentenhet, bl. a. av det skälet att det därvid enligt föreningen skulle bli lättare att placera garantilån i bankerna. Industriverket påpekar att de flesta företag är beredda att betala en något högre ränta för garantilån inför risken att inte alls erhålla lån för en lönsam investering.

Förslaget att gränsen för föreningarnas direktlån till varje enskilt företag bör höjas till 500 000 kr. stöds genomgående av remissinstanserna. Sålunda framhåller bl. a. Flertalet *företagareföreningar* att ökade kostnader för byggnader och maskiner m. m. motiverar en höjning. *Decentraliseringsutredningen* godtar den föreslagna lånegränsen på 500 000 kr. men bedömer inte beloppet som en gräns mellan de ärenden som föreningarna själva kan pröva och de ärenden som bör handläggas centralt. Beloppsgränsen är i stället ett uttryck för den inriktning statsmakterna vill ge direktlånestödet – i förhållande till andra kreditformer. Även efter fortsatta höjningar av lånegränsen finns det enligt decentraliseringsutredningen förutsättningar att låta företagareföreningarna besluta i samtliga direktlåneärenden. *Investeringsbanken* framhåller att höjningen kommer att innebära en väsentlig förbättring av föreningarnas möjligheter att tillgodose de mindre företagens lånebehov. Investeringsbanken anför vidare att banken är beredd att fortsätta och fördjupa samarbetet med föreningarna i fråga om de s. k. kombinationslånen. Samtidigt ställer sig banken kritisk till att direktlånen även i fortsättningen finansieras enbart med budgetmedel och anför: "En nackdel med detta är att anslagets storlek mera torde avspegla det statsfinansiella läget än föreningarnas och därmed de mindre och medelstora företagens behov av riskvilligt lånekapital. Bankens uppfattning är att erforderliga lånemedel bör ställas till föreningarnas förfogande via den existerande kapitalmarknaden och ställer sig beredd att medverka härvidlag".

Utredningens förslag att föreningarna i fortsättningen bör få sina låneförluster täckta genom årliga statliga bidrag kritiserar av några remissinstanser. *Sparbanksföreningen* erinrar om att detta system ställer stora anspråk på den enskilda företagareföreningens likviditet. *Företagareföreningarnas förbund* anser det vara en fördel om föreningarna själva dispo-

nerar förlusttäckningsmedel. Detta bidrar enligt förbundet till en väl avvägd riskprövning. "Eftersom föreningarna har fått det stora förtroendet att låna upp ansenliga belopp av staten utan några som helst säkerheter, borde de även ha förtroendet att förvalta egna förlusttäckningsmedel", inför förbundet, som föreslår att föreningarna bör få sig tilldelade förlusttäckningsmedel motsvarande i stort en fördubbling av de genomsnittliga nuvarande förlusterna per år, dvs. 4 %. *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* och nära nog samtliga *företagareföreningar* ansluter sig till förbundets förslag.

Utredningens förslag att beslutanderätten beträffande mindre bidragsbelopp till energibesparande åtgärder liksom beredning av ärenden om s. k. hotellgarantilån bör överföras till föreningarna tillstyrks eller godtas av det övervägande antalet remissinstanser som har yttrat sig i dessa frågor. Beträffande den förstnämnda typen av ärenden framhåller *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* att detta ligger i linje med förslaget att decentralisera beslutsfattandet till de enskilda föreningarna i ärenden av rutinkaraktär.

I fråga om förvaltningen av hotellgarantilånen anför *fullmäktige i riksbanken* att banken även i fortsättningen är intresserad av att handha förvaltningen men inte vill motsätta sig ett överförande om detta skulle visa sig vara lämpligt. *Värmlands läns företagareförening* vill inte motsätta sig den föreslagna överföringen men anser det principiellt felaktigt att föreningarna på detta sätt får ytterligare en utvidgning av målgruppen.

En liknande uppfattning framförs av *Göteborgs och Bohus läns företagareförening* som anser att denna typ av serviceföretag först senare bör införas bland föreningarnas kreditkunder.

4.2.5 Företagareföreningarnas resursbehov m. m.

4.2.5.1 Utredningen

Företagareföreningarnas resurser i form av personal, tillgång till central service samt lånemedel behöver enligt utredningen förstärkas väsentligt under de närmaste åren. De främsta skälen till detta är *dels* att föreningarna redan med nuvarande verksamhet inte har fullt tillräckliga resurser, *dels* behovet av förstärkta insatser för att främja nyetablering och bidra till en effektiv underleveransförmedling, *dels* den föreslagna utvidgningen av föreningarnas målgrupp och *dels* de föreslagna förändringarna i låneverksamheten.

En rimlig tillväxttakt borde kunna leda till en fördubbling av föreningarnas administrativa resurser fram till början av 1980-talet, motsvarande en personalökning med ca 400 anställda.

Vad gäller finansieringen har utredningen utgått ifrån att såväl staten som resp. landsting kommer att medverka för att möta det ökade resursbehovet.

Behovet av utökade statliga lånemedel kommer att accentueras av bl. a. den höjda dirketlånegränsen och vidgade möjligheter att ge amorteringsanslåg. Medlen för förlusttäckning kan komma att behöva utökas på längre sikt.

Resurserna för central service till föreningarna bör enligt utredningen ökas i lägst samma takt som utvidgningen av föreningarnas egna resurser.

De statliga bidragen till föreningarnas lönekostnader och övrig administration bör anvisas under *ett* anslag i stället för som nu under tre anslag.

4.2.5.2 Remissyttrandena

Remissinstansernas genomgående uppfattning är att föreningarna måste tillföras ytterligare resurser i form av lånemedel m. m. och personal för att kunna fullfölja sina nuvarande, och inte minst sina kommande, uppgifter. Ett stort antal instanser uttrycker emellertid viss tveksamhet inför den föreslagna utbyggnadstakten. Andra remissinstanser säger sig ha svårt att ta ställning till omfattningen av resursbehovet.

RRV anser att ställning inte bör tas ännu till den föreslagna utbyggnadstakten av föreningarnas resurser utan att denna fråga prövas successivt allteftersom erfarenheter fås av den nya inriktningen av verksamheten.

Industriverket betonar att expansionen i de enskilda föreningarna bör bestämmas utifrån de förhållanden som råder i resp. län, exempelvis när det gäller övrigt utbud av service, företagstäthet m. m. Verket förordar att målsättningen bör vara att föreningarna på sikt har resurser i minst den omfattning som utredningen föreslår.

Landsingsförbundet är inte berett att tillstyrka förslaget om en fördubbling av resurserna under de närmaste fem åren. Vad som kan avdelas bör enligt förbundet avgöras vid direkta överläggningar mellan stat och landsing. I det sammanhanget kan även större tillskott än vad utredningen har förutsatt behöva övervägas.

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening anser att det är tveksamt om en fördubbling på personalsidan är lämplig eller ens möjlig att genomföra på så kort tid med hänsyn till de utbildningsinsatser som måste bli nödvändiga. Föreningarna kan knappast hinna med att anställa och utbilda ny personal i den utsträckningen, samtidigt som de enligt planerna skall utöka verksamheten så pass kraftigt. Det väsentliga är att tillräckliga resurser ställs till föreningarnas förfogande, för att dessa skall kunna växa på ett balanserat sätt i harmoni med expansionen i verksamheten. Stor frihet bör därvid lämnas åt föreningarna att själva avgöra om de vill anställa ytterligare personal eller köpa tjänster på konsultbasis, bl. a. från branschorganisationer med speciell sakkunskap inom det aktuella området.

Jämtlands läns företagareförening betonar att utökningen av föreningarnas kapacitet i första rummet måste inrikta sig på en utökning av de kvalitativa insatserna och i andra hand på de kvantitativa insatserna.

När det gäller fördelningen av resurser på olika län menar flera remissinstanser, bl. a. *Företagareföreningarnas förbund*, *Västernorrlands*, *Jämtlands* och *Gotlands läns företagareförening* ett antal *länsstyrelser* samt *Göteborgs* och *Bohus läns landsting* att det är synnerligen viktigt att grunder för fördelningen av företagareföreningarnas anslag fastställs. Med hänvisning till industriverkets nuvarande huvudsakliga fördelningsgrund – antalet industriföretag inom länet – anför bl. a. att kraven på insatser inom industrifattiga län torde vara väsentligt högre än inom industririka län. Å andra sidan framhåller företagareföreningen i Stockholms län som betjäna en förhållandevis företagstät region, sina otillräckliga resurser.

Några instanser påpekar i sammanhanget att grunder för fördelningen av medelstillskott från stat resp. landsting saknas i utredningsförslaget.

Beträffande förslaget om att även den centrala servicen till föreningarna bör förstärkas framhåller några instanser, bl. a. *länsstyrelsen i Jönköpings län*, att resursexpansionen i första hand bör ske: "på fältet och inte centralt".

De remissinstanser som har yttrat sig i denna del, däribland *industriverket* och ett flertal *företagareföreningar*, tillstyrker genomgående förslaget att de statliga bidragen till föreningarna bör anvisas i princip endast under ett anslag och kalenderårsvis.

I anslutning till behandlingen av förslaget om ny anslagskonstruktion framhåller bl. a. *länsstyrelsen i Södermanlands län* och *Östergötlands läns landsting* att det skulle vara en fördel om de ekonomiska bidragen från staten överslagsmässigt kunde preciseras för mer än ett budgetår i taget. Länsstyrelsen påpekar även att de nya stiftelserna – liksom även landstingens ekonomiska planering i de kortsiktiga perspektivet – underlättas om de statliga bidragen avsågs gälla för kalenderår, sammanfallande med såväl företagareföreningarnas som landstingens räkenskapsår. Även *Stockholms läns företagareförening* anser att man bör eftersträva att övergå till flerårsplaner för de näringspolitiska insatserna både på det centrala och det regionala planet. *Landstingsförbundet* anser att en ramstyrning behövs. Den kan ske genom de beslut om flerårsprogram som stat och resp. landsting gemensamt fattar. Ekonomiska medel bör lämpligen kunna anvisas för ett år i taget, samtidigt som huvudmännen garanterar en viss miniminivå för de två närmast följande åren.

4.2.6 Företagareföreningarnas framtida organisation

4.2.6.1 Utredningen

Vid överväganden om lämplig organisationsform för företagareföreningarna måste utgångspunkten enligt utredningen vara den funktion som föreningarna skall ha i framtiden. Verksamheten skall avgöra organisationsformen och inte tvärtom.

Ställningen som organ för samhällets närings- och regionalpolitik medför

att föreningarna måste uppfylla vissa krav från samhällets sida. Samhället måste ha möjlighet att enkelt och effektivt påverka och följa upp verksamheten samt att lägga ut de program som påkallas av närings- och regionalpolitiska skäl. Det är emellertid angeläget att föreningarna inom denna ram har stor självständighet och beslutsansvar att lägga upp och genomföra olika insatser och åtgärder. I princip bör kontrollen att programmen följs ske genom revision i efterhand. Det är vidare av stor vikt att verksamheten organiseras med sådan flexibilitet att handläggning kan ske snabbt och risken för onödig byråkratisering nedbringas. Detta får dock inte medföra att kravet på rättssäkerhet efterges, utan man måste samtidigt sträva efter att åstadkomma någorlunda likformig hantering av ärendena samt hög och jämn kvalitet på verksamheten.

Bl. a. framhåller utredningen att någon form av fast organisatorisk anknytning måste finnas till den mindre företagssamheten för att man därigenom skall kunna bibehålla kontaktvägarna och upprätthålla den good-will föreningarna åtnjuter hos företagen. Detta betraktar utredningen som mycket angeläget eftersom man annars försämrar möjligheterna att på ett effektivt sätt nå ut till företagen med de olika stöd- och utvecklingsinsatserna.

Vidare förutsätter utredningen att landstingen även i framtiden tillskjuter finansiella resurser till föreningarna.

En grundläggande svaghet med den nuvarande organisationsformen är enligt utredningen att en ekonomisk förening principiellt skall vara kooperativ och inriktad på att främja medlemmarnas ekonomiska intressen. En strikt tillämpning av lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar skulle alltså innebära att de som söker medlemskap enbart av intresse att stödja föreningens verksamhet inte skulle kunna accepteras som medlemmar och att verksamheten uteslutande skulle inriktas på medlemmarnas bästa. Det är uppenbart att verksamheten i den framtida organisationen liksom f. n. i praktiken måste gå utanför föreningslagens ram. Rent formellt ter det sig otillfredsställande att samhället sanktionerar ekonomiska föreningar med verksamhet som direkt strider mot grundtanken i föreningslagen.

Andra nackdelar än formella följer också av föreningsformen. En näringspolitisk basorganisation måste ha inriktning på samtliga företag i målgruppen, dvs. de mindre och medelstora företagen. Så länge en del av dessa företag står utanför föreningarna genom att de inte är medlemmar finns inbyggda risker för konfliktsituationer. Åtminstone teoretiskt kan den situationen uppkomma att en förening i sin stödjande verksamhet måste välja mellan ett medlemsföretag och ett annat företag med ungefär samma behov och förutsättningar. Risker för konfliktsituationer av nu nämnt slag ökar i den mån föreningarna får ökade uppgifter med visst inslag av myndighetsutövning. Oavsett detta framstår det också som otillfredsställande att vissa företag deltar medan andra står utanför den regionala näringspolitiska organisationen.

Med föreningsformen följer vidare olägenheten att samhället kan sakna medel att fullt tillfredsställande påverka och följa upp verksamheten.

Eftersom det också vid en förutsättningslös granskning står klart att föreningsformen inte uppfyller de krav på möjligheter till styrning som rimligen måste ställas på en basorganisation för samhällets regional- och näringspolitik, måste slutsatsen bli att en lämpligare organisationsform bör övervägas. En sådan organisationsform bör då byggas upp bl. a. med den viktiga utgångspunkten att hela det samlade näringslivet i regionen ges tillfälle att påverka och besluta om verksamhetsinriktning och genomförandet av olika projekt.

Mot den bakgrunden förordar utredningen – efter att ha analyserat för- och nackdelar av myndighets-, aktiebolags- resp. stiftelseformen – att företagareföreningarna upplöses och ombildas till stiftelser med staten och resp. landstingskommun eller, i förekommande fall kommun utanför landsting, som stiftare och huvudmän. En övergång till stiftelseformen skulle enligt utredningen i viss mån kunna ses som en formell anpassning till de faktiska förändringar som redan har ägt rum. Frågan om huvudmannaskap hör enligt utredningen nära ihop med finansieringsfrågan, eftersom ett åtagande att vara stiftare naturligen bör vara förenat med ett åtagande att finansiera verksamheten. I praktiken torde därmed knappast annan part än stat och landsting, samt i förekommande fall kommun utanför landsting, vara aktuell. Detta torde enligt utredningen inte hindra att stiftelserna kan få vissa intäkter från andra bidragsgivare, t. ex. från kommunerna, eller genom egen verksamhet. Insatser från andra än här angivna huvudmän av sådan storleksordning att det motiverar huvudmannaskap är det dock inte realistiskt att tänka sig. Den organisatoriska anknytningen till näringslivet eller andra intressenter får i stället tillgodoses i huvudsak via styrelsrepresentation. Stiftelserna bör ha stor självständighet gentemot huvudmännen. De bör inom de övergripande ramar som stiftarna fastställer själva bestämma om uppläggning och inriktning av den löpande verksamheten. I sammanhanget framhåller utredningen vikten av att föreningarna ges möjlighet till en långsiktig planering. Utredningen anser det därför vara lämpligt att stiftelserna årligen anger sina intentioner för den närmaste treårsperioden. Man får därmed en "rullande treårsbudget" med årlig anslagsgivning, vilken förutsetts i huvudsak ansluta till treårsplanen. Med hänsyn till bl. a. föreningarnas good-will bör ordet "företagareförening" ingå i stiftelsernas namn. De föreslås bli benämnda "Stiftelsen företagareföreningen i X-län".

Varje stiftelse bör ledas av en styrelse med normalt högst elva ledamöter. I styrelsen bör företrädare för huvudmännens eller i varje fall för samhälleliga intressen utgöra majoritet. Utöver företrädare för huvudmännen bör ingå företrädare för primärkommunerna, för företagareorganisationer samt för centrala fackliga organisationer (LO och TCO). Landshövdingen bör ingå bland de statliga representanterna. Dessa bör utses av

regeringen (eller industriverket) och övriga ledamöter av landstinget. Utredningen redovisar två modeller för val av företrädarna för intressegrupper, en där landstinget i princip är bundet till förslag från intresseorganisationerna och en där landstinget är mer obundet. Utredningen avstår från att förorda någon av modellerna men framhåller att önskemålet att få till stånd en nära anknytning till näringslivet – såväl företagsägare som anställda – troligen bäst torde tillgodoses i förstnämnda modell. Dessutom bör enligt utredningsförslaget för båda modellerna gälla att en personalföreträdare utses om avtal härom träffas efter förslag från arbetstagarorganisation som är företrädad hos föreningen. Personalföreträdaren bör ha samma befogenheter som personalföreträdare i statlig myndighets styrelse.

Även fortsättningsvis bör enligt utredningen enskilda eller företrädare för olika intressentgrupper ges tillfälle att årligen vid ett årsmöte ta del av stiftelsens verksamhetsberättelse, lämna synpunkter på denna och i övrigt diskutera verksamheten. Någon beslutande funktion kan naturligtvis ett sådant möte dock inte få.

Något nytt centralt organ bör inte skapas som forum för samråd mellan huvudmännen. Däremot bör möjligheterna till samverkan ökas genom att landstingen får representation i industriverkets styrelse.

Industriverket bör även i fortsättningen ha det grundläggande ansvaret för den centrala servicen till stiftelserna.

Om de nuvarande föreningarna upplöses upphör den formella grunden för Företagareföreningarnas förbunds verksamhet. Avgörande för frågan om ett fristående organ – ett ombildat förbund – skall finnas i fortsättningen blir om stiftelserna anser att ett sådant organ fyller ett behov samt om stiftarna medger att resurser får tas i anspråk för dess verksamhet. Om så sker skulle ett förbund kunna komplettera industriverkets centrala service till stiftelserna.

Den nya organisationen föreslås gälla fr. o. m. 1 juli 1978.

4.2.6.2 Remissyttrandena

Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran utredningens förslag att ombilda företagareföreningarna till stiftelser. Bland företagareföreningarna tillstyrker eller godtar ca 20 föreningar förslaget.

Landstingsförbundet t. ex. delar sålunda uppfattningen att verksamheten i framtiden bör bedrivas helt i samhällets regi. Organisationsformen ekonomisk förening är av det skälet olämpligt. "I stället bör man välja stiftelseformen, som ger ett delat ansvar åt stat och landsting. På så sätt kan man nå balans mellan riksintressen och regionala intressen och på samma gång slå vakt om flexibiliteten och snabbheten i besluten", anför förbundet.

Enligt *statskontoret* är den föreslagna organisationsformen en förbättring, eftersom den klarare ger uttryck för samhällets reella inflytande över

företagareföreningarna. Detta är särskilt viktigt om man planerar att kraftigt bygga ut företagareföreningarnas resurser.

TCO anser att utredningens förslag att omforma företagareföreningarna till stiftelser vara en nödvändig åtgärd om den nya organisationen skall kunna fungera som ett regionalt näringspolitiskt organ.

Exportrådet instämmer i att stiftelseformen förefaller mest ändamålsenlig för att den planerade verksamheten skall kunna genomföras.

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening tar inte uttryckligen ställning men framhåller att fördelarna med stiftelseformen är många.

Bl. a. ett par företagareföreningar och länsstyrelsen i Kalmar län har uttalat sig för att föreningsformen bibehålls. Göteborgs och Bohus läns företagareförening anser att myndighet och stiftelse är likvärdiga organisationsformer. Föreningen kan även tänka sig att företagareföreningen ombildas till rent landstingsorgan.

Stiftelseutredningen och företagareföreningen i Kalmar län anser att aktiebolagsformen är att föredra framför stiftelseformen. Stiftelseutredningen framhåller bl. a. att oklarhet råder om de offentlighetsrättsliga stiftelsernas rättsställning. Innan stiftelseutredningen, som har i uppdrag att bl. a. undanröja denna oklarhet i viktiga delar, har fullgjort sitt uppdrag finns skäl att iaktta återhållsamhet i fråga om att bilda nya offentlighetsrättsliga stiftelser på områden där annan organisationsform i och för sig är lämplig.

Förslaget om huvudmannaskap och finansiering beträffande stiftelserna tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Sålunda tillstyrks förslaget av bl. a. industriverket, Landstingsförbundet och Företagareföreningarnas förbund.

TCO anser emellertid att övervägande skäl talar för att endast staten blir huvudman för de nya stiftelserna. Även LO uttrycker viss tveksamhet till förslaget och anför att även om en mer förutsättningslös prövning hade givits vid handen att en renodlad statlig stiftelse hade varit att föredra av både principiella och praktiska skäl så vill LO därför inte motsätta sig att även landstingen ingår som huvudmän.

Svenska kommunförbundet finner visserligen att det finns skäl som talar för att föreningarna ges ett renodlat statligt huvudmannaskap och direkt underställs industriverket. Eftersom samhällets näringspolitiska insatser är så omfattande och berör stat och kommun på såväl regional nivå som lokal nivå finns å andra sidan starka skäl som talar för ett delat statligt, landstingskommunalt och primärkommunalt huvudmannaskap. Den näringspolitiska situationen varierar från län till län. Formerna för huvudmannaskapet måste därför enligt förbundets mening prövas förutsättningslöst i varje län och i samarbete mellan berörda parter däribland kommunerna. Styrelsen vill förordna detta alternativ.

Stockholms läns landsting förordar att endast landstingen blir huvudmän.

Malmö kommun påpekar att utredningen inte närmare har diskuterat frågan om ställningen för de kommuner som inte är med i landsting. Kommunen framhåller att dessa kommuners förhållande till stiftelserna närmare bör klargöras.

Ett stort antal remissinstanser bl. a. *Industriverket*, *Svensk industriförening*, *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* samt flera *länsstyrelser* och *företagareföreningar* avvisar eller ställer sig tveksamma till utredningens förslag i namnfrågan. Kritiken går genomgående ut på att det föreslagna namnet utgör en falsk varubeteckning eftersom det ger den oinvid en känsla av att ha att göra med en förening där medlemmarna på stämma har beslutanderätt, vilket alltså ej är fallet. Det torde därför vara bättre med ett namn som speglar föreningarnas verksamhet och samtidigt ger antydning om att föreningarna är en organisation i vilken samhället har huvudintresset. Ett flertal namnförslag läggs fram av remissinstanserna.

Utredningens förslag beträffande stiftelsernas styrelser storlek, sammansättning och utseende mottas på skiftande sätt av remissinstanserna.

Bl. a. *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* och *företagareföreningarnas förbund* tillstyrker förslaget att antalet ledamöter i styrelsen skall vara normalt högst elva ledamöter. Flera remissinstanser, bl. a. ett antal *länsstyrelser* och *landsting*, däribland *Länsstyrelsen i Kristianstads län*, *Kristianstads läns landsting*, *Malmöhus läns landsting* samt *Malmö kommun* anser däremot att styrelsen skall uppgå till tretton personer. *Industriverket*, *Gotlands läns företagareförening*, *Jämtlands läns företagareförening*, *LO* och ytterligare några instanser föreslår att styrelseledamöternas antal bör begränsas till nio ledamöter. *Stockholms läns företagareförening* anser att antalet styrelseledamöter bör uppgå till sjutton personer.

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening framhåller att elva ledamöter är en lämplig normalstorlek, men att näringslivet bör vara företrädd med ytterligare en ledamot. Denna bör i så fall, anför organisationerna, ta den plats som utredningen avsett för Kommunförbundet. Vi har ej funnit att utredningen tillräckligt motiverat varför denna organisation skulle vara representerad. Principen att förbund av lokala organ skall finnas representerade inom de centrala organen är ej heller i övrigt allmänt accepterad.

Styrelsen skulle då utses enligt följande:

Regeringen

utser två ledamöter, varav en är landshövdingen i länet.

Landstinget

utser tre ledamöter, och noterar valet av

fyra ledamöter från de organisationer som representerar målgruppen, dvs. de mindre och medelstora företagen i länet (SHIO, SAF, handelskamrarna i samarbete med Industriförbundet)

två ledamöter från fackliga centralorganisationer.

Olika regioner har olika näringslivsstruktur, t. ex. storstadsområden med inslag av glesbygd. I sådana fall bör en allsidig representation från olika delar av regionen tillförsäkras genom att styrelsen kan utökas utöver 11 ledamöter. Detta kan exempelvis möjliggöras genom att styrelsen får rätt att själv utse ytterligare medlemmar (kooptering)."

LO vänder sig mot förslaget att landstingen skall utse det stora flertalet ledamöter. Eftersom stiftelserna till den helt dominerande delen bör ses som verkställande organ för den statliga näringspolitiken förefaller den föreslagna ordningen underlig enligt LO:s mening.

Enligt LO bör stiftelsernas styrelser ha nio ledamöter med majoritet för samhällsrepresentanterna, vilket överensstämmer med nuvarande regler. Av de fem samhällsrepresentanterna bör två utses av regeringen och tre av landstinget. Övriga fyra ledamöter bör utses av regeringen varav två på förslag från LO och TCO och två på förslag av företagareorganisationerna. Med detta förslag får man alltså enligt LO en något mindre styrelse, en majoritet för samhällsrepresentanterna, lika antal ledamöter nominerade av löntagarorganisationer och företagareorganisationer samt slutligen en majoritet av ledamöter utsedda av staten.

Industriverket påvisar ett annat alternativ där huvudmännen dels var för sig utser vissa ledamöter, dels gemensamt utser övriga enligt följande:

Huvudmännen/staten

utser två ledamöter, varav den ene skall vara landshövdingen (eller den regeringen förordnar)

Huvudmännen/landstinget

utser två ledamöter, varav en ledamot efter förslag från Svenska kommunförbundet (länsavdelningen)

Huvudmännen gemensamt

utser övriga ledamöter, varav två efter förslag från central facklig huvudorganisation (LO och TCO) samt tre ledamöter efter förslag från berörda näringslivsorganisationer.

Beträffande nomineringsrätten anser *Landstingsförbundet* att den i sak mest tilltalande lösningen är att styrelsen i sin helhet väljs av landstinget. Det blir då enligt förbundet ett ansvar för de politiska partierna att se till att olika intressen blir företrädade. Samtidigt slår man fast att inflytandet över utvecklingen i länen skall kanaliseras via de politiska partierna.

TCO kräver med bestämdhet att den nuvarande ordningen med en självständig nomineringsrätt för TCO bibehålles och anför: "Sedan 1975 har TCO och LO representanter i företagareföreningarnas styrelser. De fackliga representanterna utses formellt av regeringen. Tidigare hade de fackliga centralorganisationerna även en självständig nomineringsrätt till

respektive länsstyrelse. Från och med 1977 har dock LO och TCO mist denna rätt. I stället gavs landstingen i uppgift att utse ledamöter till länsstyrelserna. Bland dessa skulle även återfinnas ledamöter med erfarenheter från arbetsmarknaden. Det praktiska resultatet av den nya ordningen har blivit att av de 14 personer som tidigare var ledamöter i länsstyrelserna blev endast 5 återvalda. De valdes emellertid som företrädare för visst parti, ej som facklig representant. TCO måste därför konstatera att utredningens bedömning att båda modellerna skulle leda till likartat resultat är felaktig".

SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening föreslår ytterligare ett alternativ och anför att i valet mellan utredningens bägge modeller är den enligt vilken landstinget (som huvudman) är bundet av formella förslag från intresseorganisationerna, den som bäst garanterar organisationernas representation inom stiftelserna. Organisationerna rekommenderar emellertid ett annat alternativ, nämligen "att det skall ankomma på organisationerna att direkt utse sina styrelseledamöter. Ett dylikt valförfarande ansluter sig också till de former som varit brukliga vid tidigare val på föreningsstämmor".

Flertalet företagareföreningar och länsstyrelser samt några landsting förordnar den modell som innebär att landstingen i praktiken blir bundna av förslag från näringslivsorganisationer. Den andra modellen förespråkas av de flesta landstingen samt några företagareföreningar och länsstyrelser.

Några instanser, bl. a. ett antal företagareföreningar understryker att möjlighet måste finnas för personer med professionellt företagskunnande att ingå i styrelserna.

Flera instanser, bl. a. TCO framhåller med hänvisning till utvecklingen på arbetsmarknaden under senare tid att det skall vara en rätt för personalföreträdare att ingå i styrelsen.

Landstingsförbundet och Hallands läns företagareförening ifrågasätter att landshövdingen normalt skall vara självskriven som ledamot i styrelsen.

Ett stort antal remissinstanser däribland industriverket och *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagens förening* delar utredningens uppfattning att något nytt organ för samråd mellan stiftarna inte behöver inrättas. Det samråd som kan erfordras exempelvis när det gäller resursfrågor, programutformning m. m. bör enligt industriverket kunna äga rum i stiftelsernas styrelser eller genom direktkontakt mellan industriverket och resp. landsting.

Landstingsförbundet framhåller att: "Lösningen med dubbelt huvudmannaskap och den enskilda organisationsformen måste rimligen få till konsekvens, att inget statligt centralt organ kan ge direktiv för verksamheten eller utöva tillsyn i vedertagen mening. Däremot är det nödvändigt att något organ för statens vidkommande arbetar med planering och re-

surstillsdelning, samt med uppföljning av verksamheten. Uppgifterna är av den karaktären att de kan läggas på departementsnivå, och då naturligen på industridepartementet. Skall staten dessutom svara för central service till stiftelserna, är industriverket det mest näraliggande alternativet.

För landstingens del är det självklart att intressebevakningen sköts av landstingsförbundet, som också företräder de tre primärkommunerna med landstingsuppgifter. Det kan heller inte uteslutas att förbundet tar på sig att svara för viss central service. Särskilt bör därvid pekas på de centrala arbetsgivarefunktionerna, bland annat avtalsförhandlingar.

Företagareföreningarnas förbund är emellertid av den bestämda uppfattningen att det, oavsett organisationsform, även i fortsättningen finns behov av ett fristående serviceorgan för erfarenhetsutbyte och samråd mellan länsorganen.

Nära nog *samtliga företagareföreningar* och bl. a. *SHIO/Industriförbundet/SAF/Familjeföretagarnas förening* anser dock att en samorganisation för de enskilda stiftelserna i princip motsvarande Företagareföreningarnas förbund här vore av värde.

Bl. a. *några företagareföreningar* och *länsstyrelser* anser det vara naturligast att de nya stiftelserna börjar sin verksamhet först den 1 januari 1979 i stället för den 1 juli 1978 som utredningen föreslår. Stiftelsernas första verksamhetsår skulle då sammanfalla med kalenderåret, vilket dessa instanser anser vara en fördel. Dessutom skapas ytterligare tidsutrymme för genomförandet av organisationsförändringarna.

5. Rapporten (SIND 1975:6) Kursverksamheten m. m. vid statens industriverk

5.1 Inledning

I uppgifterna för industriverket ingår att främja utbildning av företagare och anställda i näringslivet.

Vid verkets enhet för företagsutveckling – SIFU – bedrivs en omfattande kursverksamhet. Kurserna är huvudsakligen av fortbildningskaraktär. De riktar sig främst till de mindre och medelstora företagen. Kursdeltagarna kommer emellertid också från den offentliga sektorn. Tonvikten i verksamheten ligger på de tekniska och ekonomiska områdena. Satsningar på arbetsmiljö- och andra områden förekommer dock. Kurserna är genomgående korta, koncentrerade och målinriktade med stark betoning på den praktiska tillämpningen av kunskaper och färdigheter.

SIFU samarbetar med bl. a. andra utbildningsarrangörer och med branschorganisationer. Verksamheten finansieras till övervägande delen genom kursavgifter men även genom statliga bidrag. För de regionala kontakterna med näringslivet, lokala myndigheter m. fl. har SIFU filialkontor i Malmö, Göteborg, Växjö och Luleå.

Förutom vid SIFU sker utbildningsaktiviteter inom verket bl. a. inom ramen för de statliga stimulansprogrammen för vissa industribranscher med speciella problem, t. ex. textil- och konfektionsindustrierna. Vidare pågår utbildningsfrämjande verksamhet i den företagsservice, som förmedlas av företagareföreningarna och som verket har ett övergripande ansvar för. Ansvaret för de nu nämnda utbildningsaktiviteterna åvilar verkets industriavdelning.

År 1974 uppdrog Kungl. Maj:t åt industriverket att utreda vissa frågor beträffande kursverksamheten m. m. inom verket. I utredningsdirektiven erinrades om uttalanden i prop. 1974:47 av chefen för industridepartementet att en begränsning av SIFU:s relativt breda och traditionellt inriktade fortbildningsverksamhet successivt borde ske genom att SIFU-verksamheten i ökad utsträckning inriktas på att utveckla nya kursprogram och system för den företagsanpassade fortbildningen samt utarbeta kurs- och instruktionsmaterial. Samtidigt skulle en stor del av genomförandet av utbildningen kunna vara organisatoriskt och administrativt fristående från SIFU-verksamheten. Därvid pekades på möjligheten till framtida samarbete med den kommunala vuxenutbildningen. Beträffande finansieringsprinciperna för SIFU-verksamheten borde enligt utredningsdirektiven bl. a. frågan om avvägningen mellan självfinansiering och statliga bidrag prövas och alternativa finansieringsmodeller redovisas. Vidare borde verket som underlag för en bedömning av debiteringsgrunderna för tjänsteutbudet analysera såväl SIFU-verksamhetens tjänsteproduktion och mottagargrupper som verksamhetens ekonomi.

I rapporten (SIND 1975:6) Kursverksamheten m. m. vid statens industriverk redovisas resultat av utredningsarbetet.

5.2 Förslagen i rapporten

Industriverket framhåller inledningsvis att olika utbildningsfrämjande åtgärder måste anses utgöra ett väsentligt inslag i en effektivitetsfrämjande industripolitik. Statligt stöd till industripolitiskt motiverade utbildningsinsatser bör enligt verket i princip inriktas på att täcka behov och brister i det existerande utbildningssystemet, särskilt sådana av betydelse för de mindre och medelstora företagen. Verket påpekar härvid bl. a. att kursutbudet är föga anpassat till företagens individuella behov och att tidsbrist, bristande studievana samt kostnader i samband med utbildning ofta kan utgöra ett svåröverkomligt hinder för deltagande i utbildning. Vidare framhåller verket att de mindre och medelstora företagen inte är tillräckligt informerade om det tillgängliga kursutbudet samt att kurser ofta anordnas på tider och platser som inte passar dem.

I sammanhanget betonar industriverket också att väsentliga förändringar redan har genomförts eller kan förutses inom olika delar av utbildningsområdet. Verket pekar särskilt på betydelsen av den kommunala vuxenut-

bildningen, den pågående försöksverksamheten med yrkesteknisk högskol utbildning, vissa förändringar inom arbetsmarknadsutbildningen samt olika intresseorganisationers ökade engagemang inom utbildningsverksamheten.

Vad gäller den kommunala vuxenutbildningen tar verket upp vissa generella problem, som motverkar en ökad företagsinriktad utbildningsverksamhet, bl. a. det formella kravet på minst tolv deltagare för att en kurs skall få startas och de förhållandevis låga lärararvodena, vilka gör det svårt att rekrytera lärare från näringslivet.

Industriverkets insatser på utbildningsområdet bör enligt verket även i fortsättningen vara inriktade på fort- och vidareutbildning av i näringslivet yrkesverksamma personer. Industriverket anser emellertid att en klarare profilering av verkets utbildningsanknutna verksamhet är nödvändig, framför allt rollfördelningen mellan industriavdelningen och SIFU.

Industriavdelningen bör enligt verket ha en övergripande utbildnings-, analys- och planeringsfunktion. Den bör inriktas på bl. a. att fortlöpande kartlägga efterfråge- och utbudssituationen vad gäller kursverksamhet av intresse för främst mindre och medelstora företag. Vidare bör industriavdelningen ha ansvaret för olika insatser med syfte att främja tillkomst och utveckling av ett regionalt kursutbud som är anpassat till dessa företags behov och förutsättningar. Själva kursgenomförandet bör endast undantagsvis ombesörjas av industriavdelningen. För att industriverket i samverkan med andra institutioner och organisationer skall kunna utveckla och samordna olika utbildningsaktiviteter krävs enligt verket ökad personal vid industriavdelningen – som f. n. disponerar sex tjänster för utbildningsuppgifter – med totalt tio tjänster. För samordning och programplanering m. m. behövs härav sex tjänster, för information om utbildning behövs två tjänster samt för administrativa uppgifter och sekretariatsfunktioner två tjänster. Denna personalförstärkning bör enligt verket ske successivt under en femårsperiod. Dessutom föreslår verket att ett nytt anslag – Stöd till utbildningsinsatser m. m. – tas upp och administreras av industriavdelningen. Från anslaget förutsätts bidrag kunna utgå till olika utbildningsgivare med näringslivsinriktad utbildningsverksamhet för kursutveckling, regionaliserad kursverksamhet, deltagarstipendier, kursdokumentation m. m. Bidrag föreslås normalt utgå under förutsättning att kursarrangören/utbildningsgivaren själv svarar för viss del av kostnaderna. Liksom ifråga om de förut nämnda personalförstärkningarna föreslår verket att medelsupphyggnaden under det nya anslaget sker successivt under en femårsperiod. Vid slutet av perioden beräknas anslaget uppgå till 15 milj. kr.

De stipendiemedel, f. n. 600 000 kr. per budgetår, som hittills har använts till SIFU föreslås i fortsättningen ingå i det nya anslaget. Stipendier avses även framöver utgå för att täcka kursavgifter samt rese- och uppehållskostnader för deltagare i näringslivsinriktad kursverksamhet. Verket

bör dock få möjlighet att fördela medlen till olika kursarrangörer vilka i sin tur delar ut de enskilda stipendierna.

Verket framhåller i sammanhanget att det även i framtiden kommer att finnas behov av regionala organ av den typ SIFU:s filialkontor representerar, vilka kan arbeta över länsgränserna och även fungera som samordnare av övergripande regionala utbildningsinsatser. Detta förefaller särskilt väsentligt om en fortsatt utveckling av samarbetet med den kommunala vuxenutbildningen skall kunna ske.

Samtidigt anser industriverket att enbart SIFU-verksamheten inte motiverar en regional organisation av nuvarande omfattning. Kontorens tjänster är av sådan art, att de inte kan avgiftsfinansieras. Hela kostnaden för verksamheten belastar härigenom statsanslaget till SIFU-verksamheten. SIFU har därmed – sett till verksamhetens totala omfattning och inriktning – en dyr fältorganisation.

Industriverket föreslår därför att filialkontoren bryts ut ur SIFU-organisationen och knyts till verkets industriavdelning. Härigenom markeras klarare att kontoren skall kunna aktivt förmedla tjänster även från andra utbildningsorgan än industriverket/SIFU. Ett sådant arrangemang skulle även underlätta samordningen mellan kontoren och företagareföreningarna. Kontoren förutsätts liksom hittills ta initiativ till och samordna olika kurser som genomförs av lokala arrangörer.

Kontorens verksamhet föreslås även i fortsättningen knytas an till företagareföreningarnas utbildningskonsulentfunktioner. En nära samverkan mellan kontoren och föreningarna är därför nödvändig. Kontakterna mellan kontoren och föreningarna är redan i dag väl utvecklade men kan behöva ytterligare stärkas.

Verket räknar inte med att en ökad satsning på den kommunala vuxenutbildningen och annan regional utbildningsverksamhet fordrar någon större kvantitativ utbyggnad av de nuvarande regionala kontorens resurser. Däremot behövs en kvalitativ förändring. Filialkontoren omfattar 15 anställda, främst assistenter och biträden. Vid en positiv utveckling av verksamheten kan en utbyggnad av regionalorganisationen till Mellansverige och nedre Norrland bli aktuell. Verket räknar med att det i ett läge med en utbyggd verksamhet med ytterligare två filialkontor krävs sammanlagt 20 tjänster, varav 15 för handläggare samt fem för assistenter och biträden. Löner och övriga kostnader för en sådan regional organisation har beräknats till ca 2 milj. kr. i 1976 års kostnadsläge.

I sammanhanget framhåller verket att en fortsatt utveckling och utbyggnad av utbildningskonsulentfunktionerna vid företagareföreningarna framstår som väsentlig.

Beträffande den framtida SIFU-verksamheten framhåller verket att en successivt utbyggd regional utbildningsverksamhet förmedlad av den kommunala vuxenutbildningen och andra utbildningsgivare otvivelaktigt innebär en begränsning av en viss del av SIFU:s nuvarande marknad.

Även andra förändringar i omvärlden såsom den yrkestekniska högskoleutbildningen och vissa intresseorganisationers ökade engagemang inom utbildningsområdet har likartade effekter. Detta innebär dock inte att den egentliga grundvalen för SIFU:s verksamhet rycks undan. Tyngdpunkten i SIFU-verksamheten bör enligt uttalanden av statsmakterna ligga i produktion av korta specialkurser av fortbildningskaraktär i aktuella ämnen med stark anknytning till praktisk tillämpning. Verksamheten bör enligt verket huvudsakligen vara inriktad på kurser inom tekniska ämnesområden där SIFU i dagsläget har sin största kompetens. Utbildningsbehoven på detta området torde enligt verket inte komma att täckas genom påbörjad eller planerad utbyggnad inom andra delar av utbildningssystemet. Det bör därför kunna utgöra ett naturligt område inom vilket SIFU i samverkan med andra intressenter kan initiera och genomföra olika utbildningsaktiviteter. Detta förutsätter dock en fortsatt omstrukturering och förändring av SIFU:s program och arbetsformer samt en klarare profilering av verksamheten.

SIFU:s primära verksamhet bör enligt industriverket således innefatta initiering, projektering, utveckling och genomförande av industripolitiskt motiverad fort- och vidareutbildning riktad till nyckelpersoner inom främst mindre och medelstora företag samt därtill direkt relaterad utvecklings- och provningsverksamhet samt teknisk facktjänst. Aktiviteterna bör inriktas på att täcka aktuella kunskapsbehov föranledda av teknisk och annan utveckling samt omfatta genomförande av specialkurser i tekniska och ekonomiska ämnen med stark anknytning till arbetstillämpning. SIFU bör även kunna ta initiativ för att täcka luckor i utbildningssystemet på områden där andra intressenter inte kan förmås att verka samt genomföra utbildningar i anslutning till olika myndigheters föreskrivande verksamhet. SIFU bör dock inte enligt verkets mening på eget initiativ utveckla och genomföra kurser som mer eller mindre exklusivt vänder sig till målgrupper inom den offentliga sektorn. Andelen offentligt anställda bland SIFU:s kursdeltagare beräknas därmed komma att minska men inte helt falla bort.

Industriverket har studerat olika finansieringsmodeller för SIFU-verksamheten. Utgångspunkten har därvid varit att finansieringen bör ordnas på ett sådant sätt att de prioriterade målgrupperna ges rimliga möjligheter att delta i SIFU:s utbildningsverksamhet. Samtidigt bör en inte obetydlig del av den totala kostnaden för verksamheten kunna täckas genom avgifter från dem som direkt tillgodogör sig tjänsterna.

Med detta perspektiv har verket studerat tidigare modeller för finansiering av SIFU:s uppgifter. Jämförelser har gjorts också med de regler för statsbidrag som tillämpas för andra utbildningar t. ex. i studieförbundens regi. Verket har studerat även de former för finansiering som gäller för andra typer av statligt stödd företagsservice, exempelvis företagareföreningarnas serviceverksamhet.

Analyserna leder verket fram till uppfattningen att de ekonomiska pro-

blem som SIFU tidigare har brottats med och den effekt dessa medfört för verksamhetens nuvarande utformning och inriktning inte primärt kan hänföras till den grundläggande principen för utformningen av det statliga stödet till SIFU. Problemen är enligt verket snarare hänförliga till stödets storlek i förhållande till verksamhetens mål.

Statsbidraget till SIFU avser enligt verket att täcka en beräknad skillnad mellan totalkostnaden för den av samhället prioriterade verksamheten och det belopp som kan förväntas inflyta genom avgifter från avnämarna. Detta ger SIFU redan i dag möjligheter, vilka också praktiskt utnyttjas, att i viss mån tillämpa olika debiteringsgrunder för skilda typer av tjänster och mottagarkategorier.

Verket framhåller emellertid att i ju högre grad verksamheten inriktas på korta specialiserade kurser av aktualitetskaraktär och ju mer den inriktas på att tillgodose behoven hos "små", geografiskt utspridda målgrupper, desto större blir utvecklings- och totalkostnaderna. Omvänt gäller att ju högre ambitionen sätts i fråga om att nå ut till ur utbildningssynvinkel mindre medvetna och därtill betalningssvaga målgrupper desto mindre del av totalkostnaderna kommer att kunna täckas genom avgifter. Det ekonomiska dilemmat för SIFU har därför hittills legat i att statsbidraget inte varit tillräckligt för att täcka dels kostnaden för en nödvändig central administration och en erforderlig baskompetens dels de utvecklings- och genomförandekostnader som skulle vara förknippade med en mer konsekvent inriktning av verksamheten på de prioriterade ämnes- och behovsområdena.

Verket förordar mot bakgrund härav att det statliga stödet till SIFU-verksamheten även fortsättningsvis baseras på programbudgetmässiga bedömanden. Den nuvarande modellen bör dock kunna preciseras och vidareutvecklas i vissa avseenden. Med hänsyn till den föreslagna inriktningen av verksamheten anser verket det rimligt att kostnaderna för SIFU:s administration och service liksom kursutvecklingskostnaderna i princip täcks av statsmedel. Kostnaderna för genomförande av kursverksamheten bör normalt helt eller delvis bestridas genom avgifter. I vissa fall anser industriverket det dock vara rimligt att även del av eller hela genomförandekostnaden täcks av statsbidrag. Det kan t. ex. gälla i fråga om utbildningsinsatser som riktar sig till "små" målgrupper eller andra avnämna som det ur samhällets synvinkel är angeläget att nå ut till, men för vilka normala kursavgifter sannolikt utgör ett hinder för deltagande i utbildning. Det bör också kunna gälla utbildning som huvudsakligen avser att sprida information om regler och normer som företagen har att iakttä i sin verksamhet.

Denna basverksamhet bedöms ge SIFU förutsättningar att som en sekundär aktivitet på uppdragsbasis utveckla kurser och genomföra utbildningsinsatser för andra intressenters räkning. Insatser för bl. a. den kommunala vuxenutbildningens behov kan här väntas bli betydelsefulla. Goda

förutsättningar torde kunna skapas även för att genomföra utbildningar för andra offentliga organs liksom enskilda företags räkning.

Verket framhåller vidare att småföretagens efterfrågan på servicetjänster många gånger inte kan preciseras som renodlade utbildnings-, rådgivnings- eller tekniska utvecklings- eller provningsuppdrag. Ett företags produktutveckling innebär exempelvis ofta tillämpning av ny teknik för vilken såväl information som teknisk rådgivning och utbildning behövs. För att tillgodose företagets behov av sådana "flerdimensionella" tjänster bör möjligheterna prövas att etablera ett fastare samarbete mellan SIFU, STU och de kollektiva forskningsinstituten.

Beträffande SIFU:s framtida lokalisering anför verket att SIFU:s verksamhet numera har förändrats, och kan väntas även fortsättningsvis bli ändrad, så genomgripande att de ursprungliga motiven för riksdagens beslut år 1973 att del av SIFU skall förläggas till Borås nu inte längre kan anses kvarstå. Bl. a. har den totala sysselsättningsvolymen kraftigt minskat från omkring 240 personer i början av 70-talet till ett uppskattat drygt 100-tal vid decenniets slut. Praktiskt taget hela den provnings- och utvecklingsverksamhet som främst motiverade en samlokalisering med statens provningsanstalt har överförs till andra huvudmän eller avvecklats. Genom integrationen med industriverket har kontaktbehoven med verkets övriga enheter kraftigt ökat. Inriktningen på korta, specialiserade kurser av hög aktualitet kräver snabba och nära kontakter med olika myndigheter, näringslivsorganisationer och specialistorgan, vilka huvudsakligen återfinns inom stockholmsområdet. Deltagarna till SIFU:s kurser kommer vidare sannolikt i högre grad än i dag att rekryteras på riksbasis, vilket gör att Stockholm blir den ort som i allmänhet ur kommunikationsteknisk synvinkel blir det fördelaktigaste alternativet för kursdeltagarna. I sammanhanget framhåller verket också att målgrupperna mindre och medelstora företag torde komma att drabbas av betydande merkostnader, bl. a. ökade restidskostnader och produktionsbortfall, vid en lokalisering till Borås. Dessa kostnader uppskattas till ca 4,5 milj. kr/år i 1976 års kostnadsläge.

Industriverket hemställer därför om förnyad prövning av frågan om SIFU:s lokalisering.

Skulle en sådan prövning trots de ändrade förutsättningar som verket pekat på visa att sakliga skäl talar för att det tidigare beslutet bör stå fast anser industriverket att i princip hela nuvarande SIFU bör förläggas till Borås. För marknadsförings-, kontakt- och kursverksamhet i stockholmsområdet bör dock ett filialkontor organiseras i Stockholm. Verket framhåller i sammanhanget att en delning av verksamheten på två geografiskt skilda orter blir, vid given verksamhetsvolym, mer resurskrävande än en sammanhållen enhet.

Med anledning härav redovisar industriverket två alternativa resursbedömningar avseende den framtida SIFU-verksamheten. Den ena utgår

från en lokalisering av SIFU till Stockholmsområdet, alternativ A, den andra utgår från en lokalisering till Borås med ett filialkontor i Stockholm, alternativ B.

Med ledning av olika antaganden om antalet kurstitlar, kursgenomföranden, kursdeltagare m m, lämnas följande räkneexempel över SIFU-verksamhetens omslutning i ett antaget läge kring skiftet år 1979/80 (milj. kr., 1976 års priser).

	Alternativ A	Alternativ B
primär verksamhet	Statsbidrag (ca 52 %) ¹	Statsbidrag (ca 60 %) ¹
	Administration/service	4,6 ²
	Utvecklingskostnader	3,9
	Subventionerad kursverksamhet	1,1
	Intäktsbortfall kursavgifter	0,95 ³
	Summa	10,55
sekundär verksamhet	Egna intäkter	Egna intäkter
	Kursavgifter	6,95
	Summa primärverksamheten	17,50
	Uppdragsverksamhet	Uppdragsverksamhet
	Uppdragsintäkter	5,0
	Total omslutning	22,5

¹Beräknat på omslutningen av primärverksamheten. Motsvarande andel för budgetåret 1974/75 uppges vara 36 %.

²Ökat behov av tjänster, bl. a. till följd av splittrad lokalisering.

³Intäktsbortfall till följd av ett beräknat minskat antal kursdeltagare vid en Boråslokalisering.

Beräkningarna enligt alternativ A grundar sig på bl. a. följande antaganden.

- Antalet kurstitlar beräknas ligga på i stort sett oförändrad nivå, dvs. omkring 300 titlar/år.
- Utvecklingskostnaderna för olika kurser beräknas öka. Anledningen härtill är att verksamheten i högre grad förutsätts bli inriktad på korta specialiserade kurser med mindre livslängd än vad som genomsnittligt gäller för SIFU:s kursverksamhet idag.
- Antalet kursgenomföranden beräknas minska till omkring 75 % av nuvarande omfattning, främst beroende på att ett ökat utbud från den kommunala vuxenutbildningen och andra arrangörers sida begränsar SIFU:s marknadsutrymme.
- Antalet deltagare per kurs antas minska från det nuvarande genomsnittet om 21 personer till 19 personer. Anledningen härtill är en hårdare inriktning av verksamheten mot mer svårbearbetade målgrupper (bl. a. de allra minsta företagen).

- Den genomsnittliga kursdeltagaravgiften har beräknats till 790 kronor. En viss del av verksamheten kommer dock att vara inriktad på sådana ämnen och målgrupper där inte hela genomförandekostanden kan avgiftsfinansieras. Verket beräknar att 25 % av det totala antalet kursdeltagare kan hänföras till denna kategori och att det genomsnittliga bidragsbeloppet uppgår till 50 % av genomförandekostnaden.
- SIFU beräknas vid sidan av sin primära verksamhet erhålla uppdrag att utveckla kursmaterial för olika utbildningar inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen och för företagsinterna kurser m.m. i storleksordningen 5 milj. kr. per år.

Beräkningarna enligt alternativet B grundas på följande faktorer.

Personalkostnaderna beräknas öka med 1,1 milj. kr. i förhållande till alternativet A på grund av dyrare och mer tidskrävande kontakter samt dubbling av vissa tjänster (totalt ytterligare 10 tjänster). Vidare bör man enligt verkets mening räkna med en viss intäktsminskning till följd av ett minskat antal deltagare per kurs. Verket uppskattar intäktsbortfallet till 950 000 kr/år. Verket utgår härvid från att Borås kommer att bli mindre attraktiv än Stockholm som kursort, bl.a. med hänsyn till kommunikationsmöjligheterna. Verket räknar med att deltagarantalet per kurs kommer att minska med två personer.

Verket framhåller också att bl a hyreskostnaderna torde komma att öka vid lokalisering enligt alternativet B. Dessa har dock ej beräknats.

Av följande sammanställning framgår verkets bedömning av det framtida personalbehovet för SIFU vid alternativa lokaliseringar.

Personal vid SIFU

	SIFU 1975/76	SIFU 1979/80			
		Alternativ A	Alternativ B		Totalt
			Borås	Sthlm	
Ledning	2	2	2	—	2
Marknad/planering	5	4	4	1	5
Regionalkontor	15	1 ¹⁾	—	—	—
Administration/service	46	26 ²⁾	22	6	28
Facksektioner	92	70 ³⁾	68	9	77
Långtidssjuka m. fl.	14	— ⁴⁾	—	—	—
Vakanser	15	— ⁵⁾	—	—	—
Summa	189	102	96	16	112

¹⁾ Förs över till industriavdelningen.

²⁾ Reell minskning — facksektionerna förutsätts ta över vissa uppgifter.

³⁾ Minskningen främst hänförlig till målerikonsultverksamheten, som successivt avvecklas.

⁴⁾ Beräknas inte återgå i tjänst.

⁵⁾ Beräknas inte bli tillsatta.

Avslutningsvis föreslår industriverket att en ny organisationsform för SIFU bör övervägas. Verket anför att en klarare profilering av SIFU:s aktiviteter mot korta kurser av fortbildningskaraktär innebär att verksam-

heten helt kommer att sakna inslag av sådan art som normalt är förknippade med central myndighetsutövning. Samtidigt ställs stora krav på flexibelt handlande och snabba beslut i verksamheten. Industriverket anser därför att skäl talar för att SIFU ges en formellt fristående ställning, t.ex. i form av statligt bolag eller stiftelse utanför den centrala statsförvaltningen. Detta skulle ge SIFU en likartad ställning som ett flertal andra samhällsstödda serviceorgan med speciell inriktning på mindre och medelstora företag såsom stiftelsen industriellt utvecklingscentrum i övre Norrland (IUC), de kollektiva forskningsstiftelserna och företagarföreningarna. Härigenom skulle även öppnas formella möjligheter att aktivt engagera flera intressenter, t. ex. statliga myndigheter, näringslivs- och intresseorganisationer som huvudmän för verksamheten. Industriverket förutsätter att en nära och konstruktiv samverkan mellan verket och SIFU skall kunna säkerställas även inom ramen för en ny organisationsform.

Verket säger sig inte ha haft anledning eller möjlighet att närmare analysera olika praktiska frågor i anslutning till en ny organisationsform för SIFU. Ej heller har verket undersökt andra tänkbara intressenters inställning till medverkan i en sådan organisation. Industriverket anser emellertid att frågan har ett sådant intresse att den bör utredas närmare.

5.3 Remissyttrandena

Remissinstanserna biträder genomgående industriverkets uppfattning att utbildningsfrämjande åtgärder är ett väsentligt medel i en effektivitetsfrämjande industripolitik och att en ökad regionalisering av kursutbudet i samverkan med regionernas kursarrangörer, bl.a. den kommunala vuxenutbildningen, bör komma till stånd. Vidare delar remissinstanserna uppfattningen att särskilda utbildningsinsatser behövs för de mindre och medelstora företagen.

UKÄ framhåller att erfarenheterna visar att det är särskilt svårt att få en uppfattning om utbildningsbehoven i de mindre och medelstora företagen. Enligt UKÄ bör därför industriverket här kunna göra en insats av stort värde både för företagen och för universiteten och högskolorna. AMS pekar på de positiva sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitiska effekter en ökad företagsutbildning kan ha.

SÖ delar industriverkets uppfattning att försöksverksamheten som har genomförts mellan verket och den kommunala vuxenutbildningen har slagit väl ut och att den tillämpade samverkansmodellen bör kunna ligga till grund för en fortsatt samverkan som leder till att kursverksamheten regionaliseras och breddas. De problem som har uppmärksammats i samband med försöksverksamheten rörande bl.a. lägsta antal deltagare för att starta en kurs, timarvoden för lärare m m bör enligt SÖ utredas och analyseras inom en gemensam arbetsgrupp. Frågan om lägsta antal deltagare tas upp av flera instanser, däribland *länsstyrelserna i Kronobergs och Norrbottens*

län, vilka förordar att kurser inom den kommunala vuxenutbildningen bör få arrangeras om antalet deltagare uppgår till lägst fem personer.

STU säger sig ha kunnat konstatera ett behov av särskilda utbildningsinsatser bl.a. inom försöksverksamheten med stöd till de mindre företagen från de kollektiva forskningsinstituten. *Länsstyrelsen i Kalmar län* ansluter sig till verkets grundläggande bedömningar och anser att företagen har betydande behov av fort- och vidareutbildning för sin personal inom de olika fackområden som de omspanner i sin verksamhet. Enligt länsstyrelsen har industriverket på ett förtjänstfullt sätt klargjort både de geografiska och de ekonomiska hindren för deltagande i utbildning och också föreslagit lämpliga åtgärder.

Länsstyrelsen i Kronobergs län betonar starkt vikten av en ökad regionalisering av kursutbudet. Att denna regionalisering sker genom en systematisk samverkan med andra kursarrangörer synes enligt länsstyrelsen kunna innebära vissa fördelar i form av exempelvis breddad information om kurserna och eventuellt lägre kostnader för kursdeltagarna. Den närmast till hands liggande åtgärden för att sprida kursutbudet synes enligt länsstyrelsen vara en samverkan mellan industriverket och den kommunala vuxenutbildningen. Länsstyrelsen pekar i sammanhanget på de mycket goda erfarenheterna av försöksverksamheten på detta område i Växjö-regionen.

Länsstyrelserna i Norrbottens län och Västernorrlands län delar i stort verkets allmänna utgångspunkter men anser att verket bort beakta även de regionalpolitiska aspekterna på företagsutbildningen. Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller att länets speciella företagsstruktur ställer särskilda krav på utbildningsverksamhet. Länsstyrelsen i Västernorrlands län framhåller att utbildningsfrågorna har avgörande betydelse för att en åsyftad industriell tillväxt skall komma till stånd i norrlandslänen.

Industriförbundet anser att verkets bedömningar och förslag i huvudsak är välgrundade och lägnade att förbättra förutsättningarna för staten att aktivt medverka vid näringslivets fortbildningsverksamhet.

SAF har inget att erinra mot de motiv som presenteras för industripolitiska utbildningsinsatser och instämmer i att dessa bör inriktas på att täcka behov och brister i existerande utbildningssystem samt att redan befintliga resurser i första hand bör utnyttjas. Industriverkets utbildningsinsatser bör enligt *SAF* således inriktas på områden där andra utbildningsarrangörer av skilda anledningar inte anordnar lämplig utbildning.

LO delar i allt väsentligt verkets synpunkter och förslag. *LO* instämmer särskilt i de synpunkter som framförs beträffande utbildningsbehovet inom de allra minsta företagen.

Den föreslagna rollfördelningen mellan verkets industriavdelning och *SIFU* liksom inrättandet av ett särskilt anslag för stöd till utbildnings-, m. tillstyrks i princip av flertalet remissinstanser som har yttrat sig i dessa avseenden. Enligt *RRV* bör dock industriavdelningens roll begränsas till

analys och kartläggning av utbildningsbehov och utbildningsutbud, planering, initiering, information och ekonomiskt stöd i utbildningsverksamheten. Det egentliga kursutvecklings- och studieplansarbetet samt genomförandet bör däremot inte ankomma på industriavdelningen enligt RRV, som vidare framhåller bl. a. att verket på grundval av det material som industriverket presenterar inte kan bedöma behovet av ett nytt anslag.

IFL är tveksamt till om det är effektivt att kategoriskt dela upp verkets planerande verksamhet å ena sidan och utbildningsarrangörernas genomförande å den andra sidan. Enligt *IFL*:s mening blir ett kursprogram aldrig riktigt färdigt. Varje genomförande ger nya erfarenheter och stimulerar till förbättringar. För att kunna följa med i och förstå detta kontinuerliga utvecklingsarbete krävs enligt *IFL* att man i viss utsträckning är engagerad även i genomförandet eller att man på annat sätt säkerställer att erfarenhet från fältet nyttiggörs i fortsatt planerings- och utvecklingsarbete.

SP framhåller att de organisatoriska samband som har blivit följden av *SIFU*s inordnande i industriverket ger underlag för uppdelningen av ansvaret för övergripande insatser till verket och för specialiserade insatser till *SIFU* så som industriverket förordar. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* stöder inrättandet av ett nytt anslag men framhåller att anslaget storlek och därmed antalet administratörer bör relateras till de samhällsekonomiska vinster som insatserna beräknas ge. Möjligheterna att åstadkomma en marginell minskning av kostnaderna för arbetsmarknadspolitiska insatser genom färre företagsnedläggelser och driftinskränkningar motiverar enligt länsstyrelsen en kraftig satsning på detta område. *Industriförbundet* anför att det kanske viktigaste av verkets förslag är inrättandet av ett nytt anslag. Den föreslagna anslagsgivningen är enligt förbundet angelägen och kommer att väsentligt förbättra situationen på företagsutbildningsområdet. Det föreslagna beloppet 15 milj. kr. bedömer förbundet som realistiskt redan på kort sikt. Även *SHIO* ställer sig bakom förslaget av inrättandet av ett nytt anslag och tillstyrker att de stipendiemedel som nu administreras av *SIFU* ingår i anslaget. Med hjälp av det nya anslaget skulle enligt *SHIO* industriverket och *SIFU* få de länge önskade resurserna att ekonomiskt stärka utveckling och anpassning av kurser och hjälpmedel för många mindre företag och yrkesgrupper, som har en bristfällig utbildning och vilkas deltagande i existerande utbildning försvåras av kostnads-skäl. *SAF* har ingenting att erinra mot de aktiviteter som föreslås kunna erhålla stöd från det nya anslaget. *SAF* framhåller dock att stödet till framställning av kursmaterial bör ges en utformning som främjar produktion av läromedel som är användbara i olika kursformer och som speciellt stimulerar inläringssituationen i små grupper. *SAF* understryker att stödåtgärder i form av stipendier torde vara nödvändiga om utbildningen skall nå företrädare för de mindre företagen vilka av ekonomiska skäl kan ha svårigheter att delta i utbildning. *SAF* understryker också att vid beräkningen av resurser medel måste reserveras för vidmakthållande och kom-

petenshöjande utbildning för personalen inom industriavdelningen och SIFU.

Svensk industriförening stöder helt verkets motivering för inrättandet av det nya anslaget och för vilka ändamål medel skall utgå.

Endast ett fåtal instanser kommenterar verkets bedömning av behovet av personalförstärkningar vid industriavdelningen. *Statskontoret* anför att verkets förslag om att förstärka den centrala planeringen synes motiverad. *SÖ* framhåller att en ökad samverkan med industriverket ställer krav på ökade resurser vid båda myndigheterna.

Vad gäller frågan om SIFU:s filialkontors organisatoriska förankring framförs olika uppfattningar av de instanser som har yttrat sig i denna del. *Länsstyrelserna i Kronobergs, Norrbottens, Stockholms och Västernorrlands län* samt *Industriförbundet* är positiva till verkets förslag att organisatoriskt föra över kontoren till industriavdelningen. Enligt *länsstyrelsen i Stockholms län* synes denna organisationsförändring lämplig med hänsyn till den föreslagna specialiseringen av SIFU:s utbildningsverksamhet.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser, att SIFU:s filialkontor kommer att fylla en viktig funktion även framledes som en kanal för att förbättra möjligheterna till fortbildning. Överflyttningen från SIFU till industriverkets industriavdelning torde inte innebära någon förändring i detta avseende. Den föreslagna ökade regionaliseringen kommer emellertid att medföra ett ökat ansvar och flera arbetsuppgifter för filialkontoren, varför en förstärkning av dessa synes angelägen. Hur samordningen med företagareföreningarnas utbildningskonsulentfunktioner skall utformas, torde inte kunna fastställas förrän den då pågående utredningen om företagareföreningarnas verksamhetsform och arbetsuppgifter har lagt fram sina förslag, anför *länsstyrelsen*.

Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Handelskammarförbundet* hänvisar i sina yttranden till företagareföreningsutredningens då pågående arbete. Enligt dessa instansers mening förefaller det lämpligt att avvakta utredningens förslag och samordna ställningstagandet till den framtida uppläggnings och organisationen av SIFU:s regionala verksamhet med kommande beslut kring företagareföreningarnas inriktning och organisation.

RRV och *länsstyrelsen i Kalmar län* är negativa till förslaget och anser att en regionalt utbyggd organisation på utbildningsområdet bör ske inom ramen för företagareföreningarnas verksamhet.

Industriverket har föreslagit en fortsatt dubblering av den regionala organisationen på utbildningsområdet i form av dels företagareföreningarnas utbildningskonsulentfunktion, dels SIFU:s filialkontor, anför *RRV*, som hänvisar till ett tidigare remissvar angående verksamheten vid SIFU. Med hänvisning till det ökade stödet till företagareföreningarna för företagsservice, risken för konkurrens mellan två regionala organisationer och kostnadskonsekvenserna föreslog *RRV* då att den regionala uppbyggnaden

skulle begränsas till *en* organisation, nämligen företagareföreningarna. RRV finner att skälen härför är ännu starkare nu när SIFU ingår i industriverket och om filialkontoren bryts ur SIFU-organisationen och förs till industriavdelningen. Självfallet bör SIFU i likhet med övriga enheter inom industriverket, replicera på denna regionala organisation, hävdar RRV.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser det inte nödvändigt att arbeta med regionkontor – vare sig för SIFU eller industriverket – med uppgift att betjäna en grupp av län. I stället synes det länsstyrelsen lämpligare att de olika företagareföreningarna i en grupp av län var för sig inriktar sig på sådana specialområden av utbildningen och annan expertservice som betingas av näringslivets behov i respektive län, och att ett ömsesidigt utbyte av specialisttjänster mellan de olika länens företagareföreningar äger rum. Sälunda kunde exempelvis i ett län företagareföreningens utbildningskonsulenter huvudsakligen svara för verkstadsindustrins behov, medan i ett angränsande län utbildningskonsulterna kunde vara inriktade på träindustrin. En sådan anordning ter sig mera rationell än en uppbyggnad av fristående regionkontor för områden omfattande flera län, anför länsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län, SHIO och personalorganisationerna vid statens industriverk är även de negativa till förslaget. Dessa instanser anser emellertid att filialkontoren också i fortsättningen bör ligga kvar inom SIFU-organisationen. Enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* har verket inte redovisat några bärande skäl för att knyta filialkontoren till industriavdelningen. Med hänsyn till de nära kontakter som kan förutsättas ske i ökande grad mellan SIFU, filialkontoren och företagareföreningarnas utbildningskonsulenter finner länsstyrelsen att kontoren bör behållas inom SIFU. SHIO framhåller att SIFU även framgent torde ha nytta av regionala stödjepunkter, som kan utgöra kontakte centra för större regioner och därvid samverka med såväl företagareföreningarna i flera län som näringslivets organ och övriga utbildningsgivare. Personalorganisationerna vid industriverket anför att för att SIFU skall kunna hålla kontakt med sina prioriterade målgrupper är det av största betydelse att SIFU har en nära kontakt med filialkontoren. Det är enligt dem helt klart att från SIFU:s kursproducerande sektioners sida är kontakten lättare att upprätthålla om filialkontoren sorterar direkt under SIFU och koncentreras på marknadsföring av SIFU-tjänsterna.

Flera instanser, däribland *länsstyrelserna i Kalmar, Västernorrlands och Stockholms län*, framhåller i sammanhanget vikten av att företagareföreningarna tillförs ökade resurser för sina verksamheter på utbildningsområdet.

Nära nog samtliga remissinstanser är positiva till huvudlinjerna i verkets förslag beträffande SIFU-verksamhetens framtida inriktning och finansiering.

RRV ifrågasätter dock om inte verket överbetonat de framtida SIFU-

kursernas rikstäckande karaktär. Vidare tillstyrker RRV inte en höjning av statsbidragsandelen i SIFU-verksamheten bl. a. med hänsyn till att den föreslagna inriktningen mot korta, specialiserade kurser av aktualitetskaraktär inte bara medför kostnadshöjande faktorer utan också rymmer förhållanden som tenderar att sänka kostnaderna. RRV anför härvid bl. a. att behovsanalyser för sådana kurser är enklare samt att planerings-, samordnings- och dokumentationskraven är lägre.

Länsstyrelsen i Norrbottens län understryker vikten av att kursutbudet i inlandskommunerna inte får inskränkas på grund av att antalet kursdeltagare blir för litet och/eller kursavgifterna för höga. Om en kurs bedöms angelägen från samhällets synpunkt bör hela kurskostnaden kunna betalas av statsmedel, anför länsstyrelsen. Liknande synpunkt i finansieringsfrågan framförs av flera instanser, bl. a. *TCO* och *länsstyrelsen i Malmöhus län*. Länsstyrelsen anför att kravet på självfinansiering av kurserna genom deltagaravgifter inte bör vara alltför starkt. Höga kursavgifter får enligt länsstyrelsen inte bli ett hinder för företagen att kunna tillgodose angelägna utbildningsbehov.

Landstingsförbundet framhåller det angelägna i att den typen av kursutbud, som SIFU nu tillhandahåller, bör bestå. Det gäller kurser för bl. a. teknisk personal, fastighetsskötare, drift- och servicepersonal, vilka utgör ett viktigt komplement till landstingens egna utbildningsinsatser på detta område.

Industriförbundet, som i övrigt är positivt till verkets förslag rörande SIFU-verksamheten, ställer sig tveksamt till om det är lämpligt att SIFU engagerar sig i utbildningsinsatser på andra områden än de som har direkt teknisk anknytning, t. ex. det ekonomiska området. Ett flertal andra utbildningsinstitutioner arrangerar ekonomisk utbildning av företagsledare och dessa har i regel större unik kompetens än SIFU. Vidare anför förbundet att vissa avdelningar på SIFU nu har alltför begränsad storlek för att kunna producera kurser med tillfredsställande kvalitet och företagsanpassning. Dessa resurser bör enligt förbundet kunna omdisponeras så att andra mer framgångsrika avdelningar förstärks. Förbundet framhåller också att en stor del av verksamheten inom den tekniska facktjänsten nu har avvecklats och att det i dagens läge är realistiskt att förutse mer eller mindre total avveckling av denna verksamhetsgren i framtiden.

SAF understryker verkets uppfattning att SIFU:s utbildningsverksamhet i hög grad kommer att behöva inriktas på små målgrupper och speciella ämnesområden, främst det tekniska området, vilket innebär att den fordrar stora upptagningsområden. Kravet på aktualitet kan också medföra att kursernas livslängd kan bli kortvarig. Samtliga dessa faktorer bidrar enligt SAF till att kurskostnaderna kan bli så höga att stödåtgärder måste sättas in för att utbildningen skall nå ut till de tänkta målgrupperna.

IFL anför beträffande kurskostnaderna att enligt dess erfarenhet är de mindre företagen känsligare för priset på en kurs än de stora företagen men

att vissa förhållanden tyder på att priskänsligheten i första hand är en attitydfråga. Företagen vet för litet om vad de kan få ut av en kurs och betraktar inte kurskostnaden som en investering i företagets framtida utveckling.

Svensk industriförening anser att SIFU bör bibehållas som en enhet med eget budgetansvar och med uppgift att samordna utbildningen inom landet, centralt och lokalt, av nyckelpersoner inom mindre företag i alla de avseenden som verket föreslår utom tekniska kurser och facktjänst. En närmare analys av SIFU:s nuvarande utbud av tekniska kurser ger enligt föreningen vid handen att det är inom relativt avgränsade områden som SIFU äger kompetens. Det gäller i huvudsak inom områdena elteknik, byggnads- och VVS-teknik, processteknik, kemisk teknik och verkstadsteknik. Enligt föreningen är endast sektionen för elteknik betydande i sin bransch. Föreningen anser det tveksamt att inom dessa områden bedriva kursverksamhet enbart inriktad på mindre företag. Föreningen föreslår därför att industriverket undersöker möjligheterna att bilda ett självständigt utbildningsinstitut för elsektionen, nära anknutet till branschorganen. Beträffande övriga här aktuella sektioner bör man enligt föreningen överväga en integrering med befintliga eller planerade branschinstitut. Således bör undersökas ett eventuellt sammanförande av delar av den kemisk-tekniska sektionen med det planerade plasttekniska institutet och av sektionen för verkstadsteknik med t. ex. Institutet för verkstadsteknisk forskning. För de utbildningsinsatser som branschinstitutet gör av betydelse för den mindre och medelstora industrin bör bidrag kunna utgå via industriverket.

Personalorganisationerna vid industriverket stöder verkets uppfattning om inriktningen av SIFU-verksamheten. Utbildningsinsatserna bör dock enligt organisationerna omfatta nyckelfunktioner inom hela det svenska näringslivet. Den extra stimulans som de små och medelstora företagen kan behöva för att följa med i utvecklingen bör lämpligen tillgodoses genom speciella satsningar, hävdar organisationerna. Vidare fordrar organisationerna erforderliga utvecklingsresurser och några års arbetsro utan risk för nedskärningar och avveckling av aktiviteter eller förändringar av SIFU-begreppet och SIFU-identiteten. Organisationerna framhåller också beträffande dimensioneringen av det framtida SIFU, att man måste vara klar över att upphandling och genomförande av kvalificerade tjänster även i fortsättningen kräver en omfattande intern kompetens. Det har visat sig att nuvarande personalstyrka omfattande ca 175 personer är otillräcklig. De antaganden verket gör om den framtida verksamheten beträffande SIFU:s kursgenomföranden är enligt organisationerna mindre välgrundade. De anser att en framtida personalstab omfattande ca 200 personer är mer realistisk.

Flertalet instanser har inte berört verkets förslag att låta ompröva beslutet om att viss del av SIFU skall lokaliseras till Borås. Av de instanser som har yttrat sig i frågan anser *länsstyrelserna i Kalmar och Stockholms*

län, Handelskammarförbundet, Industriförbundet, SHIO, SAF och personalorganisationerna vid industriverket, bl. a. på de grunder verket har anfört, att det finns skäl att ompröva lokaliseringsbeslutet.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför dessutom att de specialiserade fortbildningskurser som SIFU har inriktats på ofta kräver hela riket som upptagningsområde. Den från kommunikationssynpunkt lämpligaste förlägningsorten för denna typ av kurser är därmed Stockholm, hävdar länsstyrelsen. Länsstyrelsen påpekar också att de näringsgrenar till vilka dessa kurser riktas i stor utsträckning är lokaliserade till Stockholmsregionen. Länsstyrelsen hänvisar härvid till 1972 års företagsräkning, enligt vilken Stockholms län har nära en femtedel av totala antalet arbetsställen i riket med mindre än 50 anställda inom tillverknings- och byggnadsindustrin.

Industriförbundet anför bl. a. att den övervägande majoriteten av de branschorganisationer som samarbetar med SIFU är lokaliserade till Stockholm. En omlokalisering till Borås skulle således enligt förbundet medföra betydligt förändrade kontaktmöjligheter. I sammanhanget påpekar förbundet att sektionen för elteknik, SIFU:s i särklass mest framgångsrika sektion enligt förbundets mening, i hög grad är beroende av en till Stockholmsområdet koncentrerad elektroindustri. Enligt företrädare för branschen måste motsvarande utbildningsverksamhet i Stockholmsområdet byggas upp i annan regi om SIFU förläggs till Borås, anför förbundet.

Statskontoret, länsstyrelsen i Älvsborgs län och Svenska kommunförbundet anser inte att lokaliseringsbeslutet bör omprövas. Statskontoret finner det inte styrkt att Borås som lokaliseringssort skulle minska möjligheterna att attrahera kursdeltagare. Härvid påpekar statskontoret den radikalt förbättrade kommunikationsservice som öppnandet av Landvetter flygplats kommer att innebära för Boråsområdet. Statskontoret framhåller i sammanhanget att en eventuell utökning av antalet tjänster för regional service bl. a. i Stockholmsområdet bör ses i ett sammanhang för hela landet. Statskontoret tillstyrker inte ett särskilt filialkontor i Stockholm med andra uppgifter än övriga regionala kontor.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anser bl. a. att de samhällsekonomiska och regionalpolitiska motiven för att förlägga statlig verksamhet, även den som SIFU representerar, till primära centra utanför storstadsområdena alltjämt är giltiga. Även länsstyrelsen i Älvsborgs län hänvisar i sammanhanget till 1972 års företagsräkning, som också visar att närmare 30 % av de mindre och medelstora företagen inom tillverkningsindustrin är belägna i Älvsborgs län och i de angränsande länen. Motsvarande andel uppnås också i de A-regioner som ligger omkring två timmars bilresa från Borås, framhåller länsstyrelsen. Detta förhållande understryker enligt länsstyrelsens mening att SIFU i Borås torde få goda möjligheter att rekrytera fast och tillfällig personal samt att uppnå den attraktionsgrad som kursverksamhetens avnämare torde komma att kräva.

IFL framhåller, på grundval av egna erfarenheter, att kurser för mindre företag bör drivas i geografisk anslutning till företagen. Av detta skäl borde det enligt IFL vara relativt likgiltigt var i landet SIFU:s huvudkontor ligger. IFL anför vidare att motiven för verkets antagande att intäkterna av kursverksamheten skulle minska vid en lokalisering till Borås inte är tillräckligt klart redovisade. Kursverksamheten måste ju ändå bedrivas i anslutning till deltagarnas geografiska hemvist, framhåller IFL.

AMS avstår från att närmare gå in på verkets förslag beträffande lokaliseringen av SIFU men påpekar att styrelsen tidigare ställt sig positiv till en utlokalisering av SIFU:s verksamhet. SP tar inte ställning i själva lokaliseringsfrågan men konstaterar mot bakgrund av egna erfarenheter att vid en omlokalisering uppkommer merkostnader på grund av ökade kontakt-, rese-, tele- och transportkostnader. Vidare medför en uppdelning av SIFU:s verksamhet på Borås och Stockholm enligt SP:s bedömning med all säkerhet ett ökat anställningsbehov även vid oförändrad verksamhetsvolym.

Ett fåtal instanser har yttrat sig över förslaget att låta utreda frågan om ny organisationsform för SIFU.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län finner det svårt att på grundval av utredningsmaterialet ta ställning till frågan om SIFU bör ges en formellt sett fristående ställning eller alltjämt ingå i industriverket. Övervägande skäl tycks dock tala för att nuvarande ordning behålls. Industriförbundet, SHIO och SAF tillstyrker verkets förslag. Dessa organisationer framför samma uppfattning, nämligen att vissa fördelar sannolikt skulle vinnas genom att organisera SIFU som en självständig enhet i vars styrelse både statliga organ och näringslivets organisationer kunde vara representerade. Som har framgått tidigare föreslår Svensk industriförening bl. a. att industriverket bör undersöka möjligheterna att bilda ett självständigt utbildningsinstitut för SIFU:s elsektion.

6. SINFODK-utredningens förslag

6.1 Förslagen

SINFODK-utredningen (I 1975:04) tillkallades enligt regeringens be- myndigande den 26 juni 1975 för att utreda organisation av verksamheten inom området teknisk och vetenskaplig information och dokumentation. Med hänvisning till det då pågående propositionsarbetet i anslutning till företagareföreningsutredningens betänkande redovisade SINFODK-utredningen i skrivelse den 15 juni 1977 vissa förslag till åtgärder inom informations- och dokumentationsområdet som nära hängde samman med företagareföreningarnas verksamhet. Övriga förslag inom ramen för utredningsarbetet kommer utredningen att redovisa i sitt slutbetänkande, som beräknas bli framlagt före utgången av år 1977.

SINFODK-utredningen framhåller att den tekniska informationsservi- 8 Riksdagen 1977/78. I saml. Nr 40. Bilaga 1

cen kan ses som ett naturligt led i den företagsservice som befinner sig under utbyggnad i landet kring företagareföreningarna. Företagen kan sägas ha behov av att få rätt information i en användbar form men också att göras medvetna om det informationsutbud som existerar. Kraven är i princip desamma oavsett om frågorna rör avtal, skatter, miljö, säkerhet, juridik, marknadsföring eller teknik. När det gäller främst de mindre och medelstora företagen anser utredningen att det ofta är fråga om tekniska problem som behöver lösas inför produktförbättringar, maskinanskaffningar, produktionsutvidgning, tillfälliga produktionsstörningar m.m.

Den nödvändiga informationen finns, enligt utredningen, redan i betydande utsträckning att få tag på exempelvis i svenska och utländska forskningsrapporter och patenthandlingar, faktadatabaser och kataloger. Men för de mindre och medelstora företagen är det ofta svårt att tillgodosöra sig dessa erfarenheter utan att en mellanhand mellan informationskällorna och användarna tar fram informationsmaterialet ur just de fakta som företaget behöver ha tillgång till. Företagen vill om möjligt ha konkreta besked och slippa välja mellan olika alternativ. Framför allt söker företagsledaren, enligt utredningen, en opartisk, erfaren och kunnig samtalspartner, som han har förtroende för.

Utredningen framhåller att det är svårt att finna en effektiv lösning på denna informationsöverföring via en mellanhand. Överföringen påverkas av flera faktorer, bl.a. mottagarens behov och mottagarekapacitet, mellanhändernas erfarenhet och utbildning, vetskapen om och åtkomsten av erforderligt informationsmaterial. Det senare ställer också krav på att bibliotek och andra informationskällor fungerar i ett samverkande system. Endast erfarenheter från försöksverksamhet kan enligt utredningen skapa underlag för mer permanenta åtgärder.

Utredningen pekar vidare på att SINFODOK har tagit initiativ till det s.k. Kalmarprojektet. En kontaktman har anställts vid företagareföreningen i Kalmar län med uppgift att samla erfarenhet om hur en uppsökande kontakt- och informationsverksamhet skall bedrivas för att göra bästa nyttan i mindre och medelstora företag. Han skall också stegvis försöka precisera företagens behov av tekniköverföring. Målgrupp är bl.a. företagsledare och övriga chefer vid vissa verkstadsföretag med mellan 20 och 200 anställda. Projektet berör också utbildning av personalen vid företagareföreningen i Kalmar län.

Enligt utredningens uppfattning bör nu stat och kommun ta en ökad del av ansvaret för en systematisk och långsiktig informationsförmedling till mindre och medelstora företag. Det gäller att på olika sätt bl.a. göra redan känd teknik tillgänglig för företagen på ett effektivare sätt än nu. Många företag har enligt utredningen idag svårigheter att utnyttja informationstjänster på ett ändamålsenligt sätt. Det är också vanligt att företagen översköljs med information av obetydligt intresse. Den nyttiga informationen tenderar att drunkna i det stora utbudet.

Mot denna bakgrund och i anslutning till den förestående utbyggnaden av företagareföreningarna föreslår utredningen en utvidgad försöksverksamhet på informations- och dokumentationsområdet. Verksamheten bör pågå under den närmaste treårsperioden med början den 1 juli 1978.

Utredningen föreslår sålunda att vid ytterligare två företagareföreningar, förutom den i Kalmar län, påbörjas försök med teknisk informationsförmedling inom ramen för den ordinarie företagsserviceverksamheten. Arbetet skall enligt utredningen bl. a. bedrivas som en systematisk uppsökning av mindre och medelstora industriföretag i länet. För arbetet bör vid varje förening anställas en erfaren tekniker som har förutsättningar att vinna förtroende hos företagarna och har möjlighet att analysera företagens behov av teknisk information. Han bör vara så väl informerad på informations- och dokumentationsområdet att han snabbt kan lämna hänvisningar till goda muntliga och skriftliga informationskällor. För denna uppsökande tekniska informationsservice bör anvisas 320 000 kr. per år under försöksperioden.

Vidare föreslår utredningen att det till en företagareförening knyts en professionell informations- och dokumentationsexpert som kan få tillgång till modern teknisk utrustning. Han bör enligt utredningen biträda de i företagsservicen verksamma tjänstemännen vid föreningen. Utredningen föreslår att 230 000 kronor per år under försöksperioden anvisas för anställning av ifrågavarande expert.

Utredningen föreslår också att ett samarbete inleds mellan företagareföreningar och branschforskningsinstitut. Genom en medverkan från institutens sida kan enligt utredningen informationsgivningen till företagen i specialiserade tekniska frågor fördjupas och effektiviseras. Utredningen anser att 300 000 kr. per år bör anvisas för ifrågavarande ändamål.

Slutligen anför utredningen att i anslutning till försöksverksamheten bör viss utbildning i informations- och dokumentationsservice av berörd personal vid företagareföreningarna komma till stånd. Utbildningen skulle ta sikte på att visa vilka informationskällor som står till buds och vägen att snabbt få tillgång till materialet. Den skulle även ange lämpliga metoder för att analysera företagens informationsproblem och systematiskt söka information. För utbildningsinsatserna anser utredningen att högst 100 000 kr. per år bör anvisas.

Utredningen förordar att försöksverksamheten bör följas upp och utvärderas av en särskild styrgrupp med företrädare för bl. a. industriverket, SINFODK, STU och Industriförbundet/SHIO.

6.2 Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser delar utredningens grunduppfattning att åtgärder bör vidtas för att effektivisera och systematisera informationsspridningen till de mindre och medelstora företagen. Sålunda ansluter sig

patent- och registreringsverket, STU, SINFDOK, SHIO, Företagareföreningarnas förbund och TCO i stort till den föreslagna försöksverksamheten. Industriverket ställer sig tveksamt till försöksverksamheten vid företagareföreningarna. LO tar inte närmare ställning till utredningens olika förslag.

Patent- och registreringsverket understryker den viktiga roll som företagareföreningarna har när det gäller att förmedla teknisk information till företagen, särskilt de mindre och medelstora. Patentverket utnyttjar sedan några år tillbaka företagareföreningarna i verkets egna informationsaktiviteter. Verkets uppfattning är därför att utredningens förslag bör vara väl ägnat att främja en effektivare spridning av teknisk information till mindre och medelstora företag. Patentverket förordar därför ett skyndsamt genomförande av det av SINFDOK-utredningen föreslagna programmet och tillstyrker att de av utredningen angivna medlen ställs till förfogande för dess genomförande.

Slutligen anförs att verket numera bedriver en undervisningsverksamhet som i vissa delar bör väl motsvara det utbildningsbehov som den av utredningens förslag berörda personalen vid företagareföreningarna har.

De mindre företagens informationsbehov gäller inte bara teknisk/vetenskaplig information framhåller industriverket utan i minst lika hög grad frågor som rör exempelvis myndighetsföreskrifter, marknads- och behovsutveckling, utbildning, serviceutbud m.m. Verket instämmer i utredningens uppfattning att det bör finnas en mellanhand, en "översättare", mellan informationskällorna och användarna, de mindre företagen. Mellanhandens uppgift kan vara att bl.a. analysera företagets informationsbehov, att konkretisera/översätta detta och att översätta svaret till för företaget/företagaren användbar form.

När det gäller utredningens konkreta förslag ställer sig industriverket tveksamt till försöksverksamheten vid företagareföreningarna. Enligt verkets uppfattning rymmer försöksverksamheten i princip inte något nytt element, utan utgör en normal arbetsuppgift vid en företagareförening. Genom den utbildning på informationsområdet som verket planerar för föreningspersonalen, torde den befintliga personalen också bibringas erforderlig kunskap på informations- och dokumentationsområdet.

Verket framhåller vidare att informationssökning för att lösa tekniska problem i mindreföretagen normalt innebär att få tag i den eller de personer som vet något om hur man löser det aktuella problemet eller som kan skaffa den information/kunskap som erfordras. Mindreföretagen är m. a. o. mer betjänta av en direktkontakt med en specialist på det aktuella problemområdet, som också kan fungera som mellanhand/översättare, än att få ett antal referenser/artiklar, som i och för sig kan vara relevanta för problemet. Det är därför enligt verket tveksamt om den föreslagna försöksverksamheten med en professionell informations- och dokumentationsexpert uppfyller dessa krav.

Enligt verkets uppfattning bör föreningstjänstemännen, som ett led i det dagliga arbetet, vid behov kunna utnyttja befintliga resurser på informations- och dokumentationsområdet. I industriverkets program för effektiviserad information ingår ett avsnitt om teknikinformation till mindreföretagen som tar upp bl.a. en försöksverksamhet i samarbete med ingenjörsvetenskapsakademiens informationstjänst, temadagar/faktablad kring ny teknik m.m. Genom bl.a. dessa aktiviteter torde föreningstjänstemännen kunna knyta kontakt med specialister som kan svara för såväl sökning som "översättning" av information.

En försöksverksamhet med informations- och dokumentationsexpert kan dock enligt verket ha en kunskapshöjande effekt i föreningarna och stimulera till ett ökat utnyttjande av befintliga informations- och dokumentationsresurser. Industriverket förordar att experten fungerar som konsult åt flera föreningar.

Industriverket framhåller vidare att i programmet för teknikinformation till mindre och medelstora företag ingår som en del att bl.a. genom temadagar och faktablad föra ut vissa branschforskningsinstituts kompetens och möjligheter att bistå mindreföretagen. Den försöksverksamhet som utredningen föreslår skulle enligt verkets uppfattning möjliggöra ökade insatser från instituten för att stödja de mindre och medelstora företagens verksamhet.

Verket anser slutligen i likhet med utredningen att behov av viss utbildning och kontaktskapande aktiviteter på informationsområdet krävs för föreningsspersonalen, men att denna utbildning bör omfatta samtliga föreningar. Verket redovisar sina planer att under budgetåret 1977/78 genomföra en grundläggande utbildning på informationsområdet för de informationsansvariga vid varje företagareförening.

STU delar SINFDOK-utredningens uppfattning att en försöksverksamhet med förmedling av teknisk information till mindre och medelstora företag är motiverad. STU ställer sig positiv till den föreslagna samverkan i en särskild styrgrupp. Genom en sådan samverkan skapas förutsättningar för att informations- och dokumentationsverksamheten naturligt integreras med såväl företagareföreningarnas och branschforskningsinstitutens som STU:s serviceverksamhet.

Även SINFDOK ansluter sig i allt väsentligt till de av utredningen framförda förslagen. När det gäller förslaget om att knyta en informations- och dokumentationsexpert vid en företagareförening vill dock SINFDOK rekommendera att de närmare betingelserna – vilken region som är lämpligast, om experten bör vara verksam vid en eller flera föreningar m.m. – ytterligare utreds innan formerna för försöket fastställs.

Eftersom de i försöksverksamheten ingående projekten är fördelade på olika huvudmän, industriverket och STU, föreslår SINFDOK att ansvaret för hela programmet läggs på industriverket. SINFDOK förklarar sig också berett att medverka i den föreslagna styrgruppen för uppföljning och

utvärdering och att ställa erfarenheterna från SINFDOK-projektet till förfogande.

TCO framhåller att de förslag om en utvidgad försöksverksamhet som SINFDOK-utredningen lägger fram har den fördelen att verksamheten fortfarande bedrivs i begränsad form. Den bör ge erfarenheter som kan utnyttjas för att senare bedöma om verksamheten skall övergå i större skala. Försöksverksamheten bör enligt TCO inriktas på att ge information och motivation hos de som arbetar i små och medelstora företag att utnyttja den information som kan vara relevant i olika problemsituationer. Den bör inte ensidigt inrikta sig på företagsägaren/företagsledaren utan även vända sig till övriga i företaget.

TCO anför vidare att verksamheten förutom teknisk och kommersiell information bör innefatta även arbetsmarknadspolitisk information. Bris-tande kunskaper om arbetsmarknaden och dess parter är ofta en allvarlig svaghet hos de små företagen.

TCO tillstyrker sålunda att den föreslagna försöksverksamheten initieras om statsmakterna ställer nödvändiga resurser till förfogande. Det föreligger emellertid ett stort behov av att noggrant ange inriktningen av verksamheten innan den påbörjas. Den styrgrupp som föreslås bli tillsatt finns det därför ett stort behov av. Denna grupp bär även svara för en kontinuerlig uppföljning av verksamheten. I styrgruppen måste de fackliga organisationerna vara representerade.

LO delar utredningens grunduppfattning att det är angeläget att olika åtgärder vidtas i syfte att skapa ökad kännedom om redan befintlig teknik och uppnådda forskningsresultat bland mindre och medelstora företag och samtidigt förbättra dessa företags möjligheter att tillgodogöra sig denna kunskap. Samhället satsar stora medel på forskning och utveckling vilket är nödvändigt. Sannolikt skulle dock enligt LO:s uppfattning, betydligt större utvecklingseffekter kunna uppnås om detta följdes upp med mer effektiva åtgärder i syfte att sprida kännedom om forskningsresultat och tekniska framsteg framförallt bland de mindre och medelstora företagen.

LO tar dock inte närmare ställning till SINFDOK-utredningens olika förslag.

SHIO instämmer i allt väsentligt i utredningens förslag men framför vissa synpunkter som måste beaktas i sammanhanget.

Viss försiktighet bör sålunda enligt SHIO iakttas vid den föreslagna systematiska uppsökningen av mindre och medelstora företag i samband med försöken med teknisk informationsförmedling. Många företagare upplever att de översköljs av information och skrifter och har svårt att tillgodogöra sig innehållet. Utredningen konstaterar också att den nyttiga informationen kan drunkna i det stora utbudet. Risk finns också att en del företagare uppfattar den uppsökande verksamheten som opåkallad och påträngande, och därför inte tillgodogör sig denna enligt intentionerna framhåller SHIO.

SHIO understryker vidare vikten av att bransch- och intresseorganisationer utnyttjas vid informationsspridningen till de mindre företagen. Branschförbunden har enligt SHIO utomordentliga insikter i branschens speciella förhållanden, till skillnad mot företagareföreningarnas mera allmänna kunskaper om företagsamhetens regionala förutsättningar. De flesta branschorganisationer har en kontinuerlig skriftutgivning, framför allt genom branschtidningarna, och bedriver en omfattande kurs- och föredragsverksamhet samt allmän rådgivning.

Vad gäller branschforskningsinstitutet konstaterar SHIO att dessa huvudsakligen, åtminstone hittills, bedrivit en forskning som i enbart ringa grad kommit de mindre företagen till godo. Hos dessa företag finns därför en utbredd skepticism mot att ett ökat stöd för FoU-insatser till denna företagssektor skall kanaliseras över branschforskningsinstitutet. Minibidraget för medlemskap i vissa av de industristiftelser som bedriver kollektiv forskning är enligt SHIO också väl högt för att intressera mindreföretagen i allmänhet. SHIO anser därför att samhället bör rycka in och förbättra möjligheterna för mindreföretagen att tillgodogöra sig och bidra till den kollektiva forskningen. SINFODK-utredningens förslag på denna punkt hoppas SHIO skall vara ett led i den riktningen. SHIO finner det värdefullt att de föreslagna åtgärderna skall följas upp och utvärderas av en särskild styrgrupp.

Företagareföreningarnas förbund, slutligen, tillstyrker också den föreslagna försöksverksamheten men vill samtidigt understyrka att frågan om en mer permanent insats får övervägas först efter noggrann utvärdering.

7. Vissa internationella förhållanden

Småföretagens roll i olika länder varierar avsevärt. Ekonomiska, sociala och kulturella olikheter har medverkat till att företagsstrukturen fått skiftande utseende. Till en del torde också rent redovisningsmässiga skillnader uppkomma till följd av mycket varierande definitioner av småföretagsbegreppet.

Utvecklingstendenserna har visat en större samstämmighet. I samtliga industrialiserade länder har under det senaste decenniet skett en ökad koncentration mot större företagsenheter. De mindre och medelstora företagens sysselsättningsandel har vanligen minskat. En förskjutning av småföretagandet mellan näringsgrenar kan konstateras i flertalet länder.

Olikheter i tradition och annat har också lett till att samhällsinsatserna på småföretagsområdet tagit mycket varierande former. Påfallande är dock att man inriktar sig på frågor rörande de mindre och medelstora företagens kreditförsörjning och deras behov av utbildning, rådgivning och information. Gemensamt för ett flertal länder synes också vara att just under de senaste två till tre åren intresset markant ökats för denna kategori av företag.

7.1 Norge

Utvecklingen av beståndet av industriföretag i Norge har varit likartad med den svenska. Antalet företag gick mycket starkt tillbaka under andra hälften av 1960-talet. Mellan 1970 och 1975 har det endast skett en obetydlig minskning. Särskilt påtaglig har nedgången varit i antalet mycket små företagsenheter. Från 1965 till 1975 ökade den totala industrissysselsättningen från 369 000 till 391 000 anställda. Ökningen föll helt på företag med fler än 50 anställda och med tyngdpunkt på de större företagen. Härigenom kom de mindre och medelstora företagens sysselsättningsandel att minska från 63,5 % till 59,3 %. Den branschvisa fördelningen av små och medelstora företag visar på ett mycket starkt småföretagsinslag i livsmedels-, trävaru- och teko-industrierna. I dessa branscher har även utvecklingen mot större företagsenheter varit starkast. Inom vissa expansiva branscher, bl. a. den plastbearbetande industrin och elektroindustrin, har antalet små företag ökat. Den regionala utvecklingen har gått mot en med riksgenomsnittet likartad företagsstorleksstruktur i flertalet regioner.

En rad åtgärder har vidtagits från samhällets sida i syfte att underlätta verksamheten inom småföretagssektorn. Bland den kreditgivning som vänder sig mot de mindre företagen märks särskilt *Håndverks- og småindustrifondet* vilken har till uppgift att ställa garantier och lämna långsiktiga investeringskrediter i form av toppfinansiering till hantverks- och småindustriföretag. I fondens bestämmelser begränsas dess medverkan till företag med färre än 20 anställda. Utlåningsramen uppgick år 1977 till 30 miljoner norska kronor. Andra kreditformer som i betydande utsträckning vänder sig till de mindre och medelstora företagen utgör *Industrifondet* och *Industriens omstillingsfond* vilka båda syftar till att underlätta och främja omställningar och samgåenden inom industrin. Industrifonden har, förutom lånegarantigivning, möjligheter att förvärva aktier i företag. Inom ramen för den regionalpolitiska verksamheten är *Distriktenes utbyggingsfond* verksamt med bl. a. långivning i sysselsättningsfrämjande syfte. För främjande av teknisk forskning och utveckling kan stöd utgå från *Utvælingsfondet*, vilken lämnar lån för riskbetonade eller i förhållande till företagets storlek, särskilt betydande investeringar med ett tekniskt eller marknadsmässigt nyhetsvärde. Såväl bottenlån som lån på hög risknivå kan lämnas av den i juni 1977 ombildade *Norske Industribank*. För flertalet av de nämnda kreditinstituten gäller att de tillkommit under 1960- och 1970-talet.

I en i augusti i år framlagd stortingsmelding föreslår den norska regeringen en utbyggnad av kreditgivningen via *Håndverks- og småindustrifondet*, *Industribanken* och *Distriktenes utbyggingsfond*. För år 1978 föreslås en ökning av den förstnämnda fonden till 55 miljoner norska kronor och en höjd gräns för enskilda länebelopp från 300 000 till 500 000 norska kronor. Storleksgränsen för företag som kan komma i fråga för lån föreslås

höjd från 20 till 50 anställda. En utredning om sammanslagning av Industribanken och en ökad regionalisering av Industribankens verksamhet aviseras.

Företagsserviceverksamhet bedrivs i första hand vid Distriktenes utbyggingsfond. Genom *Statens teknologiske institut* har bland andra de mindre och medelstora företagen beretts tillgång till såväl särskilda utbildningsmöjligheter som rådgivningstjänster. Kursverksamheten är starkt yrkesinriktad och täcker ett stort spektrum av branscher och funktionsområden. En betydande decentralisering av verksamheten har skett. I regeringens stortingsmeld konstateras att det särskilda stödet till företagsservice i dag är begränsat. En utbyggnad av den statliga industriella rådgivnings-, kontaktförmedlings- och informationsverksamheten föreslås därför. Under 1978 föreslås fem särskilda kontor för detta ändamål upprättas med sikte på en landsomfattande verksamhet år 1982. Det administrativa ansvaret för denna verksamhet läggs på Statens teknologiske institut. Institutets utbildningsverksamhet avses också byggas ut, bl. a. genom särskilda företagsutvecklande kurser.

Endast en mindre del av samhällets insatser på forsknings- och utvecklingsområdet kommer de mindre och medelstora företagen till del. Av den verksamhet som bedrivs vid *Norges teknisk-naturvetenskaplige forskningsråd* avser ca fem procent företag med färre än 100 anställda. *Utvecklingsfondet* avdelade år 1975 ca en femtedel av sina resurser till mindre och medelstora företag. I regeringens stortingsmeld föreslås ökade informationsinsatser, via bl. a. NTNF, riktade mot små företag liksom ökade satsningar på småföretag via Fondet för fremme av bransjeforskning, *Bransjeforskningsfondet*. Även behovet av ett ökat hänsynstagande till de mindre företagens roll i den statliga teknikupphandlingen framhålls. Staten avser att lägga ökad vikt vid att mindre företag blir underleverantörer vid offentliga upphandlingar.

7.2 Danmark

De mindre företagen inom industrisektorn i Danmark ökade mellan 1965 och 1972 sin andel av såväl företagsbeståndet som sysselsättning. Sistnämnda år svarade, bland arbetsställen med fler än fem anställda, denna kategori för ca 75 % av de 6 800 arbetsställena och 24 % av de 408 000 anställda. De medelstora verksamhetsställena svarade såväl år 1965 som 1972 för ca 20 % av företagsbeståndet och 30 % av sysselsättningen.

Inom detaljhandeln har ägt rum en motsatt utveckling. Under 1960-talet minskade antalet försäljningsställen med ca 9 % till 56 000. I första hand skaffade detta de minsta (0-4 anställda) försäljningsställen vilkas antal minskade med 17 % till 45 000. Sysselsättningen, som totalt sett ökade något, minskade för denna företagskategori från 113 000 till 99 000 anställda.

Hantverks- och småindustrisektorn (0–19 anställda) har sedan 1968 minskat något i fråga om antalet företag men tillvuxit sysselsättningsmässigt. Reparationsföretagen har ökat såväl antals- som sysselsättningsmässigt medan byggnadssektorn har stagnerat i båda avseendena. Nyregistreringarna av industriföretag har under senare år uppgått till årligen ca 4 600 eller motsvarande ca 11 % av företagsbeståndet i denna sektor.

Speciella samhällsinsatser riktade till de mindre och medelstora företagen finns i första hand på kreditförsörjningsområdet. Den direkta kreditgivningen kanaliseras främst genom *Direktoratet för Egnsutveckling* (direktoratet för regional utveckling). Lån till hantverk och mindre industri för utbyggnad och rationalisering kan utgå med normalt högst 350 000 danska kronor i varje enskilt fall. Beloppsramen är f. n. 40 milj. kr. per år. För lån till hantverks- och småindustriföretag kan också utgå *statliga garantier för rörelsekapital*. Syftet är att möjliggöra i förhållande till företagets storlek betydande omställningar till nya produkter och marknader. Låneramen är f. n. 200 milj. kr. och högsta lånebelopp 250 000 kr. Garantier lämnas endast till företag med högst 75 anställda. Indirekt medverkar samhället till att kreditgivningen till mindre företag främjas genom garantier till finansieringsinstitut som riktar sig till denna företagskategori. Den totala garantiramen för detta ändamål uppgår till 60 milj. kr. Bland samhällets insatser på kreditgivningsområdet finns även sådana som riktas till industri- och hantverkssektorn i sin helhet eller geografiskt avgränsade delar av denna. Denna kreditgivning torde i betydande utsträckning komma också de mindre företagen till del. Här kan bl. a. nämnas statliga garantier för lån upptagna för omställning till nya marknadsförhållanden eller för att möjliggöra igångsättning, utveckling eller rationalisering av samhällsnyttig produktion. Inom ramen för det regionalpolitiska stödet (Egnsudvikling) utgår lån, bidrag och garantier. Staten bidrar också med kapitaltillskott till verksamheten vid *Finansieringsinstituttet for Industri og Håndverk A/S*. Institutet lämnar lån till exporterande och importkonkurrerande verksamheter vid bl. a. nyetableringar, expansions- och produktionsomställningar. Kreditgivning speciellt inriktad mot teknisk utveckling kanaliseras genom Fondet till fremme af teknisk og industriel udvikling. Fonden kan medverka vid finansieringen av utvecklingsprojekt endast i de inledande skedena. Fonden har möjlighet att lämna lån med villkorlig återbetalningsskyldighet och kan även teckna aktier. Budgetåret 1976/77 disponerade fonden 90 milj. kr.

Utöver den rådgivnings- och informationsverksamhet som bedrivs i anslutning till den speciellt småföretagsinriktade kreditgivningsverksamheten lämnar samhället särskilt stöd till arbetsmarknads- och branschorganisationernas tekniska service- och konsulentverksamhet. Budgetåret 1976/77 uppgick beviljningsramen för dessa ändamål till 20,2 milj. kr. Särskilda bidrag för tekniskt inriktad serviceverksamhet och vidareutbildning utgår även via *Teknologirådet* till i första hand ett 20-tal godkända

tekniska serviceinstitut. Budgetåret 1976/77 anslogs totalt 164 miljoner för finansieringen av denna verksamhet. Huvuddelen – ca 80 % – avsåg aktiviteter hos serviceinstituten medan återstoden utgick till enskilda projekt. Betydande insatser har härvid avsett service- och utbildningsverksamhet riktad mot mindre företag.

7.3 Finland

Antalet omsättningsskatteskyldiga företag i Finland uppgick år 1974 till ca 59 000. Huvuddelen av dessa var småföretag. Företagen med färre än 200 anställda svarade för 40 % av sysselsättningen i näringslivet. Inom industrin sysselsatte denna företagskategori 29,6 % av de anställda. Särskilt stort inslag av mindre och medelstora företag fanns inom varuhandeln – 58,4 %. Antalet små industriföretag (med färre än 50 anställda) har hittills under 1970-talet minskat något.

Samhällets insatser för att underlätta småföretagens kreditförsörjning sker i flera former. Endast ett fåtal av dessa riktas direkt till de mindre och medelstora företagen. Särskilda s. k. *räntestöds krediter* har kunnat utgå till små företag sedan år 1969. Stödet vänder sig speciellt till små företag som är verksamma inom de s. k. utvecklingsområdena. Räntestöds kredit kan avse högst 50 % av investeringar som medför väsentlig ökning av företagets produktionskapacitet. Räntestödet utgår med högst 80 % av räntan på lånet under de två första åren, efter det projektet fullföljs, och med 40 % under de två därpå följande åren. Under år 1975 beviljades 167 sådana krediter till ett totalt lånebelopp om 25 miljoner mark. Långivning med speciell inriktning mot de små industriföretagen sker även via *statens investeringsfond*. Utlåningen år 1976 till småindustrin uppgick till 15,2 miljoner mark. Den utgjorde emellertid endast en mycket liten del av fondens totala utlåning (656,4 miljoner mark). Statliga garantier, *industrigarantier*, kan lämnas åt industriföretag och vissa andra typer av företag med en omsättning om högst 50 miljoner mark för investeringar i anläggningstillgångar eller för ökning av rörelsekapitalet. Totalt beviljades under år 1976 vidare lån till ett sammanlagt belopp om 30,6 miljoner mark. Ca 20 % av garantierna avsåg lån för rörelsekapitaltillskott.

Vid sidan av den direkt småföretagsinriktade kreditgivningen kan lån lämnas till småföretag inom ramen för den regionalpolitiska stödverksamheten. *Utvecklingsfonden* kan lämna krediter till och även teckna aktier i företag belägna i utvecklingsområdena. Till företag i utvecklingsområdena kan utgå särskilda investerings-, start- och utbildningsbidrag. Investeringsbidragen beviljas för anskaffande av anläggningstillgångar. Startbidraget beviljas på grundval av de löner och lagstadgade sociala avgifter som föranleds av att ett företag påbörjar eller utvidgar produktion. Utbildningsbidragets syfte är att kompensera företagen för utbildningskostnader i samband med att verksamhet påbörjas eller utvidgas. Andelen bidrag som

beviljats mindre och medelstora industriföretag uppgick under tiden september 1975 – juni 1977 till ca 73 %. Totalt utgick under perioden till denna företagskategori ca 160 miljoner mark i sådana bidrag.

Samhällets småföretagsinriktade företagsservice hanteras huvudsakligen genom handels- och industriministeriets s. k. industridistriktsorganisation. För närvarande finns elva sådana distrikt med ca 75 anställda. *Rådgivnings- och informationsverksamheten* är i hög grad kopplad till det finansiella området. I övrigt berör verksamheten här såväl företagsekonomiska och administrativa som tekniska frågor. En betydande *utbildningsverksamhet* sker också inom de olika distrikten. Utbildningen vänder sig främst till företagsledarna och nyckelpersoner i företagen. I verksamheten utnyttjas i första hand externa konsulter. Staten subventionerar kurserna till ca 50 %. Under år 1976 deltog totalt ca 2 000 personer i dessa kurser. Det kan slutligen nämnas att huvuddelen av den småföretagsinriktade *kreditgivningen* handläggs vid dessa distriktsorganisationer.

7.4 Storbritannien

Småföretagen sysselsatte i Storbritannien vid 1960-talets mitt en tredjedel av de anställda i näringslivet. Inslaget av småföretag varierar betydligt mellan näringsgrenar. I den tillverkande industrin svarade de mindre och medelstora företagen för 20 % av sysselsättning och produktion medan inom t. ex. hotell- och restaurangbranschen verksamheten i de små företagen utgjorde inemot tre fjärdedelar av den totala verksamheten. Antalet sysselsatta i småföretagssektorn uppgick till ca 4,4 miljoner anställda.

Småföretagens andel av såväl sysselsättning som produktionsvärde inom industrisektorn har fallit under en rad år. En liknande utveckling har under 1960-talet ägt rum inom handelssektorn och byggnadsindustrin. Ett ökat inslag av småföretag har noterats inom samfärdselsektorn och delar av tjänstesektorn.

Industrial and Commercial Finance Corporation (ICFC) är en av de största långivarna till små företag vad gäller krediter och kapital på såväl låg som hög risknivå. Bolaget ägs gemensamt av brittiska centralbanken och olika privata banker. Vid 1970-talets början uppgick den årliga utlåningen till totalt 152 miljoner pund. ICFC tecknar också i betydande utsträckning aktier i mindre och medelstora företag. Genom i första hand sitt dotterbolag *Estate Duties Investment Trust (EDIT)* kan ICFC förse företag med kapital i syfte att underlätta generationsskiften och erläggandet av arvsskatt. Finansiellt stöd till teknisk utveckling i mindre och medelstora företag kan utgå från *National Research Development Corporation (NRDC)* och *Technical Development Capital Ltd. (TDC)*. Sistnämnda bolag är dotterbolag till ICFC. Återbetalningen sker med hänsyn till försäljningsframgång. NRDC kan även teckna aktier i bolag. Investeringar finansierade via TDC avser finansieringen efter prototypstadiet.

Kapitaltillskottet kan ta samma former som vad gäller NRDC:s kreditgivning.

Finansiellt stöd i samband med omställningen av mindre och medelstora företag inom speciella branscher kan utgå för anlitan­de av konsulter. Stödet utgår i form av bidrag med 50 % för konsultkostnader. Vidare kan särskilda bidrag utgå – med högst 5 000 pund – för undersökningar av samverkansmöjligheter mellan företag. Bidraget avser 50 % av utredningskostnaderna och lämnas endast om minst fyra företag berörs.

Rådgivnings- och informationsinsatserna är betydande. Ansvaret för verksamheten åvilar främst enheten för småföretagsfrågor inom det brittiska industridepartementet. Främst bör här nämnas de särskilda informationscentra – *Small Firms Information Centres* – vilka sedan 1972 är verksamma på ett tiotal orter. Informationsgivningen avser vägledning i utbudet av företagsservice vid offentliga och privata institutioner. Rådgivningsverksamheten har i första hand kommit att inriktas på allmänna företagsledarfrågor och vägledning i lagstiftning och offentliga regleringar.

En annan typ av rådgivningsverksamhet utgör den år 1976 tillkomna s. k. *Small Firms Counselling Service* ("Småföretagens rådgivningstjänst"), SFCs. I verksamheten har engagerats f. d. företagsledare att delta i diskussioner med mindre och medelstora företag om uppkommande problem. Rådgivningstjänsten är avsedd som ett komplement till de nämnda informationscentra och arbetar f. n. på ett 10-tal orter.

I mitten av innevarande år har aviserats uppbyggnad av ytterligare en rådgivningsverksamhet, syftande till att hjälpa i första hand medelstora företag inom verkstadsindustrin att ta i anspråk ny teknologi och nya administrativa styrmedel. Verksamheten avses, i likhet med SFCs, bygga på en förmedling av erfarenheterna hos, i detta fall, en grupp verkstads-tekniska experter. Man avser att nå ca 700 företag med denna service inom loppet av de närmaste två åren.

7.5 Västtyskland

Antalet företag minskade i Västtyskland under 1960-talet med ca 200 000 enheter eller 10 %. Trots starka koncentrationstendenser inom vissa branscher uppvisar dock företagsstrukturen fortfarande en övervägande andel små företag. Sålunda räknar man med att 95 % av de omkring 1,9 miljoner företagen (förutom lantbruk och skogsbruk) fortfarande är att hänföra till gruppen "Mittelstand".

Någon entydig definition på vilka företag som bör ingå i kategorin "Mittelstand" finns inte. I allmänhet hänföres till denna grupp företag inom hantverk, industri, handel, hotell- och restaurangbranscherna samt transportväsendet där ägaren själv arbetar och bär det ekonomiska ansvaret.

Inom denna kategori sysselsätts två tredjedelar av alla arbetstagare och

härifrån härrör omkring 60 % av den totala omsättningen. Denna höga andel mindre och medelstora företag har under den senaste femårsperioden förblivit tämligen konstant, även om undantag måste göras för vissa branscher, där koncentrationstendensen varit utpräglad, t. ex. byggnadsbranschen och transportväsendet. Avgången av småföretag inom industri och hantverk har i stor utsträckning kompenseras av ett motsvarande nytillskott inom serviceområdet.

Det statliga finansiella stödet till småföretagen utgår i tre former, nämligen som direkta bidrag via statsbudgeten, långfristiga lån med låg ränta från ERP-fonden (Europe Recovery Program) och genom statliga borgensförbindelser. Bidragsformerna fördelar sig i huvudsak enligt följande.

Via *statsbudgeten* har under åren 1970–1975 nära 750 miljoner DM utgått i stöd till små och medelstora företag. Bidrag lämnas bl. a. för utbildningsändamål, för etablering av nya företag inom nya bostadsområden eller regionalt svaga områden, för informations- och rådgivningsaktiviteter samt för underlättande av samarbete mellan företag. Dessa medel har under den senaste femårsperioden mer än tredubblats. År 1975 avsattes sammanlagt ca 200 miljoner DM, varav 70 miljoner DM var avsett för teknisk forskning och utveckling.

Av statsmedel har under den senaste femårsperioden vidare avsatts medel för en rad skilda ändamål som alla kan sägas gynna även de mindre och medelstora företagens utveckling. Det rör sig om bidrag till tyska företags deltagande i mässor och utställningar i utlandet, samt för information och reklam i utlandet.

Via den administrerande myndigheten för krediter från *ERP-fonden*, "Kreditanstalt für Wiederaufbau", utbetalas lån enligt två program som speciellt är anpassade för de mindre och medelstora företagen. ERP-fonden har även ett särskilt program för regionalt stöd till ekonomiskt svaga regioner i Förbundsrepubliken. Även härifrån kan de mindre företagen erhålla bidrag och krediter. Lån utgår till hälften av den planerade investeringen. Till mindre och medelstora företag lämnade ERP-fonden år 1975 drygt 10 000 lån på sammanlagt 683 miljoner DM. Dessa krediter användes för investeringar om totalt 2,7 miljarder DM.

Som ett ytterligare stöd till de mindre företagen har staten under den senaste femårsperioden trätt in med *borgensförbindelser* för nyetableringar motsvarande en total lånesumma om 1,3 miljarder DM.

Genom åren har skilda lagstiftningsåtgärder vidtagits för att stärka de mindre företagens konkurrenskraft. Bland annat ändrades den s. k. rörelseidkarskatten 1975, så att högre avdrag beviljades vid beräkning av vinstskatten. Ett större antal småföretag (ca 800 000 jämfört med tidigare 240 000) blev därmed helt befriade från vinstskatten.

Nya riktlinjer har också införts i fråga om *den offentliga upphandlingen*. Dessa avses fortsättningsvis innehålla särskilda regler för hur även de mindre och medelstora företagen skall inkluderas i all anbudsgivning.

För rådgivnings-, informations- och kontaktförmedlingsverksamhet avsattes år 1975 38 miljoner DM. Merparten av detta – ca 60 % – avser rådgivning. Verksamheten sker såväl vid olika statliga organ som i form av stöd till enskilda branschorganisationer.

För utbildningsinsatser riktade till företagsledare och anställda i mindre och medelstora företag anslags år 1975 ca 16 miljoner DM.

7.6 Frankrike

Företag med färre än 200 anställda sysselsatte år 1973 ca 28 % av de anställda i den franska tillverkningsindustrin. Deras andel av den totala omsättningen uppgick till 22 %. Antalet företag med fler än fem anställda uppgick till ca 42 000, varav 91 % utgjordes av mindre och medelstora företag. Inom den träbearbetande industrin, den grafiska industrin samt bland beklädnadsföretagen dominerade de mindre och medelstora företagen.

Samhällets insatser på småföretagsområdet har fram till de två senaste åren varit mycket begränsade. Under åren 1976 och 1977 har olika småföretagsinriktade åtgärder vidtagits såväl på kreditförsörjningsområdet som i fråga om företagsservice, offentlig upphandling m. m.

Genom särskilda, huvudsakligen privata, regionala utvecklingsbolag – *Sociétés de Développement Régional* – kanaliseras statligt finansiellt stöd till nyetablering av företag och expansion av befintliga företag. Det statliga stödet uppgår till 50 % av bolagens deltagande i nyetablerade företag och 25 % av deltagandet vid expansionsinvesteringar. Under det första verksamhetsåret har ca 70 miljoner francs utgått till dessa ändamål. Särskild kreditgivning riktad till mindre och medelstora företag har också möjliggjorts genom de specialdestinerade medel som via *statlig obligationsupplåning* ställts till dessa företags förfogande. Under det senaste året har totalt 5,5 miljarder francs upplånats. Finansiellt bidrag vid nyetableringar har sedan mitten av 1977 utgått från speciella regionala organ. Bidragen avser anskaffande av anläggningstillgångar och utgår med hänsyn till den förväntade sysselsättningseffektens storlek. I en särskild försöksverksamhet inom ett departement har vidare introducerats ett system med villkorliga lån för marknadsföring av nya produkter. Specialdestinerade krediter till mindre och medelstora företags export lämnas genom *UFINEX*, vilket institut genom statliga garantier beretts möjlighet att inrikta viss del av sin kreditgivning till de mindre och medelstora exportföretagen. Sedan år 1970 utgår också särskilt stöd vid samverkan mellan företag på viss ort eller inom viss region.

På företagsserviceområdet har likaledes under de senaste åren tillkommit en rad former för stöd till mindre och medelstora företag. Här skall nämnas några. Med hjälp av statligt stöd har ett antal speciella tjänster för rådgivning i samband med bl. a. nyetablering inrättats vid vissa s. k.

handelskamrar – Chambres de Commerce et d'Industrie. Handelskamrarna drivs i enskild regi. En betydande rådgivningsverksamhet har även byggts ut för att tillgodose de mindre företagens behov av *rådgivning m. m. vid exportförsäljning*. Företagen kan här också erbjudas översiktliga analyser av sina potentiella exportmöjligheter och särskilt bistånd vid de utländska handelskamrarna. En särskild kommission har under år 1976 tillsatts i *underleverantörsfrågor*. Kommissionen arbetar såväl med rådgivning som med probleminventeringar och utredande verksamhet.

Utbildningsverksamhet med inriktning på mindre och medelstora företag bedrivs på flera områden. Även dessa program har påbörjats först under senare år eller är under introduktion. Kurser i företagsbildningsfrågor har under ett år bedrivits vid Chambres de Commerce et d'Industrie. Under hösten 1977 påbörjas en mer omfattande verksamhet av liknande slag vid vissa tekniska gymnasier.

Informationsverksamhet riktad till mindre och medelstora företag finns bl. a. för underleverantörsfrågor, i allmänna företagsledarfrågor – "Dossiers PMI", en särskild regelbunden publikation i småföretagsfrågor – och vad avser olika arbetsmarknadspolitiska, regionalpolitiska, skattemässiga och andra samhällsåtgärder som kan ha betydelse för verksamheten vid de mindre och medelstora företagen.

Slutligen kan nämnas att *den offentliga upphandlingen* i ökad utsträckning medvetet inriktats på mindre och medelstora företag. Speciella mål har uppsatts vad avser denna företagskategoris andel av upphandlingen. Särskilda åtgärder har också vidtagits för att korta ner betalningstiderna vid mindre företags leveranser till staten.

7.7 Nederländerna

Det totala företagsbeståndet har mellan 1965 och 1975 minskat från 275 000 till 230 000 enheter. De mindre företagens¹⁾ andel av sysselsättningen i det nederländska näringslivet har minskat från 23 % år 1963 till 21 % år 1976. Förändringen i det absoluta antalet sysselsatta i mindre företag har varit obetydligt under denna period. Antalet mindre företag har minskat inom samtliga näringsgrenar utom hotell- och restaurangnäringen.

De mindre och medelstora företagen har endast i begränsad omfattning blivit föremål för särskilda samhällsinsatser. Övergripande program för stöd till småföretagen saknas. Däremot har vidtagits andra åtgärder som i varierande mån även kommer småföretagen till godo.

Direkt småföretagsinriktat kreditstöd lämnas genom den nederländska banken för den mindre industrin och handeln (Nederlandse Middenstandsbank) i samråd med ekonomiministeriets avdelning för handel, hantverk och tjänster. För expanderande företag har lämnats finansiellt stöd av flera

¹⁾ Avser vanliga företag med högst 50 anställda för vissa näringsområden, dock högst 20 anställda.

slag, bl. a. investeringskrediter på hög risknivå, lån för övertagande av eller samgående med andra företag samt lån för finansiering av samverkansprojekt. I vissa fall kan statliga garantier lämnas för lån upptagna i bank.

NEHEM (Stickting Nederlandse Herstructurerings Maatschappij) bildades år 1972. Dess huvudsakliga uppgift är att för industribranscher med strukturproblem genomföra undersökningar, utarbeta omstruktureringsplaner samt bistå och övervaka genomförandet av dessa planer. Inom vissa branscher kan NEHEM finansiellt bistå enskilda företag som har allvarliga strukturproblem.

Stöd till enskilda företag med akuta problem administreras huvudsakligen av Bureau Bijzondere Bedrijfsproblemen (B.B.B.) vid ekonomiministeriet. Via byrån kan utgå en bred skala av stöd, såväl lån som bidrag. De flesta företag som sökt stöd genom B.B.B. har varit småföretag med mindre än 100 anställda.

Det finns tre statsunderstödda regionala utvecklingsorgan – NV Noordlijke Ontwikkelingsmaatschappij (N.O.M.), Limbursche Instituut voor Ontwikkeling en Financiering (L.I.O.F.) samt den nyetablerade N.V. Overijsselse Ontwikkelingsmaatschappij. En betydande del av verksamheten vid dessa organ inriktas på mindre och medelstora företag. Till utvecklingsorganens förfogande står bl. a. vissa kreditgivningsmöjligheter. En omfattande rådgivnings- och informationsverksamhet bedrivs också.

Förutom den företagservice som förmedlas till bl. a. mindre och medelstora företag genom NEHEM bedrivs vid De Raad voor het Midden – en Kleinbedrijf en verksamhet med rådgivning riktad till de mindre företagen.

7.8 USA

Småföretagssektorn¹⁾ svarar i USA för 97 % av företagen, ca 50 % av sysselsättningen och ca 40 % av näringslivets omsättning.

Antalet småföretagsenheter har ökat betydligt under 1970-talets början. Småföretagens andel av sysselsättningen har i stort legat oförändrad mellan år 1970 och 1975.

Samhällets insatser på småföretagsområdet kanaliseras i första hand genom den i början av 1950-talet tillskapade *Small Business Administration*, SBA. Denna organisation är i första hand en finansiell institution med möjlighet att förse mindre och medelstora företag med såväl långfristiga krediter som aktiekapitaltillskott. SBA medverkar vidare till att den offentliga upphandlingen i viss omfattning styrs mot de mindre företagen. Slutligen riktar organisationen ett betydande utbud av rådgivnings- och informationsservice till den mindre företagsverksamheten. Verksamheten

¹⁾ Småföretagsbegreppet ges i den amerikanska administrationen ingen storleksmässig definition.

bedrivs huvudsakligen genom ett drygt 10-tal lokala kontor med sammanlagt 4 200 anställda. Den under år 1977 antagna budgeten uppgick till 2,96 miljarder dollar och organisationen är auktoriserad att garantera privata lån till småföretag om totalt 7 miljarder dollar.

SBA:s kreditgivning till företag enligt s. k. individuella låneprogram (Regular Business Loans) uppgick år 1975 till 1 600 miljoner dollar. Lånen avsåg såväl expansionsinvesteringar i anläggningar och utrustning som tillskott av rörelsekapital och krediter vid omställning av företags verksamhet. Av det totala antalet beviljade lån – ca 22 000 – avsåg 25 % lån till lokala, privata utvecklingsbolag etablerade för att ekonomiskt främja tillväxten av handel och industri inom lokalt avgränsade områden. Under år 1975 utgick 358 sådana lån om totalt 81 miljoner dollar. Sedan programets tillkomst år 1958 beräknas ca 260 000 sysselsättningstillfällen ha skapats eller räddats. Via delstatliga utvecklingsbolag görs vissa ytterligare liknande insatser med något mer förmånliga lånevillkor. Särskilda lånemöjligheter finns vidare för vissa typer av samverkansprojekt mellan småföretag. Speciella låneformer har också tillkommit för att förse mindre företag med krediter för investeringar eller omställningar till följd av samhällets reglering, bl. a. på arbetsmiljöområdet, konsumentskyddsområdet och vid uppförandet av militära anläggningar.

SBA auktoriserar och delvis finansierar vidare särskilda investeringsbolag – *Small Business Investment Companies* (SBIC) – genom vilka enskilda skall kunna kanalisera riskkapital till mindre företag. Särskilt förmånliga beskattningsregler har givit ett incitament till medverkan i dessa bolag. Vid slutet av år 1975 fanns 262 verksamma bolag med ett totalt kapital om ca 390 miljoner dollar. SBA har vidare möjlighet att i vissa fall lämna garantier till factoringbolag för täckning av upp till 90 % av förluster uppkomna till följd av utebliven betalning från mindre företag.

Den federala regeringen upphandlar varje år varor och tjänster för flera miljarder dollar. SBA bevakar att en skälig del av dessa kontrakt går till småföretag. Förutom direkta kontrakt förekommer ett omfattande system för att tillförsäkra småindustrin tillfällen till underleveranser genom överenskommelser med de hundra största entreprenadföretagen i USA. I de fall ett litet företags förmåga att uppfylla ett kontraktsförhållande ifrågasättes av en federal upphandlare kan SBA efter granskning av företagets resurser utfärda ett s. k. kompetensbevis, vilket garanterar företaget förmåga att motsvara ifrågasatt krav.

Rådgivnings-, informations- och utbildningsverksamheten är i huvudsak inriktad på de företagsledande funktionerna i företaget. Av särskilt intresse är att notera de s. k. SCORE/ACE (Service Corps of Retired Executives resp. Active Corps of Executives). Detta är en frivilligkår av pensionerade och aktiva professionella företagsledare med goda meriter som via SBA tillhandahåller sitt kunnande och kan "rycka ut" för att bistå ett litet företag som har problem. Sedan begynnelsen 1964 har inemot 300 000

sådana uppdrag genomförts. Det totala antalet personer i denna verksamhet uppgår idag till 5 800.

7.9 Kanada

Med småföretag avses i Kanada vanligen företag med färre än 100 anställda vad avser industrin och färre än 50 anställda vad gäller övriga näringsgrenar.

År 1973 hade 88 % av samtliga företag i näringslivet färre än 100 anställda. Antalet anställda i småföretagen uppgick till ca 1.9 miljoner personer, vilket utgjorde ca 33 % av den totala sysselsättningen.

Särskilda former för samhälleligt stöd till småföretagen har funnits sedan länge. De direkta och indirekta samhällsinsatserna beräknas till idag mellan 500 och 1 000 miljoner dollar per år. Huvudansvaret för samhällets stöd till småföretagen åvilar en särskild minister bunden till industri- och handelsdepartementet.

En rad finansiella stödformer finns. År 1944 startades *Industriella utvecklingsbanken* (IDB) med sin verksamhet riktad i första hand till småföretagen. Denna ersattes år 1975 av *Federala företagsutvecklingsbanken* (FBDB). I samband härmed expanderades utbildningen till småföretag och regionala kontor öppnades. FBDB kan numera även teckna aktier i småföretag. Sedan 1944 har totalt 3 500 miljoner dollar lånats ut till småföretag via IDB och FBDB. Vid mitten av år 1977 hade FBDB lån utestående hos ca 32 000 småföretag.

Statliga lånegarantier kan även lämnas för finansiering vid företagsetablering eller expansion i småföretag. Under år 1976 ställdes garantier till ett belopp om totalt ca 80 miljoner dollar. De individuella garantibeloppens maximala storlek höjdes i mitten av år 1977 till 75 000 dollar.

Det kan vidare nämnas att företag med beskattningsbara inkomster understigande 150 000 dollar per år genom sänkt beskattning stimuleras att låta vinsten stanna kvar i företaget.

För ekonomiskt utsatta regioner finns särskilda program för industriell expansion via *Department for Regional Economic Expansion*. Genom det nyligen införda s. k. *företagsutvecklingsprogrammet* har små företag be-
retts särskilda möjligheter att finansiera produktutveckling och marknadsföring av nya produkter.

Samhällets småföretagsinriktade företagsserviceverksamhet kanaliseras i första hand genom FBDB. Ett särskilt rådgivningsprogram administreras av banken. Särskilda former finns även för att underlätta småföretagens möjligheter att få tillgång till den yrkesutbildade arbetskraft som erfordras. Detta sker via speciella arbetsmarknadscentra (Canada Manpower Centres). Genom denna kan också särskild personalutbildning arrangeras.

7.10 Japan

Småföretagens sysselsättningsandel har i Japan legat på ca 80 % ända sedan början på 1960-talet. Minskningen har sedan dess varit mindre än 2 procentenheter.

Inom tillverkningsindustrin har de små företagsenheternas sysselsättningsandel sedan år 1963 legat oförändrad på ca 70 %. Denna i jämförelse med de västeuropeiska länderna mycket höga andel torde delvis kunna förklaras av den för små företagsenheter särskilt gynnsamma företagsbeskattningen. Inom byggnadsindustrin svarar de mindre och medelstora företagen för ca 90 % av sysselsättningen. Småföretagens andel av sysselsättningen inom varuhandeln har under det senaste decenniet minskat något och uppgick år 1972 till 85 %. De mindre företagen minskade sin sysselsättningsandel inom servicenäringen från 80 % till 70 % under samma period.

Samhällets insatser till stöd för småföretagen administreras av handels- och industridepartementet (MITI, Ministry of International Trade and Industry) samt av ett till regeringen knutet råd för småföretagsfrågor (Medium and Small Enterprise Policy Deliberation Council).

Samhällets direkta insatser på kreditförsörjningsområdet förmedlas dels genom bottenlånggivningsinstitut, dels i form av funktionell specialdestinerad kreditgivning. Sistnämnda långgivning avser en rad ändamål såsom stöd till utbildning av företagsledare, lån vid samverkansprojekt och stöd till modernisering av produktionsapparaten. Härutöver finns en statlig leasingverksamhet med huvudsaklig inriktning på mindre företag. Samhällets företagsservice förmedlas i första hand genom olika småföretagareföreningar och statliga konsulter, genom kostnadsfri tillgång till laboratorier m. m. Företagareföreningarna utgörs av ett stort antal delvis statsunderstödda enskilda föreningar för olika typer av samverkan mellan mindre och medelstora företag, såväl på kreditförsörjningsområdet som i fråga om produktion och försäljning. Dessa enskilda organisationers verksamhet är i stor utsträckning reglerad i särskild lagstiftning.

Vid sidan av insatserna på kreditförsörjnings- och företagsserviceområdet har även andra åtgärder vidtagits vilka syftar till att särskilt underlätta de mindre företagens verksamhet. Tidigare har nämnts företagsbeskattningens för små företag särskilt gynnsamma utformning. De små företagens roll i den statliga upphandlingen behandlas i särskild lagstiftning. Vidare finns bestämmelser om att samhället i vissa fall kan begränsa stora detaljhandelsföretags verksamhet till förmån för de små företagen.

8. Föredraganden

8.1 Inledning

Statsministern har tidigare denna dag redovisat regeringens allmänna syn på småföretagens situation. Han har därvid anförut bl. a. följande.

Småföretagen, dvs. företag med mindre än ca 200 anställda, utgör en viktig del av vår ekonomi. Småföretagen svarar för mer än en tredjedel av vår industriella sysselsättning. De är av utomordentlig betydelse för den regionala utvecklingen. Småföretagen spelar en avgörande roll för utkomstmöjligheterna för människor på mindre orter och därmed också för dessa orters möjligheter att bibehålla sin livskraft. Deras betydelse för innovationsprocessen inom näringslivet är stor. De är en viktig källa för teknisk förnyelse liksom för tillkomsten av nya affärsidéer. Småföretagen fyller också en väsentlig funktion som underleverantörer och legotillverkare för större inhemska och utländska företag.

Statsministern har också framhållit att en rad förhållanden verkar direkt hindrande på småföretagens utveckling och expansion. Till dessa utvecklingshinder hänför sig framför allt frågor rörande kapitalförsörjning, kapitalbeskattning, företagsservice och företagsmiljön. För att åstadkomma en gynnsam utveckling bland småföretagen är det därför en självklar utgångspunkt för regeringens politik att söka minska förekommande utvecklingshinder. Det gäller att ta till vara outnyttjade möjligheter inom småföretagen till ökad produktionsvolym och sysselsättning, ökad produktivitet, ökad produktutveckling och innovationsverksamhet samt ökad export.

Jag skall nu med utgångspunkt i de av statsministern angivna riktlinjerna för regeringens politik på småföretagsområdet redovisa olika förslag till åtgärder inom industridepartementets verksamhetsområde. Mina förslag är inriktade främst på att lösa de problem som hänger samman med kapitalförsörjningen och servicen till företagen.

I det följande kommer jag att ta upp frågor om *dels* uppbyggnad av regionala utvecklingsfonder med de nuvarande företagareföreningarna som bas, *dels* ny inriktning av verksamheten vid Svenska Industrietablerings AB (SVETAB), *dels* förstärkning av den småföretagsinriktade fortbildningen, *dels* stöd till exploateringsföretag, *dels* ock ökat stöd till uppförande av kommunägda industrilokaler inom främst det inre stödområdet.

De medelsbehov som följer av mina överväganden beräknar jag till sammanlagt nära 470 milj. kr för nästa budgetår. Jag avser att återkomma härtill vid min anmälan till budgetpropositionen 1978.

Till grund för mina överväganden ligger ett omfattande utredningsmaterial. Jag har tidigare i avsnitt 2 översiktligt redovisat resultaten av den utredningsverksamhet som har bedrivits för att kartlägga och analysera småföretagens situation och utvecklingstendenser. Här bör särskilt framhållas verksamheten vid statens industriverk, vissa universitet och högskolor samt näringslivets egna organisationer.

Företagareföreningsutredningen (A 1975:03) tillkallades i slutet av år 1975 för att utreda företagareföreningarnas ställning och roll inom den närings- och regionalpolitiska organisationen samt för att göra en analys av bl. a. småföretagens tillgång och efterfrågan på krediter. Utredningens betänkande (SOU 1977:3) Utbyggd regional näringspolitik och remissyttrandena över betänkandet är ett viktigt underlag för mina överväganden.

I rapporten (SIND 1975:6) Kursverksamheten m. m. vid statens industriverk redovisade industriverket förslag till förstärkning och effektivisering av den småföretagsinriktade utbildningen.

SINFODOK-utredningen lade i en skrivelse i juni 1977 fram förslag om intensifierad informations- och dokumentationsverksamhet m. m. vid företagareföreningarna.

Utöver vad jag nu har nämnt finns åtskilliga rapporter, promemorior och skrivelser som behandlar olika frågeställningar på småföretagsområdet.

Under beredningsarbetet i industridepartementet har överläggningar hållits med företrädare för bl. a. företagens och de anställdas organisationer.

8.2 Uppbyggnad av regionala utvecklingsfonder

8.2.1 Allmänt

Utvecklingen under senare år har ställt ökade krav på både företagen och deras anställda. De strukturella förändringarna i näringslivet har fortsatt i snabb takt. Den tekniska nivån har höjts med krav på allt mer komplicerad teknisk och maskinell utrustning. Produkternas livslängd har blivit kortare, vilket har ställt ökade krav på produktutveckling och på bedömningsunderlaget vid produktval. Konkurrensen har hårdnat i takt med handelns ökade internationalisering. Kraven på förbättrad yttre och inre miljö har successivt ökat. Dessa förhållanden leder i många fall till påfrestningar och anpassningsproblem som kan vara speciellt kännbara för småföretagen.

Denna utveckling ställer stora anspråk på näringspolitiken. Statsministern har tidigare framhållit att en självklar strävan från regeringens sida är att fortlöpande vidta åtgärder för att effektivisera de näringspolitiska instrumenten.

På ett flertal områden har samhället redan vidtagit åtgärder i syfte att undanröja de svårigheter som möter småföretagen. Det gäller främst på kredit- och kapitalförsörjningsområdet samt på företagsserviceområdet. Flera olika organ har inrättats på både central och regional nivå. Deras stöd- och utvecklingsprogram varierar vad avser ändamål, omfattning och inriktning.

Bland de kreditinstitut och andra organ som genom statens medverkan har tillkommit för att främja utvecklingen bland småföretagen bör nämnas

AB Industrikredit, AB Företagskredit, Sveriges Investeringsbank AB, Företagskapital AB, Norrlandsfonden, SVETAB, statens utvecklingsfond, statens industriverk, inkl. dess enhet för företagsutveckling (SIFU), Sveriges exportråd och Industriellt utvecklingscentrum i övre Norrland (IUC). Vidare bör speciellt företagareföreningarna nämnas.

Företagareföreningarna är organiserade som ekonomiska föreningar. De skall genom företagsservice och kreditstöd söka stimulera utvecklingen bland de mindre och medelstora industriföretagen inom länen. Det finns en förening i varje län. Verksamheten finansieras huvudsakligen med bidrag från staten och resp. landsting. Föreningarnas kreditverksamhet möjliggörs genom att de kan ta upp lån från statens hantverks- och industrilånefond.

Företagareföreningsutredningen framhåller i sitt betänkande, med utgångspunkt i den splittrade bild som det statliga stödet till småföretagen uppvisar, att en ökad samordning på regional och lokal nivå av olika näringspolitiska insatser bör åstadkommas. Behov av ökad samordning föreligger enligt utredningen inte bara av de centrala näringspolitiska organens, landstingens och kommunernas kontakter med företagen utan också av själva genomförandet av stöd- och utvecklingsprogrammen. Hittillsvarande erfarenheter visar att företagen skulle finna det värdefullt att kunna repliera på en organisation, som kan arbeta i nära kontakt med företagen. De har redan ofta svårigheter att överblicka alla de organ och aktiviteter som står till buds. Företagen känner ofta inte till vilka stödformer som finns och de vet inte vart de skall vända sig med sina problem. De har sällan tid eller resurser att söka lösningar på problemen genom att kontakta alla olika myndigheter och organ.

Utredningen anser att åtgärder bör vidtas i syfte att effektivisera de utvecklingsfrämjande insatserna för näringslivet inom varje län. Utredningen pekar på att företagareföreningarna redan i dag fungerar som en slags samordnande organisation i varje län. Föreningarnas resurser behöver emellertid enligt utredningens uppfattning kraftigt förstärkas. De måste samtidigt få en bättre organisatorisk uppbyggnad för att mer effektivt kunna stödja småföretagen.

Utredningen har i sin genomgång och analys av företagareföreningarnas nuvarande verksamhet funnit föreningarna i stort väl lämpade att utgöra basen för en framtida regional näringspolitisk organisation. Föreningarna börjar enligt utredningen få väl utvecklade kontakt- och informationsvägar inte bara till de mindre och medelstora företagen utan också till de olika centrala och regionala myndigheterna samt till andra organ, som ingår i den näringspolitiska organisationsstrukturen. De ökade resurser som har ställts till föreningarnas förfogande har enligt utredningen inneburit att förutsättningarna för olika insatser i företagen har förbättrats. Genom nära kontakter har föreningarna fått förtroende hos företagen och bidragit till en gynnsam utveckling bland dessa.

Samtidigt pekar utredningen på att det hos dagens företagareföreningar finns vissa olösta problem och att det föreligger vissa förhållanden som inte kan betraktas som helt tillfredsställande. Några av dessa är av generell natur medan andra är att hänföra till svagheter inom enskilda föreningar. Vissa av problemen beror på bristande resurser. Utredningen har redovisat förslag till lösningar av dessa problem.

Utredningen föreslår sammanfattningsvis att företagareföreningarnas resurser för både kreditstöd och företagsservice förstärks kraftigt. Vidare föreslås att en siftelse med staten och resp. landsting som huvudmän bildas i varje län för att överta föreningarnas nuvarande uppgifter.

Utredningens förslag i stort får ett mycket positivt mottagande av det helt övervägande antalet remissinstanser. Dessa är genomgående positiva till förslaget att de näringspolitiska insatserna byggs ut på regional nivå och att företagareföreningarna får utgöra basen för uppbyggnad av en regional näringspolitisk organisation.

För egen del kan jag i huvudsak ansluta mig till företagareföreningsutredningens slutsatser och förslag. Behovet av att åstadkomma en ökad samordning på regional nivå av samhällets näringspolitiska insatser anser jag vara uppenbart. Det är vidare angeläget att minska avstånden mellan olika näringspolitiska organ och företagen. Företagareföreningarna spelar i detta avseende enligt min uppfattning en central roll. Föreningarna har verksamt bidragit till att främja utvecklingen inom länens näringsliv och till en bättre regional balans. Den verksamhet som föreningarna bedriver bör enligt min mening utgöra en bas för en förstärkt samhällelig näringspolitik i länen.

De överväganden och förslag, som utredningen har lagt fram, är därför enligt min mening väl lägnade att läggas till grund för ett ställningstagande till företagareföreningarnas framtida verksamhet och därmed också till frågan om hur näringspolitiken på lämpligt sätt skall kunna förstärkas på regional nivå.

Jag övergår nu till att behandla huvudfrågorna i utredningens förslag.

8.2.2 *Organisationsform, ledning och uppföljning m. m.*

Som redan har framgått ställer sig företagareföreningsutredningen kritisk till att organisationsformen ekonomisk förening bibehålls. För att en ökad stabilitet i föreningarnas organisatoriska uppbyggnad skall åstadkommas bör enligt utredningens förslag föreningarna upplösas och ombildas till stiftelser med stat och landsting, samt i förekommande fall kommun utanför landsting, som stiftare och huvudmän. En övergång till stiftelseform kan enligt utredningen i viss mån ses som en formell anpassning till de faktiska förändringar som redan har ägt rum.

Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran utredningens förslag att föreningarna ombildas till stiftelser med staten och

landstingen som huvudmän. Ett fåtal remissinstanser bl. a. några företagareföreningar och länsstyrelsen i Kalmar län, anser dock att föreningsformen bör bibehållas.

Stiftelseutredningen är kritisk mot stiftelseformen och förordar att företagareföreningarna ombildas till aktiebolag.

Landsorganisationen i Sverige (LO) framhåller i sitt yttrande att man inte motsätter sig att även landstingen ingår som huvudmän i stiftelserna men att man av både principiella och praktiska skäl hade föredragit renodlade statliga stiftelser. Tjänstemännens centralorganisation (TCO) framför liknande synpunkter och anser att övervägande skäl talar för att endast staten bör vara huvudman för de nya stiftelserna. Stockholms läns landsting å andra sidan förordar att landstingen ensamma blir huvudmän.

Svenska kommunförbundet framhåller att starka skäl talar för ett delat statligt, landstingskommunalt och primärkommunalt huvudmannaskap. Förbundet förordar därför att formerna för huvudmannaskapet prövas förutsättningslöst i varje län och i samarbete mellan berörda parter, däribland kommunerna.

Enligt min mening bör företagareföreningarna få en ny roll i samhällets näringspolitik. Den medför att formen ekonomisk förening inte längre är lämplig. Företagareföreningsutredningens förslag att föreningarna ombildas till stiftelser anser jag vara väl underbyggt. En övergång till stiftelseform medger att verksamheten kan bedrivas med krav på flexibilitet och anpassning till de särskilda förhållanden som råder i varje län. Vidare kan den organisatoriska anknytningen till landstingen garanteras. Enligt min mening är det viktigt att näringspolitiken i länen får en så bred förankring som möjligt. Utredningens förslag att landstingen tillsammans med staten blir huvudmän för verksamheten finner jag därför både naturligt och nödvändigt.

Eftersom ett åtagande att vara huvudman också bör vara förenat med ett åtagande att finansiera verksamheten torde i praktiken knappast andra parter än stat och landsting vara aktuella. I likhet med utredningen bedömer jag det inte som realistiskt att bidrag från kommuner – bortsett från de kommuner som ligger utanför landsting – kan bli av en sådan storleksordning att det motiverar huvudmannaskap. Detta spørgsmål får också anses beröra frågan om primärkommunernas rättsliga kompetens på det näringspolitiska området. Däremot anser jag det vara värdefullt att ett nära samarbete med kommunerna åstadkoms.

Jag förordar således att en stiftelse med staten och resp. landsting som stiftare och huvudmän bildas i varje län med uppgift att överta företagareföreningarnas nuvarande uppgifter och verksamhet. I förekommande fall bör även kommun utanför landsting ingå. Den roll i näringspolitiken som stiftelserna avses få kommer att ställa stora krav på ledningen av verksamheten. Jag återkommer senare till denna fråga.

En allmän strävan bör enligt min uppfattning vara att stiftelserna i de

olika länen görs likartade vad gäller mål, uppgifter, styrelsesammansättning osv. Regionala olikheter kan självfallet finnas som motiverar variationer i vissa avseenden.

Rent formellt kan en övergång från förening till stiftelse ske genom att en stiftelse bildas som övertar föreningarnas organisation och verksamhet. Föreningarna kan därefter upplösas i den ordning som föreskrivs i lagen om ekonomiska föreningar. Eftersom föreningarna är självständiga och med egen beslutanderätt, fordras samverkan från deras sida. Några problem i detta avseende räknar jag inte med skall föreligga.

Jag kommer inom kort att ta initiativ till att förhandlingar tas upp om att upplösa de nuvarande föreningarna och om att bilda stiftelser. Jag avser att föreslå regeringen att en särskild organisationskommitté tillkallas för ändamålet.

Stiftelserna bör enligt min mening inom de ramar som stiftarna fastställer ha stor självständighet. Samhällets ledning av verksamheten bör således ske genom utlagda program och fastställda normer, t. ex. i fråga om lanevillkor. Styrningen av den löpande verksamheten bör överlåtas på stiftelserna och deras ledningar. Det bör, som också företagareföreningsutredningen har understrukt, ankomma på resp. stiftelse att själv bestämma om uppläggning och inriktning av den löpande verksamheten. Samtidigt vill jag i likhet med I.O understryka att stiftelserna som utgångspunkt för sin inriktning av verksamheten och för sina prioriteringar i övrigt givetvis måste ha den övergripande planering som sker inom ramen för den av statsmakterna fastställda industri-, regional- och sysselsättningspolitiken.

Kontroll av stiftelsernas verksamhet bör ske årligen genom revision. Enligt min uppfattning bör varje stiftelses verksamhet granskas av tre revisorer. En av dem bör vara auktoriserad. Därutöver bör staten och resp. landsting utse var sin revisor. Huvudmännen bör årligen besluta om ansvarsfrihet för styrelsen och verkställande direktören i stiftelserna. Jag vill i sammanhanget erinra om att industriverket har utarbetat en modell för revision av de nuvarande företagareföreningarnas verksamhet.

Landstingsförbundet framhåller i sitt yttrande att lösningen med dubbelt huvudmannaskap och den enskilda organisationsformen måste få till konsekvens att inget statligt centralt organ ensamt bör kunna ge direktiv för verksamheten i dess helhet eller utöva tillsyn i vedertagen mening. Där emot är det enligt förbundets mening nödvändigt att något organ för statens vidkommande arbetar med planering och resurstilldelning, samt med uppföljning av verksamheten. Uppgifterna är enligt förbundet av den karaktären att de bör läggas på departementsnivå och då naturligen på industridepartementet.

Jag delar Landstingsförbundets uppfattning att det dubbla huvudmannskapet för stiftelserna kan få vissa konsekvenser för ledning och upp-

följning av verksamheten på central nivå. Ett stort antal frågor är gemensamma för stiftelserna och där finns behov av samråd och erfarenhetsutbyte mellan huvudmännen men också mellan stiftelserna. Enligt min uppfattning bör ett särskilt organ för detta ändamål skapas. I organet bör ingå företrädare för bl. a. industridepartementet, industriverket och landstingen. Även personalen vid stiftelserna bör genom sina organisationer vara företrädare i organet. Organet bör inte ha eget kansli. Kansliresurser bör enligt min mening tillhandahållas av industriverket.

Den av mig förordade modellen innebär att industriverket får en något annan roll än tidigare. Förutom att verket på samma sätt som gäller för andra centrala myndigheter och organ bör utnyttja stiftelserna när det gäller att föra ut olika insatser och program bör verkets uppgifter gentemot stiftelserna falla inom i huvudsak två områden.

För det första bör statens huvudmannaansvar utövas genom verket. På verket bör sålunda falla ansvaret för översiktlig planering. Vidare bör verket årligen till regeringen redovisa det totala behovet av statliga tillskott till stiftelserna samt med utgångspunkt i regeringens anvisningar fördela de av riksdagen till stiftelserna anvisade medlen.

Verkets uppgift blir att bl. a. medverka till att behovet av företags-service och kreditgivning blir allsidigt tillgodosett i stiftelsernas verksamhet och att aktiviteter som är av riksintresse får tillräckligt utrymme.

För det andra bör verket ansvara för den centrala servicen till stiftelserna. Allmänt bör verket ge råd, stöd och service till stiftelserna. I praktiken torde det knappast bli fråga om några större förändringar, eftersom redan de nuvarande relationerna mellan verket och föreningarna kännetecknas av ett kontinuerligt informations- och erfarenhetsutbyte.

Mitt förslag att skapa ett organ för samråd och erfarenhetsutbyte mellan huvudmännen men också mellan stiftelserna innebär att flera funktioner motsvarande dem som i dag ligger hos föreningarnas samrådsorgan – Företagareföreningarnas förbund – kommer att handhas av det nya organet.

När det gäller stiftelsernas inre organisation innebär företagareföreningsutredningens förslag bl. a. att de bör ledas av en styrelse med normalt högst elva ledamöter.

I styrelsen bör, enligt utredningen, företrädare för huvudmännen eller i varje fall för samhällseliga intressen vara i majoritet. Med företrädare för samhällseliga intressen avses även representant för primärkommuner.

Utöver företrädare för huvudmännen bör, enligt utredningen, ingå företrädare för primärkommunerna, för företagareorganisationer och för fackliga organisationer. Två modeller redovisas för att utse företrädarna för intresseorganisationerna, den ena där landstinget träffar sitt val efter formella förslag från organisationerna och den andra där landstinget är mer obundet.

Enligt den *första modellen* utses styrelsen på följande sätt:

regeringen

eller, efter delegation, statens industriverk utser två ledamöter,
varav en skall vara landshövdingen eller den regeringen förordnar

landstinget

utser nio ledamöter varav en ledamot efter förslag från Svenska
kommunförbundets länsavdelning

tre ledamöter efter förslag från företagareorganisationer

två ledamöter efter förslag från central facklig huvudorganisation
(LO och TCO)

tre övriga ledamöter.

Enligt den *andra modellen* utser landstinget samtliga nio ledamöter efter fritt val, men med beaktande av att olika intressegrupperingar främst primärkommuner, företagareorganisationer och fackliga organisationer blir företrädare.

Dessutom bör enligt utredningsförslaget för båda modellerna gälla att en personalföreträdare, om avtal härom träffas, utses efter förslag från arbetstagarorganisation som är företrädd hos stiftelsen. Denna personalföreträdare bör ha samma befogenheter som personalföreträdare i statlig myndighets styrelse.

Utredningen avstår från att förorda någon av modellerna men framhåller dock att behovet av att inom stiftelsernas ram få till stånd en av alla accepterad anknytning till näringslivet – såväl företagsägare som anställda – troligen bäst tillgodoses i den modell där resp. intresseorganisation avger egna förslag till ledamöter, som sedan utses av landstinget.

Remissinstanserna är splittrade i fråga om styrelsens storlek, sammansättning och utseende.

Vissa länsstyrelser och landsting förordar exempelvis att antalet styrelseledamöter bör uppgå till 13. Stockholms läns företagareförening anser att förhållandena i Stockholms län motiverar att antalet bör vara 17.

Å andra sidan hävdar flera instanser, t. ex. industriverket, några företagareföreningar och LO, att antalet ledamöter bör vara nio.

Utredningens första modell för utseende av företrädare för intresseorganisationerna, där landstinget träffar sitt val efter förslag från organisationerna, har fått anslutning från bl. a. näringslivsorganisationerna, flertalet företagareföreningar och länsstyrelser. Några landsting har också biträtt modellen. TCO kräver att den nuvarande ordningen med en självständig nomineringsrätt för TCO behålls. LO framför motsvarande synpunkter. LO vänder sig vidare mot att landstingen enligt utredningens förslag skall utse större delen av styrelsen. LO anser att eftersom stiftelserna enligt LO till den helt dominerande delen bör ses som verkställande organ för den statliga näringspolitiken förefaller den av utredningen föreslagna ordningen underlig.

Utredningens andra modell där landstinget är mera obundet och efter fritt val utser nio ledamöter förespråkas av flera landsting, vissa företagarföreningar och länsstyrelser. Även Landstingsförbundet förespråkar denna modell. Förbundet framhåller att den i sak mest tilltalande lösningen är att styrelsen i sin helhet väljs av landstinget. Det blir då enligt förbundets mening ett ansvar för de politiska partierna att se till, att olika intressen blir företrädade. Samtidigt slås fast att inflytandet över utvecklingen i länen skall kanaliseras via de politiska partierna. Förbundet tillstyrker därför inte att landshövdingen – lika litet som någon annan person – skall ingå i stiftelserna i kraft av sin yrkesroll. Förbundet anför att det måste stå landstingen fritt att i varje situation utse de personer, som är mest skickade för uppdraget.

Många remissinstanser pekar på nödvändigheten av att ett professionellt företagskunnande ges utrymme i styrelserna.

Flera remissinstanser vänder sig mot utredningens förslag att en personalföreträdare skall utses endast om avtal träffas därom. Med hänvisning till utvecklingen på arbetsmarknaden under senare år anser man att det skall vara en rätt för personalföreträdare att ingå.

När det gäller frågan om styrelsens sammansättning, hur den skall utses och dess storlek anser jag att främst tre principer bör vara vägledande.

För det första bör styrelsen bestå av personer med praktisk erfarenhet från främst industriell verksamhet eller bank- och kreditväsen. De bör vara väl förtrogna med länets näringsliv, dess problem och utvecklingsmöjligheter och därför utgöras av personer med professionellt företagskunnande, t. ex. företagsledare, företrädare för de anställda eller företagens organisationer. Företrädare för landstingets förvaltningsutskott eller personer som eljest har en ställning som ger överblick över den regionala näringspolitiken bör också kunna ingå i styrelsen.

För det andra anser jag att beslut om styrelsens sammansättning bör fattas på länsnivå och av landstingen. Detta ligger i linje med vad jag tidigare har förordat beträffande stiftelsernas självständighet. Det bör emellertid ligga i landstingens intresse att vid valet av styrelseledamöter samråda med företagets och de anställdas organisationer.

För det tredje bör antalet styrelseledamöter hållas lågt. Härigenom skapas förutsättningar för smidiga arbetsformer. Vidare möjliggörs en snabb beslutsprocess och en allmän flexibilitet i styrelsearbetet.

Med hänsyn till det anförda anser jag att stiftelsernas styrelser i normalfallet bör bestå av nio ledamöter. Dessa bör utses av landstingen efter fritt val. Landstingen skall i sina val beakta vad jag nyss har anfört om behovet av att olika kompetens- och erfarenhetsområden blir företrädade. Jag är väl medveten om att kritik riktas från intresseorganisationernas sida mot den av mig nu förordade ordningen. Även om organisationerna enligt mitt förslag inte får formell nomineringsrätt utgår jag dock från att de genom landstingens försorg kommer att bli representerade i styrelserna.

Utöver dessa ledamöter bör en företrädare för personalen vid stiftelserna knytas till styrelserna.

För att möjliggöra en ytterligare påverkan för organisationerna på beslutsprocessen i stiftelsernas styrelser anser jag att till stiftelsernas kansli/verkställande direktör bör kunna knytas en beredningsgrupp. Denna beredningsgrupp bör utses av landstingen och bestå av personer som utses efter förslag från de anställdas och företagens organisationer. Gruppen bör fortlöpande delta i kansliets beredning av de ärenden som skall behandlas i styrelsen.

I likhet med företagareföreningsutredningen anser jag att kontaktvägen till målgruppen dessutom bör kunna förstärkas genom att enskilda eller företrädare för olika intressentgrupper ges tillfälle att årligen vid ett möte ta del av stiftelsens verksamhetsberättelse, lämna synpunkter på denna och i övrigt diskutera verksamheten. Någon beslutande funktion kan naturligtvis inte ett sådant möte få.

Ett mycket stort antal remissinstanser ställer sig skeptiska mot utredningens förslag att namnet på de nya stiftelserna bör vara "Stiftelsen företagareföreningen i x-län". I många yttranden talar man om falsk varubeteckning. En lång rad alternativa namnförslag förs fram i remissyttrandena.

För egen del ansluter jag mig till den stora grupp av remissinstanser som anser att stiftelserna inte bör bibehålla den gamla benämningen företagareförening. Enligt min uppfattning bör stiftelserna benämnas "Stiftelsen x-läns utvecklingsfond". Ett sådant namn återspeglar på ett bättre sätt den verksamhet stiftelserna avses bedriva.

Vad slutligen gäller tidpunkten för reformens ikraftträdande delar jag utredningens uppfattning att stiftelserna om möjligt bör starta sin verksamhet den 1 juli 1978. Som jag tidigare har nämnt har jag för avsikt att inom kort ta initiativ till förhandlingar bl. a. om bildandet av stiftelserna. Jag är väl medveten om att dessa förhandlingar kan dra ut på tiden. Det kan därför inte uteslutas att vissa stiftelser kan starta sin verksamhet först efter den 1 juli 1978.

8.2.3 Målet för verksamheten

Vad gäller målet för stiftelsernas verksamhet föreslår utredningen att detta bör vara att främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv som ger möjligheter till en ökad och trygg sysselsättning. Detta bör ske med speciell inriktning på småföretagen. Den övergripande uppgiften blir därvid enligt utredningen att medverka till att uppnå en tillfredsställande effektivitet hos enskilda företag och att i möjligaste mån bidra till en effektiv produktionsstruktur inom olika branscher. Tyngdpunkten i stiftelsernas verksamhet måste med nödvändighet ligga i att vidareutveckla det befintliga näringslivet. Det är emellertid även en viktig uppgift för dem att medverka till att nya företag etableras.

Utredningens målformulering vinner stöd hos de flesta remissinstanserna. Även jag ansluter mig härtill. Enligt min uppfattning bör stiftelserna verka för att utveckla viljan och förmågan hos personer i länet att driva företag och att starta nya företag. Stiftelserna bör inrikta sina stöd- och utvecklingsinsatser inte bara på företag som redan är lönsamma utan också på sådana företag som genom olika insatser kan uppnå lönsamhet. Insatserna från stiftelsernas sida bör sättas in på ett så tidigt stadium som möjligt för att förebygga att företag hamnar i akuta krissituationer.

I likhet med utredningen vill jag understryka att stiftelsernas insatser måste få karaktären av hjälp till självhjälp. Det är företagen som har att bestämma om de vill utnyttja stiftelserna. Det kan således aldrig bli fråga om att samhället genom dessa insatser övertar något ansvar för företagens skötsel. Detta ansvar måste hela tiden ligga hos företagen själva. Det är däremot viktigt att stiftelserna genom aktiva informationsinsatser gör företagen medvetna om vilka stöd- och utvecklingsmöjligheter som finns.

Jag delar också utredningens uppfattning att stiftelsernas verksamhet måste stå i samklang med samhällets regionalpolitiska strävanden. Stiftelserna måste sålunda beakta behoven av en ökad inomregional balans. De regional- och sysselsättningspolitiska aspekterna beaktas normalt genom att stiftelserna verkar för en stabil och trygg sysselsättning inom de lönsamma och utvecklingsbara företagen. Jag finner det emellertid rimligt att en stiftelse – för att förbättra sysselsättningssituationen på en ort med svåra problem – har möjlighet att också satsa på mer riskfyllda projekt än vad som normalt skulle vara motiverat. Jag vill understryka att en förutsättning för dylika insatser är att företagen/projekten i fråga bedöms vara utvecklingsbara och lönsamma på längre sikt. Jag ansluter mig till utredningens uppfattning, vilken också vinner stöd hos flertalet remissinstanser, att stiftelsernas insatser inte skall ha till syfte att kortsiktigt rädda sysselsättningen i ett visst företag om detta inte bedöms ha några möjligheter att överleva på sikt. I sådana situationer bör från samhällets sida i stället andra, främst arbetsmarknadspolitiska åtgärder sättas in.

Dagens företagareföreningar spelar som jag tidigare har nämnt en viktig roll för att främja utvecklingen bland småföretagen i länen. Genom den nära samordningen med olika länsorgan har föreningarna i hög grad medverkat i strävandena att uppnå en regional balans. Småföretagen har särskild betydelse för den regionala utvecklingen och företagareföreningarnas verksamhet har till följd därav kommit i förgrunden. I takt med att föreningarnas resurser har ökat har deras möjligheter att påverka den regionala utvecklingen i länen förbättrats.

När jag nu förordar en upphyggnad av länsvisa utvecklingsfonder så är det ett väsentligt led i en aktiv regionalpolitik. En decentralisering av beslutsfattandet genomförs och den regionala utvecklingen kommer att kunna påverkas från länsnivån.

Som underlag för stiftelsernas verksamhetsinriktning och prioriteringar i

övrigt krävs enligt min mening att de utarbetar handlingsprogram. Dessa program måste vara avstämda mot riktlinjerna för den övergripande näringspolitiken. Därför bör stiftelserna vid utarbetande av dessa program samråda med industriverket. Vidare finner jag det lämpligt att de s. k. länsprogrammen utgör en utgångspunkt i detta avseende. Länsprogrammen anger hur verksamheten inom olika sektorer bör bedrivas för att en balanserad utveckling i länet skall uppnås. När länsprogrammet antas har det en bred förankring i länet. Statliga myndigheter, landsting, kommuner, fackliga organisationer, företagens organisationer m. fl. har på olika sätt medverkat i länsplaneringen.

8.2.4 Uppgifter i stort

När det gäller stiftelsernas uppgifter anser utredningen att övervägande skäl talar för att företagareföreningarnas nuvarande uppgifter i stort bibehålls.

Enligt utredningen har nämligen föreningarnas hittillsvarande breda verksamhetsområde och den omfattande medelsarsenalen som har stått till deras förfogande, inneburit en betydande effektivitet i de åtgärder som har vidtagits. Företagareföreningarna har kunnat välja lämplig sammansättning av insatser alltifrån översiktliga företagsanalyser över mer specialinriktade rådgivningsinsatser till direkt kreditstöd.

I likhet med remissinstanserna delar jag utredningens bedömning vad gäller stiftelsernas framtida uppgifter i stort. Enligt min mening är det viktigt att stiftelserna så långt möjligt byggs upp till fullserviceorganisationer dit företagen kan vända sig med allehanda problem. Detta innebär att stiftelserna får två huvuduppgifter, dels *företagsserviceverksamhet*, dels *kreditverksamhet*.

Företagsserviceverksamheten bör bestå i informations- och kontaktverksamhet, allmän rådgivning och översiktliga företagsanalyser, utbildningsservice samt konsultverksamhet. Det kan röra sig om t. ex. tekniska, ekonomiska, juridiska, administrativa och marknadsmässiga frågor.

I detta sammanhang vill jag nämna att förslag (SOU 1977:49) nyligen har lagts fram om vidgade möjligheter till processuell rättshjälp för näringsidkare. Förslaget remissbehandlas f. n.

Kreditverksamheten bör liksom hittills bestå i egen kreditgivning, kreditförmedling samt beredning och uppföljning av visst statligt kreditstöd, främst industrigarantilån och lokaliseringssöd.

Utöver dessa direkta stöd- och utvecklingsinsatser med inriktning på småföretagen, som är den helt dominerande verksamheten, bör stiftelserna i likhet med dagens företagareföreningar kunna handha även vissa andra uppgifter.

I detta sammanhang vill jag understryka att det inte är stiftelsernas uppgift att konkurrera med redan befintliga privata rådgivnings- och konsultorgan eller kreditinstitut. Dessa privata organ svarar för den helt domi-

nerande delen av service- och kreditutbudet till småföretagen. Flera remissinstanser, däribland näringslivets organisationer, har i sina yttranden strukit under detta och varnat för risken för snedvridning av konkurrensförhållandena.

En grundläggande princip för de samhälleliga stöd- och utvecklingsinsatserna bör, enligt min uppfattning, vara att de skall sättas in på sådana områden där det traditionella serviceutbudet är bristfälligt eller saknas. Det rör sig således om kompletterande insatser från stiftelsernas sida. En strävan bör därför vara att stiftelserna fortsätter och bygger ut det nära samarbetet med bl. a. banker och andra finansieringsföretag, privata konsultföretag, handelshus, branschorganisationer och andra servicegivande organ eller sammanslutningar som föreningarna har i dag.

Även om jag sålunda förordar att de nuvarande uppgifterna för företagarföreningarna i stort överflyttas till stiftelserna anser jag dock att förändringar bör genomföras vad gäller vissa uppgifter. För kreditverksamheten innebär mina förslag i det följande betydande förändringar. För att stiftelse i juridisk mening skall bildas fordras bl. a. en särskild för visst stadigvarande ändamål avskild förmögenhetsmassa, ett stiftelsekapital. Som statsministern tidigare har redovisat föreslås en sammanslagning mellan hantverks- och industrilånefonden och statens utvecklingsfond. Dessa båda fonder regionaliseras till länsnivå, vilket innebär att varje stiftelse kommer att få en egen förmögenhet, dvs. en fond för kreditverksamheten. Förslaget innebär sålunda att stiftelserna ges ett eget och självständigt ansvar för medlens användning liksom för risktagande och därmed också för förlusttäckning.

Beträffande stiftelsernas myndighetsutövande uppgifter vill jag göra en precisering. F. n. har föreningarna sådana uppgifter bl. a. i fråga om stödformerna garantilån för arbetsmiljön och glesbygdssöd till hemarbete.

Enligt utredningen bör de nuvarande uppgifterna i stort bibehållas. Detta gäller även myndighetsutövning. Samtidigt stryker utredningen under att restriktivitet bör iakttas när det gäller att överlämna ny myndighetsutövning till föreningarna. I första hand bör övervägas att överlämna sådan till regionala myndigheter.

I likhet med utredningen och många remissinstanser har jag inget att erinra mot att stiftelserna övertar myndighetsutövande uppgifter från företagarföreningarna. Jag anser dock att särskilda skäl då bör föreligga. Sådana skäl kan vara krav på snabb och enkel handläggning av ärenden, på speciell kompetens hos handläggarna, främst i tekniska och ekonomiska frågor, eller på ingående kännedom om näringslivet i stort eller enskilda företag. Jag vill starkt understryka att de myndighetsutövande uppgifterna bör ha en direkt anknytning till stiftelsernas funktion som service- och utvecklingsorgan till näringslivet. Vidare bör uppgifterna inte vara av fiskal eller kontrollerande natur utan ha karaktären av att bestämma om förmåner för företagen.

Jag ansluter mig således till utredningens uppfattning att restriktivitet bör iakttas när det gäller att överlämna ny myndighetsutövning till stiftelserna. Detta bör prövas från fall till fall. I första hand bör övervägas att överlämna myndighetsutövningen till redan befintliga myndigheter på länsnivå, främst länsstyrelserna. Denna restriktivitet motiveras främst av de hinder av bl. a. psykologisk karaktär som kan uppstå i företagen vid deras kontakter med organ som har såväl myndighetsutövande som rena serviceuppgifter. Jag anser därför att det är viktigt att stiftelsernas huvuduppgift – att vara service- och utvecklingsorgan till näringslivet – klart markeras. Jag vill också understryka nödvändigheten av att de upparbetade kontaktvägarna till företagen behålls. Stiftelsernas myndighetsutövande funktion bör därför inte utsträckas till annat område än prövning av bidrag eller annat stöd till näringsidkare. Att myndighetsutövningen principiellt skall vara av positiv karaktär för näringslivet hindrar naturligtvis inte att stiftelserna utövar nödvändig kontroll över stödets användning.

Föreningarna utför f. n. beredande uppgifter rörande ärenden om bidrag till energibesparande åtgärder i näringslivet. Industriverket fattar beslut om sådana bidrag. Företagareföreningsutredningen har efter förslag från industriverket förordat att stiftelserna får dels vidgade uppgifter vad gäller beredning av ärenden, dels beslutsrätt i ärenden som avser mindre bidrag. Remissinstanserna har inte haft några erinringar mot förslaget.

Efter samråd med statsrådet Johansson finner jag det av främst praktiska skäl befogat att låta en väsentlig del av antalet ärenden om bidrag till energibesparande åtgärder i näringslivet avgöras genom beslut på länsplanen. Stiftelserna är enligt min mening de regionala organ som är bäst lämpade för uppgiften. Jag förordar därför att dessa erhåller beslutanderätt vad avser vissa bidrag till energibesparande åtgärder inom näringslivet. Det bör ankomma på regeringen att genom föreskrifter närmare avgränsa stiftelsernas befogenheter i detta avseende.

Regeringen har i prop. 1977/78:30 om skyddat arbete och yrkesinriktad rehabilitering m. m. föreslagit bl. a. att delar av den verksamhet med statsbidrag till hemarbete som vissa företagareföreningar bedriver skall överföras till nybildade regionala stiftelser. Dessa skall enligt förslaget ha till uppgift att svara för olika former av skyddat arbete. Vid riksdagens bifall till förslaget kommer den nya organisationen att träda i kraft tidigast den 1 januari 1980. Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet förordar jag att de av mig föreslagna regionala utvecklingsfonderna till dess den nya organisationen för skyddat arbete har startat sin verksamhet bör ha beslutanderätt i ärenden om statsbidrag till hemarbete inom vissa glesbygder.

Vad gäller frågan om beslut rörande statliga lånegarantier för arbetsmiljöinvesteringar vill jag erinra om att detta garantisystem upphör med utgången av år 1977.

8.2.5 Prioritering mellan olika uppgifter

Företagareföreningsutredningen har inte ansett det möjligt och inte heller ändamålsenligt att göra en närmare analys av hur stiftelserna bör prioritera sina resurser mellan olika uppgifter. Erfarenheterna visar att behoven av stöd- och utvecklingsinsatser hos näringslivet varierar dels över tiden, dels mellan olika regioner och län. Småföretagen utgör en mycket heterogen grupp. Utredningen anser därför att det bör ankomma på stiftelserna själva att göra de avvägningar och prioriteringar som är nödvändiga för att insatserna skall få tillfredsställande effekt inom det egna länet.

Jag har tidigare framhållit att det är angeläget att stiftelserna ges möjlighet till en stor flexibilitet och självständighet. Jag är därför i princip inte heller beredd att förorda en viss generellt given resursprioritering för stiftelserna.

Med hänsyn till den grundläggande betydelsen för småföretagen av kompetens och kunskaper inom områdena *produktförnyelse* och *marknadsföring* vill jag dock stryka under att stiftelsernas insatser inom dessa områden bör ges hög prioritet. Enligt min uppfattning är det väsentligt att just produktförnyelse- och marknadsföringsarbetet effektiviseras och förstärks i småföretagen. Liksom utredningen anser jag också att föreningarnas inriktning på att främja *etablering av nya företag* och deras roll som kontaktförmedlare mellan å ena sidan *underleverantörsföretagen* i länet och å andra sidan olika beställareföretag bör ägnas ökad uppmärksamhet. I ett följande avsnitt kommer jag att närmare redovisa mina överväganden i dessa frågor.

8.2.6 Målgrupp

De nuvarande målgrupperna för företagareföreningarnas företagsservice- resp. kreditverksamhet är inte helt identiska. Ingendera verksamheten riktar sig mot företag inom samtliga näringsgrenar. Den kreditstödjande verksamheten har en mer begränsad målgruppsinriktning än företagsserviceverksamheten. Författningar och andra riktlinjer för föreningarna ger emellertid utrymme för viss flexibilitet i målgruppshänseende. Praxis inom de olika föreningarna är därför växlande. I fokus för båda verksamheterna står emellertid mindre och medelstora industriföretag.

Enligt reglerna för företagareföreningarnas kreditverksamhet, som finns i kungörelsen (1960:372) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri (omtryckt 1973:550, ändrad senast 1976:471), lämnas kreditstöd till sådan i författningens rubrik angiven och därmed jämförlig verksamhet. Om särskilda skäl föreligger får kreditstöd lämnas även i fråga om annan industriell verksamhet eller i fråga om anläggningsverksamhet eller – med viss begränsning – verksamhet inom jordbrukets binäringar. Likaså kan enligt samma författning kreditstöd lämnas till industriliknande verksamhet t. ex. företag som under industriella former och i större skala

bedriver viss förädling. Kreditstödet omfattar däremot inte grossist- och detaljhandelsföretag eller tjänsteproducerande företag.

När det gäller stiftelsernas framtida målgrupp är företagareföreningsutredningens principiella utgångspunkt att, inom ramen för olika näringspolitiska insatser, samhället bör söka nå samtliga mindre och medelstora företag som kan vara i behov av stöd eller hjälp i någon form. Det är dock enligt utredningen inte möjligt att på en gång utvidga företagareföreningarnas målgrupp i en sådan omfattning.

Utredningen förslår att den nuvarande målgruppen – främst de tillverkande företagen – utökas till att omfatta även vissa tjänsteproducerande företag. Utvidgningen av målgruppen bör dock enligt utredningen i ett första steg begränsas till att omfatta tjänsteproducerande företag som har direkt anknytning till den nuvarande målgruppen.

Utredningen, som relaterar målgruppsavgränsningen till Svensk Näringsgrensindelning (SNI), föreslår att följande näringsgrenar bör ingå i målgruppen:

- Företag inom jordbrukets binärningar som inte omfattas av det särskilda stöd som finns till jordbrukets eller trädgårdsnärings rationalisering
- Sand- och grustag, mineralbrott m. m.
- Tillverkningsindustri
- Byggnadshantverk
- Produktionsvaruorienterad partihandel och varuhandelsförmedling
- Lastbilstransporter och maskinuthyrning, vad gäller föreningarnas företagsservice, men däremot inte kreditstöd
- Juridisk, ekonomisk, kameral och teknisk uppdragsverksamhet
- Renings-, renhållnings- och rengöringsverksamhet, reparation av motorfordon samt tvätteriverksamhet.

I många remissyttranden föreslås utökning av målgruppen i förhållande till utredningens förslag. Näringsgrenar, eller delar därav, som föreslås ingå är t. ex. hotell- och restaurangbranschen, turistnäringen, olika delar av byggnadsindustrin och handeln. Samtidigt framhålls i flera yttranden, i synnerhet från företagareföreningar, att föreningarna redan i dag har för små resurser för att kunna ge företagen i nuvarande målgruppen – de tillverkande företagen – service och krediter i tillräcklig omfattning.

Att målgruppen inte bör avgränsas alltför hårt utan anges så att utrymme finns för regionala och lokala variationer framhålls också i flera yttranden. Varje regions näringsgeografiska förutsättningar bör beaktas. Bl. a. Företagareföreningarnas förbund anser dessutom att målgruppsavgränsningen bör ges en generösare tillämpning i glesbygdsregioner så att stiftelserna där kan betjäna hela det befintliga näringslivet.

Enligt min uppfattning bör man sträva efter att inom ramen för stiftelsernas verksamhet söka nå de företag som kan vara i behov av stöd eller hjälp i någon form. Från principiella utgångspunkter kan jag därför ansluta

mig till de remissinstanser som förordar en utökning av målgruppen i förhållande till utredningens förslag. Samtidigt delar jag utredningens uppfattning att det inte är möjligt att nu utvidga stiftelsernas målgrupp i en sådan omfattning. Det är också uppenbart att många av dagens företagsreföreningar har betydande problem att betjäna den nuvarande målgruppen i tillräcklig omfattning.

Jag ansluter mig därför till utredningens förslag att utvidgningen av målgruppen nu bör begränsas till att omfatta sådana tjänsteproducerande företag som har direkt anknytning till den primära målgruppen – de tillverkande företagen.

I den mån tjänsteproducerande företag vänder sig till både tillverkande företag och andra företag eller enskilda personer och konsumenter får frågan om företagen är stödberättigade avgöras från fall till fall av stiftelserna. En förutsättning för stöd bör dock vara att företagets huvudsakliga verksamhet är inriktad på tillverkande företag.

När det gäller målgruppsavgränsningen för olika näringsgrenar eller delar därav finner jag utredningens förslag väl avvägt. Utredningens tillvägagångssätt, att relatera målgruppen till SNI, skapar förutsättningar för att på ett entydigt sätt avgränsa målgruppen. Jag förordar därför att stiftelsernas målgrupp omfattas av de näringsgrenar som utredningen har föreslagit. Enligt min mening bör dock de tillverkande företagen även fortsättningsvis utgöra den primära målgruppen.

Jag har vidare tagit fasta på de remissyttranden som förespråkar flexibilitet vad gäller tolkning av målgruppens omfattning. Enligt min mening bör sålunda stiftelserna i vissa fall kunna räkna in i målgruppen även andra företag än de jag generellt har förordat. En förutsättning härför bör dock vara att en sådan tillfällig utvidgning inte innebär att stiftelsernas insatser försämras vad gäller den prioriterade målgruppen.

I likhet med utredningen anser jag att stiftelsernas verksamhet bör inriktas på småföretag. Det är dock svårt att entydigt precisera vilka företag som omfattas av kategorin småföretag. Jag avser med småföretag i detta sammanhang företag med upp till ca 200 anställda.

Gränsen uppåt bör dock inte vara absolut. Bedömning får göras från fall till fall av stiftelserna. Även om jag sålunda anser att stiftelsernas verksamhet bör ta sikte på främst småföretagen, är det ändå – främst med hänsyn till det nära och ömsesidiga beroendet mellan stora och små företag – av betydelse att stiftelserna har kontakt och informationsutbyte med stora företag. LO ger uttryck för en motsvarande uppfattning.

Det ankommer på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att meddela närmare föreskrifter i fråga om stiftelsernas målgrupp.

Mitt ställningstagande innebär bl. a. att detaljhandeln inte kommer att ingå i stiftelsernas målgrupp. Jag vill i detta sammanhang emellertid erinra om att chefen för handelsdepartementet i prop. 1977/78:8 om åtgärder på distributionsområdet har meddelat sin avsikt att föreslå regeringen att en

kommitté tillkallas med uppgift att utreda verksamhetsförhållandena och finansieringssituationen för mindre företag inom servicenäringarna, vari detaljhandeln ingår. I bilaga 4 till denna proposition redogör han närmare för kommitténs uppgifter.

Avslutningsvis vill jag beröra en principiell fråga rörande målgruppsavgränsningen som LO tar upp i sitt remissyttrande. Enligt LO bör företag som kommer i åtnjutande av samhälleliga stödåtgärder följa de allmänt accepterade spelregler som sedan länge är etablerade på den svenska arbetsmarknaden. LO anser därför att ett villkor för stöd från stiftelserna bör vara att anställningsförhållandena för företagets personal är reglerade genom avtal med behörig facklig organisation. Enligt LO är någon form av bindande anvisning om detta nödvändig.

Frågan huruvida avtalsreglerade förhållanden skall vara ett villkor för samhälleliga stödinsatser har tidigare varit föremål för prövning. Industriverket har i denna fråga – i brev den 10 februari 1976 till vissa fackliga organisationer – anfört bl. a. att verkets befogenhet att utfärda tillämpningsföreskrifter för företagareföreningarnas långivning inte sträcker sig längre än till mera allmänt hållna föreskrifter och att verket inte bör ge sig in i en detaljreglering av verksamheten. Verket anser sig inte heller böra föreskriva långtgående villkor för rätten att lämna ut direktlån. Om t. ex. ett företag har förklarats i blockad därför att företagaren vägrar teckna avtal för arbetstagarnas räkning på de villkor som enligt kollektivavtal gäller för branschen, är detta dock en omständighet som enligt verkets mening i hög grad kan antas påverka företagets lönsamhet och därmed dess kreditvärdighet.

Vid riksdagens behandling av en motion i frågan (1975/76:2122) anslöt sig näringsutskottet till industriverkets uppfattning (NU 1975/76:51). Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets mening (rskr 1975/76:330).

Även företagareföreningsutredningen har tagit upp frågan. Enligt utredningens mening bör stiftelserna kunna anförtros uppgiften att göra en allsidig kreditbedömning utan centrala föreskrifter om krav på att vissa avtalsförhållanden skall råda i det lånesökande företaget.

För egen del ansluter jag mig till företagareföreningsutredningens uppfattning. Även om jag anser att förekomsten av kollektivavtal i stort är till gagn för företagens utveckling är jag inte beredd att förorda att dylika avtal skall vara ett villkor för att stiftelserna skall kunna lämna stöd till ett företag. Jag betraktar det emellertid som en självklarhet att stiftelserna vid sin bedömning och analys av ett företag tar hänsyn till i vilken utsträckning ett avtalslöst förhållande kan påverka företagets kreditvärdighet och utvecklingsmöjligheter i övrigt.

8.2.7 Samordning av industripolitiska insatser

Som jag tidigare har framhållit utgör behovet av ökad samordning av industripolitiska insatser på länsnivå en viktig utgångspunkt för mina

överbäganden och förslag rörande uppbyggnaden av regionala utvecklingsfonder.

Enligt företagareföreningsutredningens förslag bör inte centrala industripolitiska organ – främst industriverket, STU och Exportrådet – landsting och kommuner bedriva uppsökande och rådgivande verksamhet eller annan stödverksamhet inom det industripolitiska området vid sidan av den stödjande verksamhet som stiftelserna kommer att rikta till näringslivet. Detta innebär enligt utredningen att dessa organ inte bör bygga upp egna regionala organ för stöd till enskilda företag. De bör i stället kanalisera sina insatser via stiftelserna.

Flertalet remissinstanser ställer sig positiva till att en ökad samordning av industripolitiska insatser sker via stiftelserna. Flera länsstyrelser, landsting, kommuner, Landstingsförbundet och Kommunförbundet anser dock att utredningens förslag på denna punkt är väl kategoriskt och därför behöver modifieras. Synpunkterna går i stort ut på att även om en ökad samordning bör ske via stiftelserna får detta inte medföra att kommuner och landsting avstår från att bedriva egen näringspolitisk verksamhet. I stället pekar man på betydelsen av en aktiv medverkan från kommunernas sida i näringspolitiken.

För egen del ansluter jag mig till utredningens grundtanke att en ökad samordning av industripolitiska insatser bör ske via stiftelserna. Detta bör gälla såväl de centrala industripolitiska organens insatser som kommunernas och landstingens insatser. Jag delar därför helt utredningens uppfattning att industriverket och STU inte bör bygga upp egna regionala organ. I stället bör de repliera på stiftelserna. Efter samråd med chefen för handelsdepartementet vill jag framhålla att detta bör gälla även Exportrådet. Detta utesluter emellertid inte att Exportrådet i fråga om särskilda aktiviteter utvecklar sitt samarbete med andra organ på regional nivå som sysslar med exportinriktade frågor. Jag åsyftar härvid främst handelskamarer och expo-organisationer.

Även när det gäller landstingens och kommunernas näringspolitiska insatser anser jag att en samordning via stiftelserna bör eftersträvas. Stiftelsernas kontakter med och kunskaper om länens näringsliv bör utnyttjas. Stiftelserna är enligt min uppfattning väl skickade att medverka vid genomförande av kommunernas olika näringspolitiska program. Samtidigt delar jag den uppfattning som flera remissinstanser för fram att en sådan samordning inte får innebära att landsting och kommuner avstår från egen näringspolitisk verksamhet. Inom ramen för den kommunala kompetensen har dessa organ en rad viktiga näringspolitiska uppgifter. Jag kan här peka på kommunernas ansvar för mark, industrilokaler, vägar, hamnar, bostadsbyggande m. m. Att landsting och kommuner upprätthåller fortlöpande kontakter med företagen anser jag vara både självklart och nödvändigt.

Den av mig förordade samordningen via stiftelserna av industripolitiska

insatser medger i och för sig att det vid sidan av stiftelserna på länsnivå givetvis kan finnas andra stöd- och utvecklingsorgan inom det näringspolitiska fältet. Jag åsyftar då närmast organ såsom IUC, Expolaris i Skellefteå, Norrlands Center, samhällsfinansierade produktutvecklingsråd samt de kontaktsekreterare som STU har placerat vid vissa universitet och högskolor. Jag ser även positivt på verksamheten inom privata organ av typ Swed-Expo i Värnamo m. fl. Behovet av dylika organ bör helt självklart bedömas utifrån förutsättningarna för de enskilda länen eller regionerna. Det kan exempelvis vara ändamålsenligt för en stiftelse att på marknadsföringsområdet och i fråga om exportfrämjande verksamhet avtala om samarbete med ett redan befintligt organ i stället för att inom stiftelsen bygga upp egna fasta resurser. Ett sådant förfarande får emellertid inte innebära att stiftelsens principiella ansvar för verksamheten ifråga minskar.

Om det inom ett län sålunda framöver kommer att finnas stöd- och utvecklingsorgan vid sidan av stiftelsen måste enligt min uppfattning en absolut strävan vara att mycket nära samarbete etableras mellan stiftelsen och dessa organ.

8.2.8 *Principer för finansiering av verksamheten*

Vad gäller finansiering av kostnaderna för föreningarnas företagsservice och administration svarar staten f. n. för ca 50 %, medan landstingens andel totalt sett uppgår till ca 25 %. Det bör dock framhållas att landstingens bidrag i hög grad varierar mellan olika län. För innevarande budgetår har över statsbudgeten anvisats totalt ca 40 milj. kr. till föreningarna. Landstingens bidrag för kalenderåret 1977 uppgår till närmare 20 milj. kr.

Ansvaret för finansiering av stiftelsernas verksamhet i stort bör enligt företagareföreningensutredningen åvila huvudmännen, dvs. stat och landsting. Detta bör emellertid inte hindra att stiftelserna kan få vissa intäkter från andra bidragsgivare, t. ex. kommuner, eller genom avgiftsbelagd konsultverksamhet.

Huvudmännens finansieringsansvar bör enligt utredningen avse finansiering av dels stiftelsernas företagsservice och administration, varvid lönekostnaderna helt dominerar, dels kreditverksamheten.

I likhet med utredningen anser flertalet remissinstanser att ansvaret för finansieringen av stiftelsernas administration för både företagsservice- och kreditverksamheten bör åvila staten och landstingen gemensamt. Även jag kan ansluta mig till denna princip. Utredningen har dock inte redovisat några förslag vad gäller fördelning av finansieringsansvaret mellan stat och landsting, vilket bl. a. flera landsting har kritiserat.

Enligt min mening kan en lämplig princip vara att staten svarar för finansiering av den basverksamhet som finns i varje stiftelse, medan landstingen svarar för speciella program och insatser. Detta hindrar givet-

vis inte att landstingen, i likhet med vad som hittills har varit fallet i vissa län, bidrar även till finansiering av basverksamheten.

Jag är inte beredd att förordna en för samtliga län enhetlig finansieringsstruktur med avseende på fördelningen mellan statliga och landstingskommunala bidrag till resp. stiftelse. Denna fördelning bör preciseras och slås fast i samband med de förhandlingar som bör tas upp mellan staten och resp. landsting. Fördelningen bör kunna ändras efter hand och anpassas till de behov av insatser som kan komma att visa sig i resp. län. Jag har i det föregående förordnat en självständig ställning för stiftelserna och gett uttryck för ett ökat länsdemokratiskt inslag i verksamheten. En naturlig följd härav är att landstingen successivt påtar sig ett allt större ekonomiskt ansvar.

När det gäller finansiering av stiftelsernas kreditverksamhet kan konstateras att nuvarande system innebär att staten till den helt övervägande delen svarar för försörjningen med lånemedel. Med hänsyn till statens ansvar för kreditpolitiken i stort bör enligt min mening detta gälla även fortsättningsvis. Det bör sålunda i första hand ankomma på staten att svara för att stiftelsernas kreditkapacitet fortlöpande anpassas till en ur samhällsekonomisk synvinkel tillfredsställande nivå. Detta bör dock inte hindra att landstingen, liksom hittills har varit fallet i några län, också tillhandahåller resurser för stiftelsernas kreditverksamhet.

Sammanfattningsvis innebär den gemensamma finansieringen av stiftelsernas verksamhet mellan staten och landstingen att stiftelserna, på samma sätt som f. n. sker, årligen kommer in med beräkningar av resursanspråk för det kommande verksamhetsåret till industriverket och resp. landsting. Ett utökat samråd mellan huvudmännen bör emellertid eftersträvas i denna fråga. Detta samråd bör ske i det organ som enligt vad jag har förordnat bör inrättas.

Jag vill dock i detta sammanhang framhålla att systemet med gemensam finansiering av stiftelsernas verksamhet bör ses över när andra frågor rörande fördelning av kostnader mellan stat och kommun i stort senare aktualiseras.

Företagareföreningsutredningen framhåller vikten av att den långsiktiga planeringen vid stiftelserna förbättras. Utredningen förordar ett system med en rullande treårsbudget, vilket vinner gehör också bland remissinstanserna.

Som ett led i en förbättrad planering av verksamheten vid stiftelserna föreslår utredningen vidare att statens bidrag till stiftelserna bör anvisas för kalenderår. F. n. är den statliga medelsanvisningen anpassad till det statliga budgetåret. Företagareföreningarnas nuvarande räkenskapsår sammanfaller med kalenderår. Landstingens bidrag till föreningarna lämnas också för kalenderår.

Jag delar utredningens uppfattning att stiftelserna bör ges möjligheter till en långsiktig planering av verksamheten. Jag anser dock inte att en lång-

siktig bindning av stiftelsernas utgifter i form av en flerårsbudget är en nödvändig förutsättning för detta. Enligt min mening bör en tidsmässig samordning av bidragen från huvudmännens sida vara till gagn inte bara för stiftelserna utan även för huvudmännens möjligheter att genomföra och utvärdera gemensamma intentioner. Den organisationskommitté, som enligt min mening bör tillkallas, bör få i uppgift att närmare överväga dessa frågor.

8.2.9 *Kreditverksamheten vid utvecklingsfonderna*

Statsministern har tidigare redogjort för regeringens syn på bl. a. behovet av insatser för att underlätta småföretagens kapitalförsörjning. Speciellt bristen på riskkapital utgör i många fall ett betydande utvecklingshinder för småföretagen. Stora svårigheter föreligger att få lån för finansiering av bl. a. immateriella investeringar, dvs. investeringar i know-how, produktutveckling och marknadsföring. Det har även visat sig svårt att uppbära riskkapital i form av aktieteckning från utomstående. Småföretagen har allmänt sett en låg soliditet, vilket blir speciellt kännbart för expanderande företag. För nyetablerade företag är dessa hinder också kännbara. Företagsöverlåtelser medför ofta särskilda finansieringsproblem.

Småföretagen lämnar ofta låg eller ingen utdelning. De medel som kan stå till förfogande för ändamålet används vanligen för en fortsatt kapitaluppbbyggnad. Även i de fall utdelning sker är en minoritetspost i ett mindre aktiebolag från placeringssynpunkt normalt inte attraktiv på grund av svårigheterna att omsätta detta aktieinnehav i likvida medel.

Från samhällets sida påverkas tillgången på kapital i företagen i första hand genom olika ekonomisk/politiska åtgärder. Det är en strävan från regeringens sida att föra en ekonomisk politik som på ett aktivt sätt och under beaktande av de allmänna fördelningspolitiska målen främjar uppbyggandet av företagens kapital. Därmed ökar också deras konkurrenskraft och förmåga att överleva och expandera. Den ekonomiska politiken måste dock kompletteras med andra samhälleliga åtgärder.

Staten har på olika vägar sökt medverka till att lösa småföretagens kapitalförsörjningsproblem. De län som företagareföreningarna, Norrlandsfonden och statens utvecklingsfond lämnar fyller en betydelsefull uppgift som komplement till det ordinarie kreditväsendet. Fonderna används huvudsakligen för s. k. topplån. Även Industri kredit, Företagskredit, Företagskapital och Investeringsbanken bedriver utlåning med inriktning på småföretag.

I fråga om småföretagens kapitalförsörjning i stort är det angeläget att peka på den viktiga roll som den generella kreditpolitiken spelar. Småföretagens tillgång till lånekapital måste givetvis beaktas vid kreditpolitikens utformning.

Erfarenheten har visat att många småföretag har svårigheter att klara

försörjningen med riskkapital och att behoven varierar mycket. Många – i synnerhet nyetablerade – företag har behov av att samtidigt finansiera olika åtgärder – produktutveckling, marknadsföring, investeringar i maskiner och anläggningar etc. Det nuvarande kreditstödet framstår i många fall som olämpligt utformat.

Jag avser att nu mera i detalj redovisa mina överväganden och förslag beträffande det kreditstöd som bör handhas av stiftelserna. Inledningsvis vill jag slå fast att företagareföreningarna spelar en viktig roll när det gäller småföretagens kapitalförsörjning. Även om omfattningen av föreningarnas utlåning till småföretagen i förhållande till den totala kreditvolymen till dessa företag är mycket liten fungerar föreningarnas långivning i många fall som en katalysator på kreditmarknaden. Hantverks- och industrilånen, de s. k. direktlånen, som normalt ligger på en hög risknivå med sämre säkerheter än ordinarie bankkrediter, är ofta en förutsättning för att andra långivare skall satsa på vissa projekt och därmed också för att dessa över huvud taget skall kunna realiseras.

Jag har tidigare förordat att regionala utvecklingsfonder i varje län byggs upp med företagareföreningarna som bas. Mitt förslag innebär vidare att föreningarnas nuvarande låneverksamhet slås samman med den verksamhet och de resurser som f. n. disponeras av statens utvecklingsfond. I samband härmed bör enligt min uppfattning den kreditverksamhet som f. n. bedrivs vid föreningarna och utvecklingsfonden ytterligare förstärkas och breddas. Jag återkommer till dessa frågor i det följande.

Det statliga kreditstöd som förmedlas genom företagareföreningarna lämnas f. n. i form av dels direkta lån som beslutas av föreningarna, dels lånegarantier som beslutas av industriverket eller regeringen. Lånegarantier beviljas för lån inom det ordinarie kreditväsendet.

Företagareföreningsutredningen finner övervägande skäl tala för att båda formerna av kreditstöd skall behållas. Enligt utredningen har direktlånesystemet den avgörande förtjänsten att företagareföreningarna snabbt och på egen hand kan besluta om och betala ut lån. I tider med kreditrestriktioner har dessutom föreningarna i många fall, enligt utredningen, visat sig ha större möjligheter än de ordinarie kreditinstituten att ge riskkrediter till måttliga kostnader för företagen. Å andra sidan anser utredningen att garantilån är att föredra i många fall. Låntagaren kan genom att utnyttja garantilån i regel samla sina krediter hos en och samma långivare/bank. Garantisystemet ställer också små anspråk på direkt statlig finansiering.

Det stora flertalet remissinstanser har inga erinringar mot utredningens förslag om att båda formerna av kreditstöd bör behållas. Riksrevisionsverket (RRV) finner emellertid inga avgörande argument för att direktlån behöver lämnas vid sidan av garantilån. RRV pekar på garantilånens fördelar i fråga om bl. a. låneadministration. RRV föreslår därför att endast garantilåneformen avänds i fortsättningen. Om direktlånen likväl bi-

behålls bör enligt RRV någon form av samordnad låneadministration eftersträvas.

Övervägande skäl talar enligt min mening för den av utredningen föreslagna lösningen. Det är väsentligt att behålla direktlånemöjligheten med hänsyn bl. a. till att systemet medger ett snabbt beslutsfattande. Ett bibehållande av direktlånemöjligheten är vidare avgörande för den utvidgning av låncändamålen som jag senare återkommer till. De av utredningen redovisade fördelarna som ligger i möjligheten att kunna förmedla lånegarantier har dock inte bestridits av remissinstanserna. Jag förordar att det kreditstöd som bör handhas av stiftelserna lämnas i form av såväl direktlån som lånegarantier. Mina överväganden och förslag i det följande om bl. a. låneändamål och lånevillkor avser sålunda både direktlån och lånegarantier. Beslut om lånegarantier liksom om eftergift av statens rätt på grund av industrigarantilån bör även fortsättningsvis fattas av industriverket och i vissa fall av regeringen.

Vad gäller *inriktningen av kreditverksamheten* vill jag anföra följande.

Målgruppen för kreditstödet har jag redovisat tidigare. Jag har vidare anfört att stiftelserna inte skall konkurrera med befintligt service- och kreditutbud. Kreditverksamheten vid stiftelserna bör i stället utgöra ett komplement till det ordinarie kreditväsendet. Stöd bör således som regel lämnas endast till företag med otillräckliga lånesäkerheter för lån på den ordinarie kreditmarknaden.

Behovet av riskvilligt kapital är, som jag tidigare har anfört, särskilt framträdande för småföretag med liten andel eget kapital och bristfälliga säkerheter. I vissa situationer bör stiftelserna enligt min mening vara beredda till ett särskilt stort risktagande. Jag tänker närmast på lånebehoven för expanderande och nyetablerade företag samt företag som avser att etablera sig eller är etablerade på exportmarknaden. De förslag på kreditområdet, som företagareföreningsutredningen har lagt fram, är, som jag uppfattar dem, utformade med beaktande av de allmänna näringspolitiska målen. Förslagen i stort har också vunnit gehör hos flertalet remissinstanser. Dessa har framhållit bl. a. behovet av att förbättra småföretagens försörjning med riskkapital i synnerhet vad gäller investeringar i marknadsföring och produktutveckling.

Direktlånen och lånegarantierna är i dag avsedda att svara mot endast vissa typer av *låneändamål*, främst investeringar i byggnader och maskiner samt, om särskilda skäl föreligger, även anskaffning av omsättnings-tillgångar eller kostnader för utveckling och marknadsföring av produkter.

Företagareföreningsutredningen har betonat det väsentliga i att varje företag får en totalt sett sund finansiering. Utredningen föreslår i linje härmed att reglerna för vilka typer av ändamål som får stödjas arbetas om och får en mer generell räckvidd. Förslaget stöds av en bred remissopinion.

Även jag finner det befogat att utöka stödändamålen. Frågan om för

vilket ändamål kreditstöd skall lämnas bör avgöras från fall till fall av stiftelserna. Lån och garantier bör enligt min mening i fortsättningen kunna lämnas för att finansiera, förutom investeringar i maskiner och anläggningar, även investeringar i bl. a. produktutveckling och marknadsföring.

Företagareföreningarna lämnar f. n. stöd endast till redan etablerade företag eller enskilda näringsidkare.

Ett problem för många mindre företag är svårigheterna för företagets ägare att kunna satsa ett tillräckligt stort eget kapital. I många fall kan detta försätta företagen i akuta kriser. Exempel på en situation då en förstärkt ägarinsats behövs är övertagande av företag när den förutvarande ägaren skall lösas ut. Amorteringar på de personliga lån varmed köparen vanligtvis finansierar sitt aktieköp nödvändiggör på grund av marginalskatteeffekterna ofta mycket stora löneuttag ur företaget. Detta medför risk för finansiell urholkning av företaget så att dess utveckling och därmed dess bidrag till produktion och sysselsättning äventyras. Andra situationer där ägaren måste höja sin insats av eget kapital är – förutom vid rena nyetableringar – då ett aktiebolags aktiekapital skall höjas till det föreskrivna minimibeloppet om 50 000 kr.

Jag vill vad gäller sistnämnda fråga erinra om statsmakernas beslut (prop. 1976/77:109, LU 1976/77:29, rskr 1976/77: 301, SF'S 1977:320) om aktiekapitalets storlek i aktiebolag som har bildats före den 6 juni 1973. Detta beslut innebar att höjningen av aktiekapitalet i dessa äldre aktiebolag måste vara genomförd först före utgången av år 1981. Beslutet torde medföra att finansieringsproblem förknippade med höjning av aktiekapitalet i befintliga aktiebolag på kort sikt blir av begränsad omfattning. För aktiebolag som bildas nu krävs emellertid ett aktiekapital om minst 50 000 kr. Frågan om aktiekapitalets minimistorlek och den därmed sammanhängande frågan om behovet av en särskild bolagsform för småföretagen med frihet från personligt ansvar men med lägre kapitalinsats än i aktiebolag övervägs f. n. av 1974 års bolagskommitté. Ett betänkande väntas bli framlagt före utgången av år 1978, varefter regeringen får anledning att återkomma till härmed sammanhängande spörsmål.

Jag förordar att kreditstöd via stiftelserna i undantagsfall bör kunna lämnas som lån till privatpersoner i syfte att bl. a. möjliggöra önskvärda nyetableringar och underlätta företagsöverlåtelser. Näringslivsorganisationerna har i sina yttranden framfört motsvarande förslag om s. k. etableringslån i syfte att stimulera företagsetableringar.

Möjligheten till s. k. personlån bör utnyttjas med stor restriktivitet och endast i den mån ett företags gynnsamma utveckling är i betydande fara eller en angelägen nyetablering hotar att utebli utan sådant stöd. En allmän förutsättning bör dessutom vara att inga andra finansieringsalternativ står till buds. Sådana personlån bör också så snart som möjligt omsättas till i första hand ordinarie banklån. Jag vill i sammanhanget också hänvisa till det förslag till nya riktlinjer för Företagskapital som chefen för ekonomi-

departementet redovisar i bilaga 2 till denna proposition. Vidare vill jag nämna att chefen för justitiedepartementet senare denna dag kommer att föreslå regeringen att förelägga riksdagen proposition om vissa ändringar i aktiebolagslagen. Förslaget innebär bl. a. en vidgning av möjligheterna att medge dispens från aktiebolagslagens bestämmelser om låneförbud i avsikt att underlätta företagsöverlåtelser. Detta avses gälla både i samband med arvfall och vid nyinträde i företag.

Jag övergår nu till frågan om *villkoren för stiftelsernas kreditverksamhet* i stort. Senare kommer jag att redovisa mina överväganden vad gäller de särskilda lånevillkor som bör knytas till lån för produktutveckling och marknadsföring.

Sedan år 1976 får en företagareförening låna ut högst 300 000 kr. till en och samma låntagare. Industriverket kan dock medge att högre belopp får lånas ut i enskilda fall. Vidare bör nämnas det samarbete som finns mellan företagareföreningarna och Investeringsbanken inom ramen för de s. k. kombinationslånen. Med låncutredningar från föreningarna som huvudsakligt beslutsunderlag kan sålunda föreningarnas direktlån kombineras med lån från Investeringsbanken på upp till 500 000 kr.

Företagareföreningsutredningen föreslår att lånegränsen t. v. höjs till 500 000 kr. och sedan omprövas efter två år. Utredningen förutsätter därvid att föreningarnas samarbete med Investeringsbanken fortsätter, vilket innebär att föreningarna i realiteten ofta kan erbjuda krediter på sammanlagt ca 1 milj. kr. Vidare förutsätts att industriverket får utöva inflytande över ärenden där exempelvis speciella branschförhållanden påkallar den centrala instansens bättre överblick.

Flera remissinstanser, främst företagareföreningar, har förordat en högre lånegräns med hänsyn till bl. a. de starkt ökande kostnaderna för sådana byggnader och maskiner som lånen ofta avser att delfinansiera. Decentraliseringsutredningen godtar den föreslagna lånegränsen på 500 000 kr. men bedömer inte beloppet som en gräns mellan de ärenden som föreningarna själva kan pröva och de ärenden som bör handläggas centralt. Beloppsgränsen är i stället ett uttryck för den inriktning statsmakterna vill ge direktlånen i förhållande till andra kreditformer. Även efter fortsatta höjningar av lånegränsen finns det enligt utredningen förutsättningar att låta företagareföreningarna besluta i samtliga direktlåneärenden. Vidare anser några remissinstanser att beslut om lånegarantier upp till vissa belopp bör kunna fattas på länsplanet.

Jag anser det vara befogat att nu höja beloppgränsen för utlåning till en och samma sökande. En sådan höjning är motiverad av dels penningvärdesförändringen, dels den ökade självständighet för stiftelserna som jag förordar. Av främst praktiska skäl anser jag – i likhet med utredningen – att höjning bör ske genom en anpassning av direktlånegränsen snarare än genom en delegering till länsplanet av vissa beslut om garantilån.

Jag förordar att stiftelserna får besluta om lån på högst 500 000 kr. till en

och samma sökande. Större lån bör kunna lämnas ut om det finns särskilda skäl till det. Samråd bör då ske med industriverket. Mitt förslag bygger också på den förutsättningen att samarbetet mellan stiftelserna och Investeringsbanken utvidgas och fördjupas. Genom kombinationslånen kan sålunda stiftelsernas direktlån kombineras med lån från banken på upp till 500 000 kr. Mitt förslag om höjning av stiftelsernas lånegräns från nuvarande 300 000 kr. till 500 000 kr. innebär att stiftelserna med hjälp av kombinationslånen kan bidra med 1 milj. kr. vid finansiering av ett enskilt projekt.

Såsom hittills bör enligt utredningen som allmän riktlinje gälla att låntagaren skall lämna *säkerheter* i företagets reella egendom och därvid garanteras en viss ekonomisk rörelsefrihet. Utredningen betonar vikten av att rimliga säkerhetskrav tillämpas så att syftet med stödet inte motverkas. Vidare anser utredningen att kravet på *personlig borgen* i många fall bör kunna begränsas, men att frågan om borgen bör få avgöras från fall till fall av den instans som beslutar om stöd.

Flera remissinstanser har förordat möjligheten att förknippa frågan om borgen med vissa villkor som kan ha ställts upp för lånet. Borgensansvaret skulle då kunna utkrävas endast om företaget har underlåtit att uppfylla föreskrivna villkor om t. ex. höjning av aktiekapitalet eller anlåtande av auktoriserad revisor. Västernorrlands företagareförening menar att anvisningar bör utarbetas centralt för hur en begränsning av borgen skall utformas. Föreningen påpekar risken för att olika praxis i de skilda länen kan uppfattas som orättvist bland företagarna.

Enligt min åsikt bör lånesäkerheterna även i fortsättningen fastställas från fall till fall av det organ som har att besluta om lån eller lånegaranti. Närmare föreskrifter och riktlinjer för tillämpningen av denna princip och i fråga om borgensvillkor ankommer det på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att meddela. Till riksdagens information skall jag här emellertid kortfattat redovisa min syn i dessa frågor.

Enligt min mening bör olika former av villkorliga borgenskrav kunna tillämpas. Som allmän riktlinje bör gälla att relativt svaga säkerheter och därmed betydande kreditrisker bör kunna accepteras. Jag vill i sammanhanget erinra om att stiftelsernas självständiga ställning medför ett eget ansvar för förlusttäckning. Lån till nyetablerade företag bör enligt min mening kunna förknippas med särskilt stora risker. Krav på personlig borgen bör dock normalt kvarstå. När det befins lämpligt bör emellertid en viss uppmjukning kunna ske. Det personliga borgensåtagandet bör inte ges en sådan omfattning som ter sig oskälig sett mot borgenstecknarens ekonomiska situation.

Önskemålet om ett visst mått av samordning av de olika stiftelsernas praxis i fråga om borgen liksom graden av risktagande och annat som rör låneverksamheten, finner jag befogat. Det tillgodoses genom de föreskrifter och riktlinjer som regeringen eller myndigheten i fråga utfärdar.

Ränta för industrigarantilån har hittills bestämts med ledning av rekommendationer som har utfärdats av Svenska Bankföreningen och vissa andra samarbetsorganisationer för kreditinstituten. Rekommendationerna har utgått från en överenskommelse från år 1968 mellan organisationerna och staten. I överenskommelsen förutsattes att räntenivån skulle fastställas med utgångspunkt i den s. k. bottenlåneräntan. Denna utgör emellertid i dag inget enhetligt begrepp och är därför otjänlig som likare.

I praktiken har garantilåneräntan de senaste åren uppgått till i medeltal ca 3 % över riksbankens vid varje tillfälle gällande officiella diskonto. Av utestående garantilånebelopp har långivaren haft att erlægga en förlusttäckningsavgift på 0,5 % till statsverket. Garantilåneräntan har varit normerande för bl. a. räntan på föreningarnas direktlån.

Företagareföreningsutredningen påpekar att det i och för sig vore skäligt att tillämpa en något högre och därmed mer marknadsmässig räntesats för dessa typer av krediter, men är med tanke på småföretagens behov av gynnsamma betingelser för sin utveckling inte beredd att föreslå någon höjning av ränteläget. Utredningen förordar att samma räntenivå liksom hittills tillämpas för både garantilån och direktlån, eftersom valet av stödform annars kunde komma att styras av räntenivåerna i stället för som hittills av lånebeloppens storlek. Enligt utredningsförslaget skulle bankerna liksom hittills årligen betala in 0,5 % av utestående lånebelopp till staten i förlusttäckningsavgift.

Bankföreningen hävdar i sitt remissyttrande och i särskild skrivelse att det är motiverat med en högre ränta än vad utredningen föreslår. Föreningen anser vidare att det är olämpligt att fastställa räntenivån i en låneförfattning, eftersom man i en sådan inte bör reglera förhållanden mellan kreditinstituten och deras kunder. Även Göteborgs och Bohus läns företagareförening anser att räntan bör höjas med en procentenhet, bl. a. av det skälet att det därmed blir lättare att placera garantilån i bankerna.

En central utgångspunkt när det gäller att fastställa räntenivån bör enligt min mening vara att det statliga kreditstödet inte skall konkurrera med utan i stället tjäna som komplement till de reguljära kreditinstituten låneverksamhet. Detta talar för att en marknadsmässig räntenivå tillämpas.

Med hänsyn till att stiftelsernas låneverksamhet i hög grad kommer att variera vad avser bl. a. inriktning och grad av risktagande anser jag det vara mindre lämpligt att, som utredningen föreslår, enhetligt binda räntan för direktlånen och industrigarantilånen vid en viss given nivå. Givetvis måste det allmänna ränteläget i landet vara vägledande vid fastställande av stiftelsernas utlåningsränta, men det viktiga är enligt min mening att räntan kan anpassas till förutsättningarna i varje enskilt fall.

Det bör ankomma på regeringen att ange riktlinjer för hur räntenivån för kreditstödet skall fastställas samt för långivarens förlusttäckningsavgift i samband med garantilån.

De nuvarande reglerna om *lånens löptider* innebär att garanti- och

direktlån skall återbetalas genom regelbundna amorteringar, i normalfallet inom högst tio år. I undantagsfall kan den sammanlagda lånetiden för garantilån uppgå till högst 20 år. Amorteringsuppskov på högst ett år kan beviljas av företagareföreningarna och på högst tre år av industriverket.

Utredningen föreslår att det organ som beslutar om stöd får större frihet att anpassa amorteringsvillkoren till omständigheterna i det enskilda fallet. Vägledande bör i stor utsträckning vara låneobjektens ekonomiska livslängd. De organ som beslutar om stöd bör enligt utredningen kunna medge lånetider på högst 20 år. Utredningen betonar dock att den utökade maximala lånetiden bör utnyttjas sparsamt och att många lån bör kunna amorteras på mycket kort tid. En snabb återbetalning av lån ger stiftelserna ökade resurser för ny utlåning. De kan då stödja fler företag. Den enskilda stiftelsen resp. industriverket bör vidare enligt förslaget kunna medge amorteringsuppskov i högst tre år. Vid nyetableringar för amorteringsuppskov kunna medges i högst fem år. Förslagen har mött positivt gensvar bland remissinstanserna.

För egen del anser jag att en uppmjukning av reglerna för lånetidernas längd och för amorteringsanstånd positivt kan bidra till gynnsamma utvecklingsbetingelser för småföretagen. Det ankommer på regeringen att närmare utforma reglerna härför.

Jag övergår nu till att behandla frågan om *finansieringen av stiftelsernas direktlåneverksamhet*.

Företagareföreningarnas låneverksamhet finansieras f. n. med lån som föreningarna erhåller ur statens hantverks- och industrilånefond. För sin upplåning ur fonden erlägger föreningarna ränta, som med 0,5 % understiger föreningarnas egen utlåningsränta. F. n. uppgår summan av till statsverket inlevererade räntor till ca 30 milj. kr. per år. Föreningarna får använda inflytande amorteringar för ny utlåning.

Förlusttäckningen på låneverksamheten finansieras dels genom att varje förening till en särskild fond avsätter 0,5 % av utlånat belopp, dels genom att staten efter särskild ansökan från föreningarna lämnar bidrag till förluster som inte har kunnat täckas med medel från de egna fonderna. Låneförlusterna har under de år som låneverksamheten bedrivits i genomsnitt för samtliga föreningar uppgått till drygt 3 % av totalt utlånat belopp.

För att finansiera den hittills successivt ökade direktlåneverksamheten har medel över statsbudgeten årligen anvisats för att förstärka hantverks- och industrilånefonden. Fonden uppgår f. n. till ca 590 milj. kr. Av dessa har 90 milj. kr. tillförts under innevarande budgetår. Företagareföreningens utredningen förutsätter att tillskott över statsbudgeten sker även i fortsättningen. Investeringsbanken är kritisk till användningen av enbart detta finansieringssätt, något som enligt banken medför risk för att anslagens storlek mer avspeglar det statsfinansiella läget än föreningarnas och därmed småföretagens behov av riskvilligt lånekapital.

Jag har tidigare förordat en långtgående självständighet för stiftelserna. I

linje härmed bör nu de medel i hantverks- och industrilånefonden, som motsvarar fordringar på företagareföreningarna, överföras till stiftelserna. Härigenom ökas stiftelsernas finansiella stadga samtidigt som det regionala ansvarsområdet rent allmänt ökas. Medlen bör fördelas på de 24 stiftelserna i förhållande till företagareföreningarnas nuvarande upplåning ur fonden. Räntor liksom amorteringar på utestående lån tillfaller med en sådan ordning stiftelserna och kan på så sätt användas för ny utlåning samt för förlusttäckning. Det förutsätts att stiftelserna själva svarar för förlusttäckningen, vilket också står i överensstämmelse med vad bl. a. näringslivsorganisationerna och Företagareföreningarnas förbund har anfört i sina remissyttranden. De förlusttäckningsfonder som f. n. finns inom företagareföreningarna bör överföras till de nya stiftelserna. Som jag närmare utvecklar i det följande bör även de kapitalresurser som f. n. disponeras av statens utvecklingsfond tillföras stiftelserna. Stiftelsernas behov av ytterligare medel för sin kreditverksamhet bör, enligt min mening, t. v. tillgodoses genom att medel anvisas över statsbudgeten.

Jag vill i sammanhanget framhålla att stiftelsernas kreditverksamhet även framdeles skall regleras genom en statlig förordning.

Jag övergår nu till att behandla frågan om behov av särbehandling för *garantilånen vid kreditrestriktioner*.

Systemet med lånegarantier bygger på ett väl fungerande samarbete med banker och andra låneinstitut. Som jag tidigare har framhållit har verksamheten fungerat tillfredsställande och bör fortsätta. Komplikationer har dock uppstått i vissa fall på grund av bankernas svårigheter att lämna ut lån när kreditrestriktioner råder. Detta har i många fall medfört särskilda problem för småföretagen på grund av deras ofta låga soliditet och därmed stora beroende av krediter.

Riksbanken fastställde hösten 1976 tillfälliga lånetak för affärsbankernas utlåning och i samband därmed vissa sanktioner för det fall att lånetaken skulle överskridas. Riksbanken underströk emellertid i skrivelse till bankerna vikten av att den fortgående nyutlåningen i första hand användes för att undvika hårda effekter på finansiellt svaga låntagare, såsom småföretag. I detta syfte meddelade riksbanken att – vad gällde affärsbankerna – den särskilda avgiften för överskridande av lånetaket skulle reduceras i den mån den ökade nyutlåningen skedde i form av vissa typer av lån, bl. a. industrigarantilån. Det med stöd av lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel införda utlåningstaket upphörde att gälla vid utgången av mars 1977.

Företagareföreningsutredningen förutsätter att garantilånen fortsättningsvis blir föremål för någon form av gynnsam behandling i detta avseende. Utredningen vill dock inte förorda en mer långtgående särbehandling av garantilånen med hänvisning bl. a. till att många småföretags kreditproblem kan lösas med hjälp av direktlån från föreningarna, i vissa fall i kombination med lån från Investeringsbanken. Fullmäktige i riksbanken anför i sitt remissvar att likviditets- och kassakvotssystemen är generella styrmedel och bör utnyttjas utan begränsande undantag. Om undantag

gjordes skulle ytterst svårhanterliga gränsdragningsproblem uppkomma. Det kan enligt fullmäktige knappast hävdas att industrigarantilånen är så angelägna, att de ensamma skulle få utgöra undantag. Vid undantag för stora områden som är lika betydelsefulla för svensk ekonomi, skulle instrumentens effektivitet försvagas.

Med hänsyn till de ökade möjligheterna att i vissa fall bevilja större direktlån och med tanke på vad fullmäktige i riksbanken har anfört är jag efter samråd med chefen för ekonomidepartementet inte beredd att förorda att industrigarantilånen automatiskt särbehandlas i tider med restriktiv penningpolitik. Denna fråga får prövas från fall till fall inom ramen för den ekonomiska politiken.

Avslutningsvis tar jag nu upp frågan om stiftelsernas uppgifter i anslutning till *hotellgarantilån*.

Industriverket kan i dag bevilja statliga garantier för lån till företag inom turist- och hotellnäringen. Ärenden om hotellgarantilån bereds på länsplanen av riksbankens avdelningskontor. Verksamheten har varit stagnerande med f. n. endast ett fåtal ansökningar per år. Företagareföreningsutredningen föreslår att beredning och uppföljning av sådana ärenden i fortsättningen skall övertas av stiftelserna. Fullmäktige i riksbanken säger i sitt remissyttrande att riksbanken fortfarande är intresserad av att handha förvaltningen av hotellgarantilånen, men vill inte motsätta sig att den förs över till stiftelserna om detta skulle visa sig vara lämpligt. Ett par företagareföreningar är tveksamma till förslaget med hänsyn till att hotellnäringen avses ligga utanför målgruppen.

Jag anser – i likhet med utredningen – i och för sig att företagareföreningarna redan i dag är väl lämpade för uppgifter i samband med hotellgarantilånen. Mina förslag vad gäller stiftelsernas målgrupp innebär dock att hotellnäringen inte innefattas. En alltför stor vidgning av målgruppen vid ett och samma tillfälle skapar som jag har framhållit betydande problem. Jag vill erinra om att hotell- och restaurangutredningen (H 1974:01) väntas lägga fram sina förslag i slutet av detta år. Utredningens arbete kan enligt vad jag har inhämtat komma att beröra branschens finansieringsförhållanden. Grunderna för de nu tillämpade hotellgarantilånen kan därför komma att påverkas av förslagen. Efter samråd med chefen för handelsdepartementet anser jag därför att handlägningsordningen för hotellgarantilån t. v. bör vara oförändrad.

8.2.10 Omorganisation av verksamheten vid statens utvecklingsfond

Statligt stöd till industrins tekniska förnyelsearbete är sedan länge en viktig del av industripolitiken. För att vår industri skall kunna vidmakthålla och förbättra sin internationella konkurrenskraft fordras bl. a. att våra produkter och vår produktionsteknik ligger på en hög teknisk nivå. I tider när industrins lönsamhet är dålig ökar dess svårigheter att frigöra medel för tekniskt utvecklingsarbete. Betydelsen av statliga insatser växer därvid.

Den tekniska förnyelseprocessen kan med en viss förenkling beskrivas som ett antal skeden från idé till färdig produkt eller process.

I det första skedet uppkommer den idé som utgör grunden för hela förnyelsearbetet. Idéns tekniska och ekonomiska bärkraft analyseras och planer utarbetas för det fortsatta utvecklingsarbetet.

I nästa skede sker det tekniska utvecklingsarbetet. Forskningsarbete och konstruktionsarbete utgör viktiga inslag i denna verksamhet. Arbetet i detta skede avslutas ofta med att en fungerande prototyp tas fram, ibland i laboratorieskala. Stöd till det tekniska förnyelsearbetet i dessa två skeden kan lämnas av främst STU. Det är emellertid vanligtvis inte möjligt att i detta skede direkt sätta i gång med tillverkningen av en produkt eller fullskalig tillämpning av en process. Först måste produkten eller processen anpassas till kraven vid fullskaleproduktion.

Under ett tredje skede anpassas produkten så att produktionskostnaderna blir så låga som möjligt, konstruktions- och ritningsunderlag för serietillverkning utarbetas och en provserie tas fram. För att testa en process kan en försöksanläggning behöva byggas. Vissa marknadsundersökningar behöver också göras. Under detta skede är produktens eller processens lönsamhet fortfarande så osäker att lån från normala kreditinstitut är svåra att erhålla. För att stödja den tekniska förnyelseprocessen i detta skede har statens utvecklingsfond inrättats.

I den tekniska förnyelseprocessens sista skede sker investeringar i produktionsanläggningar och marknadsföring. Finansieringen av sådana investeringar sker normalt genom ordinarie kreditinstitutioner eller genom de s. k. mellanhandsinstituten och företagareföreningarna. Till speciellt riskbetonade investeringar i detta skede har Investeringsbanken möjligheter att lämna lån.

Företagareföreningsutredningen betonar i sitt betänkande vikten av nära samarbete mellan företagareföreningarna och de nyss nämnda statliga stöd- och kreditorganen. Speciellt föreslås att företagareföreningarnas kontaktverksamhet och samarbete i övrigt med statens utvecklingsfond ytterligare fördjupas. Utredningen lägger också fram vissa förslag vad gäller den närmare inriktningen av utvecklingsfondens låneverksamhet. Jag behandlar nu dessa förslag.

Statens utvecklingsfond inrättades den 1 juli 1973 (prop. 1973:41. NU 1973:54, rskr 1973:225, SFS 1973:622). Den är en självständig myndighet men är administrativt knuten till STU. Fonden är avsedd att utgöra ett komplement till STU och Investeringsbanken. Lån får inte beviljas till projekt som kan finansieras på den allmänna kreditmarknaden på normala marknadsmässiga villkor och inte heller till rena marknadsföringsinvesteringar. Lån beviljas normalt till högst halva projektkostnaden och lånevillkoren kan variera inom vida gränser. Normalt har fonden förutom ränta på det utlånade beloppet från lyckade projekt begärt även en riskpremie på 25 %. Räntan har legat på samma nivå som räntan för industrigarantilånen.

Räntebetalningen kan vara löpande eller ackumulerad. Särskild säkerhet erfordras inte. Misslyckas ett projekt har utvecklingsfonden möjligheter att efter förhandlingar med låntagaren skriva ned eller helt skriva av lånet. För utvecklingsfondens lån gäller således villkorlig återbetalningsskyldighet.

Fonden har under budgetåren 1973/74–1977/78 tillförts sammanlagt 117 milj. kr. från Investeringsbankens vinst under åren 1972–1976.

Företagareföreningsutredningen föreslår att utvecklingsfondens verksamhet vidgas så att fonden kan lämna lån även till rena marknadsföringsinvesteringar. Redan i dag har företagareföreningarna visserligen, som utredningen påpekar, vissa möjligheter att lämna direktlån för produktutveckling och marknadsföring. Det finns emellertid enligt utredningen ett behov av att kunna lämna lån med villkorlig återbetalningsskyldighet för sådana projekt. Detta behov kan enligt utredningen lämpligast tillgodoses genom att fonden ges vidgade utlåningsmöjligheter.

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt en sådan förändring.

Jag finner efter samråd med statsrådet Johansson, att utvecklingsfondens medel bör få användas för lån med villkorlig återbetalningsskyldighet till rena marknadsföringsinvesteringar. Det har under utvecklingsfondens verksamhet, vilket fonden har påpekat i sina verksamhetsberättelser under en följd av år, framkommit ett stort behov hos småföretagen att få en risktagande finansiering av marknadsföringsinvesteringar. I likhet med fondens övriga lån bör lånen avse sådana projekt, som inte kan finansieras på den allmänna kreditmarknaden på normala marknadsmässiga villkor.

Företagareföreningsutredningen nämner att det i olika sammanhang under de senaste åren, bl. a. i riksdagsmotioner, har väckts förslag om speciell kreditgivning via företagareföreningarna i syfte att på projektbasis stödja produktutveckling i småföretagen. Förslagsställarna har betonat vikten av att insatserna ligger så nära företagen som möjligt. Företagareföreningarna har i dag, som jag nyss har nämnt, viss möjlighet att lämna direktlån för produktutveckling och marknadsföring. Utredningen föreslår att föreningarnas möjlighet i detta avseende byggs ut så att föreningarna kan bevilja lån med villkorlig återbetalning i vissa situationer, främst vid preliminära och förberedande undersökningar av affärs- eller produktidéer. Det kan gälla en smärre teknisk utredning, en marknadsanalys eller en patentbarhetsgranskning.

Enligt min mening finns det goda skäl som talar för att stiftelserna bör ges möjlighet att bevilja lån med villkorlig återbetalning för produktutveckling och marknadsföring. Detta bör emellertid kunna ske i betydligt större omfattning än vad som utredningen föreslagit. Erfarenheter från utvecklingsfondens verksamhet liksom från IUC i Skellefteå visar enligt min mening den stora betydelsen av ett nära geografiskt samband mellan mindre och medelstora företag och långivare eller utvecklingsorgan. Möjligheterna att få fram nya idéer och projekt torde därmed förbättras. En

god lokal förankring hos långivaren ökar också möjligheterna till en rättvisande bedömning av de olika projektens genomförbarhet. En sådan ny lånemöjlighet innebär vidare att stiftelserna ges möjlighet att stödja ett projekt ända från den tidpunkt det först kommer in till stiftelsen till dess produktion kan sättas igång. Detta gäller projekt där det tekniska risktagandet är litet. Projekt med högt tekniskt risktagande bör liksom hittills hänvisas till STU.

Genom att utvidga stiftelsernas stödmöjligheter kommer stiftelserna att kunna lämna samma typ av stöd som nu lämnas av statens utvecklingsfond. Jag förordar därför efter samråd med statsrådet Johansson att de medel som i dag finns hos utvecklingsfonden *regionaliseras* och fördelas på stiftelserna och slås samman med de medel som, enligt mitt förslag tidigare, tillförts stiftelserna genom regionalisering av statens hantverks- och industrilånefond. Genom en sådan regionalisering räknar jag med att produktutvecklingslånen bättre skall kunna nå ut till småföretag i olika delar av landet. Regionaliseringen torde också medföra fördelar i beslutsprocessen.

Mitt förslag till regionalisering innebär att utvecklingsfondens verksamhet upphör. Det bör ankomma på regeringen att närmare bestämma fördelningen av fondens medel på stiftelserna. Hänsyn bör härvid tas dels till den geografiska belägenheten hos de företag som redan har lån i utvecklingsfonden, dels önskvärdenheten av att främja utvecklingen inom vissa regioner.

För att förhindra regionala olikheter i långivningen bör lånevillkoren enligt min uppfattning så långt möjligt ges en enhetlig utformning för hela landet. I arbetet med projektbedömningar bör stiftelserna ha nära kontakt och samråd med STU på samma sätt som statens utvecklingsfond har i dag. Härigenom elimineras också risken för dubbelarbete. Vidare bör ett nära samarbete etableras mellan stiftelserna i Norrland och Norrlandsfonden.

Den ränta som skall tillämpas bör bestämmas med utgångspunkt i de principer som jag tidigare har redovisat i fråga om stiftelsernas direktlån. Räntebetalningen bör vara löpande eller ackumulerande. Lånen bör vara amorteringsfria till dess projekten börjar lämna avkastning. Återbetalningen bör sedan ske i form av en viss procent på projektens omsättning. För att lånen inte skall konkurrera med andra lånemöjligheter bör stiftelserna, förutom återbetalning av ränta och lånebelopp, från lyckosamma projekt även kunna kräva en riskpremie, dock högst 25 % av lånebeloppet. Den extra belastning för företagen som en sådan riskpremie utgör kompenseras av att stiftelserna vid ett misslyckande för projekten ges möjlighet att helt eller delvis skriva av lånebeloppet. Jag vill här åter erinra om stiftelsernas ansvar för förlusttäckning.

Lånen bör i likhet med nuvarande regler inte täcka hela projektkostnaden. Det är enligt min mening angeläget att låntagarna själva bär en del av

risk. Därigenom ökas låntagarens intresse av och ansträngningar för att projektet skall lyckas. För lånen bör säkerhet utöver projektet inte krävas. Det ankommer på regeringen att fastställa de närmare villkoren för ifrågasvarande lån.

Omorganisationen av utvecklingsfondens verksamhet bör ske vid den tidpunkt då de nya stiftelserna påbörjar sin verksamhet. All nuvarande personal vid fondens kansli bör erbjudas anställning vid STU. Till de övergångsfrågor som kan uppkomma i samband med att verksamheten vid statens utvecklingsfond överförs till de nya stiftelserna avser statsrådet Johansson att återkomma i annat sammanhang. Det bör därför ankomma på regeringen att fastställa slutlig tidpunkt när utvecklingsfondens verksamhet i sin nuvarande form skall upphöra.

8.2.11 *Företagsserviceverksamheten vid utvecklingsfonderna*

Den företagsserviceverksamhet som dagens företagareföreningar bedriver omfattar olika delaktiviteter, främst

- informations- och kontaktverksamhet
- allmän rådgivning och översiktliga företagsanalyser
- utbildningsservice
- konsultverksamhet

I likhet med företagareföreningsutredningen har jag en positiv inställning till den hittills bedrivna verksamheten. Verksamheten fungerar väl och fyller ett stort behov när det gäller att främja småföretagens utveckling. Mindre företag kan inom sin egen organisation inte i samma utsträckning som större företag förfoga över kunskande och utrustning med tillräcklig kvalifikationsnivå på alla för företaget väsentliga områden. Genom att köpa tjänster utifrån kan även sådana företag med begränsade resurser tillgodose starkt specialiserade behov vad gäller t. ex. administration, juridik, produktionsteknik och marknadsföring. Enligt min uppfattning är det sålunda utomordentligt viktigt att tjänster av sådan typ finns att tillgå och att dessa är anpassade till småföretagens behov. Jag ser det som en viktig uppgift för industripolitiken att medverka till att utbudet av företagsservice är lämpligt utformat. I sammanhanget bör understrykas att den övervägande delen av utbudet normalt kommer från privata företag eller intresseorganisationer. Jag räknar med att detta förhållande kommer att gälla även framöver. Statens insatser blir, som jag tidigare har framhållit, därför av kompletterande natur. Insatserna bör inriktas mot sådana områden där det privata serviceutbudet saknas eller är bristfälligt utformat. Mitt förslag tidigare att i stiftelsernas målgrupp inkludera även vissa tjänsteproducerande företag, t. ex. konsultföretag, är ett led i strävan att åstadkomma ett till småföretagen bättre anpassat tjänsteutbud.

Enligt min uppfattning bör företagsserviceverksamheten även i fortsättningen ingå som en viktig del i stiftelsernas verksamhet. En effektiv

företagsserviceverksamhet bör enligt min uppfattning på ett aktivt sätt kunna medverka till ett bättre utnyttjande av de potentialer som finns hos småföretagen. Företagsserviceinsatser kan sålunda bidra till expansion och utveckling hos befintliga företag och till etablering av nya företag. Vidare kan insatserna förbättra småföretagens möjligheter att komma in på exportmarknader. Den fortsatta företagsserviceverksamheten bör således liksom hittills omfatta informations- och kontaktverksamhet, allmän rådgivning inkl. översiktliga företagsanalyser, utbildningsservice samt konsultverksamhet.

Jag har tidigare redovisat min uppfattning att stiftelserna bör ges en stor självständighet. Jag är därför inte beredd att närmare ange hur verksamheten bör läggas upp och bedrivas vid de enskilda stiftelserna. Med hänsyn till de skiftande förhållanden som råder i de olika länen i fråga om näringslivsstruktur, företagstäthet m. m. bör stiftelsernas företagsserviceverksamhet präglas av stor flexibilitet. Den måste ständigt anpassas till den fortlöpande utvecklingen i näringslivet och till de regionala förhållandena. Samarbete med andra service- eller utvecklingsorgan bör, som jag tidigare har framhållit, eftersträvas.

Jag övergår nu till att redovisa vissa allmänna synpunkter på företagsserviceverksamheten. Till utbildningsservicen återkommer jag i ett följande avsnitt.

I fråga om verksamhetens inriktning i stort delar jag företagareföreningsutredningens uppfattning att stor uppmärksamhet bör ägnas insatser inom områdena produktförnyelse, produktutveckling och marknadsföring samt exportfrämjande aktiviteter. Jag vill också peka på värdet av att stiftelserna mot ersättning kan tillhandahålla viss juridisk service. Ökade insatser inom dessa områden, som syftar till att höja företagets kompetens och kunnande, är enligt min mening en nödvändig förutsättning för en gynnsam utveckling av vårt näringsliv.

Företagareföreningarnas verksamhet är redan i dag, om än i varierande omfattning, inriktad på att stimulera och effektivisera marknadsföringsarbetet i småföretagen. Vissa föreningar medverkar i samarbete med Exportrådet i åtgärder för att stimulera företagets export. Jag ser det som utomordentligt viktigt att föreningarnas insatser inom detta område intensifieras. Enligt min uppfattning finns bland våra småföretag outnyttjade exportmöjligheter. Samtidigt är svårigheterna för dessa företag att nå exportmarknaderna stora.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att chefen för handelsdepartementet i bilaga 4 till denna proposition lägger fram förslag till åtgärder bl. a. inom Exportrådets ram för att främja småföretagens export. De nya stiftelserna bör inom ramen för dessa åtgärder ha en viktig uppgift, nämligen att utgöra replipunkter på länsnivå för Exportrådet. Med sin breda kontaktyta gentemot näringslivet kan stiftelserna medverka i sökprocessen efter tänkbara exportörer. En annan viktig uppgift för stiftelserna är att stimulera till samarbete mellan företagen, att finna lämpliga grupperingar

mellan företag vad gäller produkt- och produktionsinriktning. Ett mindre företag kan sällan ensamt gå ut på export. Detta kräver ofta samarbete med andra företag. Jag ser därför positivt på en utveckling som innebär att företag i en region i ökad utsträckning samarbetar inom ramen för s. k. turnkey-projekt. Företagens produkt består då av t. ex. en komplett fabriksanläggning, sjukhus eller skola. För att organisera sådana projekt krävs emellertid en samordningsfunktion. Förutom exportinriktade storföretag bör även stiftelserna eller annat organ, t. ex. Expolaris i Skellefteå, kunna svara för en sådan funktion.

Stiftelserna kan även genom rådgivnings-, konsult- och utbildningsinsatser medverka till att höja effektiviteten bland företagen och därmed förbättra deras förutsättningar för export.

Som exempel på ett intressant program för exportstimulerande åtgärder på regional nivå vill jag peka på den verksamhet i Skaraborgs län, som tillkom hösten 1976. I samarbete mellan bl. a. företagareföreningen, länsstyrelsen, Skaraborgsbanken och Exportrådet har en rad exportfrämjande insatser inletts, t. ex. uppsökande verksamhet, småföretagsanpassad exportutbildning och samverkan med handelshus. Enligt min uppfattning vore det värdefullt om en motsvarande systematisering och samordning av exportfrämjandet kunde ske även i övriga län. Det bör understrykas att Exportrådet har det övergripande ansvaret för insatserna.

En ytterligare möjlighet med anknytning till stiftelsernas verksamhetsområde att bredda kontakterna med avnämare i andra länder är att i högre grad än hittills utnyttja de kommissioner som har upprättats inom ramen för avtalen om ekonomiskt, industriellt och tekniskt-vetenskapligt samarbete mellan Sverige och ett antal statshandels- och utvecklingsländer. Vid de återkommande genomgångarna inom ramen för de regeringskommissioner som följer avtalens tillämpning, lämnas förslag till samarbete med företag i resp. länder, innefattande exempelvis leveranser av komponenter och gemensam utveckling av produkter och marknader. Samarbete med utländska företag i sådana former bör kunna vara av särskilt intresse för småföretagen, som på grund av begränsad produktionsvolym eller bristande resurser för produktutveckling och marknadsbearbetning, inte ensamma kan bibehålla eller öka sin konkurrensförmåga. Att verksamheten i dessa regeringskommissioner hittills inte i någon större utsträckning har berört småföretagens möjligheter och önskemål har berott bl. a. på bristande kapacitet och svårigheter att etablera kontakter med intresserade småföretag. Det torde vara uppenbart att det även med hänsyn till behoven i de länder med vilka vi samarbetar vore av stort värde om samarbetet på företagsplanet med småföretag kunde byggas ut.

Nyligen har inletts en försöksverksamhet i skogslänen i syfte att underlätta för småföretag att via företagareföreningarna kanalisera uppslag och information som kan beaktas vid sammanträden med regeringskommissionerna. Under förutsättning av att erfarenheterna av denna försöksverksamhet blir positiva kommer ansträngningar att göras i syfte att på bredare

bas söka främja småföretagens samverkan med utländska partners. Detta borde enligt min mening kunna leda fram till långsiktiga samarbetskontakter med utländska parter. Den bör också kunna underlätta planeringen av gemensamma framträdanden på mässor och branschkonferenser och ge värdefulla impulser också för samarbete mellan småföretagen i Sverige.

Förutom att ökad uppmärksamhet från stiftelsernas sida bör ägnas åt insatser inom områdena produktförnyelse och marknadsföring vill jag i likhet med företagareföreningsutredningen peka på två områden, inom vilka jag anser det vara påkallat med mer omfattande och systematiserade insatser än hittills. Detta gäller etableringsfrämjande och underleverantörsinriktade åtgärder.

Utgångspunkten för mitt ställningstagande är den nedgång i nyföretagande inom tillverkningsindustrin som har skett under 1970-talet. Ur samhällsekonomisk synvinkel är det viktigt att få till stånd en högre etableringstakt. Jag har tidigare redovisat förslag till förändringar i de nuvarande företagareföreningarnas kreditverksamhet, vilka syftar till att underlätta finansiering av nyetablerade företag. Mina förslag avseende SVETAB:s verksamhet, som jag redovisar i det följande, har samma syfte. Dessa insatser i kombination med företagsserviceinsatser från stiftelsernas sida bör kunna verka i riktning mot en ökad företagsbildning. Jag förordar därför att det i varje stiftelse bör finnas en funktion för främjande av *nyföretagande*.

Företagareföreningsutredningen framhåller att insatserna på detta område å ena sidan bör vara av mer generell karaktär, dvs. ägnade att skapa en allmänt sett gynnsam lokal och regional miljö för att ta fram nya idéer och projekt eller inriktade på informations-, konferens- och utbildningsverksamhet med tänkbara nyföretagare som målgrupp. Dessa insatser kan exempelvis omfatta regionala kartläggningar och analyser av utvecklingsbara affärsidéer samt icke tillgodosedda behov av lokal/regional produktion i form av t. ex. underleveranser.

Å andra sidan är enligt utredningen olika insatser också nödvändiga i ett senare stadium av företagsbildningsprocessen – efter ett eventuellt etableringsbeslut. Dessa bör vara väsentligt mer selektivt utformade och konkreta och omfatta samtliga utvecklingsfaser som ett nybildat företag genomgår, förberedelsefas, startfas och inkörningsfas.

I förberedelsefasen finns flera åtgärder som kan aktualiseras och utvecklas, bl. a.

- information och utbildning i "att starta eget" eller på annat sätt exploatera en affärsidé.
- rådgivning och bistånd i planeringsuppgifter, t. ex. marknadsanalyser, kapitalbehovsberäkningar, investeringskalkyler, lokalutformning.
- kontaktförmedlingsverksamhet mellan å ena sidan potentiella nyföretagare och å andra sidan övriga intressenter som innovatörer, idégivare, kompanjoner, lokala/regionala och centrala myndigheter och organisationer, finansörer, tänkbara kunder och leverantörer.

Den modell utredningen redovisar för att främja nyföretagandet bör kunna tjäna som utgångspunkt för de enskilda stiftelsernas insatser på ifrågavarande område. Jag vill i sammanhanget understryka nödvändigheten av att ett mycket nära samarbete kommer till stånd mellan stiftelserna, industriverket, andra centrala myndigheter, regionala myndigheter och organ, kommuner, banker m. fl. Ett samarbete med näringslivets organisationer bör också eftersträvas.

Jag vill också framhålla att mina förslag rörande SVETAB innebär bl. a. att SVETAB bör systematisera sin sökprocess efter nya idéer och projekt genom s. k. affärsidéseminarier. Denna sökprocess förutsätter ett nära samarbete mellan SVETAB och stiftelserna. På motsvarande sätt bör stiftelsernas insatser på *underleveransområdet* systematiseras och intensifieras.

Underleveranser i form av standardvaror och specialprodukter svarade under år 1975 för mer än en fjärdedel av den svenska verkstadsindustrins produktion. Tillverkningsvärdet uppskattas till drygt 15 000 milj. kr. Motsvarande sysselsättning kan antas omfatta ca 100 000 anställda. Härtill kommer underleveranser inom andra branscher, bland dem främst sko-, läder-, teko-, snickeri-, möbel- samt kemisk-tekniska industrier.

Flerparten underleverantörer är småföretag. De ingår därför redan i företagareföreningarnas nuvarande målgrupp. De flesta föreningar har redan kommit att syssla med någon form av underleveransförmedling. Verksamheten är dock ännu relativt ringa och heterogen till sin inriktning och uppläggning. Särskilda resurser för ändamålet saknas. Målsättningen är oklar. Det bör framhållas att företagareföreningarna ingalunda är de enda organisationer som arbetar inom underleveransområdet. Behovet av förbättrade kontakter mellan köpare och säljare av underleveranser har stimulerat till uppkomsten av en rad förmedlingsorgan med i huvudsak regionalt eller branschmässigt avgränsade verksamhetsområden. Till denna kategori hör bl. a. Swed-Expo, Smedbörsen i Eskilstuna, Norrland Center och AC-Mekan i Skellefteå. Sveriges Mekanförbund ger dessutom ut ett rikstäckande verkstadstekniskt bearbetningsregister och svarar även för en intern-nordisk leverantörsbörs. Exportrådet och handelskamrarna förmedlar förfrågningar från utländska kunder.

I likhet med företagareföreningens utredningen anser jag att stiftelserna bör ha en viktig uppgift när det gäller att i samarbete med nyss nämnda organ, centrala och regionala/lokala myndigheter, intresseorganisationer m. fl. bidra till en utbyggnad och differentiering av näringslivet. Utnyttjande av spridningseffekter från basindustrier, offentlig upphandling, leverantörsbörser och förmedlingsorgan av olika slag är exempel på vägar, längs vilka detta mål bör kunna nås. Stiftelserna bör också t. ex. genom information, rådgivning och utbildning, söka åstadkomma en allmän höjning av underleverantörernas kompetens.

Välutvecklade underleveranssystem innebär normalt en rationell arbetsfördelning mellan företagen inom en viss region eller bransch. Det

betyder inte bara ett rimligt utnyttjande av tillgängliga resurser från företagsekonomisk synpunkt, utan också att den totalt tillgängliga arbetskraften utnyttjas på ett mer effektivt sätt än om produktionen är koncentrerad till ett relativt fåtal stora enheter. Sådana system skapar också förutsättningar för en längre driven specialisering. Detta i sin tur driver fram eller stimulerar till utbyggnad av nya underleveranssystem. Som flera remissinstanser har framhållit, får det dock inte bli fråga om att enbart flytta en underleverans från ett län till ett annat. Det gäller att fånga upp de outnyttjade expansionsmöjligheter som finns i länens näringsliv.

För att ett samhälleligt stöd inom underleveransområdet skall bli effektivt måste det enligt företagareföreningsutredningens uppfattning omfatta en hel serie av åtgärder inordnade i ett gemensamt program. Jag delar denna uppfattning. Med de variationer som från region till region bedöms erforderliga bör programmet sålunda syfta till att med stiftelserna som bas få till stånd ett vidgat och fördjupat samarbete mellan beställare och leverantörer. Detta samarbete bör inte bara ta sikte på att uppnå förbättrade kommunikationer mellan parterna, utan framför allt på att uppnå en successiv förbättring av underleverantörernas kompetens och förmåga att ta på sig allt större och mera komplicerade arbetsuppgifter, dvs. att göra företagen effektivare.

Jag har tidigare redovisat att företagsserviceverksamheten består av informations- och kontaktverksamhet, allmän rådgivning och översiktliga företagsanalyser, konsultverksamhet och utbildningsservice.

Informations- och kontaktverksamheten bör ta sikte på att bl. a. underlätta för företagen att snabbt komma i kontakt med rätt instans då de behöver kreditstöd, råd eller annan service. Stiftelserna bör således utgöra en allmän kontaktförmedlare mellan olika serviceorgan – exempelvis STU, Exportrådet eller privata konsulter – och företagen. I många fall bör stiftelserna inom ramen för den egna organisationen kunna lösa förekommande problem.

En annan viktig uppgift för stiftelserna bör vara att allmänt informera företagen om nya lagar och förordningar eller om andra samhälleliga beslut som påverkar företagets verksamhetsbetingelser.

SINFDOK-utredningen (I 1975:04) har i skrivelse den 15 juni 1977 tagit upp frågan om småföretagens informationsbehov.

Utredningen framhåller att dessa företag har behov av att få rätt information i användbar form. Vidare bör de göras medvetna om det informationsutbud som existerar. Kraven är i princip desamma oavsett om frågorna rör avtal, skatter, miljö, säkerhet, juridik, marknadsföring eller teknik. När det gäller främst småföretagen anser utredningen att det ofta är fråga om tekniska problem som behöver lösas inför produktförbättringar, maskinanskaffningar, produktionsutvidgning, tillfälliga produktionsstörningar m. m. Den nödvändiga informationen finns enligt utredningen redan i betydande utsträckning att få tag på exempelvis i svenska och utländska forskningsrapporter och patenthandlingar, faktadatabaser och kataloger.

Men för småföretagen är det ofta svårt att tillgodogöra sig dessa erfarenheter utan att en mellanhand mellan informationskällorna och användarna tar fram informationsmaterialet ur just de fakta som företagen behöver ha tillgång till. Utredningen framhåller samtidigt att det är svårt att finna en effektiv lösning på detta problem.

Enligt SINFODOK-utredningen bör stat och kommun ta en ökad del av ansvaret för en systematisk och långsiktig informationsförmedling till småföretag. Det gäller att på olika sätt göra bl. a. redan känd teknik tillämplig för företagen på ett effektivare sätt än nu. Många företag har enligt utredningen i dag svårigheter att utnyttja informationstjänster på ett ändamålsenligt sätt. Det är också vanligt att företagen översköljs med information av obetydligt intresse. Den nyttiga informationen tenderar att drunkna i det stora utbudet.

Mot denna bakgrund och i anslutning till den förestående utbyggnaden av företagareföreningarna föreslår utredningen en utvidgad försöksverksamhet på informations- och dokumentationsområdet. Verksamheten bör pågå under den närmaste treårsperioden med början den 1 juli 1978.

Utredningen föreslår sålunda att vid två företagareföreningar påbörjas försök med teknisk informationsförmedling inom ramen för den ordinarie företagsserviceverksamheten. Arbetet bör enligt utredningen bedrivas bl. a. som en systematisk uppsökning av små industriföretag i länet. Vidare föreslår utredningen att det till en företagareförening knys en expert som får tillgång till modern teknisk utrustning. Denne bör enligt utredningen biträda de i företagsserviceverksamheten verksamma tjänstemännen vid föreningen. Utredningen föreslår också att ett samarbete inleds mellan företagareföreningar och branschforskningsinstitut. Genom en medverkan från institutens sida kan, enligt utredningen, informationsgivningen till företagen i specialiserade tekniska frågor fördjupas och effektiviseras. Slutligen bör i anslutning till försöksverksamheten viss utbildning i informations- och dokumentationsservice av berörd personal vid företagareföreningarna komma till stånd. Utredningen har beräknat ett medelsbehov om ca 950 000 kr. per år under en treårsperiod.

Remissinstanserna ställer sig i stort positiva till utredningens förslag. Industriverket menar dock att den föreslagna försöksverksamheten redan kan sägas ingå som en integrerad del i företagsserviceverksamheten.

För egen del kan jag ansluta mig till SINFODOK-utredningens uppfattning att informationsförmedlingen till småföretagen bör systematiseras och effektiviseras. Enligt min mening behövs emellertid ingen speciell försöksverksamhet vid de nya stiftelserna för att en sådan systematisering skall kunna åstadkommas. Den tekniska informationsservicen bör, som industriverket också framhåller, ingå som ett naturligt led i stiftelsernas företagsserviceverksamhet. Det bör ankomma på resp. stiftelse att inom ramen för sin totala verksamhet ta ställning till omfattning och inriktning på intensifierade insatser inom informations- och dokumentationsområdet. De bör samråda bl. a. med industriverket och SINFODOK. Jag räknar

också med att industriverket kommer att tillgodose de utbildningsbehov inom informations- och dokumentationsområdet hos stiftelsernas personal, som utredningen har behandlat.

Förutom stiftelserna utgör företagens och de anställdas organisationer enligt min uppfattning en viktig länk i informationsförmedlingen till företagen. Dessa organisationer svarar redan i dag i stor utsträckning för mer specialiserad och branschanpassad information till företagen. Även statliga myndigheter som STU har använt sig av denna informationskanal. Som ett led i den allmänna förstärkning av den samhällsfinansierade företags servicen som jag förordar bör också möjligheterna till medverkan från företagens och de anställdas organisationer tillvaratas. Industriverket bör utarbeta förslag till program för ökad informationsförmedling till företagen via organisationerna. Vid min medelsberäkning i det följande avseende stödet till företagsserviceverksamhet kommer jag att ta hänsyn härtill.

I detta sammanhang vill jag också ta upp frågan om den information till företagen som lämnas inom ramen för det s. k. DIS-systemet och är reglerad enligt lagen (1976:349) om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor. Enligt denna lag är länsstyrelser och kommuner skyldiga att årligen översiktligt informera företagen om sådan verksamhet och planering som kan antas vara av betydelse för företagen inom länet resp. kommunen.

Informationsskyldigheten omfattar visserligen endast näringsidkare som sysselsätter fler än 50 arbetstagare, men i praktiken har spridningen av informationen varit betydligt större. Sålunda har samtliga län och flertalet kommuner sänt ut skriftlig information till samtliga företag med fler än 20 anställda och i vissa fall till ännu mindre företag. Informationen har tillställts både företagsledning och de anställda. På många håll har muntliga informationsträffar arrangerats i kommunal regi i stället för skriftlig information eller som komplement till denna.

Förutom rent företagsinriktad information om t. ex. olika former av sådant stöd, bidrag och service som de regionala samhällsorganen kan medverka till, behandlas sakområden av mer allmänt intresse, exempelvis länsplanering, trafik- och vägplanering, bostadsbyggande, miljöfrågor, arbetsmarknadsfrågor och sysselsättningsplanering. De mer allmänna delarna har ofta fått ett relativt stort utrymme, vilket har medfört att i varje fall den skriftliga informationen mött intresse inte bara från näringsidkare utan även från skolor, studieförbund, politiska partier, olika intressegrupper m. fl.

Trots vissa olikheter beträffande inriktning och omfattning mellan den s. k. DIS-informationen och de av mig förordade informationsinsatserna via stiftelserna anser jag att möjligheter till samordning bör prövas i syfte att uppnå ökad effektivitet och för att dubbelarbete och dubbelrad information skall undvikas. Jag förutsätter att en sådan samordning av informationsinsatser från stiftelserna, länsstyrelserna och kommunerna kommer till stånd.

Vad gäller rådgivningsverksamheten vid stiftelserna anser

företagareföreningsutredningen att denna ofta bör kunna begränsas till en allmän och översiktlig genomgång av företagets funktioner och eventuella problem. Genomförandet av djupgående analyser, liksom mer omfattande åtgärdsförslag, bör i princip överlätas till utomstående konsulter. Jag delar denna uppfattning.

Utredningen framhåller vidare att rådgivningsverksamheten bör vara av uppsökande natur. En strävan bör vara att på sikt nå samtliga i målgruppen ingående företag. I likhet med utredningen vill jag betona värdet av en aktiv verksamhet. Samtidigt anser jag att det finns skäl att ta fasta på bl. a. näringslivsorganisationernas påpekanden att den uppsökande verksamheten är mycket resurskrävande. De enskilda stiftelsernas egna resurser blir därför avgörande för omfattningen av den uppsökande verksamheten. Vidare vill jag framhålla vikten av att stiftelserna ges möjlighet att följa upp att de åtgärdsförslag som kommer fram genom rådgivnings- och analysverksamheten verkligen blir genomförda – eller åtminstone seriöst prövade – inom rimlig tid. Detta är enligt min mening en grundförutsättning för en effektiv företagsserviceverksamhet.

Enligt företagareföreningsutredningens uppfattning bör stiftelserna iakttäta viss restriktivitet i fråga om *egna konsultinsatser*. Uppfattningen grundas på bl. a. att stiftelsernas personella kapacitet i regel inte medger alltför långvariga engagemang i ett och samma företag. Den mer allmänna rådgivnings-/analysverksamheten är mycket tidskrävande och fordrar hård prioritering vid urvalet av företag. Stiftelserna måste sålunda hushålla med sina resurser. Ett ytterligare skäl till utredningens principiella ståndpunkt i denna fråga är att stiftelserna inte bör få karaktären av konkurrenter till etablerade privata konsultföretag eller näringslivsorganisationer.

För egen del kan jag ansluta mig till utredningens uppfattning att stiftelserna bör begränsa sina egna konsultinsatser. Samtidigt är jag väl medveten om att utbudet av konsulttjänster, som kan tillgodose småföretagens speciella behov, varierar avsevärt mellan olika platser i landet. Finns det ingen lämplig utomstående konsult tillgänglig bör enligt min uppfattning stiftelserna i undantagsfall vara öppna att också ta på sig uppgiften att svara för åtgärdsdelen. Stiftelsernas personal får också värdefulla erfarenheter och därmed ökat förtroende bland företagen genom att ibland genomföra mer djupgående konsultuppdrag i företagen.

Jag delar helt företagareföreningsutredningens uppfattning att i den mån stiftelserna åtar sig konsultuppdrag bör företagen som regel debiteras en marknadsmässig avgift eller en avgift, som åtminstone motsvarar självkostnaden för uppdraget. Flertalet remissinstanser ansluter sig också till denna uppfattning. Detta bör gälla även för stiftelser, som är verksamma på orter där lämpliga konsulter helt saknas. Den omständigheten att en stiftelse är ensam om att kunna åta sig konsultuppdrag motiverar i sig inte en förhållandevis lägre avgiftssättning än den som övriga stiftelser tillämpar.

I vissa speciella fall, t. ex. i samband med etablering av ett nytt företag

eller framtagande av en ny produktidé, kan det emellertid, som jag har redovisat tidigare, vara befogat att samhället helt eller delvis finansierar vissa begränsade konsultinsatser bl. a. genom att tillhandahålla villkorliga lån.

8.2.12 Övriga frågor

Mitt förslag om uppbyggnad av regionala utvecklingsfonder innebär för fonderna nya uppgifter, större självständighet och ansvar samt väsentligt utökade resurser i förhållande till dagens företagareföreningar. Detta kommer givetvis att ställa mycket stora krav på ledningen för fonderna. Av de verkställande direktörerna i fonderna krävs stor kompetens och gedigen erfarenhet från t. ex. industriell verksamhet eller bank- och kreditväsen på ledande nivå.

I samband med att fonderna bildas är det naturligt att samtliga verkställande direktörsbefattningar utlyses. Företagareföreningarnas nuvarande direktörer bör få möjlighet till fortsatt sysselsättning inom ramen för fondernas verksamhet, om de inte kommer ifråga som verkställande direktörer.

Utvecklingsfondernas verksamhet kommer vidare att ställa krav på att ny kompetens förs in, främst inom områdena marknadsföring och produktförnyelse. Här bör eftersträvas att personerna i fråga har teknisk-industriell kompetens och erfarenhet. Jag vill också i sammanhanget framhålla att de nya resurser som enligt mitt förslag bör ställas till stiftelsernas förfogande inte självklart bör leda till en motsvarande uppbyggnad av den egna personalstyrkan. I många fall är det sannolikt bättre att hyra in en konsult för längre eller kortare tid i stället för att anställa en ny person i den egna organisationen. Jag har tidigare också pekat på möjligheten till samarbete med t. ex. branschorganisationer, handelshus samt andra organ och sammanslutningar.

Parallellt med att fondernas verksamhet vidgas och resurserna förstärks bör även en viss förstärkning ske av den centrala servicen till fonderna vad gäller t. ex. information, verksamhetsrationalisering och personalutveckling. Jag har för avsikt att förorda att vissa medel anvisas för detta ändamål via industriverket.

Med hänsyn till ändamålet för fondernas verksamhet förordar jag efter samråd med chefen för budgetdepartementet att fonderna i skattehänseende hänförs till sådana juridiska personer som har inskränkt skattskyldighet enligt 53 § 1 mom. d) kommunalskattelagen (1928:370). Detta innebär att fonderna blir befriade från statlig inkomstskatt och förmögenhetsskatt och att de blir skyldiga att erlagga kommunalskatt endast såvitt avser inkomst av fastighet. Särskilt förslag härom bör senare föreläggas riksdagen.

8.3 Småföretagsinriktad fortbildning

Utbildningsfrågorna har sin givna betydelse i en aktiv näringspolitik. Den tekniska utvecklingen och förändringarna i samhället i stort ställer höga krav på företagsledningens och de anställdas kunskaps- och färdighetsnivå. Företagens förmåga att anpassa sig till och även dra fördel av dessa förändringar är i hög grad beroende av personalutvecklande insatser.

Välplanerade utbildningsinsatser ger näringsliv och samhälle en god avkastning i form av konkurrenskraftiga företag. Med hänsyn härtill är det en viktig uppgift för näringspolitiken att som komplement till det ordinarie utbildningsväsendet främja fortbildningen i företagen.

Många småföretagare anser sig sakna tillräckliga teoretiska kunskaper för rollen som företagsledare. Detta kan gälla ämnesområden som företagsekonomi, marknadsföring, bokföring osv. Samtidigt kan konstateras att såväl företagsledaren som de anställda i småföretagen i regel deltar i fortbildning i påfallande mindre omfattning än motsvarande personalgrupper inom de större företagen. Tidsbrist, höga kursavgifter, svårtillgängligt kursutbud och i vissa fall bristande intresse är enligt småföretagarna själva de huvudsakliga faktorerna som hämmar utbildningsdeltagandet.

Förslag som syftar till att förbättra utbildningssituationen bland småföretagen har lagts fram av industriverket i rapporten (SIND 1975:6) Kursverksamheten m. m. vid statens industriverk. Företagareföreningsutredningen behandlar också vissa frågor om den småföretagsinriktade utbildningen. Jag vill i anslutning härtill även nämna att de utbildningsproblem som jag nyss berörde har kartlagts av utredningen (A. 1975:01) om utbildning i företag. Utredningen kommer enligt vad jag har inhämtat att inom kort presentera sitt material. Detta kommer att ligga till grund för överväganden om fortsatt utredningsarbete kring utbildningen i företagen.

I industriverkets rapport föreslås riktlinjer för verkets utbildningsanknutna verksamhet. Vidare föreslås vissa resursförstärkningar för utbildningsfrämjande åtgärder vid verket och en organisatorisk förändring vad gäller SIFU:s filialkontor. Slutligen hemställer verket att riksdagens beslut år 1973 att del av SIFU skall lokaliseras till Borås tas upp till ny prövning och att frågan om ny organisationsform för SIFU utreds. Rapporten har remissbehandlats.

Företagareföreningsutredningens utgångspunkt är att utbildningsfrämjande åtgärder bör betraktas som en integrerad del av föreningarnas företagsservice. Utredningen ansluter sig till eller framför inga invändningar mot förslagen i industriverkets rapport, utom såvitt avser den regionala serviceorganisationen på utbildningsområdet. Sälunda föreslår utredningen att funktionerna vid SIFU:s filialkontor i Malmö, Göteborg, Växjö och Luleå förs över till resp. företagareförening på dessa orter. Dessa föreningar får därmed en särskild utbildningsenhet med de tidigare filialkontorens uppgifter. Vidare bör motsvarande funktion på utbildningsområdet byggas upp vid ytterligare två föreningar – dels i Stockholm, alternativt i

Nyköping, med Mellansverige som upptagningsområde, dels i Falun, alternativt i Gävle, med nedre Norrland som upptagningsområde. Vidare föreslås att ett utbildningsråd bildas mellan föreningarna i resp. upptagningsområde. Rådet föreslås svara för bl. a. planering av verksamheten och besluta om resursfördelning på olika utbildningsaktiviteter.

Industriverkets rapport har överlag fått ett positivt bemötande av remissinstanserna.

Även jag ställer mig bakom den grundläggande tanken i rapporten, nämligen att särskilda åtgärder behövs från samhällets sida för att stimulera fortbildningen i småföretagen. Industriverkets och SIFU:s roller i detta sammanhang bör, som verket självt anger, kunna preciseras och utvecklas vidare.

Utgångspunkten för mina förslag på utbildningsområdet är att de åtgärder som vidtas för att främja utbildning av småföretagens personal från statens sida skall vara konkurrensneutrala. Det är således min principiella uppfattning att SIFU i ökande grad skall konkurrera om de statliga bidragen till den företagsinriktade fortbildningen på lika villkor med övriga kursarrangörer.

SIFU:s primära uppgift bör enligt min uppfattning även fortsättningsvis vara att genom fortbildning stödja småföretagens utveckling. Detta bör kunna ske genom korta specialkurser i aktuella ämnen inom främst teknik och ekonomi med stark anknytning till praktisk tillämpning. Kurserna bör rikta sig till nyckelpersoner i företagen. SIFU:s kursverksamhet bör givetvis styras utifrån småföretagens utbildningsbehov. Samverkan med de regionala utvecklingsfonderna torde därvid bli ett värdefullt komplement till SIFU:s direkta kontakter med sina målgrupper och deras organisationer. SIFU bör vidare kunna anordna kurser i anslutning till förändringar i samhället, t. ex. ny lagstiftning, vilka påverkar småföretagandets villkor.

Utöver den primära verksamheten bör SIFU i viss utsträckning och under förutsättning av att det sker på uppdragsbasis kunna utveckla och genomföra kurser även för andra målgrupper än småföretagen. Vidare bör SIFU kunna utveckla kurser för andra utbildningsgivares eller myndigheters räkning och också vid behov introducera dessa. Slutligen bör SIFU kunna bedriva konsult- och provningsverksamhet i anslutning till kursverksamheten. I fråga om konsult- och provningsverksamheten bör samarbete eftersträvas med bl. a. STU, de kollektiva branschforskningsinstitutet och statens provningsanstalt.

Beträffande finansiering av SIFU:s primära verksamhet bör en grundprincip vara att verksamheten är självbärande. Denna princip kan dock inte tillämpas i samtliga fall. Av skäl som jag redan har berört är det angeläget att samhället stimulerar en ökad fortbildningsverksamhet i småföretagen. De speciella utbildningsbehoven hos dessa företag kräver ofta särskilt upplagda kursprogram, vilka medför onormalt höga kursutvecklingskostnader. För att kursavgifterna skall kunna hållas på en rimlig nivå är det därför enligt min mening motiverat att samhället bidrar till finan-

sieringen av kursverksamheten. Jag erinrar om vad jag nyss har anfört om att SIFU skall konkurrera på lika villkor med andra arrangörer om bidrag till fortbildningsverksamhet. En differentiering i prissättning bör tillämpas så att de speciellt priskänsliga målgrupperna inom småföretagssektorn stimuleras att delta i från samhällets synpunkt angelägen fortbildning. Tankegångar liknande dem jag nu har framfört om prissättningen finns uttryckta i industriverkets rapport och har vunnit gehör hos en stor grupp remissinstanser.

SIFU:s uppdragsverksamhet bör däremot finansieras helt genom uppdragsintäkter. Härigenom skapas möjligheter för SIFU att medverka i näringspolitiskt viktiga aktiviteter, vilka uteslutande bör finansieras av beställaren. Jag har nyss nämnt att såväl enskilda som offentliga organ bör kunna vara uppdragsgivare. SIFU bör ha möjlighet att till full kostnads-täckning offerera kurser som normalt utvecklas för den primära målgruppen även till statliga myndigheter i den mån inte detta försämrar möjligheterna att bistå småföretagen.

Beträffande SIFU vill jag också erinra om att jag vid min anmälan till årets budgetproposition (prop. 1976/77:100 bil. 17 s. 56) underströk att riksdagens beslut att viss del av SIFU skall lokaliseras till Borås ligger fast. Industriverkets förslag i detta avseende kommer jag således inte ytterligare att beröra. Jag vill i detta sammanhang även erinra om att ortskommitté Borås nyligen har lämnat förslag till uppdelning av funktioner och personal mellan verksamheten i Stockholm och den i Borås. Jag avser att i annat sammanhang inom kort redovisa mina ställningstaganden i detaljfrågorna kring den förestående omlokaliseringen.

När det gäller frågan om en utredning om ny organisationsform för SIFU, som industriverket föreslår, har jag för avsikt att förutsättningslöst ta upp diskussioner med bl. a. företagens och de anställdas organisationer om för- och nackdelar med ett breddat huvudmannaskap för SIFU.

Jag går därmed över till att behandla industriverkets- exkl. SIFU – och stiftelsernas roll när det gäller småföretagsinriktad fortbildning.

Industriverket bör enligt min uppfattning ha det övergripande ansvaret på myndighetsplanet för småföretagsinriktade fortbildningsinsatser. I denna uppgift bör ingå att främja tillkomst och utveckling av företagsanpassade kurser och att samordna olika utbildningsaktiviteter. Verket bör även hålla sig underrättat om utbud och efterfrågan vad gäller kursverksamhet av intresse för småföretagen. Själva kursgenomförandet bör dock inte skötas av verket centralt. I stället bör befintliga offentliga och privata utbildningsgivare anlitas, t. ex. SIFU, IFL, studieförbund, branschorganisationer m. fl.

Då det gäller utbildning för de anställda i företagen vill jag också erinra om de möjligheter som finns inom bl. a. arbetsmarknadsutbildningens ram.

För att olika utbildningsgivare skall stimuleras att i högre grad än hittills anpassa sin kursverksamhet till småföretagens speciella behov är det enligt

min mening nödvändigt att samhället bidrar till finansieringen av de merkostnader som en sådan anpassning kan medföra. Jag ansluter mig därför till verkets förslag att statliga bidrag bör kunna utgå till kursarrangörer som genomför kurser med speciell inriktning på småföretagen. En grundförutsättning bör dock vara att kurserna huvudsakligen finansieras av arrangören, t. ex. genom kursavgifter. Bidragen, som efter ansökan bör fördelas av industriverket i samråd med de nya stiftelserna, bör kunna avse kostnader för att ta fram nya kurser och aktualisera äldre kurser samt för bearbetning av befintligt kursmaterial så att det passar specifika branscher och företagsgrupper. Ett viktigt inslag i denna verksamhet bör vara en ökad geografisk spridning av kurserna. Härigenom skaps större förutsättningar för företagsledare och anställda i småföretag att delta i fortbildningsverksamhet.

De kurser som blir aktuella i detta sammanhang kan omfatta skilda ämnesområden, t. ex. ekonomisk planering, marknadsföring och exportkunskap, produktutveckling, produktionsteknik, personaladministration och arbetsmiljölägstiftning.

Totalt beräknar jag medelsbehovet för dessa bidrag till 8 milj. kr. för budgetåret 1978/79. Det nuvarande systemet inom SIFU:s ram med stipendier till enskilda kursdeltagare från näringslivet bör till följd av mina förslag upphöra. De nya bidragen, liksom stipendierna, syftar nämligen till att hålla kursavgifterna på rimlig nivå.

Jag övergår nu till frågan om den regionala organisationen när det gäller småföretagsinriktad fortbildning inom industridepartementets verksamhetsområde.

Industriverket föreslår i sin rapport att SIFU:s filialkontor organisatoriskt förs över till verkets industriavdelning. Syftet med denna förändring anges vara en strävan att klarare markera att filialkontoren skall kunna medverka i verksamheten hos andra utbildningsgivare än SIFU.

Företagareföreningsutredningen föreslår däremot att företagareföreningarna blir huvudmän för filialkontorens verksamhet. Utredningen framhåller bl. a. de näraliggande uppgifterna för föreningarnas utbildningsservice resp. filialkontoren. Utredningens principiella utgångspunkt är vidare att regionala näringspolitiska insatser – till vilka utbildningen räknas – så långt möjligt bör kanaliseras genom *ett organ, nämligen företagareföreningarna*. Vidare framhålls att kraven på samordning och integration av rådgivnings- och utbildningsverksamhet torde komma att öka genom utredningens förslag. Detta talar enligt utredningen för ett starkt organisatoriskt samband mellan filialkontorens uppgifter och företagareföreningarnas.

Remissutfallet är splittrat i denna fråga. Några remissinstanser, däribland RRV, statskontoret, decentraliseringsutredningen och Handelskammarförbundet tillstyrker företagareföreningsutredningens förslag. Decentraliseringsutredningen anför att det från de redovisade utgångspunkterna är fullt naturligt att SIFU:s utbildningsverksamhet decentraliseras till

företagareföreningarna. Ansvar för utbildningens genomförande bör enligt decentraliseringsutredningen efter hand kunna spridas till fler föreningar. Den av företagareföreningsutredningen föreslagna utökningen till sex orter bedömer utredningen som ett steg i en sådan utveckling.

Andra remissinstanser, bl. a. ett antal länsstyrelser, stöder industriverkets förslag att filialerna skall föras över till verkets industriavdelning. Ett stort antal instanser, bl. a. näringslivets organisationer, LO, Företagareföreningarnas förbund och det övervägande antalet företagareföreningar, anser dock att filialerna bör ligga kvar under SIFU:s huvudmannaskap.

Företagareföreningarnas förbund anför bl. a. att det måste betecknas som en stor nackdel för de föreslagna utbildningsenheterna inom föreningarna att de i sitt arbete måste tjäna två uppdragsgivare nämligen föreningarna när det gäller intern organisation och administration och SIFU när det gäller arbetets innehåll. Om förslaget genomförs innebär det vidare enligt förbundet att kostnaderna för marknadsföring av kurserna åvilar föreningarna medan resultatet av denna arbetsinsats tillfaller SIFU.

För min del har jag uppfattat utredningens förslag så att organisationsförändringen skall skapa större neutralitet i förhållande till olika kursgivare. Detta åstadkoms genom att den personal som nu är verksam vid SIFU-filialerna frigörs från SIFU:s huvudmannaskap och deras funktioner förs över till stiftelsernas organisation. Den formella kopplingen till SIFU kommer således att upphöra.

För egen del ansluter jag mig sålunda till företagareföreningsutredningens förslag, att SIFU:s filialkontor bör avvecklas. I stället bör de funktioner som kontoren nu har i fortsättningen ha om hand av stiftelserna. Härigenom förstärks föreningarnas nuvarande utbildningsservice. Redan i dag finns det en utbildningskonsulentfunktion med uppgift att stimulera och främja fortbildning i småföretagen.

Den lösning som jag här förordar anser jag vidare stå i samklang med mina tidigare förslag om bidrag till fortbildningsinsatser från olika kursarrangörers sida. Som jag förut har nämnt avses bidragen bli fördelade av industriverket i nära samråd med stiftelserna. Genom att stiftelserna står formellt obundna och neutrala till olika utbildningsgivare kan de förutsättningslöst pröva olika utbildningsalternativ samt föreslå stöd till skilda kursarrangörer. I det sammanhanget bör givetvis SIFU:s kursutbud och kursutvecklingsmöjligheter utnyttjas när detta framstår som lämpligt.

Jag förordar, med hänvisning till vad jag nu har anfört, att funktionerna vid filialkontoren i Malmö, Göteborg, Växjö och Luleå flyttas över till resp. stiftelse på dessa orter. Skäl talar dessutom för en utbyggnad av den regionala utbildningsorganisationen. Sålunda bör, i enlighet med utredningens förslag, motsvarande verksamheter för Mellansverige och nedre Norrland byggas upp på försök så att en mer rikstäckande och enhetlig verksamhet uppnås. Verksamheten bör bli föremål för utvärdering och slutligt ställningstagande två år efter start. Utredningen föreslår att företagareföreningen i Stockholms län/alternativt Södermanlands län och

föreningen i Kopparbergs län/alternativt Gävleborgs län, får motsvarande nya utbildningsuppgifter inom följande upptagningsområden:

Stockholm/alt. Nyköping	Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Östergötlands län
Falun/alt. Gävle	Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län.

De remissinstanser, främst landstingen och företagareföreningarna, som har yttrat sig beträffande lokaliseringen av de aktuella utbildningsverksamheterna för Mellansverige och nedre Norrland framför olika uppfattningar i frågan. För egen del förordar jag, bl. a. av regionalpolitiska skäl, Nyköping och Falun som lokaliseringsorter.

Den enskilda filialkontoren har f. n. flera län som upptagningsområde. Detta motiveras av att deltagarna i olika kursaktiviteter oftast måste rekryteras från fler än ett län. Några instanser berör frågan om indelningen i olika upptagningsområden och förordar en annan indelning än den utredningen förespråkar. Med hänsyn härtill och till att verksamheten i fortsättningen kommer att bli av rikstäckande omfattning bör frågan om indelningen närmare prövas. Denna prövning bör lämpligen göras av den organisationskommitté som jag avser inhämta regeringens bemyndigande att tillkalla.

I likhet med företagareföreningsutredningen förutsätter jag att den regionala utbildningsverksamheten i stort bör bedrivas på sätt som nu sker vid filialkontoren.

För att få till stånd en samordnad gemensam planering av utbildningsverksamheten vid stiftelserna föreslår utredningen att ett informellt organ – ett utbildningsråd – bildas i varje upptagningsområde. I detta bör ingå representanter för varje stiftelse inom området. Rådet bör samlas ett par gånger om året för bl. a. utvärdering av den gångna verksamheten och planering av den kommande verksamheten. Utredningens förslag i dessa avseenden finner jag välmotiverade.

Det bör ankomma på stiftelserna att inom ramen för sina totala resurser bestämma utbildningsverksamhetens omfattning för varje verksamhetsår. Behovsunderlag bör lämpligen tas fram av utbildningsrådet som också bör få påverka resursernas fördelning på olika aktiviteter.

Jag har räknat med att den personal som i dag finns vid SIFU:s filialkontor överförs till berörda stiftelser.

8.4 Riktlinjer för SVETAB:s verksamhet

Jag har tidigare redovisat min syn på småföretagens kapitalförsörjningssituation. Jag konstaterade därvid bl. a. vissa problem vad gäller försörjning med eget kapital. Dessa företag har exempelvis inte tillgång till

aktiemarknaden på samma sätt som större företag. Frågan om näringslivets egenkapitalförsörjning i stort utreds av kapitalmarknadsutredningen (Fi 1969:59), som väntas lägga fram sitt slutbetänkande under detta år.

Enligt min uppfattning är det emellertid viktigt att åtgärder vidtas redan nu för att förbättra småföretagens anskaffning av egenkapital både vid expansion av befintlig verksamhet och etablering av ny. Från samhällets sida påverkas givetvis tillgången på egenkapital i företagen som jag tidigare har nämnt i första hand genom olika ekonomisk/politiska åtgärder.

För att trygga företagens försörjning med egenkapital måste dock den ekonomiska politiken kompletteras med andra typer av samhälleliga insatser. Traditionellt har dessa insatser haft karaktären av medel- och långfristiga krediter. De krediter jag närmast åsyftar är de som lämnas av företagsreföreningarna, Industri kredit och Företagskredit.

F.n. medverkar samhället till att direkt underlätta försörjningen av egenkapital i företagen genom SVETAB och Företagskapital.

Jag vill i sammanhanget erinra om att chefen för ekonomidepartementet i bilaga 2 till denna proposition lägger fram förslag om nya riktlinjer för Företagskapitals verksamhet. Förslaget syftar till att bl. a. underlätta ägarbyten och generationsskiften i småföretag. Förslaget öppnar möjlighet för enskilda personer med begränsade egna tillgångar att överta och driva ett mindre företag.

SVETAB tillkom år 1969 (prop. 1969:56, SU 1969:106, rskr 1969:250) genom att de uppgifter som åvilade den dåvarande s. k. industrietableringsdelegationen överfördes till ett särskilt aktiebolag.

Enligt statsmakternas beslut skulle SVETAB:s målsättning vara att skapa nya arbetstillfällen genom att medverka till etablering av nya och utbyggnad av befintliga företag, både helstatliga och i samarbete med det enskilda näringslivet, kommunägda företag och Kooperationen. SVETAB skulle i angivet syfte kunna inträda som hel- eller delägare i företag i samband med exempelvis expansions- eller rationaliseringsinvesteringar. Särskild uppmärksamhet skulle ägnas åt industrietablering i regioner med sysselsättningsvärigheter. SVETAB skulle drivas på affärsmässiga grunder och med krav på lönsamhet.

Företaget skulle vidare, så snart det bedömdes förenligt med dess intressen, avyttra de aktieposter som bolaget kommit att besitta. Det bedömdes därvid att staten eller statliga företag sannolikt i många fall skulle framstå som naturliga köpare av dylika aktieposter. Slutligen framhölls det som angeläget, att bolaget inte skulle dubblera Statsföretags roll som statligt förvaltningsbolag.

SVETAB:s aktiekapital fastställdes till 8 milj. kr. Avsikten var att aktiekapitalet skulle sättas så högt att bolaget utan risker för sitt fortbestånd skulle kunna täcka kostnaderna under tiden till dess bolaget erhöll tillräckliga intäkter från sina engagemang.

Aktierna tecknades till en överkurs på 20 %. Skillnaden mellan denna

överkurs och aktiernas nominella värde, dvs. 1,6 milj. kr. tillfördes SVE-TAB:s reservfond.

Fr. o. m. år 1970 är SVETAB ett helägt dotterbolag till Statsföretag. Efter överföringen till Statsföretag höjdes SVETAB:s aktiekapital och reservfond till 10 milj. kr. resp. 2 milj. kr.

För att SVETAB skulle ha möjlighet att finansiera sin verksamhet även genom upplåning, ställdes en statlig garanti på 20 milj. kr. till bolagets förfogande.

Under de första verksamhetsåren fram till år 1974 kom SVETAB att engagera sig i ett stort antal projekt. Vissa av dessa, t. ex. Elkapsling AB, Nordtool AB och Nylands Mattfabrik AB, var rena nyetableringar. Andra engagemang, t. ex. den s. k. byggmaterialgruppen omfattande J. O. Dahlberg AB, Erikssons Trävaruindustrier AB, Holmsunds Golv AB och Kalmar Kök AB samt Svenska Bromsbandsfabriken AB och Kryotherm AB, innebar att SVETAB helt eller delvis övertog redan befintliga företag.

År 1974 var bolaget hel- eller majoritetsdelägare i tolv företag, som tillsammans svarade för en omsättning på 204 milj. kr. och sysselsatte ca 1 350 personer. Tyngdpunkten i verksamheten låg i byggmaterialgruppen, som omsatte totalt 135 milj. kr.

Erfarenheterna från SVETAB:s verksamhet under tiden 1969 och 1974 var blandade. SVETAB bidrog otvivelaktigt på ett aktivt sätt till att öka sysselsättningen. Av SVETAB-gruppens 1 350 arbetstillfällen år 1974 var således ca 350 nya, medan omkring 1 000 fanns redan vid förvärvstidpunkten.

SVETAB kom att engagera sig i icke lönsamma företag för att avvärja nedläggningshot. Av förutnämnda ca 1 000 övertagna arbetstillfällen kunde omkring 300 anses ha varit nedläggningshotade vid SVETAB:s övertagande. Detta innebar dock i flera fall endast att nedläggningsbeslutet uppsköts, samtidigt som de företagsekonomiska förlusterna ökade.

De i prop. 1969:56 uttryckta förhoppningarna om att SVETAB:s aktiekapital skulle vara tillräckligt för att balansera de första årens organisationskostnader infriades inte. Utvecklingen visade att det tog lång tid, innan SVETAB:s insatta riskkapital kunde återfås genom en vinstgivande avyttring av aktier i sådana företag som hade kommit in i ett mera stabiliserat skede. Det kunde konstateras att målsättningen på denna punkt – att vinsterna på avyttrade engagemang skulle förslå till att finansiera SVE-TAB:s expansion – gav uttryck för överdrivna förväntningar som ännu inte har realiserats. SVETAB:s inkörningsförluster och behov av kapitaltillskott visade sig vara betydande. Under åren 1973–1975 medgavs därför Statsföretag att inom en ram på 60 milj. kr. avräkna de koncernbidrag som lämnades till SVETAB mot den beslutande utdelningen till staten/ägaren (prop. 1973:170 s. 66, NU 1973:71, rskr 1973:384). Statsföretag har i en skrivelse den 29 mars 1976 lämnat en redogörelse för sysselsättningseffekten av denna åtgärd.

Perioden 1969–1974 kan sammanfattningsvis sägas ha inneburit att SVETAB alltför snabbt iklädde sig ett fullt företagsledningsansvar i en heterogen företagsgrupp med många problemföretag, samtidigt som man i vissa fall underskattade problemen i samband med nyetableringar. Under denna period överbetonades också betydelsen av att snabbt skapa nya eller säkerställa befintliga arbetstillfällen medan den långsiktiga ekonomin och marknadsbedömningen kom i bakgrunden. SVETAB:s erfarenheter från denna första femårsperiod talade således för att man skulle finna former för sina engagemang som i större utsträckning innebär delägarskap i företag med goda ekonomiska och marknadsmässiga utvecklingsmöjligheter på längre sikt.

Med hänsyn till SVETAB:s betydande finansiella och lönsamhetsmässiga problem rekonstruerades företaget i samband med 1974 års bokslut. Byggmaterigruppen lades i ett nytt dotterföretag till Statsföretag, Essbo Bomaterial AB. Samtidigt överfördes Nordtool och Anderssons Finsliperi till SMT-Pullmax AB. SVETAB-gruppen, som därefter minskat väsentligt i omfång, redovisade för år 1975 en förlust på 10,8 milj. kr. och för år 1976 en vinst på 0,3 milj. kr.

I samband med rekonstruktionen av SVETAB ändrades inriktningen på verksamheten något. Den nya inriktningen innebar sammanfattningsvis att företaget i fortsättningen skulle ha som huvudregel att inte ensamt etablera egna dotterbolag. SVETAB skulle således gå in i samarbetsprojekt där företagets delägarskap utgjorde en komplettering till övriga ägarinsatser.

SVETAB:s finansiella medverkan skulle ske i form av minoritets-engagemang eller genom långsiktiga lån som vid senare tidpunkt kunde konverteras till aktier. Förutom ekonomiskt risktagande skulle SVETAB även aktivt bidra med kunskaper och råd.

En annan huvudlinje för SVETAB:s verksamhet skulle vara att förmedla projektförslag, affärsidéer, licenskontakter etc. SVETAB:s roll i denna förmedlingsfunktion avsågs vara konsultens. Inom ramen för denna verksamhet har SVETAB genom bl. a. dotterbolaget Mekansam AB och Försäljnings AB AC-Mekan medverkat i produktionsförmedling och annan samverkan mellan kunder och leverantörer.

Slutligen skulle SVETAB i största möjliga utsträckning verka för nyetableringar inom Statsföretagsgruppen, särskilt i områden där sådana var regionalpolitiskt önskvärda. Statsföretag skulle därvid medverka finansiellt i särskild ordning.

Nyorienteringen av SVETAB:s verksamhet efter år 1974 har inneburit att företaget på ett mer aktivt sätt kunnat koncentrera sig på att vidareutveckla och stabilisera verksamheterna i dotterbolagen. SVETAB:s koncernstab har därvid dokumenterat sin förmåga till aktiv medverkan när dotterföretag eller delägda företag befunnit sig i besvärliga situationer.

SVETAB:s dotterbolag och minoritetsposter per 1976-12-31 framgår av följande sammanställning.

Företag	Andel	Lokaliseringssort	Antal anställda
Elkapsling AB	50 %	Ånge	50
AB Förbandsmaterial	100 %	Partille	44
Hema Industrier AB	100 %	Kalix	20
Kryotherm AB	100 %	Piteå	58
Svenska Bromsbandsfabriken AB	51 %	Långsele	85
Mekansam AB	100 %	Eskilstuna	3
Datamönster i Göteborg AB	100 %	Göteborg	2
Försäljnings AB AC-Mekan	25 %	Skellefteå	5
Wirsho Elektronik AB	0,1 %	Torsby	5

Härtill kommer några mindre bolag med obetydlig omsättning och utan egen personal.

Företagsgruppen sysselsatte under år 1976 totalt 280 personer och omsatte ca 100 milj. kr.

Jag har tidigare redovisat, att SVETAB:s verksamhet år 1976 gav ett mindre överskott från att ha varit starkt förlustbringande. Företaget har dock inte haft finansiella möjligheter under de senaste åren att i någon större utsträckning engagera sig i några nya projekt.

Statsministern har tidigare anfört att det är viktigt att näringspolitiken i ökad utsträckning inriktas på att främja etablering av nya företag. Mina förslag tidigare rörande de regionala utvecklingsfonderna skall ses som ett led i en sådan ökad satsning på nyföretagandet. Genom en kombination av företagsserviceinsatser och lån på hög risknivå och med mjuka villkor bör fonderna kunna spela en viktig roll i detta avseende. Det är emellertid önskvärt att pröva om fondernas insatser kan kompletteras med insatser som mer direkt förbättrar småföretagens tillgång på egenkapital i samband med nyetableringar. De erfarenheter som SVETAB skaffat sig och den kompetens som företaget byggt upp skulle kunna utnyttjas i detta sammanhang.

Jag förordar därför att SVETAB:s nyetableringsfrämjande insatser försöksvis organiseras inom ramen för två särskilda *investmentbolag*, som är helägda av SVETAB. Investmentbolagens insatser bör koncentreras till två geografiska regioner, Värmland/Bergslagen och mellersta Norrland.

Verksamheten bör starta den 1 juli 1978.

Jag vill i sammanhanget erinra om att ett liknande investmentbolag, NJA-INVEST, nyligen har etablerats för Norrland (prop. 1976/77:125, NU 1976/77:40, rskr 1976/77:345). Jag anser liksom jag anförde i fråga om NJA-INVEST att en utvärdering av verksamheten bör göras efter en tvåårsperiod.

Vid överläggningar mellan företrädare för industridepartementet och Statsföretag har enighet uppnåtts om att följande riktlinjer bör gälla för de till SVETAB knutna regionala investmentbolagen.

Huvudinriktningen av bolagens verksamhet bör vara att såsom minoritetsintressenter stödja etablering av nya småföretag. Bolagen bör emellertid – när speciella skäl talar härför – kunna förvärva majoritetsintressen. Bolagen måste i sina engagemang sträva efter att finna företagare som även efter kapitalinsats från bolagens sida är beredda att aktivt driva och leda sina företag.

En särskild styrka i bolagens engagemang bör ligga i att man kombinerar satsningen av riskkapital med finansiell sakkunskap och administrativa insatser. Bolagen bör således medverka i projekteringen vid start av nya företag.

Bolagens engagemang i nystartade företag bör vid sidan av minoritetsengagemang i aktier kunna få formen av konverteringslån som ger bolagen möjlighet att till en i förväg specificerad kurs som regel konvertera lånen till aktier. Eftersom konverteringslånet har karaktär av riskkapital bör bolagen vanligen inte begära någon säkerhet för dessa lån. I konsekvens därmed ges bolagen också möjlighet att få andel i framtida vinster. Konverteringslånet minskar kreditriskerna för andra långivare och kan alltså sägas utgöra en grundsten i det finansiella paket bestående av företrädesvis reguljära bankkrediter, lokaliseringsstöd, lån från Norrlandsfonden etc. som krävs vid starten av ett företag. Konverteringslånet kan således sägas representera ett sekundärt riskkapital.

Formen för bolagens engagemang bör i princip vara sådan att den underlättar en avyttring av engagemanget till majoritetsägaren eller annan intressent när detta ter sig lämpligt från affärsmässig synpunkt. Bestämmelserna om vinstandelslån som har intagits i 7 kap. 2 § i aktiebolagslagen öppnar tillsammans med reglerna för beskattning av ränta på vinstandelslån (SFS 1977:243) möjlighet att utveckla i detta sammanhang lämpliga finansieringsformer. Lagstiftningen gör det möjligt för det bolag som emitterar vinstandelslån att få avdrag för såväl den fasta som den rörliga räntedelen. Avdragsrätten kan emellertid falla bort om emissionen riktas till aktieägare eller intressenter som inte är fristående i förhållande till bolaget. Jag förutsätter att de regionala investmentbolagen i detta sammanhang betraktas såsom sådana på placering av kapital i näringslivet inriktade finansieringsinstitut för vilka avdragsrätten kvarstår även om viss intressegemenskap skulle föreligga.

Genom att bolagens engagemang görs i form av vinstandelslån skulle således kunna uppnås att bolagen erhåller en förhållandevis stor andel av avkastningen på sina engagemang under dess löptid. Majoritetsaktieägaren kan alltså i de fall när detta är önskvärt tillförsäkras rätt att köpa tillbaka bolagens engagemang.

Det är enligt min uppfattning av vikt att bolagen arbetar på företagsekonomiska grunder och ges tillfälle att låta normala företagsekonomiska riskspridningssynpunkter bestämma företagsgruppens omfattning. Risker för förluster på engagemang i nya företag är i allmänhet betydande. Från

de lyckade engagemangen kan bolagen under de närmaste åren inte påräkna en avkastning utöver en nivå som motsvarar normala ränteinkomster. Bolagen måste således räkna med att de närmaste årens expansion sker med låg lönsamhet och är förenad med betydande risker.

När bolagen går in som intressent i ett företag måste särskild uppmärksamhet ägnas åt säkerhetsfrågan. Många kreditinstitut kräver regelmässigt ett solidariskt borgensåtagande från samtliga aktieägare. För bolagens del skulle ett sådant borgensåtagande innebära att man tvingades åta sig en växande del av ägandeansvaret i företaget.

Enligt min mening bör därför bolagen, när man går in som delägare, meddela borgenärerna att man inte är beredd att ställa borgen eller att bolagen begränsar sina borgensåtaganden dels i tiden och dels i proportion till aktieinnehavet. I samband med tecknandet av konverteringslån bör bolagen inte ställa någon borgenssäkerhet.

Enligt min uppfattning bör de regionala investmentbolagen ges resurser så att de på ett slagkraftigt sätt kan medverka i nyetablering av regionens näringsliv.

Investmentbolagen bör få ett eget kapital som ger bolagen möjligheter att göra ett femtontal engagemang var i storleksordningen mellan 100 000 kr. och 1,5 milj. kr. under den närmaste femårsperioden. Varje bolag bör därför få ett eget kapital på 20 milj. kr.

Även om investmentbolagen bör arbeta efter företagsekonomiska principer bör understrykas att den av mig förordade verksamheten är av mycket speciell karaktär. Den väntade löpande avkastningen på konverteringslånen kommer åtminstone under de första fem åren enbart att förslå till att täcka administrationskostnader och till att täcka enstaka förluster. Detta talar för att tillskottet av riskkapital till de regionala investmentbolagen görs i form som markerar att staten i förhållande till Statsföretag resp. SVETAB t. v. inte ställer utdelningsanspråk på satsade medel. Detta sker genom att staten lämnar bidrag direkt till de regionala investmentbolagen som sedan omvandlas till aktiekapital och reservfond.

SVETAB:s centrala förvaltning bör arbeta i nära samverkan med de regionala investmentbolagen. SVETAB bör kunna bistå investmentbolagen vid t. ex. utformningen av finansiella paket, uppläggningsplanering, redovisning, rapporter, budgetsystem och system för långsiktig planering. Med hänsyn härtill bör de regionala bolagen kunna arbeta med liten egen administration.

För att de regionala investmentbolagen skall kunna fungera på ett effektivt sätt och därmed främja tillkomsten av nya företag måste bolagen ha ett välutbyggt kontaktnät med vars hjälp man kan spåra upp intressanta projekt. Jag vill i detta sammanhang erinra om att SVETAB f. n. arbetar på att systematisera sin sökverksamhet efter nya projekt genom att driva s. k. affärsidéseminarier. Dessa seminarier syftar till att hjälpa personer som planerar att driva egna företag att analysera sina förutsättningar, att dis-

kutera behovet av att företagsledningen skaffar sig kompletterande kompetens samt att påbörja arbetet med affärsplaner. Deltagarna i seminariet får sedan tillfälle att förhandla om finansieringen av sina projekt med den eller de investerare som står bakom seminariet. Sådana affärsidéseminarier bör kunna utgöra ett värdefullt underlag för de regionala investmentbolagens verksamhet.

Enligt min uppfattning bör SVETAB i nära samarbete med industriverket och utvecklingsfonderna i länen vidareutveckla affärsidéseminarierna. Med hänsyn till bl. a. de regionala investmentbolagens verksamhet i Värmland-Bergslagen och mellersta Norrland är det naturligt att särskild uppmärksamhet ägnas dess regioner under den närmaste tiden.

Föresättningen för att en företagare eller blivande företagare skall vara motiverad att delta i ett seminarium är att det klart sägs ut att ett riskkapital finns tillgängligt för intressanta projekt. SVETAB bör i detta syfte försöka intressera förutom de egna regionala investmentbolagen även andra investmentföretag, näringslivsorganisationer eller institutioner och personer med intresse för riskkapitalplaceringar att ställa sig bakom seminarierna.

SVETAB bör i detta sammanhang också samarbeta med sådana större företag som kan sägas ha ett långsiktigt sysselsättningsansvar för den region inom vilken de verkar. Särskilt företag som kan befara att dess strukturella förändringar på längre sikt kan komma att medföra allvarliga störningar i sysselsättningen på orten bör ha motiv för att aktivt stödja aktiviteter av ifrågakavande slag.

Jag vill nämna att SVETAB i samarbete med sysselsättningsutredningen har påbörjat försöksverksamhet med affärsidéseminarier i Kopparbergs och Värmlands län. Intresset kring verksamheten har visat sig stort.

Det bör framhållas att motsvarande aktiviteter, där bl. a. privata konsultbolag är involverade, pågår inom andra regioner, exempelvis i Sjuhäradsbygden. Jag ser positivt på sådana aktiviteter.

Sammanfattningsvis kan sägas att affärsidéseminarierna utgör ett led i strävandena att främja etableringsverksamheten här i landet. Verksamheten måste därför vara nära samordnad med industriverkets och stiftelsernas företagsservice. SVETAB bör när det gäller frågor av typ val av geografisk region för seminarier, antal seminarier per år osv. samråda med verket. Industriverket bör inom ramen för sin allmänna företagsservice också kunna finansiera viss del av SVETAB:s kostnader för seminarieverksamheten om så bedöms lämpligt. Jag vill också erinra om mitt förslag angående stiftelsernas kreditverksamhet som innebär att dessa skall kunna lämna villkorliga lån för bl. a. utvärdering av projekt och affärsidéer. Dessa lån bör kunna spela en viktig roll när det gäller att driva fram en affärsidé till tillverkning och marknadsintroduktion.

Vad gäller frågan om SVETAB:s roll i näringspolitiken, utöver vad jag nu har anfört, ankommer det på Statsföretag att lämna förslag.

8.5 Stöd till exploateringsföretag

Som jag tidigare har nämnt består den tekniska förnyelseprocessen av ett antal olika skeden. Framgång i varje skede är väsentlig för att hela processen skall lyckas. Genom de av mig tidigare föreslagna åtgärderna förbättras möjligheterna att stödja ett produktutvecklingsprojekt i ett småföretag från dess början till dess produktion kan igångsättas.

I många fall görs emellertid uppfinningar av personer utanför ett företag. Uppfinningen utvecklas sedan antingen med egna medel eller med hjälp av medel från t. ex. STU. När uppfinningen är tekniskt färdigutvecklad aktualiseras frågan hur den skall exploateras. Om uppfinnaren inte önskar att själv starta ett företag på grundval av sin uppfinning återstår att försöka hitta ett lämpligt företag som är villigt att exploatera uppfinningen. STU bedriver i dag förmedlingsverksamhet, som innebär att personer med färdigutvecklade uppfinningar ges råd och hjälp att hitta exploatörer för dessa. STU:s möjligheter att förmedla uppfinningar till exploatering är emellertid begränsade, vilket medför att många uppfinningar trots goda kommersiella förutsättningar förblir oexploaterade.

I Sverige finns ett antal företag som har specialiserat sig på att föra fram mer eller mindre utvecklade uppfinningsidéer till kommersiell exploatering, s. k. exploateringsföretag. Ofta arbetar dessa företag också med att söka nya produkter åt företag som möter svårigheter på sin traditionella marknad. Det gemensamma för exploateringsföretagen är att de genom sin erfarenhet och sitt kontaktnät kan åta sig att koppla samman uppfinningar med företag som kan exploatera dem.

Problem med lönsamheten hos exploateringsföretag begränsar ofta de risker som dessa företag kan ta och det antal nya uppfinningar som företagen kan åta sig att förmedla till exploatering varje år. Från olika håll, bl. a. i riksdagsmotioner, har tanken framförts att man genom ett statligt stöd kunde utöka möjligheterna för dessa företag att hjälpa uppfinnare. Några exploateringsföretag har i skrivelser föreslagit att staten genom satsningar i bolagen medverkar till en ökad exploatering av innovationer. Institutet för Innovationsteknik föreslar att ett särskilt institut för industriell utveckling inrättas. Institutet skulle förutom utveckling av uppfinningar ägna sig åt bl. a. att placera färdigutvecklade produkter i intresserade företag.

Erfarenheter från bl. a. STU:s verksamhet visar tydligt att förmedlingen av en uppfinning till ett lämpligt industriföretag för exploatering är ett kritiskt moment i många innovationsprojekt. Det är enligt min mening uppenbart att nya vägar måste sökas för att komplettera de ansträngningar som görs vid STU att lösa denna uppgift. Jag har efter samråd med statsrådet Johansson kommit fram till att en lämplig sådan väg kan vara ett statligt stöd i vissa fall till exploateringsföretag. STU bör därför ges möjlighet att lämna sådant stöd om så bedöms lämpligt. I de fall stöd utgår bör regler fastställas för hur avtal skall slutas mellan exploateringsföretaget

och den enskilda uppfinnaren bl. a. i syfte att förhindra oskäligen vinster hos exploateringsföretaget. STU måste också garanteras erforderlig insyn i exploateringsföretaget. Det bör ankomma på regeringen att närmare utforma vilka villkor som skall förknippas med nämnda stöd.

Jag räknar med att STU bör kunna lämna ifrågavarande stöd inom ramen för nuvarande medelstilleddning.

8.6 Stöd till uppförande av kommunägda industrilokaler

En viktig förutsättning för en gynnsam utveckling av den mindre företagssamheten är att företagen har tillgång till ändamålsenliga lokaler för sin expansion. Fr. o. m. budgetåret 1977/78 finns möjlighet för kommuner inom det inre stödområdet och på Gotland att få bidrag för att uppföra mindre industrilokaler för uthyrning. Medel för ändamålet har anvisats under reservationsanslaget Särskilda stödåtgärder i glesbygder. Bidragets storlek och övriga villkor avgörs från fall till fall av regeringen och ansluter till vad som gäller för lokaliseringssbidrag/avskrivningslån. Stödet används som ett regionalpolitiskt motiverat och långsiktigt sysselsättningsskapande medel.

Enligt min mening är tillgången på ändamålsenliga lokaler för uthyrning av väsentlig betydelse för särskilt småföretagen. Systemet med statligt stöd till kommunala industrilokaler bör byggas ut. Även i fortsättningen bör stöd lämnas främst inom det inre stödområdet och på Gotland. I undantagsfall bör emellertid stöd kunna lämnas även i andra delar av det allmänna stödområdet. Något statligt bidrag till att täcka driftkostnader kan inte komma i fråga. Liksom hittills bör stöd lämnas i första hand för lokaler som byggs i mindre orter. Det ankommer på regeringen att närmare utforma riktlinjer beträffande stödvillkor m. m.

Jag räknar med en beslutsram för budgetåret 1978/79 om 30 milj. kr. och avser att återkomma till frågan vid anmälan till budgetpropositionen 1978.

8.7 Sammanfattning av resursbehov

Mina förslag om en förstärkning av statens insatser inom industridepartementets verksamhetsområde för att främja utvecklingen bland småföretagen ställer krav på ökade medel. Jag kommer nu sammanfattningsvis att redovisa mina bedömningar av medelsbehovet och börjar med statens bidrag till de *regionala utvecklingsfonderna*. F. n. anvisas medel för täckande av kostnaderna för företagareföreningarnas basorganisation över två anslag under fjortonde huvudtiteln, nämligen Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader och de under anslaget Företags- och branschfrämjande åtgärder upptagna anslagsposterna Främjande av företagsservice och Regional utbildningsservice. För innevarande budgetår har totalt anvisats 40 150 000 kr. för dessa ändamål.

Företagareföreningsutredningen beräknar att föreningarnas personal och övriga administrativa resurser grovt räknat behöver fördubblas till början av 1980-talet. Utredningen pekar på en rad faktorer som talar för en sådan resursökning.

Remissinstansernas genomgående uppfattning är att föreningarna måste tillföras ytterligare resurser för att kunna fullfölja sina nuvarande och inte minst kommande uppgifter. Ett antal instanser uttrycker emellertid viss tveksamhet inför den föreslagna utbyggnadstakten. Andra säger sig ha svårt att ta ställning till omfattningen av resursbehovet.

Även jag anser att en resursökning är nödvändig. Statens bidrag till företagsservice och administration vid de regionala utvecklingsfonderna bör alltså räknas upp. Jag utgår också från att landstingen räknar upp sina bidrag. Jag är dock inte beredd att nu ta ställning till en flerårig uppbyggnad av resurserna. Frågan om statens bidrag får i sedvanlig ordning bli föremål för överväganden vid det årliga budgetarbetet. Som jag tidigare har nämnt bör senare övervägas om ansvaret för finansiering av de regionala utvecklingsfonderna i högre grad skall decentraliseras.

För budgetåret 1978/79 räknar jag med att statens bidrag skall uppgå till 58 150 000 kr., vilket innebär en ökning på 18 milj. kr. i förhållande till innevarande budgetår. Vid min medelsberäkning har jag också tagit hänsyn till att visst bidrag bör utgå till bl. a. intresseorganisationerna för informationsinsatser, SVETAB för affärsidéseminarier och till industriverkets service till fonderna, t. ex. personalutbildning och information.

Enligt min uppfattning bör vidare resurserna för kreditverksamheten vid fonderna ökas väsentligt. Detta motiveras främst av utökning av målgruppen, höjda lånegränser samt en väsentlig utvidgning av låneändamålen. Vidare skall fonderna i fortsättningen själva helt svara för sin förlusttäckning.

För budgetåret 1978/79 bör utvecklingsfonderna totalt tillföras 322 milj. kr., vilket innebär en ökning med 200 milj. kr. i förhållande till de medel som har tillförts hantverks- och industrilånefonden och statens utvecklingsfond under innevarande budgetår. Detta innebär vidare att systemet med en avsättning av Investeringsbankens vinst för att finansiera kapitaltillskott till statens utvecklingsfond upphör.

I detta sammanhang bör nämnas att en teknisk konsekvens av att medel i hantverks- och industrilånefonden överförs till utvecklingsfonderna är att ett avskrivningsanslag av motsvarande storlek måste tas upp. Chefen för budgetdepartementet avser att redovisa denna fråga i annat sammanhang.

Ramen för statlig garanti för lån till hantverks- och industriföretag bör för budgetåret 1978/79 räknas upp med 100 milj. kr. till totalt 300 milj. kr. För uppbyggnad av två *regionala investmentbolag* under SVETAB beräknar jag för nästa budgetår 40 milj. kr.

En förstärkning bör ske av statens insatser för att främja den *småföretagsinriktade fortbildningen*. Bidraget till SIFU avser jag att räkna upp

med 1,3 milj. kr. för nästa budgetår. Genom bortfallet av stipendiemedlen och den regionala verksamheten kommer dock anslaget att minska. Vidare räknar jag med 8 milj. kr. som bidrag till företagsinriktad fortbildning på regional och lokal nivå.

Till bidrag till *uppförande av kommunägda industrilokaler* inom allmänna stödområdet beräknar jag för nästa budgetår en beslutsram av 30 milj. kr., vilket innebär en ökning med ca 15 milj. kr. i förhållande till innevarande budgetår.

Sammanlagt räknar jag alltså med en medelsanvisning över statsbudgeten av nära 470 milj. kr. för nästa budgetår vilket innebär en ökning med ca 280 milj. kr. i förhållande till innevarande budgetår.

Som jag tidigare har framhållit, avser jag att återkomma till anslagsfrågorna och anslagskonstruktionen i samband med min anmälan till budgetpropositionen 1978.

8.8 Författningsförslag

Jag har tidigare förordat att stiftelserna anförtros vissa uppgifter som innebär myndighetsutövning. Jag syftar främst på uppgifterna att självständigt fatta beslut i ärenden om statligt kreditstöd, statsbidrag till energibesparande åtgärder inom näringslivet och statsbidrag till hemarbete inom vissa glesbygder. Det rör sig sålunda till viss del om uppgifter som f. n. handhas av företagareföreningarna. Enligt 11 kap. 6 § regeringsformen krävs det stöd av lag för att överlämna förvaltningsuppgift som innefattar myndighetsutövning till bolag, förening, samfällighet, stiftelse eller enskild individ.

Med hänsyn härtill har inom industridepartementet utarbetats förslag till lag om beslutanderätt för stiftelse, som har bildats för att på regional nivå främja näringslivets utveckling. Förslaget har utformats så att beslutanderätten gäller frågor om bidrag eller annat stöd till näringsidkare inom stiftelsernas verksamhetsområde. Härigenom hålls möjligheten öppen att utan ny lagstiftning överlämna till stiftelserna även andra uppgifter av angivet slag än de som nu är aktuella. Beslutanderätten gäller givetvis inte bara frågan om stöd skall utgå utan även frågor som rör t. ex. lånevillkor och avskrivning av lån enligt gällande riktlinjer. En motsvarande lag (1975:354) om beslutanderätt för företagareförening i fråga om kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar innehåller en bestämmelse om tystnadsplikt beträffande sådan information om företagets verksamhet, som inte bör komma till allmän kännedom. Motsvarande bör gälla enligt den nya lagen. Nämda lag (1975:354) bör upphävas i samband med att den nya lagen träder i kraft. Kreditstödet som där avses upphör att utgå i och med utgången av år 1977.

Förslag till ny lag bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärenden som bilag 1.

8.9 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

dels att antaga förslaget till

1. lag om beslutanderätt för stiftelse som har bildats för att på regional nivå främja näringslivets utveckling.

dels att godkänna de riktlinjer, som jag har förordat för

2. uppbyggnad och organisation av regionala utvecklingsfonder
3. kreditverksamheten vid utvecklingsfonderna
4. företagsserviceverksamheten m. m. vid utvecklingsfonderna
5. omorganisation av den nuvarande verksamheten vid statens utvecklingsfond
6. småföretagsinriktad fortbildning
7. inriktningen av verksamheten vid Svenska Industrietablerings AB
8. stöd till exploateringsföretag
9. stöd till uppförande av kommunägda industrilokaler,

dels att bemyndiga regeringen att

10. i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag har förordat träffa avtal mellan staten och vederbörande landsting samt i förekommande fall kommun utanför landsting om att bilda regionala utvecklingsfonder
11. vidta de övergångsanordningar och åtgärder i övrigt som behövs för förslagets genomförande

Förslag till

Bihang I

Lag om beslutanderätt för stiftelse som har bildats för att på regional nivå främja näringslivets utveckling

Härigenom föreskrives följande.

1 § Enligt de närmare föreskrifter som beslutas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får stiftelse, som har bildats för att på regional nivå främja näringslivets utveckling, pröva fråga om bidrag eller annat stöd till näringsidkare inom stiftelsens verksamhetsområde.

2 § Den som hos stiftelse som avses i 1 § har tagit befattning med fråga som anges i paragrafen får ej obehörigen yppa vad han därvid har erfärut om affärs- eller driftförhållanden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978, då lagen (1975:354) om beslutanderätt för företagareförening i fråga om kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar skall upphöra att gälla.

Innehåll

1. Inledning	1
2. Småföretagens situation och utvecklingstendenser	4
2.1 Inledning	4
2.2 Industrisektorn	11
2.3 Företagsbeståndets utveckling inom industrin	14
2.3.1 Nyetableringar	15
2.3.2 Utvecklingen hos de verksamma företagen	20
2.3.3 Företagsförvärv	24
2.3.4 Nedläggningar	28
2.4 Företagsbeståndets utveckling inom vissa andra näringsgrenar	30
2.4.1 Byggnadsindustrin	30
2.4.2 Varuhandeln	33
2.4.3 Samfärdseln	36
2.4.4 Tjänstesektorn	37
2.5 Problem och utvecklingshinder	39
2.5.1 Kapitalförsörjning	39
2.5.2 Kapitalbeskattning m. m.	43
2.5.3 Företagsservice	47
2.5.4 Komplicerad företagaremiljö	49
2.5.5 Arbetsmarknadslagstiftningen m. m.	50
2.5.6 Nyetableringshinder	52
2.5.7 Hinder för företagsöverlåtelser	54
3. Samhällets hittillsvarande insatser på småföretagsområdet	55
3.1 Kapitalförsörjning	55
3.2 Företagsservice m. m.	58
3.2.1 Information och rådgivning	58
3.2.2 Utbildning	59
3.2.3 Exportfrämjande åtgärder	60
3.2.4 Underleverantörsinriktade åtgärder	62
4. Företagareföreningarnas verksamhet m.m.	62
4.1 Företagareföreningarnas nuvarande organisation och verksamhet	62
4.2 Företagareföreningsutredningens betänkande	67
4.2.1 Företagareföreningarnas framtida verksamhet i stort ..	67
4.2.1.1 Utredningen	67
4.2.1.2 Remissyttrandena	70
4.2.2 Företagareföreningarnas framtida målgrupp	73
4.2.2.1 Utredningen	73
4.2.2.2 Remissyttrandena	74
4.2.3 Företagsservice i fortsättningen	75
4.2.3.1 Utredningen	75
4.2.3.2 Remissyttrandena	78

4.2.4 Kreditstöd i fortsättningen	80
4.2.4.1 Utredningen	80
4.2.4.2 Remissyttrandena	82
4.2.5 Företagareföreningarnas resursbehov m. m.	86
4.2.5.1 Utredningen	86
4.2.5.2 Remissyttrandena	87
4.2.6 Företagareföreningarnas framtida organisation	88
4.2.6.1 Utredningen	88
4.2.6.2 Remissyttrandena	91
5. Rapporten (SIND 1975:6) Kursverksamheten m. m. vid statens industriverk	96
5.1 Inledning	96
5.2 Förslagen i rapporten	97
5.3 Remissyttrandena	105
6. SINFODOK-utredningens förslag	113
6.1 Förslagen	113
6.2 Remissyttrandena	115
7. Vissa internationella förhållanden	119
7.1 Norge	120
7.2 Danmark	121
7.3 Finland	123
7.4 Storbritannien	124
7.5 Västtyskland	125
7.6 Frankrike	127
7.7 Nederländerna	128
7.8 USA	129
7.9 Kanada	131
7.10 Japan	132
8. Föredraganden	133
8.1 Inledning	133
8.2 Uppbyggnad av regionala utvecklingsfonder	134
8.2.1 Allmänt	134
8.2.2 Organisationsform, ledning och uppföljning m. m.	136
8.2.3 Målet för verksamheten	142
8.2.4 Uppgifter i stort	144
8.2.5 Prioritering mellan olika uppgifter	147
8.2.6 Målgrupp	147
8.2.7 Samordning av industripolitiska insatser	150
8.2.8 Principer för finansiering	152
8.2.9 Kreditverksamheten och utvecklingsfonderna	154
8.2.10 Omorganisationen av verksamheten vid statens utvecklingsfond	163
8.2.11 Företagsserviceverksamheten vid utvecklingsfonderna	167
8.2.12 Övriga frågor	176

8.3 Småföretagsinriktad fortbildning	177
8.4 Riktlinjer för SVETAB:s verksamhet	182
8.5 Stöd till exploateringsföretag	190
8.6 Stöd till uppförande av kommunägda industrilokaler	191
8.7 Sammanfattning av resursbehov	191
8.8 Författningsförslag	193
8.9 Hemställan	194
Bihang I	195

Regeringens proposition 1977/78:40

Bilaga 2 Ekonomidepartementet

Åtgärder för att främja de mindre och medel- stora företagens utveckling

**såvitt avser
ekonomidepartementets verksamhetsområde**

Bilaga 2

EKONOMIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-10-27

Föredragande: statsrådet Bohman

Anmälan till proposition om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling såvitt avser ekonomidepartementets verksamhetsområde

1 Inledning

I arbetet på att förbättra småföretagens villkor har ingått att inventera möjligheterna att använda befintliga organ och institutioner för att stärka företagens utvecklingsmöjligheter. Inom ekonomidepartementets område faller Företagskapital Aktiebolag (i fortsättningen kallat Företagskapital). Jag vill nu ta upp frågan om en utvidgning av bolagets verksamhet.

Företagskapital har till föremål för sin verksamhet att medverka vid finansieringen av mindre och medelstora näringsföretag i landet. Bolaget tillskjuter kapital genom att förvärva aktier eller andelar i näringsföretaget eller liknande rättigheter. Företagskapital kan också lämna eller förmedla krediter till företagen och ikläda sig garantiförbindelser för dem. Hälften av aktierna i bolaget ägs av staten och hälften av affärsbankerna, inkl. Sparbankernas bank och Föreningsbankernas bank. Rörelsen drivs med anlitande av personalen hos AB Industrikredit och AB Företagskredit, som också ägs till hälften av staten och till hälften av affärsbankerna.

Företagskapital har i skrivelse till regeringen den 25 oktober 1976 föreslagit att bolaget skall få rätt att förvärva aktier i ett företag även utan samband med kapitaltillskott till företaget. Bolaget har vidare hemställt att det får en egen organisation med erforderlig personal och egen verkställande direktör. Bankinspektionen och fullmäktige i riksbanken har avgett yttranden över Företagskapitals skrivelse.

2 Företagskapitals uppgifter och verksamhet

Företagskapital tillkom i enlighet med ett avtal år 1972 mellan staten och affärsbankerna. Riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att träffa avtalet i överensstämmelse med de grunder som angavs i prop. 1972: 101 (NU 1972: 44, rskr 1972: 265). Syftet med att inrätta Företagskapital an-

gavs i propositionen (s. 8) vara att förbättra tillgången på riskbärande kapital för de mindre och medelstora företagen.

Företagskapital har enligt bolagsordningen till föremål för sin verksamhet att medverka vid finansieringen av mindre och medelstora näringsföretag här i landet. Vid finansieringen tillskjuter bolaget kapital genom att i samband med nyemission förvärva aktier eller andelar i företagen eller liknande rättigheter. Eftersom aktieförvärven skall motsvaras av ett kapitaltillskott till företagen i fråga och inte till enskilda aktieägare, är Företagskapital däremot förhindrat att i annat sammanhang än vid nyemission förvärva aktier. Företagskapital kan också lämna eller förmedla krediter åt företagen och lämna garantiförbindelser. Medel som behövs för verksamheten anskaffar bolaget genom att ge ut obligationer eller andra förskrivningar. Bolaget kan i övrigt driva verksamhet som är förenlig med bolagets nu angivna uppgifter.

Företagskapital är ett kreditaktiebolag, på vilket lagen (1963: 76) om kreditaktiebolag är tillämplig. Enligt 5 § i denna lag står bolaget under tillsyn av bankinspektionen.

Kapitaltillskott till ett näringsföretag får ske endast om det är ägnat att befrämja företagets lönsamhet och sunda utveckling. Företagskapital får i princip förvärva endast minoritetsposter. Skulle bolaget i särskilt fall ha erhållit röstmajoritet i ett företag, därför att förhållandena har påkallat det, skall bolaget medverka till att denna situation inte består längre än hänsyn till bolagets och det berörda företagets intressen skäligen föranleder. För att åstadkomma ett finansiellt stöd åt så många företag som möjligt inom ramen för bolagets resurser och även uppnå största möjliga riskfördelning skall bolaget avveckla sina kapitalengagemang i kundföretagen så snart detta kan ske med skäligt hänsynstagande till bolagets eget och kundföretagens intressen. Vid sådan avveckling skall kundföretagets övriga ägare ha optionsrätt till de aktier eller andelar som bolaget avyttrar.

Enligt bolagsordningen skall aktiekapitalet i Företagskapital utgöra lägst 20 milj. och högst 60 milj. kr. Aktiekapitalet uppgår f. n. till 20 milj. kr. Staten äger den ena hälften av aktierna och bankinstituten efter en viss fördelning den andra hälften. Bolaget har en reservfond på 4 milj. kr. Som särskild säkerhet för bolagets förpliktelser har aktieägarna i förhållande till vars och ens aktieinnehav ställt garantiförbindelser på 60 milj. kr. till bolagets förfogande. Bolaget får anskaffa medel för sin verksamhet genom att ge ut obligationer eller andra förskrivningar till ett belopp som motsvarar högst det sammanlagda beloppet av garantiförbindelserna.

Styrelsen i Företagskapital består av tio ledamöter jämte högst tio suppleanter, av vilka staten och bankinstituten utser hälften vardera. Ordföranden utses av regeringen medan vice ordföranden väljs av de styrelseledamöter som bankinstituten har utsett. Av de fem styrelseleda-

möter, som vardera aktieägargruppen utser, skall minst två vara utsedda inom styrelsen för AB Industrikredit. Motsvarande gäller vid val av suppleanter.

Företagskapital anlitar AB Industrikredits och AB Företagskredits ledning och övriga personal för den dagliga verksamheten. Dessa bolag ägs liksom Företagskapital till hälften vardera av staten och affärsbankerna. Bolagen har gemensam styrelse och är helt samförvaltade. Liksom Företagskapital är de kreditaktiebolag och har till uppgift att medverka till finansieringen av företrädesvis mindre och medelstora företag. De lämnar huvudsakligen långfristiga lån. AB Industrikredits kreditgivning är inriktad främst på primärkrediter, medan AB Företagskredit lämnar lån efter en friare bedömning av säkerheterna.

Enligt vad föredraganden anförde i prop. 1972: 101 (s. 9) borde Företagskapitals verksamhet t. v. betraktas som en försöksverksamhet.

Frågan om en utökad rätt för Företagskapital att förvärva aktier har prövats av riksdagen under våren 1976. Riksdagen beslöt därvid att avslå ett motionsyrkande, som i riksdagsbehandlingen stöddes av de borgerliga partierna, om en omedelbar översyn av reglerna för verksamheten i Företagskapital. Beslutet skedde med hänvisning till att bolagets styrelse enligt uppgift planerade en utvärdering av verksamheten varefter den fortsatta inriktningen skulle övervägas (mot. 1975/76: 2044, NU 1975/76: 54 s. 56, 57, 70 och 71, rskr 1975/76: 388).

3 Företagskapitals skrivelse

Företagskapital framhåller att tiden ännu inte är mogen för en slutlig utvärdering av den försöksverksamhet som bolaget f. n. bedriver. Bolaget anser dock att vissa förändringar bör göras redan nu. Bolaget bör sålunda få möjlighet att förvärva aktier inte bara som f. n. genom kapitaltillskott till företag vid nyemission utan också när aktierna utgör en del av befintlig aktiestock i företaget. Som exempel på insatser som Företagskapital då skulle kunna göra nämns möjligheten att ur familjeföretag lösa ut passiva delägare, som utgör hinder för företagets utveckling, eller delägare som har bjudit ut sina aktier till utomstående. Det har också från vissa företag anmälts behov av att sälja en minoritetspost av aktier i företaget för finansiering i samband med generationsskifte.

Samarbetet med AB Industrikredit har fungerat väl och de flesta av de nuvarande kundkontakterna har etablerats via detta bolag. Företagskapitals verksamhet är dock av annan karaktär än den som AB Industrikredit bedriver. Speciellt uppföljningen och bevakningen av de mindre företagen, som i vissa fall nyligen har startat sin verksamhet och inte har utvecklat sina ledningsfunktioner och utarbetat redovisningsrutiner, har visat sig vara mycket arbetskrävande. Företagskapital har nu också nått en sådan omfattning att det enligt styrelsens mening är nödvändigt för bolaget att

under den fortsatta försöksverksamheten få en egen organisation med erforderlig personal för bolagets specifika arbetsuppgifter och en egen verkställande direktör. Bolaget har hittills från Industrikredit förvärvat tjänster som motsvarar ungefär fyra heltidsanställda tjänstemän. Det förutsätts att den egna personalen t. v. bör ha motsvarande omfattning. För att hålla nere de fasta kostnaderna avses samarbetet med Industrikredit att fortsätta genom att detta bolag tillhandahåller vissa administrativa tjänster. Samarbetet på styrelseplanet med vissa gemensamma styrelseledamöter förutsätts bestå mellan företagen.

4 Remissyttrandena

Fullmäktige i riksbanken tillstyrker att Företagskapitals förslag genomförs.

Bankinspektionen tillstyrker att bolaget får rätt att förvärva aktier utan samband med kapitalökning. Inspektionen erinrar dock om att bolagets uppgift enligt vad som uttalades vid dess tillkomst avser de mindre och medelstora näringsföretagens kapitalförsörjning. Från den utgångspunkten kunde det enligt inspektionens mening vara naturligt att bolagets relativt begränsade resurser används för reella tillskott och inte för aktieförvärv som endast påverkar ägarförhållandena i företagen. Förslaget innebär viss ändring av bolagets målsättning och ändamål, eftersom aktieförvärven får annat syfte än att stärka kapitalbasen i de ifrågavarande företagen. Även för framtiden torde det som en huvudprincip vara angeläget att kapitalengagemangen i Företagskapitals kundföretag avvecklas så snart det låter sig göra för att kreditbolagets resurser skall kunna komma så många företag till nytta som möjligt.

Även om det normalt inte bör vara en självständig uppgift för Företagskapital att överta ägarengagemang i företag, bör detta enligt bankinspektionens mening dock kunna komma i fråga när avsikten är att underlätta generationsväxling i familjeföretag. Det kan i regel bli fråga om förvärv med begränsade möjligheter till både förräntning och senare avyttring. Utvidgas möjligheterna till förvärv av ifrågavarande slag, samtidigt som Företagskapitals kostnader för att anskaffa kapital ökar, kan det bli svårt för bolaget att hålla sin egen verksamhet på en företagsekonomisk basis. Bolaget måste självfallet beakta nu nämnda omständigheter och beakta att dessa sätter gränser för de engagemang som bolaget kan göra på det nya området.

I fråga om Företagskapitals behov av en egen organisation instämmer bankinspektionen i vad bolaget anför.

5 Föredraganden

I denna proposition angrips småföretagens problem över ett brett fält. Förslag till förbättringar läggs fram vad gäller bl. a. skattebelastning, kapi-

talförsörjning, rådgivning och information. En under många år livligt debatterad fråga har varit de mindre och medelstora företagens kapitalförsörjning. Ett antal specialinstitut och särskilda kreditformer har efter hand inrättats för att kompensera dessa företag för de svårigheter de har att t. ex. få tillgång till obligationsmarknaden eller att på grund av bristande formella säkerheter kunna vända sig till den reguljära kreditmarknaden. Företagens kapitalförsörjning i stort övervägs av 1968 års kapitalmarknadsutredning (Fi 1969: 59) som avser att lägga fram sitt slutbetänkande vid årsskiftet 1977/78.

Den avgörande frågan när det gäller småföretagens försörjning med riskkapital är bedömningen av dessa företags framtidsutsikter. När utvecklingsmöjligheterna bedöms som mindre goda — t. ex. på grund av en oförmånlig skattemässig situation eller svårigheter att bemästra ökade krav från samhällets sida — försvåras tillförseln av riskvilligt kapital. Chefen för budgetdepartementet förslår i bilaga 3 vissa ändringar i beskattningsreglerna såvitt gäller småföretagen. Det är också angeläget att se över andra möjligheter att förbättra småföretagens situation. Det finns bl. a. anledning att pröva vilken roll det av staten och affärsbankerna gemensamt ägda Företagskapital kan spela i detta sammanhang.

Företagskapital bildades år 1972 i syfte att förbättra tillgången på riskbärande kapital för de mindre och medelstora företagen. Bolaget ger företagen kapitaltillskott främst genom att förvärva minoritetsposter av aktier vid nyemission. Jag har i det föregående närmare redogjort för de förutsättningar som gäller för Företagskapitals verksamhet.

För verksamheten, som började den 1 januari 1973, har bolaget till september 1977 tagit i anspråk ett belopp som motsvarar det egna kapitalet. Hittills har bolaget engagerat sig i 14 företag med en sammanlagd omsättning av ca 400 milj. kr. och med tillhoppa ca 2 600 anställda. Bolagets placeringar per den 30 juni 1977 fördelade sig med 10,3 milj. kr. på aktier och 11,7 milj. kr. på förlagslån. Bolaget har avvecklat sina engagemang i två företag och nedbringat sitt aktieinnehav i ett tredje. Under perioden fram till den 31 december 1976 har bolagets verksamhet efter avskrivningar på engagemang lämnat ett sammanlagt överskott på ca 1,4 milj. kr.

Företagskapitals verksamhet är således inriktad på att förse småföretagen med riskkapital. Något som ofta kan vara minst lika betydelsefullt för mindre företags fortsatta verksamhet är att nödvändiga strukturförändringar kan genomföras utan alltför stora påfrestningar. De bör bl. a. kunna drivas vidare i enskild regi trots ägarbyte. Detta gäller t. ex. familjeföretag vid generationsskifte. Tyvärr har det ofta visat sig vara svårt att överlåta ett familjeföretag till enskild person, främst på grund av de höga krav på avkastning som gällande skatteregler har lett till. En nytillträdande ägare måste nämligen på grund av de progressiva inkomst- och förmögenhetsskatteskalorna, ta ut stora lönebelopp ur före-

taget för att klara sin samlade skattebelastning. Skall köpeskillingen dessutom amorteras, ökar kravet på löneuttag ytterligare. Detta kan leda till avkastningsbehov som ett mindre företag inte kan tillgodose. Belysande exempel på detta har redovisats i företagsskatteberedningens promemoria (Ds Fi 1976: 10) "Särskilda skattelättnader för familjeföretag". Flertalet småföretag som har avyttrats under senare år har därför i stället sålts till större företag eller investmentföretag.

För att underlätta ägarbyten i mindre och medelstora företag eller för att lösa finansieringsproblem vid generationsskifte i sådana företag har Företagskapital föreslagit att bolagets möjligheter att förvärva minoritetsposter av aktier utvidgas till att avse även del av redan existerande aktiestock.

I likhet med remissinstanserna anser jag att Företagskapital bör få möjlighet att förvärva aktier även utan samband med nyemission. Det är inte ovanligt att verksamheten i ett mindre eller medelstort företag, som i och för sig borde ha god lönsamhet eller goda utvecklingsmöjligheter, hämmas av att någon eller några delägare inte kan eller vill ta del i verksamheten. Verksamheten skulle kunna effektiviseras, om sådana delägare löstes ut av de övriga. Detta förhindras ofta av brist på medel. Det kan också finnas risk för att den fortsatta verksamheten försvåras, om en delägare som de övriga inte kan lösa ut överlåter sin del på någon utomstående person. Situationen kan vidare vara den att samtliga delägare är ense om att en minoritetspost i företaget bör avyttras men inte kan finna någon köpare.

Problem av nu angivna slag torde framför allt uppstå i samband med generationsväxling i familjeföretag. Om Företagskapital får möjlighet att då träda in innebär det visserligen att föremålet för detta bolags verksamhet utvidgas till att avse mer än ren finansiering av mindre och medelstora företag. Att bistå företagen i sådana fall framstår emellertid som en angelägen uppgift som ligger i linje med det allmänna syftet bakom tillskapandet av Företagskapital, nämligen att stödja de mindre och medelstora företagens verksamhet. Företagskapital bör i nu avsedda fall kunna förvärva inte bara aktier utan också andelar i ekonomiska föreningar och liknande rättigheter.

När en eller flera delägare i ett mindre företag skall lösas ut kan det emellertid finnas ett intresse att undvika att ett främmande företag inträder som delägare. Detta kan gälla även om det främmande företaget — som fallet är med Företagskapital — har målsättningen att så snart det kan ske avveckla sitt engagemang på ett för de övriga delägarna tillfredsställande sätt. Det kan också förhålla sig så att en insats från Företagskapital kan behövas för att andra köpare som är villiga att träda in och överta ett mindre företag som har bjudits ut till salu skall kunna överta företaget.

En möjlighet är då att Företagskapital i stället för att själv inträda som

ägare erbjuder tillträdande ägare ett lån, varvid säkerheten kan bestå av panträtt i aktier i företaget. En sådan lånemöjlighet skulle kunna utnyttjas av enskilda personer, som är lämpliga att överta och driva ett mindre företag men som har begränsade egna tillgångar.

Fall kan också tänkas där den lämpligaste utvägen att lösa finansieringsproblemen i samband med överlåtelse är en kombination av lån till ny ägare för förvärv av en majoritetspost med förvärv av en minoritetspost för Företagskapital.

Enligt min mening bör Företagskapital därför även ges möjlighet att lämna lån av här angivet slag. Garanti för att lånemöjligheten kommer att användas för sitt egentliga syfte ligger i den bedömning av företaget som Företagskapital har att göra i samband med att lånet beviljas. Ett villkor bör vara att företaget ger Företagskapital erforderlig insyn i verksamheten under lånets löptid. I regel bör också krav på en inte alltför obetydlig insats från tillträdande ägare ställas och en viss del av köpeskillingen anskaffas genom lån i bank.

Eftersom lånen skall återbetalas med beskattade medel, kommer den nya lånemöjlighet som Företagskapital kan erbjuda att kunna utnyttjas endast i den mån amorteringsvillkoren är förmånliga. Dessa villkor är i sin tur beroende av den låntid och de övriga förutsättningar som vid varje tid gäller för Företagskapitals upplåning. Den längsta tid för vilken Företagskapital kan lämna lån är enligt bolagsordningen 20 år.

Skulle en låntagare brista i sin betalningsskyldighet kan Företagskapital behöva i samband med pantrealisation själv förvärva pantsatta aktier. Fortfarande bör Företagskapital i enlighet med gällande bolagsordning inte förvärva aktiemajoriteten i något företag, såvida det inte skäligen påkallas av förhållandena. Skulle Företagskapital göra ett sådant förvärv, har bolaget att medverka till att majoritetsinnehavet inte består längre än vad skälig hänsyn till bolagets och det andra företags intressen föranleder.

För att de här angivna ändringarna i Företagskapitals verksamhet skall kunna genomföras krävs ett tillägg till avtalet mellan staten och affärsbankerna samt ändring i bolagsordningen. Enligt vad jag har inhämtat är affärsbankerna beredda att träffa tilläggsavtal i enlighet med vad jag nu har angett. Jag förordar att regeringen inhämtar riksdagens bemyndigande att träffa sådant avtal.

Den verksamhet som Företagskapital bedriver är att betrakta som en försöksverksamhet. De nya finansieringsmöjligheterna bör ses som led i den fortsatta försöksverksamheten och bör användas med försiktighet och i begränsad omfattning. Det kan sålunda finnas skäl att sedan praktiska erfarenheter har vunnits på nytt pröva hur Företagskapital bäst bör medverka vid finansiering av mindre och medelstora företag.

Enligt vad Företagskapital uppger har verksamheten fått sådan omfattning att det är nödvändigt för bolaget att under den fortsatta för-

söksverksamheten få en egen organisation med egen verkställande direktör och övrig erforderlig personal. Enligt min mening är bolagets önskemål i detta hänseende befogade. Det bör dock understrykas att bolaget även i fortsättningen bör ha ett nära samarbete med AB Industri kredit och AB Företagskredit och så långt som möjligt anlita dessa företag för t. ex. administrativa tjänster m. m.

I avtalet mellan staten och affärsbankerna om Företagskapital har uttryckligen förutsatts att bolagets organisation kan komma att ändras. Något tillägg till avtalet krävs därför inte för att nu berörda ändring skall kunna genomföras.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att bemyndiga regeringen att träffa tilläggsavtal om Företagskapital Aktiebolag enligt de grunder som jag har förordat i det föregående.

Regeringens proposition

1977/78:40

Bilaga 3

Budgetdepartementet

Åtgärder för att främja de mindre och medel- stora företagens utveckling

såvitt avser

budgetdepartementets verksamhetsområde

Bilaga 3

BUDGETDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-10-27**Föredragande:** statsrådet Mundebo**Anmälan till proposition om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling såvitt avser budgetdepartementets verksamhetsområde**

1 Inledning

På beskattningsområdet möter småföretagen särskilda problem. Kapitalbeskattningen, dvs. förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen av kapital som har nedlagts i småföretag, kan medföra en betydande extrabelastning på dessa företag och kan därigenom hämma deras utveckling. Problemet har redan tidigare uppmärksammats av statsmakterna. Genom lagstiftning år 1970 infördes provisoriska lättnader i kapitalbeskattningen för ägare av småföretag. År 1974 omarbetades reglerna. Vid riksdagsbehandlingen år 1974 uttalades emellertid att frågan inte kunde anses ha fått sin slutgiltiga lösning och att framför allt problemen vid generationsväxling i små och medelstora företag återstod att lösa. Företagsskatteberedningen (Fi 1970: 77) fick tilläggsdirektiv i enlighet med riksdagens önskemål. En arbetsgrupp inom beredningen har lagt fram ett förslag till lösning av arvs- och gåvoskatteproblemen vid generationsskiften. Under remissbehandlingen av förslaget har förts fram starka önskemål om lättnader även i förmögenhetsbeskattningen.

Jag anser det angeläget att dessa kapitalskattefrågor snarast får en tillfredsställande lösning. Det förslag som har lagts fram av arbetsgruppen och de uppslag som har framkommit vid remissbehandlingen har det gemensamt att de medför stora tekniska komplikationer eller bryter ganska tvärt mot nuvarande beskattningsprinciper. Jag anser att ytterligare utredningsmaterial behövs innan man prövar lösningar av det slaget. I det följande föreslår jag en kraftig utbyggnad av de nuvarande lättnaderna vid beskattningen av kapital i sådana småföretag som driver rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Fortsatt utredningsarbete får visa om andra lösningar på sikt är mer ändamålsenliga.

Jag kommer också att ta upp vissa andra beskattningsfrågor som särskilt berör småföretagen. År 1976 infördes särskilda regler för inkomstbeskattning av vissa småföretag, s. k. fåmansföretag. Reglerna har kritiserats från olika synpunkter och jag avser att föreslå att de justeras i vissa avseenden. Efter samråd med chefen för handelsdepartementet kommer jag också att ta upp frågan om utvidgning av rätten till extra avdrag vid inkomsttaxeringen för vissa exportkreditkostnader. Slutligen kommer jag att förorda smärre tekniska justeringar av de regler som gäller för egenföretagares avdrag för s. k. egenavgifter.

Vad särskilt beträffar kapitalbeskattningen finns, som jag nyss nämnde, redan i dag regler som innebär att tillgångar nedlagda i vissa småföretag behandlas gynnsammare än andra förmögenhetstillgångar. Lättnadsreglerna omfattar dels företag som drivs i direktägd form, dels företag som drivs genom bolag vars aktier inte är noterade på börs och inte heller omsätts på kapitalmarknaden. De berörda företagen har i vissa sammanhang betecknats som familjeföretag. I det följande kommer jag dock att använda uttrycket småföretag.

De nu gällande reglerna om beskattning av kapital i småföretag innebär i princip att tillgångar som har nedlagts i ett småföretags rörelse, jordbruk eller skogsbruk får värderas med utgångspunkt i inkomstskatteförfattningarnas bestämmelser. Vid kapitalbeskattningen godtas alltså den avskrivning av inventarier och nedskrivning av lager som skulle ha kunnat medges vid inkomsttaxeringen. Lättnaderna tillkom genom lagstiftning år 1974 (prop. 1974: 98, SkU 1974: 38, rskr 1974: 259, SFS 1974: 311–320).

I samband med att propositionen behandlades begärde riksdagen på förslag av skatteutskottet att regeringen skulle ge företagsskatteberedningen tilläggsdirektiv. Beredningen borde i ett större sammanhang utreda möjligheterna att ändra kapitalbeskattningen så att bl. a. generationsväxlingar i småföretagen underlättades.

Beredningen fick den 28 juni 1976 tilläggsdirektiv i enlighet med riksdagens önskemål.

I oktober 1976 överlämnade företagsskatteberedningen till chefen för finansdepartementet promemorian (Ds Fi 1976: 10) Särskilda skattelättnader för familjeföretag. Promemorian hade utarbetats av en särskild arbetsgrupp inom beredningen¹. I promemorian föreslås bl. a. att en småföretagare under sin aktiva tid skall kunna få sätta av medel till ett s. k. arvsskattekonto. Sådana avsättningar föreslås bli avdragsgilla vid inkomsttaxeringen och värdet av kontot skall inte heller redovisas som tillgång vid förmögenhetstaxeringen. Om de avsatta medlen används för annat ändamål än att betala arvs- eller gåvoscatt, skall medlen återföras till beskattning. Vidare föreslås att den som ärver eller genom gåva övertar ett småföretag

¹ Generaldirektören Sten Walberg, ordförande, samt experterna, kammarrättsassessorn Per Anclow, jur. dr Bertil af Klercker, länsrådet Carl-Gustaf Petersson samt civilekonomen Jan Werding.

skall få avdrag vid inkomsttaxeringen för den arvs- eller gåvoskatt som belöper på företaget och inte täcks av medel på arvsskattekontot. I promemorian föreslås även ökade möjligheter till eftergift av arvs- eller gåvoskatt och anstånd med betalningen av sådan skatt.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av kammarkollegiet, riksrevisionsverket (RRV), riksskatteverket (RSV), Göta hovrätt, kammarrätten i Göteborg, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västernorrlands och Västerbottens län, Centralorganisationen SACO/SR, Familjeföretagens förening, Fideikommissariernas intresseorganisation, Föreningen auktoriserade revisorer (FAR), Landsorganisationen i Sverige (LO), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Stockholms handelskammare, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska företagares riksförbund, Svenska handelskammarförbundet, Svenska revisorsamfundet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Taxeringsnämndsordförandenas riksförbund (TOR), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Svenska försäkringsbolags riksförbund och Trädgårdsnäringens riksförbund (TRF). Skrivelser har även inkommit från Skånes handelskammare och Sveriges jordägareförbund.

Länsstyrelsen i Kalmar län har till sitt yttrande fogat ett yttrande från Kalmar läns handelskammare. Länsstyrelsen i Malmöhus län har till sitt yttrande fogat yttrande från kronofogdemyndigheten i Malmö samt från Skånes handelskammare. LRF hänvisar till yttrande av Lantbrukarnas skattedelegation. Stockholms handelskammare, SAF, Svenska försäkringsbolags riksförbund – utom såvitt avser försäkringsfrågor – samt Sveriges industriförbund och Sveriges köpmannaförbund hänvisar till yttrande av Näringslivets skattedelegation. Familjeföretagens förening och SHIO har avgett gemensamt yttrande. LO har till sitt yttrande fogat ett yttrande från Svenska metallindustriarbetareförbundet.

2 Nuvarande regler m. m.

2.1 Kapitalskatterna

2.1.1 Nuvarande skattelättnader

Vid kapitalbeskattningen, dvs. förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen, behandlas kapital som har nedlagts i småföretag gynnsammare än andra tillgångar. Dessa särskilda skattelättnader motiveras främst av att kapitalet, så länge det arbetar i företaget, inte på samma sätt som andra till-

gångar är omedelbart tillgängligt för ägarens privata konsumtion. Lättnader av detta slag infördes första gången i samband med 1970 års skattereform. Dessförinnan togs vid kapitalbeskattningen inte hänsyn till att tillgångar innehades eller brukades på olika sätt. Reglerna hade provisorisk karaktär och innebar att s. k. arbetande kapital undantogs från den skattesköpning som annars inträffade på grund av 1970 års lagstiftning (prop. 1970: 71, BevU 1970: 41, rskr 1970: 231, SFS 1970: 170–174). De provisoriska reglerna var i allt väsentligt desamma för arvs- och förmögenhetsbeskattningen. En lång rad förutsättningar var uppställda. Företaget skulle utgöra viss minsta del av ägarens sammanlagda förmögenhet, han skulle vidare ha sin huvudsakliga inkomst från förvärvskällan och om han ägde flera förvärvskällor skulle det finnas ett naturligt samband mellan dem. Företaget fick inte ha ett värde överstigande 2 milj. kr. Vidare skulle företaget till 75 % ägas av högst tio fysiska personer. Om dessa förutsättningar var uppfyllda, reducerades det skattepliktiga förmögenhetsvärdet med 25 % av den del av förmögenheten som översteg 500 000 kr. Vid arvsbeskattningen var skattelättnaden i stället utformad som en villkorad rätt till eftergift med 10 % av arvsskattens storlek.

De provisoriska reglerna visade sig snart ha vissa inte avsedda effekter. Bestämmelserna ersattes år 1974 (prop. 1974: 98, SkU 1974: 38, rskr 1974: 259, SFS 1974: 311–312) med de regler som fortfarande gäller. Enligt dessa upptas tillgångar i jordbruk, skogsbruk eller rörelse till det lägsta värde som skulle ha kunnat godtas vid inkomstbeskattningen. Enligt en spärregel skall dock minst 60 % av företagsförmögenheten beräknad enligt de tidigare reglerna redovisas till beskattning. För vissa slag av tillgångar infördes specialbestämmelser. Sålunda fick skogskontomedel och andra avsättningar vid kapitalbeskattningen tas upp till halva värdet.

Senare under år 1974 vidgades lättnaderna till att omfatta även gåvoskatten (prop. 1974: 185, SkU 1974: 65, rskr 1974: 406, SFS 1974: 1053). Här gäller numera i stort sett samma bestämmelser som vid förmögenhets- och arvsbeskattningen. Vissa spärrar är uppställda för att hindra skatteflykt. Bl. a. fordras att gåvan avser all givarens rätt till förvärvskällan och att gåvan är utan förbehåll. Skattelättnaden går förlorad om företaget avyttras inom fem år. Ny gåva anses då föreligga.

Genom ett tillägg år 1976 (prop. 1975/76: 193, SkU 1975/76: 62, rskr 1975/76: 381, SFS 1976: 331–335) ändrades reglerna för att hindra inte avsedda skattelättnader i fråga om byggmästarnas lager av fastigheter.

Skattelättnaderna medges oberoende av om verksamheten drivs i direktägd form eller i bolagsform. Företag vars aktier eller andelar är noterade på börs eller eljest föremål för omsättning på kapitalmarknaden är emellertid undantagna från skattelättnaderna. Börsnoterade aktier och andelar värderas efter börskursen. För värderingen av icke börsnoterade aktier har riksskatteverket (RSV) utfärdat anvisningar (RSV Dt 1976: 15).

Även på inkomstbeskattningens område finns regler som kan sägas be-

akta familjeföretagens kapitalskatteförhållanden i vissa situationer. De bestämmelser i 35 § 3 mom. nionde stycket kommunalskattelagen (1928:370, 35 § 3 mom. ändrad senast 1976:343). KL, som har införts för att förhindra s. k. interna aktieöverlåtelser, är försedda med en möjlighet till dispens. I vissa fall har dispens medgetts för att underlätta generationsskiftet eller för att göra det möjligt för arvingarna efter en företagsägare att få fram medel för betalning av arvsskatt. I detta sammanhang kan också nämnas möjligheten att för sådana ändamål få dispens från låneförbudet i aktiebolagslagen (1975:1385, ändrad senast 1977:709).

I fråga om arvsbeskattningen finns speciella regler som rör tid och sätt för skattens betalning. Sedan länge har det varit möjligt att få anstånd med skattens betalning eller att betala den med annat än kontanter. Dessa regler gäller i princip alla skattskyldiga.

Enligt 52 § 1 mom. lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt, AGL (52 § 1 mom. ändrad senast 1975:133), skall arvs- eller gåvoskatt betalas inom sex veckor från det att skatten har fastställts. Arvsskatten fastställs av allmän underrätt i samband med registrering av bouppteckningen. Bouppteckningen skall normalt inges till rätten senast fyra månader efter dödsfallet. Gåvoskatten fastställs av länsstyrelse med ledning av gåvodeklaration som skall inges senast den 15 februari året efter det gåvan mottogs.

Enligt 55 § AGL kan under vissa förutsättningar anstånd medges med betalning av skatten. Om kontanter och lätt realiserbara tillgångar i ett dödsbo inte överstiger den dubbla arvsskatt som boet skall förskjuta eller om det i annat fall föreligger avsevärd svårighet för någon som är skattskyldig enligt AGL att betala hela skatten, kan anstånd medges. Beskattningsmyndighet får inte medge anstånd för längre tid än tio år, medan regeringen däremot kan medge att skatten betalas under 20 år. Medges anstånd skall nöjaktig säkerhet ställas.

Normalt betalas arvsskatten kontant. Betalning kan emellertid också ske på annat sätt. Enligt 52 § 2 mom. första stycket AGL kan i fråga om arvsskatt, som skall betalas av dödsbo, efter tillstånd av beskattningsmyndigheten halva skatten få erläggas genom bl. a. skuldebrev med inteckningssäkerhet. Om den arvsskatt som dödsboet skall förskjuta överstiger 20 000 kr., kan dessutom intill skattens halva belopp börspapper godtas som betalningsmedel. I praktiken leder anstånd och rätten att betala med annat än kontanter vanligen till samma resultat för den skattskyldige. Från formell synpunkt är reglerna dock strängare i anståndsfallen.

I 56 § AGL finns en annan regel som kan få stor betydelse vid generationsväxlingar i småföretag. Enligt detta lagrum efterges nämligen skatten, om den som har förvärvat egendom genom arv, testamente eller gåva avlider inom ett år från det att skattskyldighet inträdde. För nyttjanderätter och liknande periodiska förmåner är eftergiftsmöjligheterna något större. Här är tiden satt till fem år, men eftergiften omfattar då bara en del av skatten.

2.1.2 Utredningsförslaget

Enligt direktiven var huvuduppgiften för utredningen att föreslå sådana ändringar som behövs för att underlätta generationsväxlingar i familjeföretag, dvs. att så långt möjligt söka undanröja de konsekvenser av kapitalbeskattningen som försvårar ett ägarskifte utan försäljning.

Arbetsgruppen har utformat sina förslag med utgångspunkt i den situation som uppkommer vid en familjeföretagares död. Värdet av företaget kommer då att beläggas med arvsskatt. Huruvida arvingarna skall kunna överta företaget beror i hög grad på deras möjligheter att få fram medel till arvsskattens betalning. Till skillnad från ägare av aktier i börsnoterade bolag kan ägare av familjeföretag inte skaffa fram pengar till arvsskatten genom att sälja en del av aktierna. Även möjligheterna till lån är begränsade. Situationen blir därför vanligen den att hela eller större delen av arvsskatten måste betalas med det ärvda företagets avkastning. Denna avkastning skall emellertid först inkomstbeskattas. Till följd av progressiviteten vid den statliga inkomstbeskattningen torde inte sällan krävas en avkastning på ca fyra à fem gånger arvsskattens belopp för att finansiera förvärvet. Motsvarande förhållanden inträder om generationsväxling sker genom gåva.

Arbetsgruppen framhåller att en smidig generationsväxling kräver åtgärder redan under företagarens aktiva tid. Medel kan behöva avsättas för att möta en kommande arvs- eller gåvobeskattning. Utrymmet för sådana åtgärder beror självfallet på de årliga skatter och avgifter som skall erläggas. I denna del inverkar förmögenhetsskatten, som också måste betalas med beskattade medel. Även här framtvingar progressiviteten vid inkomstbeskattningen mycket stora uttag ur företaget för skattens betalning och minskar således utrymmet för andra åtgärder.

I promemorian redovisas ingående de lönsamhetskrav som kapitalskatterna medför för familjeföretagen. De totala kraven på räntabilitet på eget kapital före skatt för att täcka uttag för kapitalskatter och nödvändig kapitalbildning för företagets tillväxt anges i några undersökta typfall bli ca 30–40 % för ett företag med ett skattemässigt värde på 1 milj. kr. För ett företag med ett värde på 5 milj. kr. anges räntabilitetskravet till 30–50 %. I promemorian nämns som jämförelse att genomsnittlig faktisk räntabilitet på eget kapital inom gruppen industriföretag med 50–99 anställda för perioden 1970–1974 var 25 % före skatt.

I promemorian görs vidare en jämförelse mellan skatteeffekterna för, å ena sidan, den företagare som vill behålla ett företag eller ta över det i samband med arv eller gåva och, å andra sidan, den företagare som i stället säljer det. Åtminstone fram till 1976 års ändringar av realisationsvinstbeskattningen framstod det enligt arbetsgruppen som mer lönande att sälja. Skatten kom då att beräknas på 10 % av köpeskillingen medan återstoden av vinsten var skattefri. Genom 1976 års ändringar i realisationsvinstbeskattningen har förhållandet mellan alternativen generationsväxling och

försäljning något förskjutits till nackdel för försäljningsalternativet. Alltjämt kvarstår emellertid att detta alternativ oftast är det mest lockande.

Arbetsgruppen har sett som en uppgift att så långt möjligt söka skapa balans mellan skatteeffekterna vid fortsatt drift av ett familjeföretag och effekterna vid en avyttring. Härav följer enligt arbetsgruppen att framtida skattelättnader inte lämpligen kan utformas alltför restriktivt.

Arbetsgruppens förslag till lösning av generationsväxlingsproblemen i familjeföretag har fått följande utformning.

Förslagen bygger på att de nuvarande skattelättnaderna behålls. De föreslagna reglerna tar sikte på i stort sett samma typer av företag som omfattas av de gällande bestämmelserna. Vissa närmare preciseringar har emellertid varit erforderliga.

För det första skall skattelättnaderna bara medges familjeföretag i egentlig mening, dvs. företag med en viss ägarkoncentration. Man har definierat familjeföretag som ett företag där minst 30 % ägs av en person i förening med make och barn. Än vidare har man reserverat de föreslagna lättnaderna till sådana skattskyldiga som äger en inte alltför obetydlig del av företaget. Endast den som i förening med make och äger minst 20 % av företaget skall vara berättigad till skattelättnader. Huvudprincipen i förslaget är att arvsskatt för familjeföretag eller del därav skall kunna betalas med obeskattade inkomster, dvs. att avdrag vid inkomsttaxeringen skall kunna erhållas för medel som är avsedda för betalning av arvsskatt eller har erlagts i arvsskatt.

Skattelättnaderna är olika utformade under ägarens livstid och vid hans frånfälle. Under ägarens livstid får avsättningar göras till s. k. arvsskattkonton. Medlen skall sättas in på särskild bankräkning. Dessa avsättningar skall vara avdragsgilla vid ägarens inkomsttaxering. Den som på nyss angivet sätt äger ett familjeföretag eller del därav föreslås få sätta av ett belopp motsvarande 10 % av sin andel i företaget, dock högst 2 % per år. En försättning för avsättningsrätt är att värdet av familjeföretaget eller den skattskyldiges del därav uppgår till minst 200 000 kr. De medel som har avsatts skall sedan användas för att betala den arvs- eller gåvoskatt som kan bli aktuell vid ett generationsskifte. Under tiden fram till dess får fonderna också den effekten att förmögenhetsbeskattningen av företaget dämpas. Fonderna skall nämligen inte heller behöva redovisas som tillgång vid förmögenhetstaxeringen. De skall ändå kunna få användas som säkerhet för lån som företaget tar upp. Om däremot fonderna används på annat sätt eller om företaget säljs skall inestående medel genast återföras till beskattning. Detsamma gäller om ägaren flyttar utomlands. Vissa försäljningar till närstående eller anställda skall dock inte utlösa inkomstbeskattning.

Vid arvs- och gåvobeskattningen får fonderna användas till betalning av skatt utan att inkomstskatt behöver erläggas. Det kan emellertid tänkas att den föregående innehavaren inte har kunnat göra avsättningar i tillräcklig omfattning, något som framför allt kan förmodas bli fallet under de första

åren efter det att de nya reglerna trätt i kraft. Vid ägarens frånfalle medges därför ytterligare lättnader. Om företaget tillskiftas en arvinge skall denne ha rätt till ett årligt avdrag vid sin inkomsttaxering med 5 % av den arvsskatt som har erlagts för företaget och som inte täcks av arvsskattefond. För att avdrag skall medges på detta sätt måste den återstående arvsskatten uppgå till minst 20 000 kr. Anståndsreglerna i arvsskattelagen har anpassats härtill. Säljer arvingen företaget inom fem år efter sitt förvärv skall både fondmedlen och avdragsbeloppen återföras till beskattning.

Om dödsboet säljer företaget skall likaså fonderna inkomstbeskattas. Vid gåva skall i allt väsentligt samma regler gälla. Vissa begränsningar har föreslagits med tanke på riskerna för missbruk.

Avsättning till fond eller avdrag för arvsskatt får inte ske med större belopp än som motsvarar inkomsten från företaget. Avdragsrätten får alltså inte användas till att skapa underskott i förvärvskällan. Likaså skall skattelättnader bara medges fysiska personer som är bosatta i Sverige.

Arbetsgruppen har även tagit upp en del andra frågor som har samband med familjeföretagens kapitalskatteförhållanden. Bl. a. föreslås att den nuvarande tidsgränsen för arvs- eller gåvoskattefrihet vid täta dödsfall utsträcks. Dödsfall inom en tioårsperiod skall kunna beaktas. Om mottagaren dör inom ett år efter sitt förvärv skall liksom nu hela arvsskatten efterges. Vid dödsfall därefter skall eftergiften minskas med ett belopp som utgör en tiondel för varje helt år som förflutit efter dödsfallet.

Som nyss påpekats föreslås att anståndsreglerna i AGL ändras. Bl. a. skall arvinge, testamentstagare eller gåvotagare som förvärvar ett småföretag eller del därav få rätt till anstånd med skattens betalning under 20 år. I anslutning härtill föreslås att även aktier i företaget skall kunna godtas som säkerhet, åtminstone upp till beskattningsvärdet.

Arbetsgruppens förslag bygger, som redan har nämnts, på att de nuvarande kapitalskattelättnaderna behålls. En ändring föreslås emellertid. Arbetsgruppen framhåller att de gällande reglerna i viss mån missgynnar jordbruken, eftersom i dessa fall fastigheterna vanligen utgör den dominerande delen av tillgångarna och höjningar av taxeringsvärdet slår kraftigt. Arbetsgruppen föreslår att jordbruksfastighet skall få redovisas till 75 % av taxeringsvärdet vid kapitalbeskattningen.

Arbetsgruppen har även tagit upp en inkomstskattefråga som har anknytning till de nuvarande värderingsreglerna vid kapitalbeskattningen. Om byggnader och inventarier genom arv eller testamente förvärvas samtidigt med den verksamhet i vilken de används skall som tillgångarnas anskaffningsvärde anses överlåtarens inkomstskattemässiga restvärde, såvida inte stämpelskatt vid förvärv på grund av arv eller testamente har beräknats på grundval av lägre belopp (punkt 3 sjunde stycket och punkt 5 tredje stycket av anvisningarna till 22 § och punkt 3 b sista stycket och punkt 7 sjätte stycket av anvisningarna till 29 § KL). Arbetsgruppen föreslår här att den tidigare ägarens restvärde skall övertas av den nye ägaren

även om arvsskatten har beräknats på ett lägre värde.

Slutligen föreslås att fideikommiss vid förmögenhetsbeskattningen skall värderas enligt reglerna för nyttjanderätt i stället för som nu enligt reglerna för äganderätt.

2.1.3 Remissyttrandena

Allmänna synpunkter

Förslaget har fått ett blandat mottagande. Med ett par undantag anser remissinstanserna att skattelättnader måste medges för att lösa familjeföretagens kapitalskatteproblem. De remissinstanser som representerar det allmänna bedömer emellertid de framlagda förslagen som alltför komplicerade. De instanser som företräder näringslivet anser att förslagen är otillräckliga, främst därför att man inte har tagit hänsyn till förmögenhetsskatten.

LO och TCO ställer sig kritiska till tanken på särskilda skatteregler för vissa kategorier av skattskyldiga. LO anser att de speciella problemen med familjeföretagens kapitalskatter i stället bör lösas genom någon form av värdesäkra lån. TCO menar att reglerna om anstånd med arvsskattens betalning i stället bör ändras. *Kammarrätten i Göteborg* anser det vara en brist att den remitterade promemorian inte innehåller någon principiell diskussion om värdet av att ett familjeföretag behålls inom samma familj från generation till generation. Utan en sådan diskussion är det enligt kammarrätten inte möjligt att bedöma om förslagen är ändamålsenliga.

I övrigt har, som nyss påpekats, remissinstanserna i regel ställt sig positiva till tanken på att särregler måste finnas för att lösa familjeföretagens kapitalskattesituation. Meningarna går emellertid isär om den närmare utformningen av sådana bestämmelser.

Genomgående har stark kritik riktats mot den valda tekniska lösningen i stort. RSV, som avstyrker förslaget, anser att det skulle medföra ett betydande administrativt merarbete för taxeringsmyndigheterna såväl i fråga om den skattemässiga bedömningen som i fråga om kommunikation med andra myndigheter. RSV framhåller att förslaget innebär bl.a. att taxeringsmyndigheterna skall beräkna storleken av den arvsskatt som belöper på ett ärvt småföretag samt understryker att den personal som i dag handlägger inkomsttaxeringen har förhållandevis ringa insikter om arvs- och gåvoskatten. Liknande synpunkter framförs från flera länsstyrelser. Enligt *länsstyrelsen i Stockholms län* bör inte skattelagstiftningen ytterligare kompliceras om det är möjligt att uppnå i huvudsak samma effekt på ett enklare sätt. Länsstyrelsen anser att det från systematisk och skatterättslig synpunkt är betänkligt att för vissa personer införa avdragsrätt avseende svensk allmän skatt. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser de föreslagna reglerna med sin detaljrikedom vara tekniskt komplicerade och därför utredningskrävande och svårkontrollerbara. TOR finner förslagen mycket komplicerade och påpekar att förenklingar i skattesystemet efterlysts i oli-

ka sammanhang. *Kammarrätten i Göteborg* framhåller svårigheterna för de skattskyldiga att tillämpa de föreslagna reglerna och nämner att den som förrättar arvskiften måste ha mycket kvalificerade insikter i regelsystemet för att arvingar inte skall gå miste om betydande delar av de föreslagna skatteförmånerna. *Kammarkollegiet* anser det vara uteslutet att det invecklade maskineri som föreslås skall kunna fungera med mindre det inom varje länsstyrelse tillsätts en övervakare för varje fall då den föreslagna lagen om särskilda skattelättnader är tillämplig. Från länsstyrelse håll betonas också svårigheterna för taxeringsnämnderna att beräkna arvsskatten. Vidare pekar man på de problem som kan uppkomma när det gäller att i tiden samordna underrätts anståndsbeslut med avdragsprövningen i taxeringsnämnd.

De instanser som företräder näringslivet är mer positivt inställda till förslagen. *LRF* anser att arbetsgruppens analys på ett övertygande sätt har visat att många familjeföretagare inte kan driva sitt företag vidare utan tvingas sälja det till utomstående. Det framlagda förslaget är enligt *LRF* ett förtjänstfullt arbete och de praktiska tillämpningssvårigheter som förslaget kan medföra är inte sådana att de utgör hinder för lagstiftning. *LRF* påpekar också att svårigheterna inte bör överdrivas med hänsyn till det ringa antalet fall som berörs. *Familjeföretagens förening* anser att förslagen skulle underlätta generationsskiften i flertalet medelstora familjeföretag och att de positiva effekterna på framför allt några års sikt bör bli betydande. *Svensk industriförening* finner förslagen konstruktiva och anser att de bör läggas till grund för lagstiftning. Även *Näringslivets skattedelegation* anser förslaget väl ägnat att underlätta generationsväxlingar i familjeföretag och tillstyrker att det genomförs. *RRV*, *Göta hovrätt*, *SACO/SR*, *FAR*, *Svenska företagares riksförbund*, *Svenska revisorsamfundet*, *Sveriges advokatsamfund*, *Sveriges grossistförbund* och *TRF* ställer sig också positiva till förslagen i stort.

Skattelättnadernas närmare utformning

Åtskilliga remissinstanser ställer sig kritiska till den föreslagna avdragsrätten för arvs- och gåvoskatt och till förslaget att taxeringsmyndigheterna skall pröva hur stor del av arvsskatten som belöper på den skattskyldiges förvärv. Man anser att taxeringsmyndigheterna kommer att ställas inför stora svårigheter. Flera remissinstanser föreslår därför andra lösningar.

Kammarkollegiet anser att skatteskalorna vid förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen bör utformas så att inga nödlösningar av det slag som arbetsgruppen har föreslagit blir behövliga. *Näringslivets skattedelegation* framhåller att den under årens lopp skärpta kapitalskattenivån fått konsekvenser i form av bl. a. minskad investeringsvilja, ökade finansieringssvårigheter, lägre tillväxttakt, utströmning av kapital och kunnande till utlandet, skärpta betalningssvårigheter samt försämrad likviditet och soliditet. *Delegationen* anser att man bör pröva ett system med proportionell förmö-

genhetsskatt och skattefrihet för lager. Genomförs sådana mer generellt verkande åtgärder behövs enligt delegationen inga specialregler av den typ som f. n. finns eller som har föreslagits av arbetsgruppen.

LO anser att småföretagare bör betala skatt efter samma regler som andra skattskyldiga. De speciella problemen för dessa företag bör lösas genom åtgärder utanför skatteområdet. LO vill däremot stödja lösningar som, med bibehållande av en för alla lika arvs- och gåvoskattelagstiftning, underlättar ägarskiften i familjeföretag. LO nämner som en tänkbar lösning att den som förvärvar ett företag erhåller ett lån, som inte skulle behöva amorteras så länge han behåller företaget. Vid arv eller gåva skulle lånet kunna motsvara arvs- eller gåvoskatten. Lånet skulle skrivas upp i takt med aktiernas värdestegring.

Länsstyrelserna i Stockholms samt Göteborgs och Bohus län anser den föreslagna avdragsrätten alltför komplicerad och förordar att man i stället sänker den skatt som belöper på företaget eller företagsdelen.

Flera remissinstanser anser också att man bör inrikta lättnaderna direkt på kapitalskatterna och inte blanda in inkomstskatten. RSV anser den lämpligaste lösningen vara en form av eftergift helt eller delvis av kapitalskatten. *Malmö tingsrätt* samt *länsstyrelserna i Södermanlands, Malmöhus, Skaraborgs, Värmlands och Västernorrlands län* anser också att generationsväxlingsproblemen bör lösas inom ramen för kapitalskatterna. *Länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar och Örebro län* ifrågasätter om inte en förmånligare skatteskala bör införas vid arv och gåva av familjeföretag. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* förordar andra lösningar och nämner bl. a. ett system med arvsskattereverser. Även från näringslivets sida har man pekat på vissa tekniska problem. *Familjeföretagens förening* anser att förslaget ytterligare komplicerar ett redan krångligt skattesystem. Kopplingen mellan inkomstskatt och arvs- och gåvoskatt är principiellt tveksam och praktiskt besvärlig att tillämpa för såväl enskilda som berörda myndigheter.

Som redan har nämnts påtalar vissa remissinstanser att förmögenhetsskatten inte har behandlats. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* beklagar att arbetsgruppen inte har haft tillfälle att utreda möjligheterna till ytterligare lindring av förmögenhetsskatten på arbetande kapital. Samma uppfattning redovisar FAR och Svenska företagares riksförbund. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anser likaledes att förmögenhetsskatten bör lindras och nämner möjligheten att över huvud taget inte ta ut sådan skatt förrän kapital tas ut ur företaget.

Familjeföretagens förening anser att förmögenhetsskatten – i likhet med vad som föreslagits beträffande arvs- och gåvoskatt – bör få erläggas med obeskattade medel. Enligt LRF gäller de skäl som i förslaget anförts för lättnader vid arvs- och gåvobeskattningen i lika hög grad den årliga förmögenhetsbeskattningen. Enligt Svenska industriförening bör tillgångar som arbetar i familjeföretag inte förmögenhetsbeskattas. *Skånes handels-*

kammare framhåller att förmögenhetsskatteproblemet i dag är lika allvarligt som generationsväxlingsproblemet för en rad av de företag som berörs av förslaget.

Några av de nu nämnda remissinstanserna anser också att åtgärder behövs för att underlätta för en utomstående att förvärva familjeföretag.

Särskilda frågor

Den föreslagna definitionen av familjeföretag och familjeföretagare har tagits upp av flera remissinstanser. *RSV, länsstyrelsen i Kronobergs län, Kalmar läns handelskammare, länsstyrelsen i Malmöhus län, Skanes handelskammare, SACO/SR, Familjeföretagens förening, LRF, Näringslivets skattedelegation, Svenska företagens riksförbund* och *TRF* anser en uppmjukning motiverad. Förslaget godtas däremot av *länsstyrelsen i Västerbottens län* och *Fideikommissariernas intresseorganisation*.

Förslaget om arvsskattekonton har fått ett blandat mottagande. *RSV* anser att bestämmelserna i denna del är oklara och kan missbrukas. Liknande kritik har framförts av *kammarrätten i Göteborg, länsstyrelserna i Stockholms, Kalmar, Malmöhus och Skaraborgs län, TOR* menar att kontot ger möjlighet till en resultatutjämning, som knappast har samband med kapitalskatterna. *Länsstyrelsen i Stockholms län* framhåller också svårigheterna att i vissa fall kontrollera att kontot inte används som säkerhet för privatlån. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* nämner som ett alternativ till arvsskattekonton en lösning som innebär att man skulle medge avdrag vid inkomsttaxeringen för premier avseende en särskild skatteförsäkring. Även *Svenska försäkringsbolags riksförbund* diskuterar en sådan lösning och anser att bestämmelser om arvsskatteförsäkring bör införas som ett komplement till regler om arvsskattekonto.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län ifrågasätter om inte rätten till avdrag för avsättning till arvsskattekonto bör utvidgas och avdragsrätten för erlagd arvsskatt i stället sänkas i motsvarande grad. Även *Familjeföretagens förening* och *Svensk industriförening* anser en utvidgning av avdragsrätten motiverad.

Även de av utredningen uppställda beloppsspärrarna – 200 000 kr. resp. 20 000 kr. – har kritiserats. *RSV, kammarrätten i Göteborg och länsstyrelsen i Kronobergs län* pekar på olika tröskeffekter. Beloppens höjd kritiseras även av *länsstyrelserna i Kalmar och Södermanlands län, TOR, Familjeföretagens förening, LRF, Näringslivets skattedelegation, Svensk industriförening* och *Svenska företagens riksförbund, Kammarkollegiet* påtalar också avsaknaden av maximibelopp och menar att man därigenom avlägsnat sig från utgångspunkten, nämligen att underlätta generationsväxlingar i mindre och medelstora företag.

Utredningens förslag att jordbruksfastighet skall få tas upp till 75 % i stället för 100 % av taxeringsvärdet har också fått ett blandat mottagande. *RSV* framhåller att förslaget förstärker spekulationen i sådana fastigheter.

Förslaget avstyrks av bl. a. *länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Malmöhus och Skaraborgs län* samt *TCO. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser däremot att motsvarande reducering bör ske beträffande rörelsefastigheter. *LRF* godtar också förslaget och nämner som ytterligare skäl för lättnad den latenta skatteskuld som, med de nya reglerna för beskattning av realisationsvinster, vilar på fastighetsvärdena. *Fideikommissariernas intresseorganisation* och *Sveriges jordägareförbund* har liknande åsikter.

Den föreslagna ändringen i fråga om avskrivningsunderlaget vid vissa benefika förvärv lämnas utan erinran av *RSV*. *LRF* anser det angeläget att förslaget genast genomförs och får retroaktiv verkan.

Den föreslagna utvidgningen av skattefriheten vid täta dödsfall tillstyrks av bl. a. *Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt* ifrågasätter om inte den föreslagna regeln av praktiska skäl bör begränsas något.

RSV ifrågasätter lämpligheten av förslaget om lindrigare förmögenhetsbeskattning av fideikommiss. Enligt *Fideikommissariernas intresseorganisation* är förslaget välgrundat.

2.2 De särskilda beskattningsreglerna för fåmansföretag

2.2.1 Allmänt

År 1976 infördes särskilda bestämmelser för beskattning av s. k. fåmansföretag samt företagsledare och delägare i sådana företag (prop. 1975/76: 79, SkU 1975/76: 28, rskr 1975/76: 171, SFS 1976: 85–87). Med fåmansföretag avses i första hand aktiebolag, ekonomisk förening och handelsbolag vari aktierna eller andelarna till övervägande del ägs – direkt eller genom förmedling av juridisk person – av en fysisk person eller ett fåtal fysiska personer. Vissa företag vars verksamhet är uppdelad på verksamhetsgrenar som är oberoende av varandra räknas också som fåmansföretag, nämligen om en person genom aktie- eller andelsinnehav, avtal eller på därmed jämförligt sätt har den reella bestämmanderätten över en sådan verksamhetsgren. Som företagsledare anses den eller de personer som till följd av eget eller närstående persons aktie- eller andelsinnehav i företaget eller annan liknande grund har väsentligt inflytande i företaget eller – i fråga om företag som är uppdelat på självständiga verksamhetsgrenar – den som har den reella bestämmanderätten över viss verksamhetsgren och självständigt kan förfoga över dess resultat.

Genom 1976 års lagstiftning reglerades beskattningskonsekvenserna när ett fåmansföretag hyr lokaler av företagsledaren eller lämnar lån till honom och när delägare träffar avtal med företaget om köp och försäljning av egendom. Lagstiftningen innehöll också regler som begränsade möjligheterna att vid inkomsttaxeringen fördela företagsinkomsten mellan företagsledaren och hans make och barn. Vidare infördes bestämmelser om beskattning av bilförmåner i fåmansföretag och om företagets rätt till avdrag för avsättningar för tantiem o. d. till företagsledaren.

De bestämmelser som rör företagsledare och delägare omfattar i regel också närstående till dem. Begreppet närstående omfattar föräldrar, far- och morföräldrar, make, avkomling eller avkomlings make, syskon eller syskons make eller avkomling samt dödsbo vari den skattskyldige eller någon av nämnda personer är delägare.

På förslag av regeringen lindrades villkoren för fördelning av företagsinkomst mellan företagsledare och hans make och barn under hösten 1976 (prop. 1976/77: 41, SkU 1976/77: 12, rskr 97, SFS 1976: 1094–1098).

I det följande redogörs särskilt för reglerna om bilförmåner och tantiem-avsättningar.

2.2.2 Beskattning av bilförmån

I KL finns bortsett från en specialregel för fåmansföretag som tillkom genom 1976 års lagstiftning och som strax skall behandlas – inte några särskilda regler för värdering av förmånen att för privat bruk få utnyttja en bil som tillhör arbetsgivaren. Däremot finns i 42 § andra stycket KL en allmän bestämmelse att värdet av produkter, varor eller andra naturaförmåner, som ingår i lön eller annan inkomst, skall beräknas efter ortens pris. Till ledning för 1977 års taxering har RSV utfärdat dels allmänna anvisningar för värdering av bilförmån vid inkomst av tjänst, dels särskilda anvisningar som avser nyssnämnda specialregel för fåmansföretag och andra regler för beskattning av sådana företag.

Enligt de *allmänna anvisningarna* (RSV Dt 1976: 27) bör förmånsvärderingen i första hand ske med utgångspunkt i den disponerade bilens prisklass och den privata körsträcken. De i anvisningarna upptagna värdena, vilka är uppställda i tabellform, är i princip avsedda att motsvara vad det skulle ha kostat att äga och utnyttja en bil under motsvarande förhållanden. Som exempel kan nämnas att förmånsvärdet av en arbetsgivaren tillhörig bil i 35 000-kronorsklassen (t. ex. en Saab 99 eller en Volvo i 240-klassen) skall beräknas till 7 100 kr. vid en årlig körsträcka på 1 000 mil. Vid en årlig körsträcka på 2 000 mil uppgår förmånsvärdet i denna prisklass till 10 600 kr. Tabellvärdena är emellertid inte tillämpliga om bilen uppenbarligen har anskaffats huvudsakligen för förmånshavarens privata bruk. Enligt anvisningarna bör i ett sådant fall normalt, allt efter bilens användning, hela eller större delen av den bilkostnad som påförts arbetsgivarens rörelse tas till beskattning hos förmånshavaren som bilförmånsvärde. Det har särskilt utsagts att förmånsvärdena skall tillämpas oavsett om arbetsgivaren tillhandahåller egen bil eller s. k. leasingbil.

I anvisningarna understryks vidare att de i tabellen upptagna värdena är avsedda som riktvärden och att de i vissa fall bör kunna jämkas uppåt eller nedåt. Det påpekas samtidigt att jämkning som regel inte bör ske endast på basis av sådana mera allmänt hållna uttalanden av förmånshavaren, som denne inte har förmått göra sannolika. Om den årliga körsträcken för privat körning över- eller understiger i tabellen angivna körsträckor gäller att

förmånsvärdet i motsvarande mån skall justeras. I anvisningarna uttalas dock att värdet inte utan särskilda skäl bör tas upp lägre än till det i tabellen angivna beloppet för 500 mils körning. Har förmånstagaren ersatt arbetsgivaren med visst belopp för att åtnjuta förmånen, bör förmånsvärdet sänkas med motsvarande belopp.

I anvisningarna konstateras slutligen att det kan antas, att nöjaktig utredning ofta inte kommer att föreligga beträffande omfattningen av den privata körningen och att det därför blir nödvändigt att bygga på en schablonregel. I enlighet härmed bör enligt anvisningarna — i sådana fall då det inte visas eller görs sannolikt, att körsträckan varit kortare eller längre, och då inte anvisningarna i övrigt leder till en annan bedömning — förmånsvärdet beräknas med utgångspunkt från en antagen årlig körsträcka (privatkörning) av 1 000 mil.

Den genom 1976 års lagstiftning införda *specialregeln för fåmansföretag* återfinns i 42 § tredje stycket KL. Enligt denna regel skall, såvitt gäller företagsledare i fåmansföretag eller honom närstående person, vid beräkning av värde av bilförmån anses som om bilen i privat bruk körts minst 1 000 mil.

I den proposition som låg till grund för lagstiftningen framhöll föredraganden att det ofta är mycket svårt för taxeringsmyndigheterna att klarlägga hur mycket en bil har använts i tjänsten och hur mycket den har använts privat (prop. 1975/76: 79 s. 79). Detta ansågs gälla särskilt beträffande bilar som kan disponeras av företagsledare i ett fåmansföretag eller någon honom närstående person. Det fanns därför för dessa fall behov av en särregel för att minska utrymmet för obehöriga skattefördelar. Föredraganden framhöll vidare att minimiregeln kunde ses som ett uttryck för att själva rätten att disponera bilen är mer värd för en företagsledare i ett fåmansföretag än för en annan anställd.

Som redan nämnts har RSV till 1977 års taxering utfärdat *särskilda anvisningar för beskattning av fåmansföretag m. m.* (RSV Dt 1976: 35). Anvisningarna innehåller bl. a. ett avsnitt som behandlar värdering av förmån av fri bil och den nyssnämnda minimiregeln i 42 § tredje stycket KL. I det avsnittet lämnas bl. a. följande föreskrifter. Med arbetsgivaren tillhörig bil jämföras sådan bil som arbetsgivaren hyrt exempelvis genom s. k. leasingavtal. Om det i företaget finns flera bilar som kan disponeras av företagsledaren eller någon honom närstående person men endast en av bilarna har kommit till användning, bör beskattningen av denna förmån beräknas med utgångspunkt från den bil som faktiskt har använts. I anvisningarna sägs vidare att beskattning av förmån att få utnyttja en företaget tillhörig bil inte heller bör ske om något faktiskt utnyttjande inte har förekommit till följd av exempelvis handikapp o. d. eller om det har förelegat någon annan omständighet som har omöjliggjort privat nyttjande. Den omständigheten att företagsledaren eller någon honom närstående person innehar en egen personbil för privat bruk bör enligt anvisningarna endast i vissa särskilda fall

medföra att undantag görs från minimivärderingen. Som exempel på fall där avsteg kan göras nämns att företagets bil uteslutande är avsedd för verksamheten och har utnyttjats så att privat nyttjande i praktiken har omöjliggjorts. En förutsättning är dock att dessa förhållanden kan styrkas t. ex. genom uppgifter ur en körjournal eller annan liknande uppgift. Enligt anvisningarna kan vidare jämkning ske om det faktiska nyttjandet för privat bruk är lägre än 1 000 mil till följd av att dispositionsrätten varit begränsad under året, t. ex. om bilen i inte obetydlig omfattning har utnyttjats för privat bruk även av andra anställda i företaget. Jämkning bör även göras om bilen inte har kunnat utnyttjas under hela året, dvs. om bilen har förvärvats eller avyttrats under året. Om en bil har anskaffats huvudsakligen för företagsledarens eller någon honom närstående persons privata bruk bör slutligen enligt anvisningarna värdet av förmånen inte beräknas lägre än vad som motsvarar i företaget avdragna bilkostnader till den del dessa belöper på det privata nyttjandet.

Anvisningarna för beskattning av fåmansföretag behandlar också beskattningskonsekvenserna om företaget anskaffar en dyrare bil än som är nödvändigt för verksamheten. I sådant fall skall enligt anvisningarna avdrag vägras företaget för den del av kostnaderna för bilen som överstiger beräknade kostnader för en till verksamheten anpassad bil. Finns sådan företagsledare i företaget som har kunnat utnyttja bilen även för privat bruk, bör i stället ett belopp motsvarande nämnda del av kostnaderna tas till beskattning hos denne. I vissa fall skall företagsledaren följaktligen beskattas såväl för kostnaden för sitt privata nyttjande (bilförmån värderad enligt de allmänna anvisningarna) som för den del av kostnaderna för resor i företagets verksamhet som överstiger vad som motsvarar normala bilkostnader i verksamheten. Anvisningarna innehåller föreskrifter till ledning för prövningen av om en viss bil är att anse som för dyr i förhållande till den bedrivna verksamheten. Vidare lämnas riktlinjer för beräkning av det belopp som skall läggas till värdet av företagsledarens bilförmån i de fall då bilen har varit dyrare än nödvändigt.

2.2.3 Avdrag för tantiemavsättningar o. d.

Rörelsedrivande fåmansföretag har i praxis vanligen fått avdrag för lön till aktieägare, som har företagsledande ställning, utan att lönen storlek ifrågasatts av beskattningsmyndigheterna. Beträffande lön till aktieägare, som inte är företagsledare, har viss prövning skett av lönen skälighet. Företag som inte är rörelsedrivande har schablonmässigt fått avdrag högst med belopp som motsvarar viss procent av bruttointäkterna. Inom nu angivna gränser har fåmansföretagen kunnat avpassa lönen till företagsledare och delägare så att någon beskattningsbar vinst inte har uppkommit.

Det har varit vanligt att fåmansföretagen i bokslutet gjort skuldavsättningar som har avsett lön, lönetillskott, tantiem o. d. till företagsledaren. Enligt tidigare gällande regler fick företaget avdrag för ersättningen vid

taxeringen för det beskattningsår som avsättningen avsåg. I fråga om företagsledarens beskattning gällde – liksom i dag – att beloppet enligt 41 § KL skulle tas till beskattning vid taxeringen för det beskattningsår då beloppet blev tillgängligt för lyftning. Denna förutsättning ansågs inte uppfylld förrän beloppet var känt och bestämt till sin storlek, dvs. i regel först när räkenskaperna hade avslutats och bokslutet var upprättat. Resultatet blev att företagsledaren i regel beskattades för ersättningen först året efter det då företaget fick avdrag.

I betänkandet (SOU 1975: 54) Fåmansbolag konstaterade företagsskatteberedningen att skuldreriseringar avseende tantiem, lönetillskott m. m. till delägare särskilt i de mindre aktiebolagen hade använts för att nollställa rörelsens resultat och att bolaget-delägarna på detta sätt – samtidigt som dubbelbeskattningen undveks – hade kunnat skaffa sig en skattecredit. Någon motsvarande möjlighet fanns inte för egenföretagare eller delägare i handels- och kommanditibolag. Beredningen framhöll att avsättningarna medförde betydande kontrollproblem, i synnerhet då bolaget hade tillämpat brutet räkenskapsår. För att uppnå överensstämmelse mellan aktiebolag och övriga företagsformer föreslog beredningen att reserveringar för obetalda löneförmåner och därmed jämförliga kostnader avseende aktieägare skulle tas upp som intäkt hos aktieägaren redan för det år för vilket avsättningen hade gjorts i bolagets räkenskaper.

Vid remissbehandlingen av beredningens förslag framhölls bl. a. att det kunde bli svårt att fastställa storleken av tantiemet för visst år i sådan tid att aktieägaren kunde redovisa det i sin självdeklaration för året i fråga. Man efterlyste därför särskilda regler om anstånd med självdeklaration i dessa fall och bestämmelser som skulle göra det möjligt att i efterhand justera deklarationen. Vidare ansågs problem uppkomma beträffande den preliminärskatt som belöpte på tantiemet. Man underströk också behovet av särskilda regler som möjliggjorde komplettering och justering av de kontroll- och arbetsgivaruppgifter som bolaget skulle lämna beträffande aktieägaren.

I prop. 1975/76: 79 anförde föredraganden att det framstod som otillfredsställande att aktiebolag – till skillnad mot t. ex. företag som drevs under enskild firma – skulle få skattecredit genom att göra reserveringar för tantiem och liknande skulder. Han ansåg dock att den av beredningen föreslagna lösningen var förenad med betydande praktiska svårigheter. Han föreslog att bestämmelserna om rätt beskattningsår för bolagets avdrag i stället skulle ändras på så sätt att det föreskrevs att avdrag för tantiem o. d. från aktiebolag till företagsledare eller honom närstående personer skulle få göras först under det år då utbetalning har skett. I en riksdagsmotion (1975/76:1040) yrkades att företagsskatteberedningens förslag efter vissa kompletteringar skulle läggas till grund för lagstiftning. Riksdagen följde dock propositionen (SkU 1975/76: 28, rskr 171). Den nya bestämmelsen om rätt beskattningsår för avdrag för tantiemavsättningar o. d. har tagits in

i punkt 1 av anvisningarna till 41 § KL.

Riksskatteverket (RSV) har i sina anvisningar för tillämpningen av de nya reglerna om beskattning av fåmansföretag (RSV Dt 1976: 35) behandlat bl. a. frågan om avdrag för tantiem och liknande ersättning. Härmed avses enligt anvisningarna ersättning som har fastställts med utgångspunkt från verksamhetens resultat men däremot inte t. ex. provisionersättning o. d. enligt sådant prestationsavtal som inte är beroende av verksamhetens resultat. Som tantiem anses inte heller vad som enligt särskild författning eller på annan jämförlig grund utgör lönekostnad för räkenskapsåret, t. ex. ersättning för sedvanlig semesterlön, arbetsgivaravgifter och andra löneberoende kostnader. Med tantiem jämföras däremot vad som vid räkenskapsårets utgång av överskott av bolagets verksamhet gottskrivs företagsledare i fåmansföretag. Avdrag för sådan ersättning till företagsledare eller honom närstående person medges enligt anvisningarna, om beloppet har utbetalats eller på annat därmed jämförligt sätt har gjorts tillgängligt för lyftning före räkenskapsårets utgång. Normalt får beloppet anses tillgängligt för lyftning i samband med gottskrivningen. Skatteavdrag skall därvid i förekommande fall göras på beloppet och kontrolluppgift lämnas. Om beloppet tillgodoförts företagsledare eller honom närstående på sådant sätt bör företaget medges avdrag under motsvarande räkenskapsår. Ersättningen skall i samband härmed redovisas såväl i löneredovisning för inbetalning av källskatt som på kontrolluppgift för samma år. I annat fall skall, om avdrag yrkas för sådan ersättning, utredning lämnas som visar eller på annat sätt styrker att utbetalning har skett före räkenskapsårets utgång.

2.3 Extra avdrag för exportkreditkostnader

2.3.1 Allmänt

Regler om extra avdrag vid inkomsttaxeringen för exportkreditkostnader infördes år 1973 (prop. 1973:126, SKU 1973:43, rskr 1973:255). Reglerna tillkom för att i ett läge där flera länder på olika sätt subventionerade exportkreditgivningen skydda vitala exportintressen och säkerställa att de svenska företagens konkurrensläge vid kapitalvaruexport inte allvarligt försämrades i förhållande till andra länders företag (prop. 1973:126 s. 30). Exportkreditstödet fick en tidsbegränsad karaktär. Föredraganden framhöll att man borde fortsätta ansträngningarna att nå fram till internationella överenskommelser som förhindrade att statliga creditsubventioner påverkade enskilda företags konkurrensmöjligheter.

År 1975 ändrades reglerna i vissa avseenden (prop. 1975/76:72, SKU 1975/76:22, rskr 1975/76:100). De nya reglerna är tillämpliga på avtal som ingås under tiden den 1 oktober 1975—den 31 december 1979. De innebär att exportkreditstöd i form av ett extra avdrag vid inkomsttaxeringen kan medges under i huvudsak följande förutsättningar. Exporten skall kunna anses ha väsentlig betydelse från samhällsekonomisk och sysselsättnings-

politisk synpunkt. Anledning skall finnas till antagande att konkurrent om exporten har tillgång till utländskt kreditstöd. Exporten skall avse kapitalvara och exportkredit skall lämnas köparen för mer än hälften av köpeskillingen, dock minst 1 milj. kr. Vidare skall exportkrediten ha en löptid av minst två och högst tio år och finansieras hos bank eller kapitalmarknadsinstitut till en ränta som överstiger den som utgår enligt exportkreditavtalet. Stödet innebär att – vid sidan av vanliga omkostnadsavdrag – ett extra avdrag medges vid den statliga och kommunala inkomsttaxeringen med ett belopp som motsvarar skillnaden under beskattningsåret mellan den ränta som den skattskyldige har erlagt vid finansiering av exportkrediten (refinansieringsräntan) och den ränta som han har uppburit enligt exportkreditavtalet (exportkrediträntan). Avdraget får dock högst uppgå till 4 % av den del av exportkrediten som inte är återbetald vid beskattningsårets ingång.

I det följande behandlas särskilt kraven att exporten skall avse kapitalvara och att krediten skall uppgå till minst 1 milj. kr.

2.3.2 Varor för vilka exportkreditstöd kan utgå

Exportkreditstöd i form av extra avdrag kan endast utgå vid export av kapitalvaror som har sålts för användning i det land vartill försäljning skett eller – vid underleverans – sålts för användning i det land vartill huvudleverantörens försäljning skett. Varken i lagtext eller förarbeten finns någon definition av begreppet kapitalvara. Vid genomförandet av 1975 års ändringar förelåg en promemoria från Sveriges exportråd och Sveriges Industriförbund där det bl. a. föreslogs att kapitalvarubegreppet skulle tolkas så att konsultuppdrag hänfördes till stödberättigad export. I propositionen framhöll föredraganden att det i framtiden liksom tidigare borde ankomma på regeringen att pröva vad som avses med kapitalvara. Han underströk dock samtidigt att begreppet enligt hans mening inte kunde ges så vidsträckt tolkning att det omfattade även rena konsultuppdrag (prop. 1975/76: 72 s. 10).

2.3.3 Stödets begränsning till exportkrediter av viss omfattning

Ursprungligen krävdes för rätt till avdrag att exportkredit lämnades för minst 2 milj. kr. I prop. 1975/76: 72 framhöll föredraganden att det borde fordras att en exportkreditaffär var av en viss storlek för att den skulle uppfylla kravet på samhällsekonomisk betydelse och arbetsmarknadspolitiska effekter. Enligt hans mening saknades därför anledning att sänka minimigränsen för exportkredit. Vid riksdagsbehandlingen av propositionen framlades förslag om att sänka gränsen till 0,5 milj. kr. för att öka möjligheterna för mindre och medelstora företag att komma i åtnjutande av stödet. Riksdagen beslöt att fastställa minimigränsen till 1 milj. kr.

2.4 Schablonavdrag för egenavgifter

År 1976 infördes nya regler om avdrag vid inkomsttaxeringen för s. k. egenavgifter, dvs. allmän arbetsgivaravgift och socialförsäkringsavgifter som utgår på egenföretagares inkomster (prop. 1975/76:178, SkU 1975/76:68, rskr 1975/76:408 och SFS 1976:460–461 samt prop. 1976/77:41, SkU 1976/77:12, rskr 1976/77:97 och SFS 1976:1094–1098). De nya reglerna innebär att egenavgifter som belöper på inkomst av rörelse och jordbruksfastighet dras av som omkostnader i förvärvskällan och inte – såsom tidigare – i form av allmänt avdrag. Vid taxeringen för visst beskattningsår medges ett s. k. schablonavdrag för de egenavgifter som hänför sig till beskattningsåret i fråga. Avdraget beräknas på ett underlag som motsvarar den skattskyldiges nettointäkt av rörelse eller jordbruksfastighet, beräknad enligt lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt (ändrad senast 1977:573), minskad med dels sjukpenning, dels underskott av annan rörelse som den skattskyldige har bedrivit resp. av annan jordbruksfastighet som han har brukat. Schablonavdraget utgör i regel 10 % av den del av underlaget som inte överstiger 10 000 kr., 20 % av den del av underlaget som överstiger 10 000 kr. men inte 100 000 kr. och 15 % av överskjutande del av underlaget. För vissa skattskyldiga utgör avdraget dock bara 4 % av underlaget. Till denna grupp hör skattskyldig som har fyllt 65 år vid utgången av året före taxeringsåret eller som har åtnjutit förtidspension eller hel ålderspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring i december månad året före taxeringsåret och inte omfattas av vissa särbestämmelser i 15 kap. 2 § samma lag. Hit hör vidare skattskyldig vars inkomst uteslutande eller så gott som uteslutande omfattas av s. k. likställighetsavtal. Nu nämnda skattskyldiga påförs inte annan egenavgift än allmän arbetsgivaravgift. Det lägre avdraget gäller också för skattskyldig, som inte är inskriven i allmän försäkringskassa vid utgången av året näst före taxeringsåret, eftersom sådan skattskyldig betalar väsentligt lägre egenavgifter än övriga.

De slutliga egenavgifter som påförs för visst beskattningsår avstäms mot tidigare medgivet schablonavdrag. Om de slutliga avgifterna är större än schablonavdraget, får överskjutande belopp dras av vid påföljande taxering. Har schablonavdrag medgetts med högre belopp än de slutliga avgifterna, tas skillnadsbeloppet upp som intäkt vid den följande taxeringen.

De nya reglerna om schablonavdrag tillämpades första gången på 1976 års inkomster. Procentsatserna för egenavgifterna åren 1976–1978 framgår av följande uppställning.

<i>Ändamål</i>	<i>Procentsatser</i>		
	1976	1977	1978
Sjukförsäkringen	8,0	8,0	9,6
Folkpensioneringen	6,2	8,3	8,3
ATP	11,0	11,75	11,75
Arbetskadeförsäkringen	—	0,25 ¹	0,25
Allmän arbetsgivaravgift	4,0 (2,0)	4,0 (2,0)	2,0 ² (0)

Eigenavgift enligt 4 § lagen (1968: 419) om allmän arbetsgivaravgift (4 § ändrad senast 1976: 1097) tas endast ut på inkomst som överstiger visst belopp. År 1976 var det avgiftsfria beloppet 18 000 kr. Fr. o. m. år 1977 uppgår det till 30 000 kr. I det inre stödområdet är den allmänna arbetsgivaravgiften under åren 1976 och 1977 nedsatt till 2 %. I prop. 1977/78: 54 har föreslagits att avgiften fr. o. m. den 1 januari 1978 avvecklas helt inom det inre stödområdet och nedsätts till 2 % i övriga delar av landet.

3 Föredraganden

3.1 Inledning

På beskattningsområdet möter småföretagen och deras ägare i dag särskilda problem som de börsnoterade bolagen och deras aktieägare inte har. I många fall kan dessa skatteproblem verka hämmande på småföretagens utveckling. Skattesystemet bör utformas så att sådana effekter motverkas.

F. n. pågår en omfattande översyn av skattesystemet. Företagsskatteberedningen (Fi 1970: 77) ser över olika delar av företagsbeskattningen. En huvuduppgift för beredningen är att pröva avvägningen mellan å ena sidan den skatt som träffar företagets vinster och å andra sidan företagets möjligheter till olika resultatreglerande dispositioner. Vidare skall beredningen bl. a. göra en avvägning mellan vinstbeskattningen och olika produktionsfaktorskatter, t. ex. arbetsgivaravgifterna. 1972 års skatteutredning (Fi 1972: 02) utreder främst frågan om fysiska personers beskattning. Utredningsuppdraget omfattar även kapitalbeskattningen. Båda utredningarna skall enligt tilläggsdirektiv ha avslutat sitt arbete i november i år. I detta läge bör man undvika lagstiftningsåtgärder som direkt föregriper resultatet av utredningsarbetet. Å andra sidan får utredningsarbetet givetvis inte hindra att angelägna åtgärder genomförs redan nu i avvaktan på resultatet av utredningarnas arbete.

Kapitalbeskattningen, dvs. förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen, är ett område där småföretagens situation f. n. är särskilt besvärlig. För att betala förmögenhetsskatten på det kapital som arbetar i företaget måste

¹ I princip fr. o. m. 1.7.1977.

² Enl. prop. 1977/78: 54.

ägaren — i de fall då företaget bedrivs i aktiebolagsform — ofta göra stora löneuttag, som innebär en avsevärd belastning på företaget och kan äventyra dess fortsatta drift. På motsvarande sätt kan arvs- och gávobeskattningen framtvinga så pass betydande löneuttag att generationsskiften i dessa företag starkt försväras och i vissa fall omöjliggörs. Resultatet av kapitalskattereglerna kan bli sådant att fortsatt drift inte framstar som meningsfull. I stället kan en försäljning bli en ekonomiskt sett mer tilltalande lösning. Åtskilliga småföretag har också kommit att köpas upp av investbolag eller andra större företag. Bl. a. för att hindra en sådan utveckling medgav statsmakterna år 1970 särskilda kapitalskattelättnader för vissa småföretag. År 1974 omarbetades reglerna. På grund av bl. a. den skärpta progressionen vid inkomstbeskattningen och de inflatoriska värdeökningarna har lättnaderna visat sig inte längre vara tillräckliga för att lösa småföretagens kapitalskatteproblem. Det är därför nödvändigt att vidta ytterligare åtgärder. Kapitalskattereglerna måste utformas så att de inte hindrar eller onödigtvis försväras fortsatt drift i småföretagets form. Principen bör enligt min mening vara att en fysisk person skall kunna driva ett småföretag så att avkastningen ger — förutom en rimlig inkomst att leva av — även medel för att betala sådana skatter som kan sägas vara omedelbart anknutna till företaget. Med hänsyn till betydelsen av att främja nyföretagande och ett dynamiskt och livskraftigt näringsliv bör åtgärder för att lindra beskattningen av det arbetande kapitalet i småföretag vidtas omedelbart, och jag kommer i det följande att föreslå sådana åtgärder.

Till grund för mina överväganden om ändrade kapitalskattelättnader ligger en promemoria som har utarbetats av en arbetsgrupp inom företagskatteberedningen. Utredningsuppdraget var i enlighet med riksdagens önskemål att försöka underlätta generationsskiften i småföretag. Arbetsgruppen inriktade helt naturligt sitt arbete på arvs- och gávoskatterna. Under remissbehandlingen och i den allmänna debatten under senare år har emellertid frågan om förmögenhetsbeskattningen av dessa företag kommit i förgrunden. Enligt min mening är det också angeläget att åtgärder snabbt vidtas beträffande förmögenhetsskatten. F. n. saknas det utredningsunderlag som skulle behövas för mer genomgripande principiella ändringar i nuvarande system. De förslag som jag nu lägger fram beträffande kapitalbeskattningen innebär därför i första hand en kraftig utvidgning av nuvarande lättnader. Förslagen tar sikte på att lösa de akuta problemen och därigenom underlätta fortsatt drift av småföretag och generationsskiften i sådana företag. Sedan ytterligare utredningsmaterial erhållits, får bedömas om andra lösningar på sikt kan vara mer ändamålsenliga. I detta sammanhang vill jag också framhålla att mina förslag inte berör de särskilda problem som kan uppkomma för den som avser att överta ett småföretag genom köp. En fysisk person som är villig och lämplig att köpa ett småföretag kan ha svårt att få fram de medel som behövs för att täcka köpeskillingen. Även om han lyckas finansiera köpet genom lån, kan han på grund av mar-

ginalskatteeffekterna tvingas att ta ut en betydande överlön från företaget för att klara amorteringarna. Chefen för ekonomidepartementet lägger i dag fram förslag till ändrade riktlinjer för Företagskapital AB. Syftet med förslaget är bl. a. att underlätta för enskilda personer att överta småföretag. Vidare föreslår chefen för justitiedepartementet att möjligheterna till dispens från låneförbudet i aktiebolagslagen (1975:1385, ändrad senast 1977: 709) utvidgas. Även det förslaget har till syfte bl. a. att underlätta övertagandet av småföretag. I olika sammanhang har framförts önskemål om att åtgärder i samma syfte skulle vidtas även på beskattningsområdet. Sådana åtgärder aktualiserar dock en rad principiella och tekniska frågor. Enligt min mening bör inte bara kapitalbeskattningen bli föremål för ytterligare utredning. Även frågan om ändringar i skattereglerna för att underlätta enskilda personers köp av småföretag bör utredas. Detsamma gäller en del andra närliggande frågor, t. ex. möjligheterna att via beskattningsreglerna underlätta småföretagens kapitalanskaffning. Jag avser att ta upp dessa utredningsfrågor när företagsskatteberedningen och 1972 års skatteutredning har redovisat sina betänkanden.

Från småföretagens sida har i olika sammanhang framförts önskemål om ändringar i företagsbeskattningen. Önskemålen har avsett bl. a. småföretagens möjligheter till konsolideringsåtgärder och resultatutjämning samt uttaget av arbetsgivaravgifter. Dessa och liknande frågor har ett omedelbart samband med företagsbeskattningens utformning i stort. Enligt min mening bör frågor av detta slag inte nu behandlas särskilt för småföretagens del, eftersom detta skulle innebära ett direkt föregripande av företagsskatteberedningens arbete. I ett par andra avseenden bör ändringar dock redan nu kunna göras beträffande småföretagens inkomstbeskattning. År 1976 infördes på förslag av beredningen särskilda beskattningsregler för vissa småföretag, de s. k. fåmansföretagen. På initiativ av den nuvarande regeringen ändrades reglerna i vissa avseenden under hösten 1976, främst såvitt avsåg beskattningen av egenföretagares medhjälpande make och barn. I det följande kommer jag att ta upp frågan om ytterligare justering av beskattningsreglerna för småföretag. Vidare kommer jag efter samråd med chefen för handelsdepartementet att föreslå viss utvidgning av rätten till särskilt avdrag för exportkreditkostnader. Jag kommer även att föreslå smärre tekniska justeringar av de regler som gäller för egenföretagares avdrag för s. k. egenavgifter.

3.2 Kapitalbeskattningen

3.2.1 Allmänna synpunkter

De svårigheter som kapitalskatterna ger upphov till för familjeföretagen kan enklast beskrivas på följande sätt. Skatterna på förmögenheter, arv och gåvor utgår enligt progressiva skalor. Vid inkomstbeskattningen tar man inte hänsyn till om kapitalskatt skall erläggas. Detta betyder att kapi-

talskatt måste betalas med beskattade inkomster. Utöver uttaget för sin egen konsumtion måste en företagsägare – om han inte vill sälja företaget eller lägga ner driften – årligen ta ut medel till förmögenhetsskatten ur sitt företag. På motsvarande sätt måste den som ärver eller får ett företag i gåva ta medel ur företaget för att betala arvs- eller gåvoskatten. Eftersom även inkomstskatten är starkt progressiv, kommer dessa uttag att träffas av höga marginalskattesatser. Sammanlagt innebär detta att man i för familjeföretagare inte ovanliga inkomstlägen får räkna med löneuttag på minst 4 å 5 gånger kapitalskattens belopp. Belastningen på företaget ökas ytterligare genom att arbetsgivar- eller egenavgifter beräknas på de uttagna medlen. Allt detta medför att kraven på lönsamhet i företagen kan bli så höga att de från företagsekonomiska utgångspunkter framstår som orealistiska.

Statsmakterna har också tidigare uppmärksammat de nu beskrivna förhållandena. I samband med 1970 års skattereform infördes för första gången specialbestämmelser för förmögenhets- och arvsbeskattning av sådant kapital som var nedlagt i familjeföretag. Dessa regler hade provisorisk karaktär och ersattes år 1974 med mer permanenta regler. Reglerna utsträcktes senare till att avse även gåvoskatten. De nuvarande bestämmelserna bygger på inkomstskatteförfattningarnas värderingsnormer och medför att lager och inventarier får tas upp till belopp som är betydligt lägre än de verkliga värdena.

Även de regler som infördes år 1974 fick i viss mån karaktär av provisorium. Under riksdagsbehandlingen av de föreslagna reglerna uttalade nämligen skatteutskottet i sitt av riksdagen godtagna betänkande bl. a. att familjeföretagens kapitalskattesituation inte hade fått sin slutliga lösning genom regeringens förslag. Framför allt borde frågan om vilka åtgärder som erfordras för att underlätta problemen vid generationsväxlingar ytterligare undersökas. En sådan undersökning har, som redan tidigare nämnts, nu gjorts av en arbetsgrupp inom företagsskatteberedningen.

Arbetsgruppens förslag tar i första hand sikte på att lösa kapitalskatteproblemen i samband med generationsväxlingar. Detta var också uppgiften enligt direktiven. Förslaget innebär i korthet att den som ärver ett företag skall få avdrag vid inkomsttaxeringen för den arvsskatt som belöper på företaget. För att möjliggöra en smidig generationsväxling föreslås även att viss avsättning med obeskattade medel skall få ske under innehavstiden. Denna avsättningsrätt är begränsad till högst 10% av företagets värde. Eftersom sådana avsättningar inte skall förmögenhetsbeskattas, får ägaren en viss lättnad även vid den årliga förmögenhetsbeskattningen.

Utredningsförslaget har fått ett blandat mottagande. I allmänhet har man ställt sig förstående till att kapitalskattelättnader är nödvändiga. Den kritik som har framförts kan sammanfattas på följande sätt. De remissinstanser som företräder det allmännas intressen har ansett förslagen tekniskt alltför krångliga för att kunna hanteras av skattemyndigheterna. Även de remiss-

instanser som representerar näringslivet har framfört likartade invändningar. Men från detta håll har kritiken framför allt tagit sikte på att problemen kring förmögenhetsbeskattningen inte löses genom utredningsförslaget.

För egen del anser jag att utredningsförslaget i allt väsentligt skulle lösa kapitalskatteproblemen kring generationsväxlingarna. Enligt många mening är emellertid behovet av lättnader kanske t. o. m. större vid den årligen återkommande förmögenhetsbeskattningen än vid engångsföreteelser såsom arv eller gåva. Jag delar denna uppfattning. Samtidigt som det är angeläget att generationsväxlingsproblemen får en tillfredsställande lösning måste också situationen under företagarens aktiva tid beaktas. Den skärpta progressionen vid inkomstbeskattningen i förening med de inflatoriska värdeökningarna har under senare år bidragit till att skärpa de problem som sammanhänger med förmögenhetsskatten. Nya regler bör alltså omfatta även denna skatt. I nuvarande läge, där det gäller att snabbt lösa ett akut problem i avvaktan på att vissa delar av kapitalskatteproblematiken hinner utredas ytterligare, är det angeläget att reglerna görs enkla och blir lätta att tillämpa både för enskilda och skattemyndigheter. Flera remissinstanser har ansett att det föreliggande utredningsförslaget angående arvs- och gåvoskatterna är alltför komplicerat, bl. a. därför att det leder till att inkomstskattemyndigheter skall ta ställning till arvs- och gåvoskattefrågor som normalt ligger utanför deras kompetens. Dessa invändningar mot förslaget anser jag bärande. Med hänsyn till behovet av ett enkelt och lättillämpat system bör de regler som nu genomförs så långt möjligt ges samma form vid förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen och utformas inom ramen för dessa skatter.

De förslag till lättnader som jag lägger fram i det följande är avsedda att tillämpas både på företag som drivs i direktägd form och på företag som drivs i bolagsform. I likhet med nuvarande lättnader omfattar förslagen inte företag vars aktier eller andelar är noterade på börs eller är föremål för liknande notering och inte heller andra företag vars aktier eller andelar omsetts på kapitalmarknaden.

3.2.2 Lättnader vid förmögenhetsbeskattningen

Kapitalskattelättnaderna bör enligt min mening utformas med utgångspunkt i förhållandena under familjeföretagarens aktiva tid och alltså i första hand ta sikte på förmögenhetsbeskattningen. Som jag tidigare har nämnt är det dock angeläget att lättnaderna f. n. får en generell inriktning och i allt väsentligt får samma utformning vid all kapitalbeskattning. Det är därför önskvärt att nya regler om förmögenhetsskatten utformas så att de med vissa kompletteringar kan användas även vid arvs- och gåvobeskattningen.

Från småföretagarnas sida har ibland yrkats att man helt skulle undanta förmögenhet som har nedlagts i rörelse, jordbruk eller skogsbruk från förmögenhetsbeskattning. Mot en sådan lösning kan emellertid åtskilliga in-

vändningar resas. Så långtgående skattelättnader kunde måhända försvaras så länge företaget inte byter ägare. Under den tid som ägaren driver verksamheten kan det sägas att det nedlagda kapitalet saknar särskilt ekonomiskt värde för honom utöver den avkastning som företaget lämnar. I fråga om avkastningen skulle inkomstbeskattningen vara tillräcklig. Situationen blir emellertid en annan när företaget säljs och ägaren uppbär en köpeskilling som han kan fritt disponera över. För att då inte åstadkomma resultat som för andra inkomsttagare och förmögensägare framstår som uppenbart stötande skulle det bli nödvändigt att skärpa realisationsvinstreglerna. För att ett skäligt hänsynstagande till tidigare åtnjutna skatteförmåner skall bli möjligt, torde det även fordras att realisationsvinstreglerna differentieras med hänsyn till innehavstidens längd. Sådana bestämmelser blir inte bara invecklade utan kan även ge nyckfulla resultat. Vidare skulle man få införa särskilda övergångsbestämmelser i fråga om äldre företagsinnehav. Modellen lämpar sig inte heller särskilt väl för arvs- och gåvobeskattningen. Den skulle där få förses med möjligheter till en efterföljande beskattning om mottagaren inom viss tid efter förvärvet avyttrar företaget. Med hänsyn till arvs- och gåvobeskattningens nuvarande utformning är detta emellertid inte möjligt utan en ingående detaljreglering med därav följande kontrollsvårigheter. Enligt min mening kan knappast heller med fog göras gällande att företagsförmögenheten helt bör undantas från förmögensbeskattningen. Målet bör i stället vara att undanröja de särskilda svårigheter som denna beskattning ger upphov till.

Ett annat uppslag som har förts fram bl. a. vid remissbehandlingen är att beskatta företagsförmögenheter enligt en särskild och gynnsammare tariff än den som gäller för andra tillgångsslag. Denna lösning har emellertid en del tekniska olägenheter. Relativt komplicerade regler skulle få införas för behandlingen av förmögenhet i småföretag. Det skulle inte räcka att ta hänsyn till ägarens egna förhållanden utan man skulle även få ta ställning till hur man i fortsättningen bör utforma samtaxeringen med make och barn, som har del i företaget eller driver eget företag. Om man ersätter nuvarande skattelättnader med ett system med dubbla tariffer, blir effekterna i förhållande till nuvarande regler ojämna företagen emellan. Om man å andra sidan behåller nuvarande skattelättnader i det nya systemet skulle man få en dubbelform av skattelättnader som verkar onödigt invecklad.

Som jag tidigare har nämnt beror familjeföretagens kapitalskattesvårigheter främst på att dessa skatter skall betalas med beskattade medel. En lösning som då kunde förefalla naturlig skulle vara att vid ägarens inkomsttaxering medge avdrag helt eller delvis för den förmögenhetsskatt som belöper på företaget. De erforderliga löneuttagen skulle härigenom kunna sänkas avsevärt. En sådan avdragsrätt bryter dock mot nuvarande beskattningsprinciper, eftersom fysisk person f. n. inte får avdrag för svensk allmän skatt. Även bortsett härifrån är lösningen inte invändningsfri. Först

vill jag nämna att den leder till vissa ojämnheter. Ett mindre företag ägt av en person med höga inkomster skulle nämligen kunna ge större skattelättnader än ett större företag som ägs av en person med lägre inkomster. Vidare förutsätter en avdragsrätt av detta slag att beskattningsmyndigheterna skall kunna räkna ut hur mycket av den totala förmögenhetsskatten som belöper på tillgångar i rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Detta skulle kräva detaljerade och med nödvändighet invecklade regler, inte minst i det fall då skattskyldig innehar aktier i ett småföretag som vid sidan av t. ex. rörelse bedriver verksamhet som inte omfattas av skattelättnaderna. Likaså uppkommer avsevärda svårigheter om den skattskyldige berörs av 80/85-procentsregeln. Modellen är dessutom svår att tillämpa vid arvs- och gåvobeskattningen. Utredningsförslaget bygger visserligen på tanken att avdrag vid inkomsttaxeringen skall medges för arvs- och gåvoskatt. Förslaget blev emellertid starkt kritiserat och bör enligt min mening inte följas i den föreslagna formen. Jag vill slutligen framhålla att en avdragsrätt för förmögenhetsskatt – i likhet med några av de lösningar som jag tidigare har diskuterat – aktualiserar frågan om kompenserande skärpning i den beskattning som sker när företaget avyttras. Ett ställningstagande till den frågan fordrar ytterligare utredningsunderlag.

En lösning som har förordats av några remissinstanser bygger på tanken att den kapitalskatt som belöper på ett företag inte omedelbart skall krävas ut av ägaren. Statens skatteanspråk skulle anstå till dess företaget säljs. Även bortsett från de problem som en sådan lösning aktualiserar t. ex. i fråga om krav på ränta och ställande av säkerhet, kan den få mindre önskvärda effekter. Den förmögenhetsskatteskuld, som efter en längre innehavstid skulle vila på företaget, kan antas många gånger uppgå till sådana belopp att en försäljning blir omöjlig. I varje fall skulle en sådan betydande skatteskuld säkert ge upphov till försök att med mer eller mindre konstlade medel eliminera den vid en försäljning. Än vidare kräver denna till synes enkla modell åtskilliga kompletteringar. Jag vill här nämna att särskilda regler behövs för delförsäljningar samt vissa ägarskiften i samband med arv och gåva samt bodelning i anledning av skilsmässa. Om inte särregler införs för en del av dessa förvärv innebär modellen inte heller någon lösning på generationsväxlingsproblemen i familjeföretag.

En ytterligare modell som har presenterats från bl. a. försäkringsföretagens sida bygger på tanken att man skulle anknyta lättnadsreglerna till särskilda arvsskatteförsäkringar. Vid sidan av de regler som arbetsgruppen föreslog skulle avdrag medges för premier som betalades in på sådana försäkringar. Eftersom jag inte är beredd att nu förorda avdragsrätt för kapitalskatter, blir modellen inte aktuell. Dessutom vill jag påpeka att förslaget om avdragsrätt för premier skulle komplicera vår redan invecklade försäkringsbeskattning.

Jag har i det föregående velat belysa innebörden av några förslag som har förts fram i fråga om kapitalbeskattningen av småföretag. De redovisa-

de förslagen återkommer i flera remissyttranden med något olika variationer. Gemensamt för förslagen är att de inte sällan medför komplikationer av praktisk natur eller ganska tvärt bryter mot hävdvunna skattemässiga principer. Som jag tidigare har nämnt fordras ytterligare utredningsarbete innan man slutligt kan bedöma om någon av de föreslagna modellerna i en eller annan form kan komma till användning på längre sikt. I det arbetet får bl. a. göras avvägning mellan de skattelättnader som medges under innehavet av ett företag och beskattningen när företaget avyttras. Ätminstone tillsvidare är det enligt min mening angeläget att nya skattelättnader får en sådan form att de någorlunda väl låter sig inpassas i det gällande systemet. Detta gäller inte minst därför att man riskerar att oavsiktligt öppna dörren för nya skatteflyktsåtgärder, om man utan noggrann utredning slår in på helt nya vägar inom detta område. Också av praktiska och administrativa skäl är det önskvärt att så långt möjligt kunna använda redan beprövade metoder.

Enligt min mening bör utgångspunkten f. n. vara att lättnaderna skall ta sikte på att lindra kapitalbeskattningen som sådan. Även om inkomstskatten har stor indirekt betydelse för kapitalskatteuttaget är det lämpligast att inrikta lättnaderna så att de får en omedelbar effekt vid kapitalbeskattningen. Både principiella och praktiska skäl talar också för att man försöker undvika att blanda samman kapital- och inkomstbeskattning.

De nuvarande skattelättnaderna är uppbyggda med utgångspunkt i inkomstskatteförfattningarnas värderingsregler. Sålunda får ett lager i princip tas upp till 40 % av anskaffningsvärdet och inventarier till det lägsta belopp som skulle ha kunnat godtas vid inkomstberäkningen. För att inte företag vars tillgångar domineras av lager skall bli alltför gynnade i förhållande till andra företag har dessutom införts en särskild spärr, som innebär att minst 60 % av företagets substansvärde skall redovisas som tillgång.

Denna utformning kan kritiseras från olika synpunkter. Reglerna är inte neutrala i förhållande till olika former av verksamhet. De stora möjligheterna till varulagernedskrivning vid inkomsttaxeringen gör att de lagerintensiva företagen — trots spärregeln — kommer att gynnas vid kapitalbeskattningen. På motsatt sätt missgynnas företag där andra tillgångar, t. ex. anläggningstillgångar i form av fastigheter, dominerar. Så blir fallet t. ex. i fråga om jordbruken, där den fasta egendomen vanligen utgör en mycket väsentlig del av tillgångarna. Vidare kan man från principiell synpunkt ifrågasätta lämpligheten av att anknyta till inkomstbeskattningens värderingsregler. Lagernedskrivningen är tänkt att kunna användas i resultatutjämnande syfte. Avskrivningarna på inventarier är visserligen i princip avsedda att motsvara faktisk värdenedgång, men även de har med tiden kommit att få inslag av resultatutjämnning. Till det anförda kommer att hela företagsbeskattningen f. n. är föremål för översyn. Det är inte möjligt att nu ange hur konsolideringsreglerna kommer att utformas i framtiden. Det kan dock visa sig att reglerna ändras i sådan omfattning att de mindre än i dag

lämpar sig som utgångspunkt för kapitalskattelättnader.

Samtidigt som lättnaderna nu utvidgas är det av anförda skäl önskvärt att reglerna får en något annorlunda utformning. Anknytningen till inkomstbeskattningen bör släppas. Härigenom blir det möjligt att uppnå större neutralitet i förhållande till företag som har olika sammansättning av tillgångarna. Man bör i största möjliga utsträckning tillämpa normer som ger samma resultat för alla förmögenheter som har nedlagts i rörelse, jordbruk och skogsbruk. Detta sker lämpligen genom att lättnadsreglerna i fortsättningen tar sikte på att reducera substansvärdet av hela företaget i stället för värdet av vissa tillgångsslag. Även om denna princip görs till huvudregel, blir det dock – av skäl som jag strax skall redovisa – nödvändigt att komplettera huvudregeln med en särskild spärregel.

Jag föreslår att huvudregeln för värdering av förmögenhet i småföretag utformas på följande sätt. I ett första steg fastställs substansvärdet av den förmögenhet som har nedlagts i rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Substansvärdet bestäms enligt de principer som ligger till grund för nuvarande spärregel eller, med andra ord, enligt de värderingsregler som tillämpades före 1974 års reform. Värdesättningen vid inkomsttaxeringen blir inte bindande. Varulager skall enligt 4 § sista stycket lagen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt, SF (ändrad senast 1976: 332), tas upp till det värde som det kan anses ha betingat vid försäljning under normala förhållanden. Lageret skall därvid värderas som helhet utan hänsyn till påräknelig vinst vid försäljning i detalj. Lager av djur på jordbruksfastighet tas upp till de värden som riksskatteverket (RSV) fastställer enligt punkt 1 femte stycket av anvisningarna till 41 § kommunalskattelagen (1928: 370) eller – om sådant värde inte har fastställts för vissa djur – till allmänna saluvärdet. Vid varulagervärderingen skall hänsyn tas till inkurans och prisfallsrisk. Inventarier tas upp till anskaffningsvärdet efter avdrag för skälig avskrivning eller utrangering. I praktiken innebär detta att de bokförda värdena i regel kan godtas. Fastigheter redovisas till taxeringsvärdet. Byggnadsföretagens lager av fastigheter och andra fastigheter som utgör lagertillgångar upptas lägst till detta värde. Övriga tillgångar i förvärvskällan värderas enligt nuvarande regler. Skulderna avräknas, varvid andra latent skatteskulder än utskiftningsskatteskuld inte beaktas. Medel som inestår på skogskonto får dock även i fortsättningen redovisas till halva det nominella värdet, medan hälften av vissa fondavsättningar får tas upp som skuld.

Sedan skulder och andra avgående poster har avräknats, erhålles företagets substansvärde. Lättnader i förmögenhetsbeskattningen bör medges i form av en väsentlig reduktion av substansvärdet. Jag föreslår att det skattepliktiga förmögenhetsvärdet bestäms till 30 % av substansvärdet. Härigenom uppnår man att småföretagens förmögenhetsvärde i förhållande till nuläget sänks med hälften i de fall då nuvarande spärregel är tillämplig. I övriga fall blir sänkningen ännu större.

Som jag redan har nämnt är det nödvändigt att komplettera huvudregeln med en särskild spärregel. De föreslagna lättnaderna är i första hand avsedda för dem som är småföretagare eller jordbrukare i egentlig mening. Det är givetvis inte önskvärt att reglerna får den effekten att de stimulerar till spekulation av olika slag. Risken för att kapitalskattelättnader skall få en sådan effekt har framhållits bl. a. vid remissbehandlingen av det förslag som företagsskatteberedningens arbetsgrupp har lagt fram. De problem som här aktualiseras blir något olika beroende på om det är fråga om ett rörelsedrivande företag eller ett företag inom jordbruk eller skogsbruk.

Vad först beträffar jordbruksfastigheter har på senare tid kunnat märkas en ökad efterfrågan på sådana fastigheter. Detta är i stor utsträckning en följd av det inflationsskydd som kapitalinvesteringar i fastigheter har visat sig ge. Jordbruksfastigheter har blivit attraktiva kapitalplaceringsobjekt, vilket har medverkat till att höja fastighetspriserna till men för de aktiva jordbrukarna. En sänkning av de skattepliktiga förmögenhetsvärdena till 30 % av substansvärdet skulle i hög grad förstärka denna efterfrågan och ytterligare pressa priserna i höjden. Farhågor i den riktningen har också uttalats under remissbehandlingen av arbetsgruppens förslag. Jag anser det angeläget att försöka undvika att man genom skattelättnaderna stimulerar s. k. passivt ägande av jordbruksfastigheter. Lättnaderna borde därför i princip förbehållas dem som själva aktivt bedriver jordbruk eller skogsbruk. Avsevärda svårigheter uppkommer dock när det gäller att precisera ett krav på aktivt deltagande. De provisoriska regler om kapitalskattelättnader för familjeföretag som infördes år 1970 och tillämpades vid 1972–1974 års taxeringar uppställde bl. a. krav på att företaget skulle utgöra viss minsta del av ägarens förmögenhet och att han skulle ha sin huvudsakliga inkomst från företaget. Dessa bestämmelser var svårtillämpliga och fick vissa mindre önskvärda effekter. De kunde bl. a. leda till att en hel del skattskyldiga tämligen godtyckligt kom att ställas utanför det gynnade området. Om nämligen den skattskyldiges inkomstförhållanden varierade mellan olika år, kunde detta leda till att han ett år fick och ett annat år inte fick skattelättnader. Jag anser därför att starka skäl talar mot en lösning av här antytt slag. Enligt min mening skulle det vara lämpligare att uppställa krav som direkt avsåg den skattskyldiges faktiska arbetsinsats på fastigheten. Det visar sig emellertid vara synnerligen svårt att formulera ett krav som å ena sidan ger det resultat som åsyftas i sak och som å andra sidan blir möjligt att hantera i den praktiska tillämpningen. Man måste därför finna någon annan utväg.

Jag anser att man kan få en godtagbar lösning om man i stället för att ta sikte på fastighetsägarens person och hans aktivitet i förvärvskällan – utformar en särskild spärregel som garanterar att förmögenhetsvärdet av förvärvskällan inte på grund av reduktionen av substansvärdet kommer att understiga det skattepliktiga förmögenhetsvärdet enligt nuvarande regler

av sådana tillgångar som speciellt kan antas utgöra kapitalplaceringsobjekt för passiva jordägare. Det gäller i första hand mark och växande skog, bostadsbyggnader och vissa för jordbruket och skogsbruket obehövliga byggnader, s. k. överbyggnad. Spärregeln bör alltså åstadkomma att värdet av förvärvskällan inte på grund av reduktionen av substansvärdet tas upp till lägre belopp än vad som motsvarar det skattepliktiga värdet av den förmögenhet som har lagts ner i dessa tillgångar. Däremot bör värdet av produktiva investeringar i t. ex. ekonomibygnader, inventarier och lager ligga utanför spärregeln.

Det skattepliktiga värdet enligt nuvarande regler av förmögenhet som enligt det sagda bör omfattas av spärregeln utgörs i princip av taxeringsvärdet på mark, skog, bostadsbyggnader och överbyggnad minskat med de skulder som är hänförliga till samma tillgångar. Taxeringsvärdet på tillgångarna erhålles genom att jordbruksfastighetens hela taxeringsvärde minskas med den del av det taxerade byggnadsvärdet som avser ekonomibygnader. Svårare är det att bestämma hur stor del av skulderna som belöper på tillgångarna i fråga. Det är i praktiken ofta inte möjligt att på ett tillfredsställande sätt utreda hur skulderna fördelar sig på olika tillgångar i förvärvskällan. Enligt min mening är det därför nödvändigt att vid tillämpningen av spärregeln genomgående använda en proportioneringsmetod, som innebär att de totala skulderna i förvärvskällan fördelas på de olika tillgångarna i förhållande till tillgångarnas förmögenhetsvärde. Med skulder avses i detta sammanhang låneskulder, leverantörskulder, mervärdeskatteskulder och andra avdragsgilla skulder i förvärvskällan, däremot inte sådana avgående poster som fond- eller garantiavsättningar och inte heller den skattskyldiges privata skatteskulder.

Jag föreslår således beträffande jordbruk och skogsbruk att huvudregeln om reduktion av substansvärdet till 30 % kompletteras med en spärregel av det innehåll som jag här har angivit. Ett exempel kan belysa hur spärregeln fungerar. Antag att det oreducerade värdet av tillgångarna i förvärvskällan uppgår till 3 milj. kr. och låneskulder till 1 milj. kr. Substansvärdet, som då är 2 milj. kr., skall enligt huvudregeln reduceras till 0,6 milj. kr. Antag vidare att taxeringsvärdet, minskat med den del av byggnadsvärdet som avser ekonomibygnader, uppgår till 2 milj. kr. På detta tillgångsvärde skall $\frac{2}{3}$ av skulderna eller 0,66 milj. kr. anses belöpa. Det lägsta värde som enligt spärregeln skall tas upp till beskattning blir då $(2 - 0,66 =) 1,33$ milj. kr. Ändras förutsättningarna så att hela tillgångsvärdet ligger i mark eller andra tillgångar som omfattas av spärregeln, skulle hela substansvärdet — liksom i dag — bli beskattat. Om å andra sidan taxeringsvärdet av mark m. m. uppgår till 1 milj. kr., blir det beskattningsbara förmögenhetsvärdet av förvärvskällan $(1 - \frac{1}{3} \times 1 =) 0,66$ milj. kr. Generellt gäller att spärregeln träder i funktion endast i de fall då värdet av mark m. m. överstiger 30 % av hela tillgångsvärdet.

Jag övergår nu till frågan om behovet av en särskild spärregel vid värde-

ring av rörelse. Även här föreligger samma svårigheter att på ett tillfredsställande sätt formulera ett krav på aktivitet i förvärvskällan. Även bortsett härifrån är det tveksamt om ett sådant krav skulle vara önskvärt. Särskilt på senare tid har uttalats starka önskemål om att man borde underlätta småföretagens finansiering genom att stimulera utomstående personer att placera kapital i dessa företag. Det skulle då inte vara lämpligt att utesluta sådana personer från skattelättnaderna.

Det är inte på samma sätt som i fråga om jordbruksfastigheter vanligt att en rörelse som sådan förvärfvas i rent spekulationssyfte. En rörelse kan däremot omfatta tillgångar som är väl lämpade som kapitalplaceringsobjekt, t. ex. fastigheter eller värdepapper. Gällande rätt innehåller vissa garantier mot att en verksamhet som närmast avser förvaltning och omplacering av privata förmögenhetstillgångar behandlas som rörelse. För att en verksamhet som omfattar t. ex. innehav, förvaltning och omsättning av fastigheter skall anses som rörelse fordras att fastigheterna köps och säljs i sådan omfattning att verksamheten blir att betrakta som yrkesmässig handel med fastigheter. I normalfallet kommer inte ens ett stort innehav av t. ex. hyresfastigheter att falla under rörelsebegreppet och försäljningarna behandlas då inte heller som rörelse utan som tillfällig förvärvsverksamhet och beskattas enligt realisationsvinstreglerna. Några kapitalskattelättnader blir i så fall inte aktuella. Vissa på senare år uppmärksammade fall av spekulation i hyresfastigheter o. d. skulle således inte beröras av mina förslag till skattelättnader.

Det kan dock inte uteslutas att det i praktiken uppkommer fall där en verksamhet som faller under rörelsereglerna är av sådan art att den i princip inte borde omfattas av skattelättnaderna. Det skulle givetvis vara önskvärt att undanta dessa fall från lättnadsreglerna. Vid närmare övervägande visar det sig emellertid att detta möter stora tekniska svårigheter. Om man t. ex. önskade undanta vissa former av fastighetshandel skulle betydande gränsdragningsproblem uppkomma. Så har t. ex. en byggmästare inte sällan en blandad verksamhet i den meningen att han vid sidan av den egentliga byggnadsverksamheten bedriver handel med fastigheter. Någon anledning att undanta sådan fastighetshandel från de föreslagna lättnadsreglerna finns i allmänhet inte. Ett komplicerat regelsystem fordras för att i dessa och liknande fall nå fram till en godtagbar gränsdragnings. Vad jag nu har sagt om fastigheter gäller även t. ex. verksamhet som avser värdepapper. Jag är därför inte beredd att f. n. föreslå någon begränsning av skattelättnaderna till vissa typer av rörelse.

Även i fråga om rörelse kommer jag därför till slutsatsen att man bör lösa det här behandlade problemet genom en särskild spärregel som garanterar att företagets beskattningsbara förmögenhetsvärde inte på grund av reduktionen av substansvärdet kommer att understiga värdet av den förmögenhet som har investerats i vissa typiska kapitalplaceringsobjekt. Spärregeln bör i princip omfatta fastighetsinvesteringar. Eftersom företagets

byggnadsinvesteringar i flertalet fall måste betraktas som sådana produktiva investeringar som bör falla utanför spärregeln, bör denna begränsas till det taxerade markvärdet av fastigheter som ingår i rörelse. Man kunde överväga att också låta spärregeln omfatta andra tillgångsslag, t. ex. vissa företags innehav av värdepapper. Här uppkommer dock gränsdragningsproblem av det slag som jag tidigare har berört. Jag vill därför f. n. inte föreslå att andra rörelsetillgångar än fastigheter omfattas av spärregeln. Vid spärregelns tillämpning skall skulderna — liksom när det gäller jordbruksfastigheter — fördelas på tillgångarna i förvärvskällan i förhållande till tillgångarnas skattepliktiga förmögenhetsvärde. Beträffande effekterna av spärregeln kan jag hänvisa till vad jag har anfört i fråga om jordbruksfastigheter.

Företagsskatteberedningens arbetsgrupp har även föreslagit särskilda regler för fideikommissens vidkommande. Fideikommissegendom föreslås vid förmögenhetsbeskattningen få värderas enligt de regler som gäller för nyttjanderätter. En spärr föreslås dock som innebär att värdet inte får understiga hälften av annars tillämpligt värde. Enligt min mening kan det ifrågasättas om specialbestämmelser av sådant slag bör införas. Skälig hänsyn till fideikommissens situation kan i stället tas genom att dessa får tas upp till 20 % i stället för 30 % av substansvärdet. Jag föreslår att en sådan regel införs vid förmögenhetsbeskattningen. Vid arvsbeskattningen behövs vanligen inte någon motsvarande regel. Detta beror på att ett fideikommiss skall upphöra vid den nuvarande fideikommissariens död och att egendomen då tillfaller den avlidnes rättsinnehavare med äganderätt. Om regeringen ger dispens och låter ett fideikommiss fortleva ytterligare en generation skall arvsskatten enligt nuvarande regler beräknas som om egendomen hade förvärvats med nyttjanderätt. Detta innebär att arvsskatten beräknas på det kapitaliserade värdet av avkastningen från fideikommissegendomen. Denna egendom värderas enligt de regler som gäller vid äganderätt. Avser fideikommisset ett jordbruk, kommer värdet av detta enligt mitt förslag beträffande arvsskatten att beräknas till 30 % av substansvärdet. Avkastningen beräknas med utgångspunkt i detta reducerade värde. Med hänsyn härtill behövs inte heller i detta fall någon 20-procentregel. De särskilda spärreglerna bör inte tillämpas när egendom innehas eller — i undantagsfall — övertas med fideikommissrätt.

Mina förslag beträffande förmögenhetsbeskattningen kan sammanfattas på följande sätt. I ett första steg skall man fastställa substansvärdet av förmögenhet som har lagts ner i ett småföretags rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Substansvärdet bestäms oberoende av inkomstbeskattningens värderingsregler. I ett andra steg reduceras substansvärdet till 30 %. Om den skattskyldige äger fastighet som ingår i förvärvskällan, får reduktionen dock inte leda till att värdet av förvärvskällan kommer att understiga ett visst lägsta belopp. Detta belopp bestäms med utgångspunkt i ett tillgångsvärde, som för jordbruk och skogsbruk motsvarar fastighetens taxerings-

värde minskat med den del av byggnadsvärdet som avser ekonomibyggnader och som för rörelse motsvarar fastighetens taxerade markvärde. Minibeloppet erhålles sedan man från det nu nämnda tillgångsvärdet har avräknat de skulder i förvärvskällan som efter proportionering belöper på tillgångsvärdet.

Förslaget leder till en avsevärd nedsättning av de beskattningsbara förmögenhetsvärdena på småföretag. Bortser man från de särskilda spärreglerna, som blir tillämpliga bara i de fall då markvärde m. m. överstiger 30 % av det totala tillgångsvärdet, kommer de skattepliktiga förmögenhetsvärdena som redan nämnts att sänkas med minst hälften. Reduktionen av substansvärdet blir inte beroende av hur förmögenheten är fördelad på olika tillgångsslag i andra fall än då spärreglerna är tillämpliga. Minskningen i skattepliktigt förmögenhetsvärde leder givetvis genomgående till att förmögenhetsskatten sätts ned. I normalfallet leder detta till att behovet av uttag av överlön och därmed belastningen på företaget (inklusive arbetsgivaravgifter) minskar avsevärt. Följande exempel belyser detta. Antag att en skattskyldig driver ett företag i aktiebolagsform och att företagets substansvärde uppgår till 1,0 milj. kr., vilket enligt nuvarande regler motsvarar ett lägsta skattepliktigt förmögenhetsvärde av 0,6 milj. kr. Antag vidare att han önskar göra sådana uttag från företaget att han efter skatt får samma disponibla inkomst som en löntagare utan beskattningsbar förmögenhet erhåller vid en lön på 60 000 kr. Merbelastningen på företaget på grund av uttag för förmögenhetsskatt reduceras i så fall från ca 29 000 kr. till ca 4 000 kr. eller med drygt 85 %. Ändras förutsättningarna så att substansvärdet uppgår till 2,2 milj. kr. — motsvarande ett lägsta skattepliktigt förmögenhetsvärde av 1,3 milj. kr. enligt nuvarande regler — och jämförelselönen uppgår till 100 000 kr., minskar extrabelastningen på företaget från ca 157 000 kr. till ca 46 000 kr. eller med 71 %. I de fall då substansvärdet av ett småföretag överstiger ca 2,2 milj. kr. kommer lättnadsreglerna i många fall inte att få den fulla effekt som motsvarar det halverade förmögenhetsvärdet. Detta beror på att skattskyldiga med stora förmögenhetsinnehav ofta redan nu får sin skatt väsentligt nedsatt enligt den s. k. 80/85-procentregeln. I princip innebär denna regel att en fysisk persons sammanlagda skatt inte får överstiga ett visst spärrbelopp. Detta belopp motsvarar 80 % av den statligt beskattningsbara inkomsten till den del den inte överstiger 200 000 kr. och 85 % av överskjutande inkomstbelopp. En skattskyldig med stor förmögenhet kan redan i dag ha fått skatten nedsatt till spärrbeloppet. Om hans totala skatt efter genomförandet av mitt förslag understiger spärrbeloppet, leder förslaget fortfarande till skattelättnader, om än mindre än som hade varit fallet utan existensen av 80/85-procentregeln. Antag att företaget i det senaste exemplet har ett substansvärde av 3,0 milj. kr., vilket enligt nuvarande regler ger ett lägsta skattepliktigt förmögenhetsvärde av 1,8 milj. kr. Ägarens förmögenhetsskatt är då normalt nedsatt på grund av 80/85-procentregeln och den ytterligare lättnaden på grund av

mitt förslag – som reducerar den skattepliktiga förmögenheten till 0,9 milj. kr. – blir därför förhållandevis mindre än i de tidigare fallen. Likväl gäller fortfarande att merbelastningen på företaget på grund av förmögenhetsskatten kommer att ungefär halveras. Jag vill också nämna att exemplet utgår ifrån att ägaren ensam har inkomst. Om även maken har inkomst, kommer 80/85-procentregelns begränsningseffekt att bli mindre och den effektiva lättningen till följd av mitt förslag alltså större. Med ökande substansvärde hos företaget – eller vid fall av mer betydande förmögenhetsinnehav utöver det som ligger i småföretaget – kommer man emellertid till fall där mitt förslag inte leder till några skattelättnader. Begränsningen genom 80/85-procentregeln blir där effektiv såväl med dagens förmögenhetsvärdering av företaget som enligt de föreslagna reglerna. Man kommer här in på frågan om den allmänna avvägningen av inkomst- och förmögenhetsskatteuttaget vid de största förmögenhetsinnehaven. Den frågan faller inom det område som 1972 års skatteutredning har i uppgift att se över. Det kan finnas anledning att ta upp frågan när ställning med tiden tas till skatteutredningens förslag. Jag vill dessutom understryka att även de nu berörda fallen omfattas av mina förslag till lättnader vid arvs- och gåvobeskattningen.

Det förslag till arvsskattelättnader som den särskilda arbetsgruppen inom företagsskatteberedningen presenterade angavs sänka räntabilitetskravet från 30–50 % till 10–20 % räntabilitet på eget kapital före skatt. Denna effekt skulle uppnås för den som behöll ett ärvt företag i minst 20 år. De lättnader i kapitalbeskattningen som jag förordar har en annan inriktning. För det första omfattas förmögenhetsskatten och vidare är det avsett – vilket jag strax skall återkomma till – att lättnaderna vid arvsbeskattningen skall kunna åtnjutas även om arvingarna inte behåller företaget. Det är därför svårt att jämföra de båda förslagens effekter i olika situationer. Det finns dock anledning att anta att mina förslag rörande förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen sammantagna normalt medför ungefär samma sänkning av lönsamhetskraven som arbetsgruppens förslag skulle ha gjort i de fall då det hade kunnat utnyttjas fullt ut.

De totala årliga kapitalskatterna på tillgångar i småföretag kan f. n. beräknas uppgå till ca 150 milj. kr. Mina förslag beträffande förmögenhets-, arvs- och gåvoskatt kan tillsammans beräknas sänka kapitalskatterna på sådana tillgångar till 50 à 60 milj. kr. per år. Härtill kommer att förslagen minskar behovet av löneuttag från småföretagen.

Beträffande tillämpningen av de nya reglerna vill jag slutligen tillägga följande. De föreslagna lättnaderna avser bara förmögenhet som har nedlagts i rörelse, jordbruk eller skogsbruk. För annan förmögenhet skall kapitalskatt naturligtvis betalas efter vanliga regler. Drivs verksamheten i bolagsform måste man kunna avgränsa bolagets tillgångar och skulder från aktieägarens privata förmögenhet. Om bolaget vid sidan av rörelse, jordbruk eller skogsbruk har annan förvärvskälla, t. ex. hyresfastighet, blir det

också nödvändigt att vid värderingen av aktierna i bolaget avgöra hur bolagsförmögenheten fördelar sig på de olika förvärvskällorna. Om rörelse, jordbruk eller skogsbruk drivs i direktägd form måste man på motsvarande sätt dra gränsen mellan vad som hör till verksamheten och vad som är företagarens privata förmögenhet eller ingår i förvärvskälla som inte omfattas av skattelättnaderna. Jag är medveten om att det i det enskilda fallet kan vara svårt att göra dessa gränsdragningar. Problemen föreligger redan i dag men gränsdragningarna får givetvis större betydelse när skattelättnaderna för vissa tillgångsslag utvidgas. Det är därför viktigt att man i taxeringsarbetet ägnar uppmärksamhet åt dessa frågor.

De nya reglerna om lättnader vid förmögenhetsbeskattningen bör tillämpas första gången vid 1979 års taxering.

3.2.3 Lättnader vid arvs- och gåvobeskattningen

Jag har i det föregående beskrivit hur jag anser att kapitalskattelättnaderna f. n. bör utformas under företagarens aktiva tid, dvs. vid förmögenhetsbeskattningen. Frågan är nu hur generationsväxlingsproblemen bör behandlas, dvs. vad som bör gälla vid arvs- och gåvobeskattningen. Arvs- och gåvobeskattningen bör inte vara utformad så att man hindrar eller onödigtvis försvårar att ett småföretag förs över till nästa generation. Skatterna vid arv och gåva måste hållas på sådan nivå att det från företagsekonomiska utgångspunkter blir möjligt för en eller flera arvingar eller andra närstående att överta företaget och driva det vidare. De förslag som jag har lagt fram beträffande förmögenhetsskatten är utformade med tanke på att de även bör kunna tillämpas vid arvs- och gåvobeskattningen. Såväl 30-procentregeln som de särskilda spärreglerna bör alltså enligt min mening tillämpas även vid arv och gåva. Frågan är emellertid om skattelättnaderna vid arv och gåva i något eller några avseenden bör vara mer omfattande eller mer begränsade än vid förmögenhetsbeskattningen.

Kapitalskattelättnaderna har f. n. samma räckvidd vid förmögenhets- och arvsbeskattningen. Däremot är de villkorade vid gåvobeskattningen. Bl. a. krävs för skattelättnad att gåvan avser all givarens rätt till det bortgivna företaget och att gåvan är förbehållslös. Mottagaren måste också behålla egendomen i minst fem år. I annat fall återtas tidigare medgiven skattelättnad. Det kunde ifrågasättas att låta motsvarande villkor gälla även vid förvärv genom arv eller testamente. Det avgörande skälet för det skulle vara att arvsskattelättnaderna i huvudsak motiveras av att man vill underlätta för arvingarna att ta över ett småföretag. Detta skäl förlorar i styrka om dödsboet eller arvingarna kort tid efter företagarens död säljer företaget och får en köpeskilling som kanske avsevärt överstiger det skattemässiga värdet på företaget. Villkoret kunde få den utformningen att skattelättnad medges endast om företaget inte säljs inom förslagsvis fem år efter dödsfallet. Om dödsboet avyttrar företaget inom denna tid, får hela arvs-

skatten räknas om. Skulle efter arvskifte en arvinge inom samma tid sälja företaget eller sin andel i det, får den på honom belöpande arvsskatten räknas om.

Mot en sådan lösning kan emellertid riktas flera invändningar. Att spärrregler av här ifrågakarande slag behövs vid gåva sammanhänger med att givare och gåvotagare annars skulle kunna handla i samförstånd och skaffa sig obehöriga skatteförmåner. Vid arv saknas möjligheter till sådan spekulation. Vidare kan en spärrregel vara oläglig från företagets synpunkt. Efter en företagares död kan det vara svårt att finna en lämplig efterträdare inom arvingarnas krets. För att få del av skattelättnaderna skulle arvingarna ändå behöva behålla företaget under ett antal år. Tidsgränsen skulle alltså i sådana fall kunna försvåra en från företagets synpunkt önskvärd försäljning till utomstående.

En spärrregel skulle också aktualisera svåra gränsdragningsproblem. Ett dödsbo kan vilja sälja företaget till någon av delägarna. Mot en sådan försäljning finns inte anledning att ingripa med en hårdare arvsbeskattning. Man kan även tänka sig att någon närstående som inte är dödsbodelägare önskar överta företaget och att just en lindrigare arvsbeskattning i hög grad skulle underlätta ägarskiftet. Man kan inte heller bortse ifrån att spärrar av här diskuterat slag kommer att inbjuda till missbruk och försök till kringgående. Slutligen kan det också framstå som godtyckligt att ingripa mot en försäljning t. ex. fyra år efter dödsfallet men låta en kanske minst lika vinstgivande avyttring efter sex år gå fri.

Med tanke på det förhållandevis ringa behovet av en spärrregel i arvsfallet och med hänsyn till de svårigheter som jag nu har redovisat anser jag att man bör avstå från en sådan regel vid arvsbeskattningen. De nu gällande spärrarna vid gåva bör däremot behållas.

Mitt förslag beträffande arvs- och gåvobeskattningen är därför att lättnader i princip skall medges på samma sätt och i samma omfattning som vid förmögenhetsbeskattningen. I ett par avseenden finns det dock skäl att vid arvs- och gåvobeskattningen medge lättnader som saknar motsvarighet vid förmögenhetsbeskattningen.

Arvs- och gåvoskatterna har karaktär av engångsskatter. I det enskilda fallet kan dessa skatter uppgå till avsevärda belopp. F. n. finns det vissa möjligheter att få anstånd med skattens betalning. De nuvarande reglerna är dock för restriktivt utformade för att alltid kunna tillgodose småföretagens speciella situation. Anståndsreglerna bör därför kompletteras med speciella föreskrifter av ungefär den innebörd som har föreslagits av företagsskatteberedningens arbetsgrupp.

Jag föreslår att dödsbo, arvinge, testamentstagare eller gåvotagare skall kunna medges rätt att betala den arvs- eller gåvoskatt som belöper på ett småföretag genom högst 20 årliga inbetalningar. Med småföretag förstås då varje sådant företag som omfattas av de särskilda lättnadsreglerna. Skatten skall erläggas med lika årliga belopp. För att undvika alltför utdragna

amorteringar bör det föreskrivas att varje årsbelopp måste uppgå till minst 3 000 kr. Uppgår arvsskatten exempelvis till 18 000 kr., blir anståndstiden sex år. Någon ytterligare beloppsgräns är knappast behövlig. Beslut om anstånd bör meddelas av beskattningsmyndigheten, dvs. vederbörande tingsrätt eller länsstyrelse. Medges anstånd skall liksom nu ränta erläggas och säkerhet ställas. I fråga om kraven på säkerhet biträder jag arbetsgruppens förslag. Aktier i företaget bör således godtas.

Arbetsgruppen har även behandlat arvs- och gåvobeskattningen vid täta dödsfall. F. n. efterges arvs- eller gåvoskatt, om mottagaren dör inom ett år efter skattskyldighetens inträde. Gruppen föreslår att denna tid förlängs till 10 år och att eftergiftsbeloppet successivt avtrappas inom tidsperioden. Enligt min mening är en sådan uppmjukning välmotiverad och jag biträder därför arbetsgruppens förslag även i denna del.

Likaså ansluter jag mig till arbetsgruppens förslag angående avskrivningsunderlag vid vissa benefika förvärv. Jag föreslår att tidigare ägares restvärde vid inkomstbeskattningen skall anses som anskaffningsvärde vid övertagande genom arv och testamente oberoende av om annat värde har legat till grund för arvsskatteberäkningen. I likhet med arbetsgruppen anser jag att man i avvaktan på företagsskatteberedningens förslag bör avstå från längre gående ändringar i reglerna om avskrivningsunderlag.

De nya reglerna om arvs- och gåvoskatt bör tillämpas i de fall då skattskyldighet har inträtt efter utgången av år 1977. Nyssnämnda ändring av reglerna om avskrivningsunderlag vid benefika förvärv bör tillämpas fr. o. m. 1978 års taxering.

Jag vill i detta sammanhang slutligen framhålla att den skattemässiga situation som uppkommer vid arv och gåva av småföretag har många likheter med den som inträder när någon köper ett sådant företag. Den person som ärver företaget eller får det i gåva kan bl. a. behöva göra stora löneuttag för att täcka arvs- eller gåvoskatten. Mina förslag till nya värderingsregler och ökade möjligheter till anstånd kommer i förening med bl. a. det förslag om utvidgade möjligheter till dispens från låneförbudet i aktiebolagslagen (1975: 1385) som chefen för justitiedepartementet lägger fram att väsentligt minska svårigheterna. Detta hindrar inte att vissa problem fortfarande kvarstår. Som jag tidigare har nämnt bör denna fråga liksom frågan om arvs- och gåvoskattelättnadernas utformning utredas ytterligare.

3.2.4. Författningsförslag

De nya bestämmelserna om lättnader vid förmögenhetsbeskattningen bör tas in i *punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§ SF* och där ersätta det nuvarande tredje stycket.

Av *tredje stycket* i dess föreslagna nya lydelse framgår att inkomsttaxeringens värderingsregler inte längre skall vara bestämmande vid förmögenhetsberäkningen. Tredje stycket innehåller särskilda föreskrifter för värderingen av inventarier och lager. Bestämmelserna överensstämmer i prin-

cip med de värderingsregler som gällde före 1974 års lagändringar. Övriga tillgångar värderas enligt 4 § och punkterna 1, 3 och 4 av anvisningarna till 3 och 4 §§.

I det nya *fjärde stycket* anges att skulder och andra avgående poster skall avräknas enligt bestämmelserna i 5 §. Härav följer bl. a. att avdrag kan medges för garantiavsättningar. Hänsyn skall i princip inte tas till andra latent skatteskulder än utskiftningsskatteskuld. Ett undantag är dock att medel på skogskonto även i fortsättningen får tas upp till halva värdet och att hälften av vissa fondavsättningar får avräknas som skuld.

Substansvärdet av förvärvskällan beräknas enligt nu angivna principer. Om skulder och andra avgående poster överstiger värdet av tillgångarna, får resterande skuldbelopp avräknas mot den skattskyldiges övriga skattepliktiga förmögenhetstillgångar. Leder beräkningen till överskott, får förmögenhetsvärdet av förvärvskällan enligt bestämmelserna i det nya *femte stycket* sättas ner till 30 % eller – i fråga om fideikommiss – 20 % av det överskjutande värdet.

De s. k. spärreglerna har tagits in i det nya *sjätte stycket*. Reduktionen av substansvärdet enligt femte stycket får inte leda till att förvärvskällans förmögenhetsvärde kommer att understiga visst minsta belopp. Vid beräkning av detta belopp tas jordbruksfastighet upp till taxeringsvärdet minskat med den del av det taxerade byggnadsvärdet som hänför sig till ekonomibyggnader. Fastighet i rörelse tas upp till det taxerade markvärdet. Fastighet skall beaktas endast om den ägs av den skattskyldige eller – när fråga är om värdering av aktier i ett småföretag – av bolaget i fråga. Arrenderad fastighet eller fastighet som innehas med fideikommissrätt beaktas således inte. Från nu angivna fastighetsvärden avräknas så stor del av skulderna i förvärvskällan som dessa fastighetsvärden utgör av det sammanlagda värdet av tillgångarna i förvärvskällan. Vid beräkning av sistnämnda värde skall givetvis fastigheternas hela taxeringsvärde beaktas.

Av *sjunde stycket* framgår att de nya reglerna – liksom nuvarande lättnader – inte bara är tillämpliga på företag som drivs i direktägd form utan även på företag som drivs genom juridisk person.

Mina förslag till lättnader vid arvs- och gåvobeskattningen föranleder ändring av 22 § 1 mom., 23 §, 55 § 1 och 2 mom. samt 56 § lagen (1941:416) om arvs- och gåvoskatt, AGL.

För att klargöra att de föreslagna lättnaderna – i likhet med de nuvarande – inte omfattar företag vars aktier eller andelar är noterade på börs eller är föremål för liknande notering och inte heller andra företag vars aktier eller andelar omsätts på kapitalmarknaden, bör ett förtydligande göras i 4 § SF och 23 § första stycket AGL.

Förslaget till nya regler för beräkning av avskrivningsunderlag vid vissa benefika förvärv medför ändring av punkt 3 b av anvisningarna till 29 § KL.

3.3 De särskilda beskattningsreglerna för fåmansföretag

3.3.1 Inledning

Genom lagstiftning under våren 1976 infördes ett antal särregler för beskattningen av s. k. fåmansföretag och intressenter i sådana företag (prop. 1975/76: 79, SkU 1975/76: 28, rskr 1975/76: 171, SFS 1976: 85–87). Med fåmansföretag avses i första hand aktiebolag, ekonomiska föreningar och handelsbolag vars aktier eller andelar innehas av en fysisk person eller ett fåtal fysiska personer. Bestämmelserna hade till syfte att vid inkomstbeskattningen skapa rättvisa mellan olika företagsformer genom att minska de beskattningsfördelar som fåmansföretagen ansågs ha haft tidigare i förhållande till verksamhet som bedrivs utan förmedling av juridisk person. Med det nya regelsystemet har man därför i första hand tagit sikte på sådana transaktioner som har kunnat genomföras av den anledningen att något reellt tvåpartsförhållande inte har förelegat mellan företaget och dess ägare. Sådana transaktioner kan t. ex. ha bestått i att man i fåmansföretaget har träffat för ägarna särskilt förmånliga avtal om disposition av bil och lokaler eller att man har tillämpat en felaktig prissättning vid överlåtelse av egendom mellan företaget och ägarkretsen. Avsikten med den nya lagstiftningen har å andra sidan inte varit att genomföra någon allmän skärpning av beskattningen av fåmansföretagen.

I samband med tillkomsten av lagstiftningen om fåmansföretag uttrycktes i olika sammanhang farhågor för att reglerna i många fall skulle få inte önskvärda beskattningseffekter. Kritiken avsåg bl. a. de genom lagstiftningen genomförda begränsningarna i rätten att vid inkomsttaxeringen fördela inkomst från företaget mellan företagsledaren och hans make och barn.

På förslag av den nya regeringen gjordes hösten 1976 en uppmjukning av villkoren för individuell beskattning av make och barn (prop. 1976/77: 41, SkU 1976/77: 12, rskr 1976/77: 97, SFS 1976: 1094–1098).

Reglerna har nu hunnit vara i kraft under ca ett och ett halvt år och de har tillämpats vid 1977 års taxering. Jag har från taxeringshåll inhämtat att erfarenheterna av regelsystemet i stort sett är goda. Med hänsyn härtill finns det enligt min mening inte skäl att nu göra någon mer genomgripande översyn av lagstiftningen på området. Detta utesluter inte att det i ett senare skede, då ytterligare erfarenheter har vunnits vid tillämpningen, kan finnas anledning att se över systemet. På ett par punkter finns det emellertid skäl att redan nu vidta vissa justeringar. Kritiken av reglerna har varit särskilt stark när det gäller värderingen av bilförmåner och behandlingen av tantiemavsättningar. Jag delar uppfattningen att reglerna i dessa avseenden inte är tillfredsställande och att en omedelbar justering är påkallad. Jag kommer därför i det följande att föreslå ändrade regler på dessa områden.

I detta sammanhang vill jag nämna att man från småföretagarhåll också har riktat kritik mot att taxeringsmyndigheterna ofta har intagit en restrikt-

tiv hållning till egenföretagares yrkanden om avdrag för utbildningskostnader. Man har också efterlyst regler som skulle ge egenföretagarna möjligheter att vid taxeringen få avdrag för konsultkostnader som uppkommer i samband med upprättandet av självdeklarationer och vid taxeringsprocesser. Enligt min mening finns det dock inte något behov av att nu ändra beskattningsreglerna på dessa områden. För fåmansföretagen gäller här samma regler som för andra skattskyldiga. Utbildnings-, konsult- och processkostnader är avdragsgilla endast under förutsättning att de kan anses ha nedlagts för att förvärva eller bibehålla intäkterna i den skattskyldiges förvärvskälla. Detta är en för nuvarande avdragssystem grundläggande princip, som gäller för alla kategorier av skattskyldiga och för alla inkomstslag. Jag anser det varken lämpligt eller ens möjligt att i detta lagstiftningsärendet ta upp dessa avdragsfrågor till omprövning.

3.3.2 Beskattning av bilförmån

Genom 1976 års lagstiftning infördes en specialregel för värdering av bilförmån som har åtnjutits av företagsledare i fåmansföretag eller av honom närstående person. Regeln bör ses mot bakgrund av de allmänna principer som tillämpas vid värderingen av bilförmån i tjänst.

Bortsett från nämnda specialregel innehåller KL inte någon särskild bestämmelse om värdering av bilförmåner. Riksskatteverket (RSV) har emellertid utfärdat anvisningar i ämnet vilka har blivit normgivande för taxeringsmyndigheternas bedömning (senast RSV Dt 1976: 27). En redogörelse för det huvudsakliga innehållet i dessa anvisningar har lämnats i avsnitt 2.2.2. Beträffande värderingsprinciperna vill jag här endast erinra om att RSV har angivit riktvärden för värderingen av bilförmån i tjänst med utgångspunkt i den disponerade bilens prisklass och den privata körsträckans längd. Med hänsyn till den kritik som har riktats mot specialregeln för fåmansföretag – vartill jag strax återkommer – är det av särskilt intresse att se vilka krav RSV har uppställt när det gäller att i det enskilda fallet uppskatta omfattningen av den privata körningen. Enligt anvisningarna kan det antas att godtagbar utredning angående omfattningen av den privata körningen ofta inte kommer att föreligga, varför det i dessa fall blir nödvändigt att bygga på en schablonregel. Enligt den schablonregel som i enlighet härmed har intagits i anvisningarna bör – i sådana fall då det inte har visats eller gjorts sannolikt att den privata körsträckan varit kortare eller längre och då anvisningarna i övrigt inte ger anledning till en annan bedömning – förmånsvärdet beräknas med utgångspunkt från en antagen årlig privat körsträcka av 1 000 mil. Anvisningarna innehåller dessutom en föreskrift enligt vilken förmånsvärdet inte utan särskilda skäl bör tas upp till lägre belopp än som motsvarar 500 mils privatkörning.

Enligt den år 1976 införda specialregeln för fåmansföretag skall – såvitt gäller företagsledare i sådant företag eller honom närstående person – vid värderingen av bilförmån anses att bilen i privat bruk har körts minst 1 000

mil. Jag har i avsnitt 2.2.2 redogjort för de motiv som låg bakom denna regel. Ett huvudskäl var att det särskilt beträffande företagsledare i fåmansföretag och honom närstående personer i praktiken hade visat sig svårt att få klarhet angående omfattningen av den privata körningen. En bidragande orsak till denna svårighet ansågs vara att det i dessa fall normalt inte har förelegat något reellt tvåpartsförhållande. Lagregeln har formulerats som en ovillkorlig minimiregel, som alltså i princip inte kan brytas genom olika former av bevisning från de skattskyldigas sida. Det bör dock erinras om att RSV i sina anvisningar för beskattning av fåmansföretag har öppnat vissa möjligheter till jämkning (RSV Dt 1976: 35). Enligt dessa anvisningar gäller vidare att visst tillägg skall göras till värdet av företagsledares bilförmån, om företaget har anskaffat en dyrare bil än som kan anses erforderligt med hänsyn till verksamheten. Tillägget skall i princip motsvara den del av kostnaderna för resor i verksamheten som överstiger vad som motsvarar normala bilkostnader i företaget.

Specialregeln har utsatts för stark kritik från småföretagarnas sida. Kritiken har särskilt tagit fasta på att det i princip inte finns några möjligheter att frånga regeln genom motbevisning. Det har påpekats att det ofta förekommer fall där det på olika sätt finns möjligheter att styrka att den privata körsträckan väsentligt understiger 1 000 mil. I de fall då den privata körningen är mycket begränsad är det enligt kritikerna stötande att företagsledaren eller honom närstående person skall behöva bli beskattad för så pass omfattande privatkörning som 1 000 mil. Man har från småföretagarhåll också påpekat bl. a. att minimiregeln saknar motsvarighet för andra kategorier av skattskyldiga som också har möjligheter att utnyttja arbetsgivarens bil för privata ändamål.

För egen del får jag anföra följande. Den kritik som har riktats mot schablonregeln om värdering av förmån av fri bil i fåmansföretag anser jag i princip vara befogad. Genom en alltför stram utformning av regeln har man i princip avhänt de skattskyldiga alla möjligheter att genom olika former av bevisning bryta presumtionen om minst 1 000 mils körning. Det är uppenbart att detta i enskilda fall kan leda till en omotiverad skattebelastning. Jag anser också att man så långt det är möjligt bör undvika särregler för en viss kategori av anställda. Samtidigt vill jag tillägga att jag delar den uppfattning som kom till uttryck i förarbetena till lagstiftningen om fåmansföretag, nämligen att dispositionsrätten till en bil kan ha större betydelse för en företagsledare i ett fåmansföretag än för annan anställd. Det förhållandet gör att det fortfarande kan finnas anledning att tillämpa något striktare bevisregler i fråga om företagsledare i fåmansföretag. Detta sammanhänger ju bl. a. med att det normalt inte föreligger något egentligt tvåpartsförhållande mellan företaget och företagsledaren.

Jag är alltså beredd att förorda någon form av ändring av den nu gällande regeln för värdering av förmån av fri bil i fåmansföretag. En möjlighet är att mjuka upp den nuvarande regeln så att de skattskyldiga får möjlighet att

under vissa förutsättningar bryta presumptionen om minst 1 000 mils privatkörning. Jag anser emellertid att man genom en sådan begränsad ändring inte på ett tillfredsställande sätt tillgodoser kravet på en så långt möjligt likformig reglering för alla grupper av anställda. Jag anser det önskvärt att uppnå en mer samlad lösning av frågan om värdering av bilförmåner.

Det ligger då nära till hands att reglera frågan med en teknik liknande den som tidigare har använts beträffande avdrag för kostnader för resor med egen bil till och från arbetet vid inkomst av tjänst. I punkt 4 av anvisningarna till 33 § KL har angivits vissa allmänna normer för bestämmande av sådant avdrag, varefter det har överlåtits åt RSV att närmare ange hur avdragsberäkningen skall ske. En motsvarande ordning synes med fördel kunna användas också i fråga om bilförmånerna. Kompetensen att besluta om verkställighetsföreskrifter ligger numera primärt hos regeringen. Regeringen kan dock tilläggas rätt att delegera denna uppgift till viss myndighet. När det gäller frågan om värdering av bilförmåner bör sådan delegering lämpligen ske till RSV. Genom att anlita denna teknik får man utrymme för den flexibilitet som är nödvändig på området. Det är samtidigt en fördel att reglerna härigenom på ett annat sätt än hittills blir direkt bindande för taxeringsmyndigheterna.

Utgångspunkten bör vara att förmånsvärdet i princip skall motsvara den inbesparing av kostnader som den anställde gör genom bilförmånen. Värdet bör med andra ord motsvara de kostnader som han skulle ha haft om han själv hade ägt bilen. Det är naturligtvis inte möjligt att i varje enskilt fall göra en exakt beräkning av dessa kostnader. Värderingen måste i stället liksom hittills grundas på vissa schabloner. Dessa bör så långt det är möjligt baseras på uppgifter om genomsnittliga faktiska kostnader för bilar i olika pris- och årsklasser vid olika årliga körsträckor. Schablonen bör liksom hittills kunna frångås i särskilda fall, t. ex. när fåmansföretag har anskaffat bil som uteslutande eller så gott som uteslutande är avsedd för företagsledarens eller honom närstående persons privata bruk eller när bilen i annat fall har anskaffats huvudsakligen för förmånshavarens privata bruk. Vad jag nu har anfört innebär inte någon egentlig avvikelse från de principer som har legat till grund för RSV:s nuvarande anvisningar. En annan sak är att det framdeles kan bli aktuellt att justera värdenivån för bilförmånerna med hänsyn till den faktiska kostnadsutvecklingen.

Den fråga, som närmast har föranlett mig att föreslå en ändrad reglering på detta område, gäller de normer som skall tillämpas vid fastställande av den privata körsträckan. Även i framtiden behövs någon form av presumptionsregel för de fall då tillräcklig utredning saknas. Såväl RSV:s nuvarande anvisningar som specialregeln för fåmansföretag utgår från en årlig körsträcka på 1 000 mil. Tillgängliga uppgifter tyder på att privatägda bilar genomsnittligt sett utnyttjas för årliga körsträckor som klart överstiger 1 000 mil. Mönstret är med all sannolikhet detsamma i sådana fall där den skattskyldige på grund av sin anställning har fått förmånen att fritt utnyttja bil

som arbetsgivaren tillhandahåller. Med hänsyn till att det således mer sällan torde förekomma att en bil som fritt får disponeras för privat bruk används för årliga körsträckor understigande 1 000 mil är det enligt min mening motiverat att i de fall då utredningen i det enskilda fallet inte visar annat utgå ifrån att den privata körsträckan har uppgått till minst detta milantal.

Jag föreslår därför att man inför en presumptionsregel som innebär att skattskyldig skall anses ha kört bilen i privat bruk minst 1 000 mil. Om det inte föreligger några begränsningar i dispositionsrätten bör ett påstående om mindre sträcka än 1 000 mil godtas endast om den skattskyldige kan göra sannolikt att körsträckan har varit mindre. Det är inte möjligt att här närmare precisera beviskravet. Jag vill dock som exempel nämna att uppgifter ur en kontinuerligt förd körjournal många gånger bör kunna godtas om inte uppgifterna motsägs av övriga omständigheter. Jag vill samtidigt understryka att presumptionsregeln endast anger en nedre gräns. Ofta torde den faktiska privata körsträckan väsentligt överskrida 1 000 mil. Det bör vara möjligt att i föreskrifterna ange typfall där en längre körsträcka presumeras, t. ex. fall där bilen endast i obetydlig utsträckning har använts i tjänsten.

Den presumptionsregel som jag nu har föreslagit är avsedd att tillämpas generellt, dvs. även beträffande företagsledare i fåmansföretag. En företagsledare i ett fåmansföretag — eller den som är närstående till honom — bör alltså i likhet med anställda i allmänhet ha möjlighet att bryta presumptionen om minst 1 000 mils privat körning. Det är en annan sak att man när det gäller fåmansföretagen ofta kan ha anledning att ställa större krav på bevisningen för att presumptionen skall brytas. Detta sammanhänger med att det i dessa fall ofta råder intressegemenskap mellan företaget och förmanshavaren.

Förmånsvärdet bör liksom hittills kunna jämkas nedåt, om det är uppenbart att förmånshavaren disponerar en väsentligt större och dyrare bil än han med hänsyn till sitt inkomstläge och sina förhållanden i övrigt skulle ha hållit sig med om han själv hade stått för kostnaderna för bilen.

Som jag redan har nämnt behandlar RSV i sina anvisningar särskilt det fallet att ett fåmansföretag har anskaffat en betydligt dyrare bil än som behövs för verksamheten. Enligt anvisningarna skall i sådana fall visst tillägg göras till det förmånsvärde som beräknas för företagsledaren eller honom närstående person. Jag anser att samma princip bör tillämpas även i fortsättningen och att den bör komma till uttryck i lagtexten.

I förarbetena till 1976 års lagstiftning och i RSV:s anvisningar berörs även frågan om företagets rätt till avdrag för kostnader för en bil som är dyrare än verksamheten kräver. Enligt vad jag har erfarit avser företagskatteberedningen att lägga fram förslag som berör denna fråga. Resultatet av beredningens arbete bör inte nu föregripas genom lagstiftning. I avvaktan på beredningens förslag får det liksom hittills överlåtas åt praxis att

pröva frågan om företagets avdragsrätt i här berörda fall.

Beträffande värdering av bilförmåner föreslår jag alltså att nuvarande specialregel för fåmansföretag ersätts av mer generella bestämmelser. Dessa bör tas in i 42 § KL och anvisningarna till denna paragraf. I 42 § KL bör anges att regeringen eller efter regeringens bemyndigande RSV för varje kalenderår skall fastställa föreskrifter för värdering av bilförmån. Uttrycket bilförmån bör definieras som sådan förmån att för privat bruk få utnyttja bil som tillkommer skattskyldig på grund av anställning eller uppdragsförhållande eller av annan liknande grund. Denna definition är avsedd att täcka även de fall då arbetsgivare tillhandahåller s. k. leasingbil eller då skattskyldig på grund av anställning, medlemskap i förening e. d. har fått rätt att på förmånliga villkor hyra bil. Definitionen täcker bl. a. också det fall då närstående till företagsledare i fåmansföretag har fått utnyttja bil för privat bruk. I anvisningarna till 42 § KL bör anges de huvudprinciper som skall följas vid fastställande av värderingsföreskrifterna. Värderingen skall ske enligt schablon som grundas på genomsnittliga faktiska kostnader för innehav av bilar i olika pris- och årsklasser vid olika årliga körsträckor.

Bilen skall anses ha körts minst 1 000 mil i privat bruk under året, om den skattskyldige inte kan göra sannolikt att den privata körsträckan har varit mindre. Har företagsledare i fåmansföretag eller honom närstående person fått disponera en bil som är betydligt dyrare än som fordras för verksamheten, skall till det förmånsvärde som beräknas enligt schablonen läggas ett belopp som kan anses motsvara skillnaden mellan de faktiska kostnaderna för bilens användning i verksamheten och de för verksamheten erforderliga kostnaderna. Om en bil har anskaffats helt eller huvudsakligen för förmånshavarens privata bruk, skall värdet av förmånen bestämmas till ett belopp motsvarande hela eller den huvudsakliga delen av de bilkostnader som har påförts företagets verksamhet. Sistnämnda regel får dock inte leda till att förmånsvärdet bestäms till lägre belopp än det som framkommer enligt schablonen.

De nya reglerna bör tillämpas första gången vid 1979 års taxering.

3.3.3. Avdrag för tantiemavsättningar o. d.

Rörelsedrivande fåmansföretag har i regel fått avdrag för lön till företagsledaren utan att lönen skälighet har prövats av taxeringsmyndigheterna. Löneutbetalning har därmed i praktiken godtagits som en metod för att undvika dubbelbeskattning.

Det har varit vanligt att de mindre aktiebolagen i resultatutjämnande syfte har gjort skuldavsättningar i bokslutet för lönetillskott, tantiem o. d. till aktieägarna. Enligt tidigare gällande regler fick bolaget avdrag för sådana avsättningar vid taxeringen för det beskattningsår som avsättningarna hänförde sig till. Företagsledaren beskattades emellertid i regel för beloppet först vid taxeringen för det därpå följande beskattningsåret, eftersom be-

loppet först då ansågs känt och därmed tillgängligt för lyftning.

Genom 1976 års lagstiftning föreskrevs att fåmansbolagen i fortsättning-
en skulle få avdrag för avsättning till tantiem o. d. till företagsledare och
närstående till honom först vid taxeringen för det år då beloppet hade beta-
lats ut. RSV har utfärdat anvisningar för tolkning och tillämpning av den
nya regeln. Jag hänvisar till den redogörelse för anvisningarnas innehåll
som har lämnats i avsnitt 2.2.3.

I riksdagsmotioner (1975/76: 1040, 1976/77: 320) och i den allmänna
skattedebatten har riktats kritik mot den lösning som valdes genom 1976
års lagstiftning. Lösningen har ansetts medföra att det blir svårt eller omöj-
ligt att använda tantiem o. d. för resultatreglering. Man har därför önskat
att företagsskatteberedningens förslag i betänkandet (SOU 1975: 54) Få-
mansbolag i stället skall genomföras efter vissa kompletteringar. Detta för-
slag innebär att bolaget får avdrag enligt tidigare gällande regler, medan fö-
retagsledaren beskattas för avsättningen redan vid taxeringen för det år
som avsättningen avser.

För egen del får jag anföra följande. Avsikten med 1976 års lagstiftning
var inte att hindra att löneutbetalningar till aktieägare i fåmansägda aktie-
bolag används i syfte att nollställa bolagets resultat och därmed eliminerar
den dubbelbeskattning som annars träffar aktiebolagens vinster. Syftet var
i stället att hindra att sadana aktiebolag och deras delägare genom skuldav-
sättningarna skaffade sig en skattekredit som inte stod andra företagsför-
mer till buds. Samtidigt ansågs det angeläget att förbättra taxeringsmyn-
digheternas kontrollmöjligheter. Vill man nå dessa resultat finns två hu-
vudalternativ för att lösa frågan. Antingen kan man låta bolaget få avdrag
enligt äldre regler och tidigare lägga företagsledarens beskattning eller ock-
så kan man skjuta upp bolagets avdrag till det år då företagsledaren beskattas.

Som jag redan har nämnt valde företagsskatteberedningen det första hu-
vudalternativet. När beredningens förslag remissbehandlades påpekade
flera remissinstanser att förslaget skulle medföra praktiska svårigheter. Ett
problem var att företagsledaren inte alltid kunde känna till beloppets stor-
lek när han upprättade sin självdeklaration. Det skulle därför bli nödvän-
digt att införa regler som gjorde det möjligt att i efterhand justera deklara-
tionen. Problem skulle vidare uppkomma i fråga om preliminärskatten på
beloppet samt beträffande de kontroll- och arbetsgivaruppgifter som före-
taget hade att lämna. Enligt min mening är dessa invändningar alltför bä-
rande och man bör därför försöka lösa frågan på annat sätt än beredningen
föreslog.

Genom 1976 års lagstiftning valdes det andra huvudalternativet. Enligt
den lagregel som då infördes får bolaget inte avdrag förrän det avsatta be-
loppet har betalats ut. Denna regel har ansetts alltför restriktiv. Jag delar
uppfattningen att en tolkning av lagregeln strikt efter ordalydelsen alltför
mycket begränsar möjligheterna att använda lön, tantiem o. d. i resultatut-

jämnande syfte. RSV har emellertid i sina anvisningar tolkat lagregeln så att det för avdragsrätt är tillräckligt att beloppet har varit tillgängligt för lyftning och att denna förutsättning skall anses uppfylld redan när beloppet har gottskrivits företagsledaren. Denna tolkning, som enligt min mening står i god överensstämmelse med lagstiftningens grunder, ger utrymme för en smidigare tillämpning. En viktig fråga är hur stora krav man i praktiken ställer på utredningen angående tidpunkten för gottskrivningen. Även i detta avseende anser jag att RSV har anvisat en lämplig lösning. Anvisningarna synes nämligen innebära att man skall godta en uppgift om att gottskrivning har skett före räkenskapsårets utgång, under förutsättning att preliminärskatteavdrag har gjorts från beloppet och skatten har betalats in under den upphördstermin som infaller närmast efter räkenskapsårets utgång samt att beloppet i vederbörlig ordning redovisas i löneredovisning och på kontrolluppgift. Den praktiska konsekvensen är att bolaget efter räkenskapsårets utgång har viss tid att göra en bedömning av hur stort belopp som skall tillgodoföras i form av tantiem o. d. Denna tid uppgår till 18 dagar, om räkenskapsåret utgår vid någon av de tidpunkter som anges i 12 § första stycket bokföringslagen (1976:125). I andra fall kan den uppgå till 1 månad och 18 dagar. Genom regelbunden resultatuppföljning och ett preliminärt bokslut bör bolagen i regel kunna göra gottskrivningen inom den angivna tiden. Vid det definitiva bokslutet kan det naturligtvis visa sig att gottskrivningen inte motsvarar bolagets hela överskott. Med hänsyn till de övriga resultatreglerande åtgärder som skattesystemet tillåter är det dock inte nödvändigt att tantiem o. d. utgör den "sista" resultatutjämnande posten.

Resultatet av mina överväganden är att jag ansluter mig till den lösning som RSV har anvisat. Jag föreslår att nuvarande lagregel kompletteras så att det klart framgår att förutsättningarna för avdrag är uppfyllda om tantiem eller liknande ersättning har blivit tillgänglig för lyftning under räkenskapsåret. Det föreslagna tillägget bör göras tillämpligt fr. o. m. 1978 års taxering.

Det är lämpligt att liksom hittills överlåta åt RSV att i sina anvisningar avgränsa tantiembegreppet och precisera vilka utredningskrav som bör gälla beträffande tidpunkten för gottskrivning m. m.

3.4 Extra avdrag för exportkreditkostnader

Exportkreditstöd i form av ett extra avdrag vid inkomsttaxeringen kan medges svenska företag vid exportaffärer, om det finns anledning att anta att utländska konkurrenter har tillgång till exportkreditstöd. Stödet innebär att ett extra avdrag medges vid såväl den statliga som den kommunala inkomsttaxeringen med belopp motsvarande skillnaden mellan refinansieringsräntan och exportkrediträntan, dock högst 4 % av den del av exportkrediten som inte är återbetald vid beskattningsårets ingång. Nuvarande

regler om exportkreditstöd infördes år 1975 (prop. 1975/76: 72, SkU 1975/76: 22, rskr 1975/76: 100, SFS 1975: 1150). I avsnitt 2.3 har redogjorts för de förutsättningar som gäller för att stöd skall utgå. Jag vill här endast erinra om att det fordras att exporten avser kapitalvara och att exportkrediten uppgår till minst 1 milj. kr.

Under varen 1977 har chefen för handelsdepartementet — efter regeringens bemyndigande — tillsatt en utredning (H 1977: 01) om exportfinansieringen. I utredningens direktiv framhålls att det står klart att den svenska exporten trots olika åtgärder från statsmakternas sida — bl. a. ifragavarande lagstiftning om avdrag för exportkreditkostnader — arbetar under mindre gynnsamma betingelser än som erbjuds i flera andra länder. Utredningen bör enligt sina direktiv pröva om nuvarande system för finansiering eller stöd för finansiering kan förbättras och om behov därutöver föreligger av att tillskapa nya finansieringsformer. Det anges att utredningens arbete bör bedrivas skyndsamt.

Med hänsyn till nämnda utredningsarbete är det enligt min mening olämpligt att i detta sammanhang göra någon mer fullständig utvärdering av effekterna av gällande lagstiftning om exportkreditstöd. I ett par avseenden anser jag det dock vara angeläget att snarast utvidga möjligheterna till stöd. Jag tänker härvid på stödets begränsning till kapitalvaror och till exportkrediter överstigande 1 milj. kr. Efter samråd med chefen för handelsdepartementet lägger jag därför nu fram förslag till ändringar i dessa två hänseenden.

Att nuvarande regler inte omfattar export av konsulttjänster torde främst ha berott på att exportkrediter tidigare var mindre vanliga i dessa fall. Under senare tid har emellertid kreditgivningen blivit alltmera betydelsefull vid export av konsulttjänster, härunder inbegripet tjänster i samband med entreprenadarbeten. Dessa krediter gäller ofta mycket stora belopp och löper med kredittider på upp till tio år. Kreditkonkurrens har uppstått bl. a. därför att konsultföretag i flera länder har tillgång till samma kreditsubventioner som gäller för kapitalvaruexport. Detta medför att de svenska konsultföretagens konkurrensläge har försämrats i jämförelse med vad som gäller för flertalet av de viktigaste konkurrenterna. Enligt min mening är det angeläget att detta förhållande rättas till. Jag föreslår därför att konsulttjänster blir berättigade till exportkreditstöd under samma förutsättningar som f. n. gäller för kapitalvaror.

F. n. kan exportkreditstöd medges endast om kredit lämnas för mer än hälften av den avtalade köpeskillingen, dock minst 1 milj. kr. Detta medför att mindre och medelstora företag i utskilliga fall torde sakna möjligheter att utnyttja stödet och att deras konkurrensläge därför är ogynnsammare än många utländska konkurrenters. Både av administrativa skäl och med hänsyn till att den export som erhåller stöd skall vara av samhällsekonomisk betydelse är det dock lämpligt att kräva att exportkrediten är av viss omfattning. Jag föreslår att nuvarande beloppsgräns sänks till 0,5 milj. kr.

De nya reglerna bör träda i kraft snarast möjligt och tillämpas i fråga om exportkreditavtal som ingås under tiden den 1 september 1977–31 december 1979.

3.5 Schablonavdrag för egenavgifter

År 1976 ändrades reglerna för rörelseidkares och jordbrukares avdrag för egenavgifter. Tidigare gällde att egenavgifterna fick dras av i form av allmänt avdrag och att de avgifter som belöpte på inkomsterna under ett beskattningsår var avdragsgilla först vid taxeringen för det därpå följande beskattningsåret. Enligt de nya reglerna får egenavgifter på inkomst av rörelse och jordbruksfastighet dras av som omkostnad i förvärvskällan. I princip innebär de nya reglerna också att avgifterna får avräknas redan mot de inkomster som de belöper på. Med hänsyn till avgiftsreglernas utformning har det dock inte ansetts möjligt att vid taxeringen för ett visst beskattningsår medge avdrag för de på året faktiskt belöpande avgifterna. I stället har valts en lösning som innebär att avdraget för det löpande beskattningsårets avgifter bestäms schablonmässigt till viss andel av det s. k. avgiftsunderlaget. Detta motsvarar nettointäkten av förvärvskällan före schablonavdraget, minskad med bl. a. sjukpenning och liknande ersättning. Avdraget utgör enligt huvudregeln 10 % av den del av underlaget som inte överstiger 10 000 kr., 20 % av underlaget mellan 10 000 kr. och 100 000 kr. samt 15 % av överskjutande del av underlaget. För vissa skattskyldiga, som betalar väsentligt lägre avgifter än andra, utgör avdraget dock bara 4 % av underlaget. Om de slutliga egenavgifter som påförs för visst beskattningsår avviker från det vid taxeringen medgivna schablonavdraget, sker en avstämning vid följande års taxering.

De nya reglerna om schablonavdrag tillämpades första gången på 1976 års inkomster. Åren 1977 och 1978 kommer egenavgifterna att ligga ett par procentenheter högre än under år 1976. Fråga uppkommer då om man bör höja de procentsatser som enligt huvudregeln tillämpas vid beräkning av avdraget (10, 20 resp. 15 %). När man tar ställning till den frågan, bör man hålla i minnet att schablonen är avsedd att täcka en mängd situationer med mycket varierande avgiftsuttag. Det ligger i sakens natur att avdraget ofta inte exakt överensstämmer med de slutliga egenavgifterna. I vissa fall blir avdraget för högt, i andra fall för lågt. Genom avstämningen i efterhand tillses att slutresultatet blir riktigt. Mot den bakgrunden anser jag inte att den avgiftshöjning som i förhållande till år 1976 inträffar under åren 1977 och 1978 är tillräckligt stor för att motivera en höjning av procentsatserna för schablonavdraget. I detta sammanhang vill jag framhålla att nuvarande avdragsregler får ses som ett provisorium som tillämpas i avvaktan på att reglerna för socialförsäkringsavgifter ses över. Pensionskommittén (S 1970: 40) har nyligen i betänkandet (SOU 1977: 46) Pensionsfrågor m. m. lagt fram förslag om enhetligare och mer lättillämpade regler för avgiftsbe-

räkning. Förslaget är avsett att träda i kraft den 1 januari 1979. När statsmakterna tar ställning till förslaget, kan det finnas anledning att överväga en mer genomgripande omläggning av avdragsreglerna för egenavgifter och att därvid änyo pröva möjligheterna att vid taxeringen medge avdrag för de på beskattningsåret faktiskt belöpande avgifterna.

Huvudregeln för beräkning av schablonavdrag bör alltså enligt min mening tills vidare lämnas oförändrad. I ett par andra avseenden bör däremot avdragsreglerna redan nu justeras. Reglerna är tvingande i den meningen att avdrag skall beräknas oberoende av den skattskyldiges yrkande så snart de i KL angivna förutsättningarna för avdrag är uppfyllda. I vissa fall kan detta leda till att avdrag beräknas på viss inkomst trots att det redan vid taxeringen står klart att egenavgifter inte kommer att utgå på inkomsten eller att avgifterna kommer att betydligt understiga avdragsbeloppet. Det för höga avdraget skall vid påföljande taxering återföras till beskattning. Ett sådant system kan medföra olägenheter både för de skattskyldiga och för de myndigheter som har hand om taxering och avgiftsberäkning. Jag anser att avdragsreglerna bör ändras så att klart omotiverade avdrag i fortsättningen kan undvikas.

En anledning till att schablonavdraget kan bli för stort är att de inkomstbegrepp som tillämpas vid inkomsttaxering och avgiftsdebitering inte helt stämmer överens. Avdraget beräknas på inkomst som enligt KL utgör rörelse- eller jordbruksinkomst. Det förekommer ibland — t. ex. i fråga om inkomst av skogskörslor — att inkomst, som enligt KL är rörelse- eller jordbruksinkomst, skall anses utgöra inkomst av anställning enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. AFL (omtryckt 1977: 630). På sådan inkomst uttas inte några egenavgifter. Inkomsten bör i sådana fall kunna undantas från underlaget för schablonavdrag. Det är dock inte lämpligt att alägga taxeringsmyndigheterna att ex officio pröva denna fråga. Det får i stället ankomma på den skattskyldige att ta initiativet. Jag föreslår att punkt 2 a av anvisningarna till 22 § KL kompletteras med en bestämmelse som innebär att underlaget för schablonavdrag på begäran av den skattskyldige skall minskas med inkomst som utgör anställningsinkomst enligt AFL. Det får i första hand ankomma på den skattskyldige själv att lämna den utredning som behövs för att bedöma frågan.

Som jag redan har nämnt utgör schablonavdraget för en särskild grupp av skattskyldiga endast 4 % av underlaget. Skälet till att denna procentsats tillämpas är att dessa skattskyldiga i regel inte betalar annan egenavgift än allmän arbetsgivaravgift. Regeringen har föreslagit att den allmänna arbetsgivaravgiften fr. o. m. år 1978 skall sänkas med två procentenheter vilket innebär att den avvecklas i det inre stödområdet och i övriga landet sänks från 4 % till 2 % (prop. 1977/78: 54). Vidare gäller att egenavgift i form av allmän arbetsgivaravgift tas ut endast på inkomst som överstiger visst belopp. Det avgiftsfria beloppet uppgår fr. o. m. år 1977 till 30 000 kr. Som jag redan har nämnt ligger det i de skattskyldigas eget intresse att

undvika ett omotiverat eller alltför högt avdrag. Jag föreslår därför att avdragsreglerna för här ifrågavarande skattskyldiga ändras i två hänseenden. Fr. o. m. inkomståret 1978 bör schablonavdraget nedsättas till 2 % av underlaget. Vidare bör fr. o. m. 1978 års taxering gälla att avdraget skall beräknas endast på sadant underlag eller del därav för vilket allmän arbetsgivaravgift skall utgå. Vid prövning av denna fråga bör taxeringsmyndigheten av praktiska skäl kunna utgå ifrån att hela underlaget motsvarar sådan inkomst av annat förvärvsarbete som avses i 4 § första stycket lagen (1968: 419) om allmän arbetsgivaravgift. Jag vill erinra om att underlaget, enligt vad jag tidigare har föreslagit, inte omfattar vad som utgör anställningsinkomst enligt AFL om den skattskyldige själv har begärt att sådan inkomst skall avräknas vid fastställande av underlaget. Genom den nu föreslagna bestämmelsen hindrar man att schablonavdrag beräknas på den del av underlaget som understiger det avgiftsfria beloppet eller på sådan inkomst av verksamhet i inre stödområdet som fr. o. m. år 1978 är undantagen från allmän arbetsgivaravgift.

4 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anført hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga inom budgetdepartementet upprättade förslag till

1. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370),
2. lag om ändring i lagen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt,
3. lag om ändring i lagen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt,
4. lag om ändring i lagen (1973: 423) om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilag 1*.

Bihang I

1 Förslag till

Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370)

Härigenom föreskrives att 42 §, punkt 2 a av anvisningarna till 22 §, punkt 3 b av anvisningarna till 29 §, punkt 1 av anvisningarna till 41 § samt anvisningarna till 42 § kommunalskattelagen (1928:370) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 §¹

Värdet av bostadsförmån skall beräknas med ledning av i orten gällande hyrespris eller, i saknad av tillfälle till sådan jämförelse, efter annan grund, som må finnas lämplig.

Värdet av produkter, varor eller andra naturaförmåner, som ingå i lön eller annan inkomst, beräknas efter ortens pris.

Vid beräkning av värde av förmån av att för privat bruk få utnyttja arbetsgivaren tillhörig bil skall, såvitt gäller företagsledare i fåmansföretag eller honom närstående person, anses som om bilen i privat bruk körts minst 1 000 mil.

(Se vidare anvisningarna.)

Regeringen eller efter regeringens bemyndigande riksskatteverket fastställer för varje kalenderår föreskrifter för värdering av bilförmån enligt de grunder som anges i anvisningarna. Med bilförmån förstås sådan förmån att för privat bruk få utnyttja bil som tillkommer skattskyldig på grund av anställning eller uppdragsförhållande eller av annan liknande grund.

(Se vidare anvisningarna.)

Anvisningar

till 22 §

2.a.² Vid beräkning av nettointäkt av här i riket belägen jordbruksfastighet som brukats av skattskyldig, som är fysisk person, medges schablonavdrag för egenavgifter enligt bestämmelserna i denna punkt.

Schablonavdraget beräknas på ett underlag som motsvarar den skattskyldiges nettointäkt av jordbruksfastigheten, beräknad enligt lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt före schablonavdraget, minskad med dels sjukpenning eller annan ersättning som avses i punkt 14 av anvisningarna till 21 §, dels underskott av annan här i riket belägen jordbruksfastighet som brukats av den skattskyldige.

Schablonavdraget beräknas på ett underlag som motsvarar den skattskyldiges nettointäkt av jordbruksfastigheten, beräknad enligt lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt före schablonavdraget, minskad med dels sjukpenning eller annan ersättning som avses i punkt 14 av anvisningarna till 21 §, dels underskott av annan här i riket belägen jordbruksfastighet som brukats av den skattskyldige, dels —

¹ Senaste lydelse 1976: 85.

² Senaste lydelse 1976: 1094.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

*om den skattskyldige begär det –
intäkt som är att hänföra till in-
komst av anställning enligt 11 kap.
2 § första stycket lagen (1962:381)
om allmän försäkring.*

Motsvarande gäller beträffande skattskyldig som är delägare i handelsbolag (jfr 53 § 2 mom.).

Beskattas enligt tredje stycket av anvisningarna till 52 § medhjälpande make för del av inkomst av verksamhet, som bedrivs av den andra maken, skall schablonavdrag för egenavgifter beräknas särskilt för envar av makarna.

Schablonavdraget utgör – såvida annat icke följer av sjätte stycket – 10 procent av den del av underlaget som icke överstiger 10 000 kronor, 20 procent av den del av underlaget som överstiger 10 000 men icke 100 000 kronor samt 15 procent av den del av underlaget som överstiger 100 000 kronor.

Schablonavdraget utgör – såvida annat icke följer av sjätte och sjunde styckena – 10 procent av den del av underlaget som icke överstiger 10 000 kronor, 20 procent av den del av underlaget som överstiger 10 000 men icke 100 000 kronor samt 15 procent av den del av underlaget som överstiger 100 000 kronor.

Schablonavdraget utgör 4 procent av underlaget om

Schablonavdraget utgör 2 procent av underlaget om

a) den skattskyldige vid ingången av året näst före taxeringsåret har fyllt 65 år,

b) den skattskyldige för december månad året näst före taxeringsåret har åtnjutit förtidspension eller hel ålderspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring och pensionsgrundande inkomst icke skall beräknas för honom enligt 15 kap. 2 § samma lag,

c) den skattskyldige icke är inskriven i allmän försäkringskassa vid utgången av året näst före taxeringsåret, eller

d) bruttointäkten av fastigheten uteslutande eller så gott som uteslutande omfattas av överenskommelse som avses i 3 kap. 2 § andra stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring.

I fall som avses i sjätte stycket beräknas schablonavdrag endast på underlag eller del därav för vilket egenavgift enligt 4 § lagen (1968:419) om allmän arbetsgivaravgift vid taxeringen bedömes komma att utgå. Vid denna bedömning anses underlaget utgöra sådan inkomst av annat förvärvsarbete som avses i första stycket nämnda lagrum.

till 29 §

3.b.¹ Vid planenlig avskrivning fördelas en tillgångs anskaffningsvärde såsom omkostnad på ett antal år i följd genom värdeminskningssavdrag

¹ Senaste lydelse 1957:72.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

med belopp så avpassade att anskaffningsvärdet kan i sin helhet avdragas under den tidrymd tillgången beräknas vara ekonomiskt användbar (tillgångens varaktighetstid). Det årliga värdeminskningsavdraget bör normalt bestämmas enligt avskrivningsplan till viss bråkdel av anskaffningsvärdet. Kan utredning icke förebringas om anskaffningsvärdet eller om de avdrag som därå tidigare ägt rum, må avdraget beräknas till viss procent å bokförda värdet eller å annat värde, som med hänsyn till omständigheterna finnes lämpligt.

Värdeminskningsavdrag må, såvitt angår skattskyldig som för handelsböcker, endast där utredning företes om hur mycket av anskaffningsvärdet som kvarstår oavskrivet i beskattningsavseende ske med större belopp än som under beskattningsåret avskrivits i räkenskaperna. Den omständigheten att utredning i nu angivna avseende icke företes skall dock ej utgöra hinder för skattskyldig att tillgodonjuta avdrag, som redan tidigare skett i räkenskaperna men då ej gjorts vid beskattningen, därest det påvisas hur stor skiljaktighet i sistnämnda avseende föreligger och avdraget eljest är behörigt.

Vid bestämmande av tillgångs varaktighetstid skall hänsyn tagas till omständigheter, som kunna föranleda, att tillgångens nytta för rörelsen beräknas bli begränsad till kortare tid än som kan antagas svara mot dess förbrukning genom slitning eller dyl., såsom exempelvis då tillgången anskaffats för utnyttjande av en konjunktur, som väntas bli allenast tillfällig, eller av ett särskilt arbetstillfälle, eller då tillgången kan väntas bli såsom oekonomisk utbytt mot ny tillgång, innan den blir utsliten.

Såsom tillgångs anskaffningsvärde skall anses, då tillgången förvärvats genom köp eller byte eller därmed jämförligt fäng, den verkliga kostnaden för dess anskaffande och, då tillgången annorledes övergått till rörelsen, dess allmänna saluvärde vid tiden för övergången. Dock skall iakttagas följande. Har tillgång i samband med förvärv av den rörelse, vari den nyttjas, erhållits annorledes än genom köp eller byte eller därmed jämförligt fäng, skall, där ej särskilda omständigheter till annat föranleda, såsom anskaffningsvärde för tillgången anses det belopp som kvarstår i beskattningsavseende oavskrivet för överlåtaren, *försåvitt ej vid förvärv av rörelsen på grund av arv eller testamente stämpelpåskatt beräknats efter lägre belopp, i vilket fall det belopp efter vilket stämpelpåskatt sålunda beräknats skall anses såsom anskaffningsvärde*. Skulle det i något fall befinnas, att den skattskyldige eller någon, som står honom

Såsom tillgångs anskaffningsvärde skall anses, då tillgången förvärvats genom köp eller byte eller därmed jämförligt fäng, den verkliga kostnaden för dess anskaffande och, då tillgången annorledes övergått till rörelsen, dess allmänna saluvärde vid tiden för övergången. Dock skall iakttagas följande. Har tillgång i samband med förvärv av den rörelse, vari den nyttjas, erhållits annorledes än genom köp eller byte eller därmed jämförligt fäng, skall, där ej särskilda omständigheter till annat föranleda, såsom anskaffningsvärde för tillgången anses det belopp som kvarstår i beskattningsavseende oavskrivet för överlåtaren. Skulle det i något fall befinnas, att den skattskyldige eller någon, som står honom nära, vidtagit åtgärd för att den skattskyldige skall kunna tillgodoräkna sig ett högre anskaffningsvärde än som synes rimligt, och kan det antagas att detta skett för att åt någon av dem bereda obehörig förmån i be-

Nuvarande lydelse

nära, vidtagit åtgärd för att den skattskyldige skall kunna tillgodoräkna sig ett högre anskaffningsvärde än som synes rimligt, och kan det antagas att detta skett för att åt någon av dem hereda obehörig förmån i beskattningsavseende, skall anskaffningsvärdet i skäligen jämkas. Sasom anskaffningsvärde för tillgång, som moderbolag eller övertagande förening övertager från dotterbolag eller överlåtande förening vid sådan fusion, som i 28 § 3 mom. första eller andra stycket avses, skall anses det belopp, som vid fusionstillfället kvarstår i beskattningsavseende oavskrivet hos dotterbolaget eller den överlåtande föreningen.

Föreslagen lydelse

skattningsavseende, skall anskaffningsvärdet i skäligen jämkas. Sasom anskaffningsvärde för tillgång, som moderbolag eller övertagande förening övertager från dotterbolag eller överlåtande förening vid sådan fusion, som i 28 § 3 mom. första eller andra stycket avses, skall anses det belopp, som vid fusionstillfället kvarstår i beskattningsavseende oavskrivet hos dotterbolaget eller den överlåtande föreningen.

till 41 §

1.⁴ Inkomst av jordbruksfastighet eller rörelse skall beräknas enligt bokföringsmässiga grunder. Hänsyn skall därför tagas till in- och utgående lager av varor, däri inbegripet djur, råmaterial, hel- och halvfabrikat m. m., samt till fordringar och skulder. Som värde av ingående lager, fordringar och skulder skall därvid upptagas värdet av närmast föregående beskattningsårs utgående lager, fordringar och skulder. Bestämmelserna i 41 § om lager få i varvsrörelse tillämpas även i fråga om skepp eller skeppsbygge, på vilket den skattskyldige utfört eller avser att utföra arbete i icke oväsentlig omfattning, utan hinder av att den skattskyldige avyttrat skeppet eller bygget. Vad nu föreskrivits gäller dock endast intill dess skeppet eller skeppsbygget levererats till förvärvaren. Vad som avses med skepp framgår av sjölagen (1891: 35 s. 1).

För skattskyldig, som haft ordnad bokföring, skall beräkningen av inkomst ske på grundval av hans bokföring med iakttagande av följande.

Därest vinstresultatet påverkats därav, att bland intäkter upptagits sådana intäkter, vilka icke skola beskattas såsom inkomst, eller uteslutits intäkt, som skolat medräknas, eller bland utgifterna avförts sådana poster, för vilka vid inkomstberäkningen avdrag icke får ske, skall företagas erforderlig justering av det bokföringsmässiga vinstresultatet till överensstämmelse med en inkomstberäkning enligt de i denna lag stadgade grunder.

Den i räkenskaperna gjorda värdesättningen å tillgångar avsedda för omsättning eller förbrukning (lager) skall vid inkomstberäkningen godtagas, därest denna värdesättning icke står i strid med vad nedan sägs.

Lagret vid beskattningsårets utgång får icke upptagas till lägre belopp än fyrtio procent av lagrets anskaffningsvärde eller, om återanskaffningsvärdet på balansdagen är lägre, sistnämnda värde, i förekommande fall efter avdrag för inkurans. Dock får lager av djur på jordbruksfastighet eller i renkötselrörelse icke upptagas till lägre belopp än fyrtio procent av de

⁴ Senaste lydelse 1976: 924.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

värden som riksskatteverket fastställer för olika slag av djur i skilda åldersgrupper på grundval av genomsnittspriserna på dessa djurslag under en period av tolv månader närmast före den 1 oktober beskattningsåret. Om sådant värde icke fastställts, t. ex. i fråga om särskilt dyrbara avelsdjur, får djuret upptagas lägst till fyrtio procent av allmänna saluvärdet.

Därest värdet å lagret, beräknat till anskaffnings- eller återanskaffningsvärdet och i förekommande fall efter avdrag för inkurans, uppgår till lägre belopp än som motsvarar medeltalet av värdena å lagren vid utgången av de två närmast föregående beskattningsåren (jämförelseåren), må lagret vid beskattningsårets utgång i stället upptagas till lägst ett belopp motsvarande förstnämnda värde å detta lager efter avdrag med sextio procent av sagda medeltalsvärde. Därvid skola såsom värden å lagren vid jämförelseårens utgång hava upptagits anskaffningsvärdena eller, därest återanskaffningsvärdena å balansdagarna i fråga varit lägre, sistnämnda värden, i förekommande fall efter avdrag för inkurans. I fråga om djur på jordbruksfastighet eller i renkötselrörelse gäller dock att värdet av djuren skall hava upptagits till fulla det värde som riksskatteverket fastställt enligt föregående stycke eller till fulla allmänna saluvärdet. Föreligger sådant fall att sextio procent av nyssnämnda medeltalsvärde överstiger värdet av lagret vid beskattningsårets utgång, må avdrag åtnjutas jämväl för det överskjutande beloppet, därest en häremot svarande avsättning i räkenskaperna gjorts till lagerregleringskonto. Då avdrag för sådan avsättning medgivits, skall avsättningen återföras till beskattning nästföljande beskattningsår, därvid frågan om avdrag för förnyad avsättning till dylikt konto får prövas enligt bestämmelserna ovan. Ingå i lagret råvaror eller stapelvaror, må lagret av sådana varor eller del därav upptagas till lägst sjuttio procent av värdet å tillgångarna i fråga beräknat efter lägsta marknadspris under beskattningsåret eller under något av de närmast föregående nio beskattningsåren. Där- est sist angivna grund för värdering av varulagret eller del därav tillämpats, skall vad ovan sägs om värdering med hänsyn tagen, till medeltalet av värdena å lagren vid utgången av de två närmast föregående beskattningsåren icke gälla.

Utan avseende å vad förut stadgats angående den lägsta värdesättning å lagret, som vid inkomstberäkningen kan godtagas, må det lägre värde å lagret godtagas som skattskyldig med hänsyn till föreliggande risk för prisfall visar vara påkallat.

Vad i femte och sjätte styckena här ovan sägs angående det lägsta värde å skattskyldigs varulager, som må vid inkomstberäkningen godtagas, har icke avseende å penningförvaltande företags och försäkringsföretags placeringar av förvaltade medel i aktier, obligationer, lånefordringar m. m. eller å skattskyldigs lager av fastigheter och liknande tillgångar beträffande vilka en sådan värdesättning finnes icke vara godtagbar. Värdet å lager av nu avsedda tillgångar skall upptagas till vad som med hänsyn till risk för förlust, prisfall m. m. framstår såsom skäligt.

Förvärvas aktie i svenskt aktiebolag av skattskyldig, som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse, eller av annan skattskyldig, för vilken aktien utgör varulagertillgång, och är det icke uppenbart att den skattskyldige därigenom erhåller tillgång av verkligt och särskilt värde för honom med hänsyn till hans rörelse, må sådan nedgång i aktiens värde som beror på utdelning till den skattskyldige av medel, vilka vid förvärvet funnos hos det utdelande bolaget och icke motsvara tillskjutet be-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

lopp, ej föranleda att aktien vid inkomstberäkningen för den skattskyldige upptages till lägre belopp än som motsvarar hans anskaffningskostnad för aktien. Har denna, innan sådan utdelning skett, upptagits till lägre belopp än den skattskyldiges anskaffningskostnad, må aktien vid utgången av det beskattningsår, varunder utdelningen äger rum, icke upptagas till lägre belopp än aktiens värde i beskattningshänseende vid ingången av samma år med tillägg av ett belopp, som motsvarar skillnaden mellan den skattskyldiges anskaffningskostnad för aktien och nämnda värde, dock högst av det utdelade beloppet. Sker utdelning utan att det värde för aktien, som ligger till grund för beräkningen av den skattskyldiges inkomst, påverkas och medför detta att den skattskyldige efter överlåtelse av aktien eller upplösning av bolaget redovisar förlust, skall därifrån avräknas det belopp som motsvarar utdelningen. Utdelning som avses i detta stycke anses i första hand gälla andra medel än sådana som motsvara tillskjutet belopp. Vad som sägs om aktie i detta stycke äger motsvarande tillämpning på andel i ekonomisk förening. Med tillskjutet belopp avses därvid inbetald insats.

Avdrag för inkurans må icke medgivas med större belopp än vad den skattskyldige enligt vid självdeklarationen fogad utredning visar svara mot den konstaterade värdenedgången å lagret å balansdagen. Oaktat vad nu sagts må dock avdrag för inkurans medgivas med fem procent av det lägsta utav lagrets anskaffnings- och återanskaffningsvärden, därest detta ej framstår såsom uppenbart opåkallat, eller med det högre procenttal därav som riksskatteverket kan hava för lagren inom vissa branscher eller hos vissa grupper av skattskyldiga angivit.

Vid bestämmandet av lagrets anskaffningsvärde skall så anses som om de lagertillgångar, vilka kvarligga i lagret vid beskattningsårets utgång, äro de senaste av den skattskyldige anskaffade eller av honom tillverkade. För tillgångar, som den skattskyldige framställt eller bearbetat, skola såsom anskaffningsvärde anses direkta tillverkningskostnader (materialkostnader och arbetslöner) ökade med ett tillägg som motsvarar vad som av de indirekta tillverkningskostnaderna skäligen belöper å nu ifrågavarande tillgångar, därvid hänsyn dock icke behöver tagas till ränta å eget kapital.

Nedskrivning av värdet å rättigheter till leverans av lagertillgångar enligt ej fullgjorda köpekontrakt må godkännas endast i den mån det visas, att inköpspriset för tillgångar av samma slag å balansdagen understiger det kontraherade priset, eller det göres sannolikt, att dylikt prisfall kommer att inträffa innan tillgångarna levereras eller av den skattskyldige i oförändrat eller förädlad skick försäljas. Beträffande värdet å rättigheter till leverans av maskiner och andra för stadigvarande bruk avsedda inventarier enligt ej fullgjorda köpekontrakt må nedskrivning av värdet därå godkännas endast i den mån den skattskyldige visar, att inköpspriset för tillgångar av samma slag å balansdagen understiger det kontraherade priset, eller det göres sannolikt, att dylikt prisfall kommer att inträffa innan tillgångarna levereras.

Vad här är stadgat gäller särskilt då fråga är om bestämmandet av det är, varunder en inkomst skall anses hava åtnjutits eller en utgift skall anses hava ägt rum. I sistnämnda avseende gäller alltså, att inkomst skall anses hava åtnjutits

Vad här är stadgat gäller särskilt då fråga är om bestämmandet av det är, varunder en inkomst skall anses hava åtnjutits eller en utgift skall anses hava ägt rum. I sistnämnda avseende gäller alltså, att inkomst skall anses hava åtnjutits

Nuvarande lydelse

under det år, då densamma enligt allmänt vedertagen köpmannased eller enligt vad som beträffande jordbruk är allmänt brukligt bör i räkenskaperna uppföras sasom inkomstpost, även om den ännu icke av den skattskyldige uppburits i kontanta penningar eller eljest kommit honom tillhanda t.ex. i form av levererade varor, fullgjorda prestationer eller på annat härmmed jämförligt sätt. Vad sålunda gäller i fråga om inkomstposterna har motsvarande tillämpning i fråga om utgiftsposterna. Avdrag för tantiem eller liknande ersättning från fåmansföretag till företagsledare eller honom närstående person får dock åtnjutas först under det år då *utbetalning skett*. I fråga om tiden för inkomst- och utgiftsposters upptagande enligt bokföringsmässiga grunder tillämpas i allmänhet det förfaringssättet, att fordringar uppföras sasom inkomst under det år, då de uppkomma, och att ränteintäkter hänföras till inkomsten för det år, på vilket de belöpa, i bägge fallen oberoende av huruvida de verkligen influtit under nämnda år eller icke. Å andra sidan lär det vara vedertaget, att förskottsvis influtna räntor, som till större eller mindre del belöpa å ett kommande år, till denna del bokföringsmässigt hänföras till det sistnämnda årets inkomst.

Föreslagen lydelse

under det år, då densamma enligt allmänt vedertagen köpmannased eller enligt vad som beträffande jordbruk är allmänt brukligt bör i räkenskaperna uppföras sasom inkomstpost, även om den ännu icke av den skattskyldige uppburits i kontanta penningar eller eljest kommit honom tillhanda t.ex. i form av levererade varor, fullgjorda prestationer eller på annat härmmed jämförligt sätt. Vad sålunda gäller i fråga om inkomstposterna har motsvarande tillämpning i fråga om utgiftsposterna. Avdrag för tantiem eller liknande ersättning från fåmansföretag till företagsledare eller honom närstående person får dock åtnjutas först under det år då *ersättningen har utbetalats eller blivit tillgänglig för lyftning*. I fråga om tiden för inkomst- och utgiftsposters upptagande enligt bokföringsmässiga grunder tillämpas i allmänhet det förfaringssättet, att fordringar uppföras sasom inkomst under det år, då de uppkomma, och att ränteintäkter hänföras till inkomsten för det år, på vilket de belöpa, i bägge fallen oberoende av huruvida de verkligen influtit under nämnda år eller icke. Å andra sidan lär det vara vedertaget, att förskottsvis influtna räntor, som till större eller mindre del belöpa å ett kommande år, till denna del bokföringsmässigt hänföras till det sistnämnda årets inkomst.

Har avverkningsrätt till skog upplåtits mot betalning, som skall erläggas under loppet av flera år, må såsom intäkt för varje år upptagas den del av köpeskillingen, som under samma år influtit. Avdrag för minskning i ingående virkesförråd m.m., vartill upplåtaren kan vara berättigad, fördelas därvid på de särskilda åren i förhållande till den under varje år influtna likviden.

Om beskattningsmyndighet, med frångående av den skattskyldiges på hans räkenskaper grundade inkomstberäkning, såsom inkomst för ett år beskattat vinst, som enligt de vid bokföringen tillämpade grunderna först ett senare år framkommer såsom bokföringsmässig vinst, skall vid inkomstberäkningen för det följande år, då vinsten i bokföringen kommer till synes, det sistnämnda årets i bokföringen redovisade vinstresultat med

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

hänsyn härtill justeras på sådant sätt, att den redan beskattade vinsten icke för det året ånyo tages till beskattning.

Motsvarande gäller för det fall, att beskattningsmyndighet ansett förlust, av beskaffenhet att avdrag därför får ske, icke böra beaktas vid inkomstberäkningen för det år, under vilket den kommit till synes i räkenskaperna, eller beskattningsmyndighet eljest något år frångått den skattskyldiges bokföring i avseende, som kan hava inflytande på följande års inkomstberäkning.

till 42 §⁵

Stundom inträffar, att å en ort saknas möjlighet att uthyra bostäder och att för den skull något hyrespris för orten icke kan fastslås. Särskilt gäller detta i glest befolkade orter, där befolkningen huvudsakligen består av jordbrukare, vilka bo å fastigheter, som av dem brukas. Den omständigheten, att uthyringsmöjlighet icke föreligger, medför dock icke, att bostadsförmån saknar värde. Vid bestämmande av bostadsförmånens värde i nu angivet fall kan hyrespriset i kringliggande orter tjäna till ledning.

Värdet av produkter, varor eller andra naturaförmåner, som ingå i lön eller annan inkomst, skall beräknas efter det pris, som i orten gällt, därest det varit fråga om att för penningar förskaffa sig dem. Kan ej dylikt pris direkt angivas, skola nyttigheterna upptagas till det belopp, som med hänsyn till föreliggande förhållanden kan beräknas hava åtgått, om de skolat gäldas i penningar, eller, då fråga är om produkter eller varor från egen jordbruksfastighet eller egen rörelse, det belopp, som det kan beräknas, att den skattskyldige skulle hava erhållit vid försäljning under jämförbara förhållanden av motsvarande kvantiteter.

I fråga om praktikanter, lärlingar, elever vid sjuksköterskeskolor och liknande förekommer, att vederbörande under utbildningstiden åtnjuter naturaförmåner (fri kost, fri bostad) eventuellt jämte en mindre kontantersättning, som närmast har karaktär av fickpengar. I dylika fall må värdet av naturaförmånerna jämkas och upptagas till det lägre belopp, som med hänsyn till kontantersättningens storlek och övriga förhållanden framstår som skäligt.

Värdet av bilförmån skall bestämmas enligt schablon på grundval av genomsnittliga faktiska kostnader för innehav av bilar i olika pris- och årsklasser vid olika årliga körsträckor. Bilen skall anses ha körts minst 1000 mil i privat bruk under året, om icke den skattskyldige kan göra sannolikt att den privata körsträckan har varit mindre. Har företagsledare i färmansföretag eller honom närstående person fått utnyttja bil som är betydligt dyrare än vad som kan anses erforderligt med hänsyn till företagets

⁵ Senaste lydelse 1964: 70.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

verksamhet, skall till det enligt schablon beräknade värdet av bilförmån läggas ett belopp som kan anses motsvara skillnaden mellan de faktiska kostnaderna för bilens användning i verksamheten och de för verksamheten erforderliga kostnaderna. Kan bil antagas ha anskaffats helt eller huvudsakligen för den skattskyldiges privata bruk, skall värdet av förmånen bestämmas till ett belopp motsvarande hela eller den huvudsakliga delen av de bilkostnader som har påförts företaget, dock att värdet icke på grund härav får bestämmas till lägre belopp än det som framkommer vid en värdering enligt schablon.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag, da lagen enligt uppgift på den har utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

De nya bestämmelserna i andra, femte och sjunde styckena av punkt 2 a av anvisningarna till 22 §, punkt 3 b av anvisningarna till 29 § och trettonde stycket av punkt 1 av anvisningarna till 41 § tillämpas första gången vid 1978 års taxering. I övrigt tillämpas de nya bestämmelserna första gången vid 1979 års taxering.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt

Härigenom föreskrives att 4 § och punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§ lagen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §²

Fastighet upptages till taxeringsvärdet vid beskattningsårets utgång. Var sådant värde då ej åsatt eller har under beskattningsåret omständighet inträffat, som kan under taxeringsperioden påkalla förändrad värdering, upptages fastigheten till det taxeringsvärde, som för taxeringsåret bliver densamma åsatt. Finnas sådana tillbehör till fastigheten som avses i 2 kap. 3 § jordabalken, skola dessa upptagas särskilt. Bestämmelserna i tredje stycket om värdesättning av lös egendom äga därvid motsvarande tillämpning.

Tomträtt eller vattenfallsrätt skall upptagas till det värde, som rättigheten med hänsyn till villkoren vid upplåtelsen och den tid, som därför återstår, kan anses hava betingat vid en försäljning under normala förhållanden.

Lös egendom, som är avsedd för stadigvarande bruk i jordbruk med bönäringar, i skogsbruk eller i rörelse, skall värdesättas i enlighet med vedertaget affärsbruk inom det slag av verksamhet, däri egendomen är nedlagd.

Fordran, som löper med ränta, skall, därest den icke är tillgång i rörelse, upptagas till sitt kapitalbelopp utan inberäkning av under beskattningsåret upplupen men ej förfallen ränta.

Fordran, som ej är förfallen och därå ränta ej skall beräknas för tiden före förfallodagen, uppskattas till belopp, som utgör fordringens förhandenvarande värde enligt vid denna lag fogad tabell I. Osäker fordran upptages till det belopp, varmed den kan beräknas inflyta. Värdelös fordran upptages icke.

Värdepapper, som noteras å inländsk eller utländsk börs, upptages till det noterade värdet, såframt antagas kan, att detta motsvarar vad som må hava varit påräkneligt vid försäljning under normala förhållanden. Sådana värdepapper, som icke noteras å börs, värderas med ledning av bestämmelserna i punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§.

Värdepapper, som noteras på inländsk eller utländsk börs eller är föremål för liknande notering, uppskattas till det noterade värdet, eller, om detta icke motsvarar vad som skulle kunna påräknas vid försäljning under normala förhållanden, till det pris som skulle ha kunnat påräknas vid en sådan försäljning. Sådana värdepapper, som eljest omsätts på kapitalmarknaden eller vars värde icke skall beräknas med ledning av bestämmelserna i punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§, uppskattas enligt sist angivna grund.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1974: 859.

² Senaste lydelse 1976: 332.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Annan för evärdlig tid utgående ränta, avkomst eller förmån än frälseränta uppskattas till tjugo gånger det belopp, vartill den uppgått under beskattningsåret.

Kapitalvärdet av på livstid eller viss tid utgående ränta, avkomst eller förmån uppskattas efter det belopp, rättigheten motsvarat under beskattningsåret, enligt de vid denna lag fogade tabellerna II och III.

Rättighet, som icke är bestämd att utgå under någons livstid men ändock är av obestämd varaktighet, uppskattas med ledning av tabell III, såsom om den skolat utgå för den berättigades livstid, dock högst till tio gånger det värde, rättigheten senast för helt år motsvarat.

Är rättighet beroende av varaktigheten av flera personers liv sålunda, att rättigheten upphör vid den först avlidnes frånfälle, bestämmes rättighetens kapitalvärde efter den äldstes levnadsålder. Fortfar däremot rättigheten oförändrad till den sist avlidnes frånfälle, beräknas värdet efter den yngstes ålder.

Andel i ekonomisk förening, vars behållna tillgångar vid likvidation allenast delvis skola skiftas mellan medlemmarna, skall upptagas till ett värde motsvarande den del av föreningens förmögenhet som skulle fallit på andelen därest föreningen trätt i likvidation.

Övrig lös egendom upptages till det värde, som den kan anses hava betingat vid försäljning under normala förhållanden.

(Se vidare anvisningarna.)

Anvisningar**till 3 och 4 §§**

2.³ Vid beräkning av förmögenhet, som ingår i förvärvskälla inom inkomstlagen jordbruksfastighet och rörelse, gäller följande.

Sammanfaller icke räkenskapsåret med beskattningsåret, får som värde av förmögenheten tagas upp värdet vid utgången av det räkenskapsår som före den 1 mars taxeringsåret gått till ända närmast intill utgången av beskattningsåret. Detta värde skall emellertid rättas med belopp som den skattskyldige satt in i förvärvskällan eller tagit ut ur densamma för egen räkning eller för annan av honom innehavd förvärvskälla. Utgår räkenskapsåret före beskattningsåret, skall nämnda värde ökas med insättningar och minskas med uttag som skett intill beskattningsårets utgång. Utgår räkenskapsåret efter beskattningsåret, skall värdet minskas med insättningar och ökas med uttag som skett efter utgången av beskattningsåret.

För inventarier, som äro avsedda för stadigvarande bruk i förvärvskällan, liksom för lager upptages det värde som taxeringsåret kunnat godtagas vid inkomsttaxeringen avseende förvärvskällan. Härigenom får dock förmögenhetsvärdet av förvärvskällan icke sättas lägre än sextio procent av det vär-

Den värdesättning av tillgångarna i förvärvskällan som sker vid inkomsttaxeringen är icke bindande vid förmögenhetsberäkningen. Inventarier som äro avsedda för stadigvarande bruk i förvärvskällan upptagas till anskaffningsvärdet efter avdrag för skälig avskrivning eller utrangering. Lager värderas

³ Senaste lydelse 1976: 332.

Nuvarande lydelse

de som framkommer vid en värdering där inventarierna upptagits till anskaffningsvärdet efter avdrag för skäligen avskrivning eller utrangering och lagret värderats som helhet utan hänsyn till pärlig vinst vid försäljning i detalj, varvid dock fastighet skall upptagas lägst till taxeringsvärdet. Hänsyn skall därvid tagas till inkurans och prisfallsrisk men i regel icke till annan latent skatteskuld än utskiftningskatteskuld.

Föreslagen lydelse

som helhet utan hänsyn till pärlig vinst vid försäljning i detalj, varvid dock fastighet upptages lägst till taxeringsvärdet. Lager av djur på jordbruksfastighet upptages till de värden, som riksskatteverket enligt punkt 1 femte stycket av anvisningarna till 41 § kommunalskattelagen (1928:370) senast har fastställt före utgången av det år som närmast föregår taxeringsåret, eller – om sådant värde icke har fastställts för vissa djur – till det allmänna saluvärdet. Vid värdering av lager skall hänsyn tagas till inkurans och prisfallsrisk.

Skulder och andra avgående poster i förvärvskällan avräknas enligt bestämmelserna i 5 §. Hänsyn tages icke till annan latent skatteskuld än utskiftningskatteskuld, såvida icke annat följer av punkt 3 första stycket av dessa anvisningar.

Om värdet av tillgångarna i förvärvskällan överstiger beloppet av skulder och andra avgående poster, får förmögenhetsvärdet av förvärvskällan nedsättas till trettio procent av det överskjutande värdet. Om förvärvskällan innehaves med fideikommissrätt, får dock nedsättning ske till tjugo procent av sistnämnda värde.

Bestämmelserna i femte stycket får icke leda till att förmögenhetsvärdet av förvärvskällan sätts lägre än till vad som motsvarar värdet av sådana fastigheter i förvärvskällan, som tillhöra ägaren av denna, efter avdrag för de skulder som belöpa på dessa fastigheter. Härvid skall som värde av jordbruksfastighet upptagas fastighetens taxeringsvärde minskat med den del av det taxerade byggnadsvärdet som avser ekonomihygnader och som värde av fastighet i rörelse det taxerade markvärdet. På fastigheterna skall anses belöpa så stor del av skulderna i förvärvskällan som

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

nu angivna värde av fastigheterna utgör av det sammanlagda värdet av tillgångarna i förvärvskällan. Sistnämnda värde beräknas med hänsyn till fastigheternas hela taxeringsvärde. Bestämmelserna i detta stycke tillämpas icke på förvärvskälla som innehaves med fideikomissrätt.

Bestämmelserna i denna anvisningspunkt tillämpas även när förvärvskällan innehaves indirekt genom förmedling av juridisk person.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978 och tillämpas första gången vid 1979 års taxering.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt

Härigenom föreskrives att 22 § 1 mom., 23 §, 55 § 1 och 2 mom. samt 56 § lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §

1 mom.² Såsom värde å fast egendom vid tidpunkt, som avses i 21 §, skall, där ej annat föränledes av vad i 2 mom. stadgas, gälla näst föregående årets taxeringsvärde. Finnes sådana tillbehör till fastigheten som avses i 2 kap. 3 § jordabalken skola dessa upptagas särskilt. Bestämmelserna i 23 § vid F om värdesättning av lös egendom äga därvid motsvarande tillämpning.

Fast egendom, som *utgör lager-tillgång*, värderas enligt reglerna i 23 § F andra stycket.

Fast egendom, som enligt *kommunalskattelagen (1928:370) ingår i förvärvskälla inom inkomstlagen jordbruksfastighet eller rörelse*, värderas enligt reglerna i 23 § F andra stycket.

23 §³

Vid uppskattning av lös egendom iakttages:

A. Tomträtt eller vattenfallsrätt uppskattas i den mån ej annat följer av 20 § tredje stycket, till vad rättigheten med hänsyn till villkoren vid upplåtelsen och den tid, som därför återstår, kan antagas hava betingat vid en av boets avveckling föränledd, med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

B. *Aktie, obligation eller därmed jämförlig värdehandling* uppskattas, där värdehandlingen noteras å inländsk eller utländsk börs, till det noterade värdet eller, om detta icke motsvarar vad som varit påräkneligt vid försäljning under normala förhållanden, till pris, som vid dylik försäljning kan påräknas. Sådan värdehandling, som icke noteras å börs eller vars värde icke skall beräknas med ledning av bestämmelserna i F nedan, uppskattas enligt sist angivna grund.

B. *Värdepapper, som noteras på inländsk eller utländsk börs eller är föremål för liknande notering*, uppskattas till det noterade värdet eller, om detta icke motsvarar vad som skulle kunna påräknas vid försäljning under normala förhållanden, till det pris som skulle ha kunnat påräknas vid en sådan försäljning. Sådana värdepapper, som eljest omsätts på kapitalmarknaden eller vars värde icke skall beräknas med ledning av bestämmelserna i F nedan, uppskattas enligt sist angivna grund.

C. Fordran uppskattas till sitt kapitalbelopp jämte upplupen ränta å tid, som avses i 21 §. Är fordringen ej förfallen och skall ränta därå ej beräknas för tiden före förfallodagen, uppskattas fordringen till belopp, som utgör dess värde vid nämnda tid enligt den vid denna lag fogade tabellen I.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1974:857.

² Senaste lydelse 1975:133.

³ Senaste lydelse 1976:333.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Osäker fordran uppskattas till belopp, varmed den kan beräknas inflyta. Värdelös fordran anses icke utgöra tillgång. Den omständigheten att gäldenären är delägare i dödsboet föranleder icke fordringens uppskattande enligt andra grunder än som eljest äro tillämpliga.

Medel, för vilka uppskov med inkomstbeskattning åtnjutes enligt bestämmelserna om skogskonto eller investeringskonto för skog, upptagas till halva värdet. Har medel avsatts till fond för särskilt ändamål enligt föreskrift i lag eller annan författning och har avdrag vid inkomstberäkningen medgivits för avsättningen, får halva det avsatta beloppet upptagas som skuld.

D. För evärdlig tid utgående ränta, avkomst eller annan förmån uppskattas till tjugu gånger det belopp, vartill den senast för helt år uppgått.

Nyttjanderätt eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån, som utgår under viss tid eller någons livstid, uppskattas till sitt kapitalvärde. Är rättigheten bestämd till visst belopp eller eljest till viss storlek, beräknas kapitalvärdet efter det belopp rättigheten för helt år motsvarar enligt de vid denna lag fogade tabellerna II och III. Där rättighet, som belastar viss egendom, ej är på nyss angivet sätt bestämd, anses årliga värdet utgöra fem procent av det penningvärde, vartill egendomen uppskattats, dock att, där rättighet avser endast del av egendom eller dess årliga värde eljest icke kan bestämmas enligt nyss angivna grund, detta uppskattas efter vad som prövas skäligt.

Kapitalvärdet av rättighet, som icke är bestämd att utgå under någons livstid men ändock är av obestämd varaktighet, uppskattas med ledning av tabell III, såsom om den skolat utgå för den berättigades livstid, dock högst till tio gånger det värde, rättigheten för helt år motsvarar.

Är rättighet beroende av flera personers liv sålunda, att rättigheten upphör vid den först avlidnes fränfalle, bestämmes rättighetens kapitalvärde efter den äldstes levnadsålder. Fortfar däremot rättigheten oförändrad till den sist avlidnes fränfalle, beräknas värdet efter den yngstes ålder.

E. Värdet av utländskt myntslag beräknas efter den köpkurs på checkar, utställda i samma myntslag, som gällde vid tiden för skattskyldighetens inträde. Finnes ej sådan kurs eller kan av annan anledning värdet icke beräknas efter denna grund, bestämmer regeringen eller den myndighet regeringen förordnar, hur beräkningen skall ske.

F. Annan lös egendom än förut nämnts uppskattas till vad den kan antagas hava betingat vid en av boets avveckling föranledd, med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

Inventarier, som äro avsedda för stadigvarande bruk i jordbruk med binäringar, i skogsbruk eller i rörelse, liksom lager upptagas till det värde som kunnat godtagas vid inkomstberäkning enligt kommunal-skattelagen (1928:370). Härigenom får dock förmögenhetsvärdet av förvärvskällan icke sättas lägre än sextio procent av det värde som framkommer vid en värdering där inventarierna upptagits till anskaff-

Vid värderingen av förvärvskälla som enligt kommunal-skattelagen (1928:370) ingår i inkomstlagen jordbruksfastighet eller rörelse skola bestämmelserna i punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§ lagen (1947:577) om statlig förmögenhetsskatt, utom femte stycket andra punkten, tillämpas.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

ningsvärdet efter avdrag för skälig avskrivning eller utrangering och lagret värderats som helhet utan hänsyn till påräknelig vinst vid försäljning i detalj, varvid dock fast egendom skall upptagas lägst till taxeringsvärdet. Hänsyn skall därvid tagas till inkurans och prisfallsrisk men i regel icke till annan latent skatteskuld än utskifnings-skatteskuld.

55 §

1 mom. 4 Uppgå i dödsbo beloppet av kontanta medel och därmed jämförliga fordringar samt värdet av obligationer och andra lätt realiserbara värdepapper sammanlagt icke till dubbla beloppet av den arvsskatt, som jämlikt 54 § skall av dödsboet förskjutas, eller föreligger i andra fall för någon som är skattskyldig enligt denna lag avsevärd svårighet att genast erlagga hela den skatt, som belöper på honom tillfallen egendom, må beskattningsmyndigheten medgiva, att skatten erlägges genom högst tio årliga inbetalningar, dock att anståndet i intet fall må utsträckas till flera inbetalningar än som provas erforderligt.

I fråga om skatt som belöper på egendom som skall värderas enligt bestämmelserna i 23 § F andra stycket får beskattningsmyndigheten medgiva att skatten erlägges genom högst tjugo årliga inbetalningar.

På regeringens prövning må ankomma att, där för viss skattskyldig synnerliga skäl därtill äro, medgiva att den skatt, som belöper på honom tillfallen egendom, erlägges genom högst *tjugo* årliga inbetalningar.

2 mom.⁵ Första inbetalningen skall äga rum inom tid, som angives i 52 § 1 mom., och skall uppgå, om skatten uppdelas i endast två poster, minst till en fjärdedel av skattens belopp och i andra fall minst till belopp motsvarande skattebeloppet delat med antalet inbetalningar. Andra inbetalningen skall

På regeringens prövning må i *annat fall än som avses i föregående stycke* ankomma att, där för viss skattskyldig synnerliga skäl därtill äro, medgiva att den skatt, som belöper på honom tillfallen egendom, erlägges genom högst *tjugo* årliga inbetalningar.

2 mom. Första inbetalningen skall äga rum inom tid, som angives i 52 § 1 mom., och skall uppgå, om skatten uppdelas i endast två poster, minst till en fjärdedel av skattens belopp och i andra fall minst till belopp motsvarande skattebeloppet delat med antalet inbetalningar. Andra inbetalningen skall

⁴ Senaste lydelse 1974: 857 (ingressen).

⁵ Senaste lydelse 1974: 857.

Nuvarande lydelse

verkställas å årsdagen för beslutet om skattens fastställande och envar av de följande å motsvarande dag det år, varunder den förfaller till betalning; och skola dessa inbetalningar uppgå till sinsemellan lika belopp. Å skatt, med vars erläggande anstånd åtnjutes, utgår ränta. Räntan utgår från och med månaden efter den då skatten skulle ha erlagts om anstånd icke medgivits till och med den månad då anståndstiden gått till ända. I fråga om räntan gälla i övrigt bestämmelserna i 52 § 1 mom., dock att räntan påföres av länsstyrelsen.

Föreslagen lydelse

verkställas å årsdagen för beslutet om skattens fastställande och envar av de följande å motsvarande dag det år, varunder den förfaller till betalning; och skola dessa inbetalningar uppgå till sinsemellan lika belopp. *Har anstånd medgivits enligt bestämmelserna i 1 mom. andra stycket skola de årliga inbetalningarna uppgå till minst 3 000 kronor.* Å skatt, med vars erläggande anstånd åtnjutes, utgår ränta. Räntan utgår från och med månaden efter den då skatten skulle ha erlagts om anstånd icke medgivits till och med den månad då anståndstiden gått till ända. I fråga om räntan gälla i övrigt bestämmelserna i 52 § 1 mom., dock att räntan påföres av länsstyrelsen.

56 §⁶

Avlider den, som förvärvat egendom genom arv, testamente eller gåva, inom ett år från det skattskyldighet inträtt, eftergives skatten.

I fråga om den, som på livstid bekommit egendom med sådan rätt, som avses i 8 § andra stycket, eller på livstid erhållit nyttjanderätt, rätt till ränta, avkomst eller annan förmån, sker vidare eftergift av skatt sålunda:

a) då anstånd med skattens erläggande beviljats och den skattskyldige avlider inom fem år från skattskyldighetens inträde, eftergives vad av skatten icke förfallit till betalning vid dödstillfället; dock må ej i fall, då enligt anståndsbeslutet skatten uppdelats på flera inbetalningar än tio, eftergift ske för större del av skatten än som skulle hava eftergivits, därest antalet inbetalningar utgjort tio;

b) då anstånd med skattens erläggande icke beviljats och den skattskyldige avlider inom fem år från skattskyldighetens inträde, ef-

Avlider den, som förvärvat egendom genom arv, testamente eller gåva, eftergives skatten enligt följande. Sker dödsfallet inom ett år från det skattskyldighet inträtt, eftergives hela skattebeloppet. Avlider den skattskyldige senare men inom tio år efter det skattskyldighet inträtt, eftergives samma belopp, minskat med en tiondedel för varje helt år som förflutit från sagda tidpunkt.

⁶ Senaste lydelse 1974:312.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

tergives så stor del av skatten, som, därest anstånd medgivits och skatten därvid uppdelats på sju lika inbetalningar, icke skulle varit till betalning förfallen vid dödstillfället.

Fråga om eftergift av fastställd skatt upptages efter därom skriftligen gjord framställning av den underrätt eller länsstyrelse, som meddelat beslut i skatteärendet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978. Äldre bestämmelser gäller dock fortfarande om skattskyldighet har inträtt eller, i fråga om 56 §, dödsfall har inträffat dessförinnan.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973:423) om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit

Härigenom föreskrives att 2 § lagen (1973:423) om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Avdrag kan medges, om

1. exporten kan anses ha väsentlig betydelse från samhällsekonomisk och sysselsättningspolitisk synpunkt, samt anledning föreligger till antagande att konkurrent om exporten har tillgång till utländskt kreditstöd.

2. exporten avser kapitalvara, som sålts för användning i det land vartill försäljning skett, eller vid underleverans, som sålts för användning i det land vartill huvudleverantörens försäljning skett.

3. exportkredit lämnas köparen för mer än hälften av den avtalade köpeskillingen, dock minst *en miljon* kronor.

4. exportkrediten har en löptid av minst två och högst tio år.

5. finansiering av minst hälften av exportkrediten sker hos bank eller kapitalmarknadsinstitut, och den ränta som utgår för denna finansiering överstiger den ränta som utgår enligt exportkreditavtalet.

I fall där flera skattskyldiga deltagar i försäljning, får avdrag medges avseende skattskyldigs del av kostnad för exportkredit, även om denna del understiger en miljon kronor, under förutsättning att hela exportkrediten sammanlagt uppgår till nämnda belopp.

Föreligger synnerliga skäl, får avdrag medges, även om kredittiden överstiger tio år eller om ej minst hälften av exportkrediten finansieras hos bank eller kapitalmarknadsinstitut.

2. exporten avser kapitalvara *eller konsulttjänster*, som sålts för användning i det land vartill försäljning skett, eller vid underleverans, som sålts för användning i det land vartill huvudleverantörens försäljning skett.

3. exportkredit lämnas köparen för mer än hälften av den avtalade köpeskillingen, dock minst *500 000* kronor.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag, då lagen enligt uppgift på den har utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och tillämpas i fråga om exportkreditavtal som ingås under tiden den 1 september 1977–31 december 1979.

¹ Senaste lydelse 1975:1150.

Innehåll

1 Inledning	1
2 Nuvarande regler m. m.	3
2.1 Kapitalskatterna	3
2.1.1 Nuvarande skattelättnader	3
2.1.2 Utredningsförslaget	6
2.1.3 Remissyttrandena	9
2.2 De särskilda beskattningsreglerna för fåmansföretag	13
2.2.1 Allmänt	13
2.2.2 Beskattning av bilförmån	14
2.2.3 Avdrag för tantiemavsättningar o. d.	16
2.3 Extra avdrag för exportkreditkostnader	18
2.3.1 Allmänt	18
2.3.2 Varor för vilka exportkreditstöd kan utgå	19
2.3.3 Stödets begränsning till exportkrediter av viss omfattning	19
2.4 Schablonavdrag för egenavgifter	20
3 Föredraganden	21
3.1 Inledning	21
3.2 Kapitalbeskattningen	23
3.2.1 Allmänna synpunkter	23
3.2.2 Lättnader vid förmögenhetsbeskattningen	25
3.2.3 Lättnader vid arvs- och gåvobeskattningen	36
3.2.4 Författningsförslag	38
3.3 De särskilda beskattningsreglerna för fåmansföretag	40
3.3.1 Inledning	40
3.3.2 Beskattning av bilförmån	41
3.3.3 Avdrag för tantiemavsättningar o. d.	45
3.4 Extra avdrag för exportkreditkostnader	47
3.5 Schablonavdrag för egenavgifter	49
4 Hemställan	51
Bihang I	52
1. Förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)	52
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt	61
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt	65
4. Förslag till lag om ändring i lagen (1973: 423) om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit	70

Regeringens proposition

1977/78:40

Bilaga 4
Handelsdepartementet

Åtgärder för att främja de mindre och medel- stora företagens utveckling

såvitt avser
handelsdepartementets verksamhetsområde

Bilaga 4

HANDELSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-10-27

Föredragande: statsrådet Burenstam Linder

Anmälan till proposition om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling såvitt avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

1 Inledning

Statsministern har tidigare denna dag redovisat riktlinjerna för regeringens arbete med att förbättra småföretagens arbetsvillkor.

Inom handelsdepartementets verksamhetsområde ligger det stora flertalet av de småföretag som är att hänföra till tjänstesektorn, dvs. servicenäringsarna. De utgör omkring en tredjedel av alla företag i landet. Vidare svarar handelsdepartementet för vissa allmänna frågor som rör småföretagen främst inom exportfrämjandet. Till departementets verksamhetsområde hör också marknadsföringen av turismen i Sverige.

En stor del av företagen inom servicenäringsarna bedriver handel, såväl detalj- som partihandel. Till kategorin hör vidare bl. a. hotell- och restaurangföretag, andra företag inom turism och samfärdsl, konsultföretag m. fl.

Småföretagen inom de nu nämnda näringarna möter i stort problem av samma slag som motsvarande företag inom industri och jordbruk. Sålunda berörs de på likartat sätt av det allmänna företagsklimatet, av kapitalförsörjnings- och skattefrågor, av arbetsmarknadslagstiftningen och av den ökande komplexiteten i dagens samhälle.

Liksom inom näringslivet i övrigt har en omfattande strukturomvandling genomförts inom servicenäringsarna under senare år. Bl. a. utvisar de resultat som distributionsutredningen har redovisat i betänkandet (SOU 1975: 69—70) Samhället och distributionen att en omfattande koncentration av butiksnätet här ägt rum under den senaste tioårsperioden. En ökande grad av samverkan och integration mellan företagsenheter inom varuhandeln kan också påvisas. Dessa förhållanden hänger nära samman med arbetsvillkoren för de små företagen inom området.

Någon samlad analys av behovet av åtgärder för småföretag inom servicenäringarna har inte gjorts. Här kan dock noteras det utredningsarbete och de förslag, som företagareföreningsutredningen har redovisat i betänkandet (SOU 1977: 3) Utbyggd regional näringspolitik. Utredningen har föreslagit en utvidgning av företagareföreningarnas nuvarande kreditstöd och rådgivning till att omfatta även andra än tillverkande företag. Utredningen har haft en positiv grundinställning till att föreningarnas målgrupp utvidgas till att omfatta i princip hela näringslivet. I enlighet med sina direktiv har utredningen stannat för att en utvidgning i ett första steg bör begränsas till att omfatta tjänsteproducerande företag, som har direkt anknytning till den hittillsvarande målgruppen. Stora delar av servicenäringarna faller således utanför utredningens förslag. Detta förhållande har kritiserats från flera håll vid remissbehandlingen.

Även om sålunda något samlat grepp ännu inte har tagits om de problem som möter småföretagen inom tjänstesektorn, har åtgärder vidtagits eller aktualiserats rörande vissa servicebranscher.

Beträffande främst dagligvaruhandeln utgår sedan den 1 juli 1973 ett statligt stöd till kommersiell service i glesbygd. Vidare har regeringen nyligen lagt fram en proposition (1977/78: 8) om åtgärder på distributionsområdet.

Hotell- och restaurangföretagens situation och problem granskas av hotell- och restaurangutredningen (H 1974: 01). Utredningen räknar med att slutföra sitt arbete i början av år 1978. För turistnäringen i stort finns Sveriges turistråd (ST), som svarar för marknadsföring m. m. av turism i Sverige. ST har i sin anslagsframställning för budgetåret 1978/79 lagt fram förslag till ytterligare åtgärder på turistområdet.

Förslag till mera samlade åtgärder rörande bl. a. kreditstöd och rådgivning för småföretag inom servicenäringarna har — förutom i remissvar över företagareföreningsutredningens betänkande — även lämnats av Sveriges köpmannaförbund i en särskild skrivelse den 1 september 1977. I den nyss nämnda propositionen om åtgärder på distributionsområdet aviseras en utredning i dessa frågor.

Inom det statliga exportfrämjandet är en rad aktiviteter särskilt inriktade på småföretagen. Sveriges exportråd (SE) är verkställande organ för dessa frågor. Rådet har i sin anslagsframställning för budgetåret 1978/79 lagt fram förslag om ytterligare åtgärder för småföretag. Vidare har rådet i en skrivelse den 26 september 1977 hemställt om medel för en särskild exportkampanj med syftet att uppmuntra inte minst småföretagen att öka satsningarna på export.

Exportfinansieringskommittén (H 1977: 01) undersöker frågan om huruvida åtgärder bör vidtas för att ge svenska företag ökade möjligheter att konkurrera på i huvudsak samma villkor som andra länders

företag i fråga om krediter vid export. Kommittén räknar med att lägga fram förslag om villkoren för exportfinansieringen i början av år 1978. Frågor om utvidgning av det nuvarande exportkreditstödet till att omfatta kreditaffärer som görs huvudsakligen av mindre företag har dock i en annan bilaga till denna proposition anmälts av chefen för budgetdepartementet. Vidare har delegationen för den mindre industrin inom Sveriges exportråd i skrivelse till regeringen den 22 september 1977 lagt fram förslag om s. k. exportfonder.

Frågor rörande den regionala organisationen av exportfrämjandet har berörts av bl. a. den tidigare nämnda företagareföreningsutredningen. Vidare har Svenska handelskammarförbundet i skrivelse den 28 augusti 1977 behandlat de svenska handelskamrarnas möjligheter att bidra till exportfrämjandet.

2 Nuläge och förslag rörande servicenäringarna

2.1 Dagligvaruhandeln m. m.

Det *statliga stödet till kommersiell service i glesbygd* utgår sedan den 1 juli 1977 och syftar till att garantera befolkningen i glesbygd tillfredsställande varuförsörjning. Stödet, som regleras i förordningen (1973: 608) om statligt stöd till kommersiell service i glesbygd (ändrad senast 1975: 789), utgår till kommun i form av hemsändningsbidrag och till näringsidkare i form av investeringsstöd. Verksamheten är främst inriktad på det i kungörelsen (1970: 180) om statligt regionalpolitiskt stöd (omtryckt 1976: 379, ändrad senast 1977: 142) angivna inre stödområdet. Föreligger särskilda skäl kan regeringen i visst fall besluta att stöd skall utgå även i annan del av landet.

Stödet avser dagligvaruförsörjningen. Med dagligvaror förstås livsmedel och andra förnödenheter, såsom kemisk-tekniska artiklar, för vilka hushållens inköpsbehov är ofta återkommande.

Investeringsstöd utgår till näringsidkare med fast försäljningsställe, där dagligvaror säljs, om det behövs för att tillgodose behovet av tillfredsställande kommersiell service. Stödet utgår i form av avskrivnings- och investeringslån samt kreditgarantier för anskaffning av varulager. Avskrivnings- och investeringslån utgår för ny-, till- eller ombyggnad av affärslokal eller annan byggnad som behövs för verksamheten samt inredning och utrustning. Om särskilda skäl föreligger kan stöd utgå även för vissa investeringar i varubuss.

Avskrivningslånen är ränte- och amorteringsfria och skrivs av under en femårsperiod. De får motsvara högst 35 % eller, om särskilda skäl föreligger, högst 50 % av kostnaden för investeringen. Lånen får sammanlagt utgöra högst två tredjedelar av nämnda kostnad. Kredit-

garanti utgår endast i samband med lån och får motsvara högst 50 % av det kapitaltillskott som behövs.

För budgetåret 1977/78 har 3 milj. kr. anvisats för lån och ramen för tecknande av kreditgarantier fastställts till 2 milj. kr.

Investeringsstöd beviljas av konsumentverket. Ansökan görs av näringsidkaren hos länsstyrelsen, som efter samråd med berörda kommuner med eget yttrande inger ansökningsen till konsumentverket. Som framgår av det föregående är dock regeringen beslutande instans i ärenden som rör stöd utanför det inre stödområdet.

Servicefrågorna behandlas vidare i *propositionen (1977/78: 8) om åtgärder på distributionsområdet*. Där konstateras att den marknad, som skall ombesörja den slutliga förmedlingen av varor till konsumenterna, som helhet fungerar väl. Bl. a. till följd av butiksnätets utglesning uppstår dock problem för olika grupper av medborgare, särskilt i glesbygder och skärgårdar. Dessa problem kan öka vid en fortsatt koncentration inom detaljhandeln.

Med hänsyn härtill anføres det att ytterligare åtgärder bör vidtas för att trygga medborgarnas varuförsörjning. En utgångspunkt är härvid att alla medborgare skall kunna ordna sin försörjning med främst dagligvaror med rimlig insats av tid och eget arbete.

Bland de åtgärder som anges i propositionen kan här nämnas sådana som på ett naturligt sätt avses medföra en verklig egen livskraft hos den handel som svarar för närservicen och glesbygdsservicen. Konsumentverket har fått i uppdrag att undersöka hur glesbygdshandeln skall kunna tillföras ett vidgat utbud av varor och tjänster.

Bland förslagen i propositionen kan vidare nämnas ökade möjligheter till stöd till nedlägningshotade dagligvarubutiker och försäljningsställen för drivmedel. Stödet utgör en utbyggnad av det nyss nämnda glesbygdstödet. Det föreslås kunna utgå i hela landet i områden där serviceproblem kan föreligga, såsom glesbygder och skärgårdar. Anslaget höjs från 3 till 6 milj. kr.

2.2 Turism samt hotell- och restaurangfrågor

Turistnäringen i Sverige består till övervägande del av små företag. Av omkring 2 000 boendeanläggningar är mer än 80 % små anläggningar med färre än 100 bäddar. Tillsammans har de ungefär hälften av det totala antalet bäddar för uthyrning i Sverige. Till största delen finns dessa företag i glesbygd och i mindre orter, med fördelning över hela riket. Detta framgår av statistiska centralbyråns och ST:s inkvarteringsstatistik.

Flertalet av anläggningarna är små stadshotell, turishotell och pensionat, vilka i allmänhet är familjeföretag. De står utanför kedjegrupperingar och samordnande branschorganisationer. Branschunder-

sökningar, t. ex. i samband med Nordiska ministerrådets kommittés för turistfrågor projekt för vidareutbildning av ledande personal i turistbranschen har visat att innehavarna har lång praktisk erfarenhet, men samtidigt ofta bristfällig utbildning i ekonomi och marknadsföring.

Branschens lönsamhet är dålig. De små företagens genomsnittliga beläggning över året överstiger inte 40 %. Detta kombinerat med de höga driftskostnader som en personalintensiv verksamhet medför förklarar den bristande lönsamheten. Dessutom är utnyttjandet ojämnt fördelat över året vilket medför sysselsättningsproblem.

Den låga beläggningen medför problem även för andra företag inom näringen, t. ex. campingplatser, båtuthyrningsfirmor och restaurangidkare i turistorter.

Det generellt låga resursutnyttjandet i turistbranschen beror till en del på klimatet i Sverige. Huvudorsaken torde emellertid vara att de små företagen var för sig saknar resurser för en effektiv marknadsföring till konsumenterna. Utbudet blir splittrat och svåröverskådligt. Det är betydligt enklare att boka en utlandsresa än att beställa ett lämpligt sammansatt rekreationspaket i Sverige. Inte minst gäller detta för konsumenter i utlandet, som i dag knappast har någon möjlighet att med rimlig ansträngning skaffa sig en bild av vad den svenska turistindustrin kan erbjuda och sedan beställa ett arrangemang. Eftersom semestrarna i flera europeiska länder är förlagda till andra tider än i Sverige skulle en ökad tillströmning av turister därifrån medföra en säsongsförlängning vilket skulle få en klart positiv effekt på branschens lönsamhet.

ST inrättades den 1 januari 1976 som en offentlig stiftelse av staten, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet. ST:s uppgift är att som centralt organ planera, samordna och genomföra åtgärder för att främja marknadsföring av turism i Sverige. ST:s verksamhet finansieras huvudsakligen över statsbudgeten, men viss betald uppdragsverksamhet förekommer också.

I anslagsframställningen för budgetåret 1978/79 framhålls att en av de viktigaste uppgifterna för svensk turism är att söka åstadkomma ett bättre utnyttjande av tillgänglig inkvarteringskapacitet genom en större säsongsspridning och en jämnare fördelning av turistströmmarna över landet. Införandet av femveckorsemestern under 1978 kommer att innebära att svenska folket får ytterligare ett stort antal semesterdygn att disponera. Med utgångspunkt från rådande mönster för semesterkonsumtionen bör Sverige-turismen ha en god chans att få en rejäl andel av dessa nytillkommande semesterdagar.

Analysen inom turistrådet visar emellertid att brist i information och distribution av svenska turistprodukter utgör väsentliga hinder för arbetet att utveckla resandet till och i Sverige. Bristerna kan samman-

fattningsvis beskrivas som en påfallande strukturlöshet inom svensk turism främst i produktions- och distributionsleden. ST arbetar med att försöka initiera förändringar som kan lösa dessa problem för såväl resandet i som till Sverige. ST avser att medverka i inrättandet av ett antal regionala produktions- och bokningsorgan. Målet för dessa organ är att i samarbete med den regionala och de lokala turistorganisationerna sammanställa och marknadsföra turistnäringens utbud inom respektive region. En av de främsta uppgifterna är därvid att på ett konsumentanpassat sätt skapa förutsättningar för bokning av såväl enskilda arrangemang som paketresor.

Hotell- och restaurangutredningen tillkallades år 1974 för att utreda nuläge och utvecklingstendenser m. m. inom hotell- och restaurangnäringen.

Förutom att kartlägga och analysera hotell- och restaurangbranschen skall utredningen kunna lämna förslag till åtgärder som främjar en effektiv anpassning av branschens struktur och arbetsförhållanden till ändrade efterfråge- och produktionsförutsättningar. Utredningen skall ägna etableringsfrågorna särskilt intresse och överväga åtgärder för att följa och påverka etableringen i hotell- och restaurangnäringen.

Utredningen har bl. a. genomfört undersökningar för att belysa nyetablerings- och nedläggningstakten inom branschen. Omfattningen av kommunernas engagemang i hotell- och restaurangnäringen har kartlagts liksom finansieringsförhållandena. Vidare har man undersökt befolkningens hotell- och restaurangvanor och konsumenternas attityder till branschens tjänster.

Utredningen räknar med att slutföra sitt uppdrag i början av år 1978.

2.3 Vissa allmänna kreditstöds- och rådgivningsfrågor

Önskemål om att *företagareföreningarnas kreditstödjande och rådgivande funktioner* skulle komma hela näringslivet, alltså även service-näringarna, till godo har framförts från många håll och i flera sammanhang, bl. a. i remissyttranden över företagareföreningsutredningens betänkande.

Köpmannaförbundet behandlar hithörande frågor såvitt gäller detaljhandeln i sin skrivelse den 1 september 1977.

I skrivelsen framhålls att detaljhandeln är en bransch som är starkt präglad av småföretag. Dessa företag får näringspolitisk och allmän företagsservice av förbundet med dess bransch- och distriktsorganisationer. Företagsservice ges dessutom inom de frivilliga fackkedjorna av bl. a. butikskonsulenter.

Förbundet anför i sin skrivelse vidare att ett alternativ till utbyggd företagsservice inom företagareföreningarna är en av statsmedel be-

kostad organisation med speciella småföretagarekonsulenter för detaljhandeln. Bland arbetsuppgifterna för dessa nämns särskilt uppgifter som åläggs företagarna genom gällande och ny lagstiftning. Vidare nämns arrangemang för avbytare vid företagares sjukdom och semester. Sådana konsulenter skulle enligt förbundet naturligen kunna knytas till förbundets regionala servicenät, dvs. länsförbundens kanslier.

Köpmannaförbundet framför vidare bl. a. en idé om ett allmänt finansieringsinstitut för små företag inom detaljhandelns alla branscher. Man efterlyser också statliga kreditgarantier, smidiga borgensformer och räntelättnader. Vidare önskas en översyn av reglerna för företagsinteckning i butikshandeln i syfte att uppnå en mera rättvisande bedömning av kreditvärdigheten i dessa företag. Lättnader i finansieringsmöjligheterna för ombyggnads- och utvidgningsarbeten i befintliga enheter begärs också.

I propositionen om åtgärder på distributionsområdet tas också nu nämnda frågor upp till behandling. Där sägs bl. a. följande (s. 81 f.).

En del fråga i det sammanhanget är den av distributionsutredningen aktualiserade frågan om ett statligt engagemang i det av dagligvaruindustrin bildade finansieringsbolaget AB Handelskredit. Utredningen menar att ett sådant engagemang borde kunna övervägas i anslutning till de frågor jag nu har behandlat. Flera remissinstanser tillstyrker ett engagemang medan några är kritiska. Bolaget självt har i skrivelse hemställt om ett statligt engagemang i någon form.

Olika argument har förts fram för att staten på något sätt skall medverka i AB Handelskredit. Utredningen ser närmast en sådan åtgärd som en komplettering till det statliga investeringsstödet. Flera av de remissinstanser som är positiva menar att åtgärden — genom bolagets inriktning på företag med ett fristående uppträdande på marknaden — skulle främja konkurrensen inom dagligvaruhandeln. De remissinstanser som motsätter sig ett statligt engagemang menar att om staten skall medverka i dagligvaruhandelns finansiering så bör det inte ske genom AB Handelskredit utan snarare genom en utbyggnad av det statliga investeringsstödet.

För egen del vill jag inledningsvis erinra om vad jag tidigare har sagt om konkurrenssituationen inom dagligvaruhandeln (avsnitt 6.2). Sålunda torde det vara obestridligt att den blockkoncentration som har skett inom denna handel för med sig vissa risker. Förekomsten av en finansieringsverksamhet som riktar sig mot företag med ett fristående uppträdande på marknaden är därför av stort värde. Det bör emellertid påpekas att även andra källor står till förfogande för dem som eftersträvar en från blocken fristående finansiering av sina etableringar. Här kan nämnas de båda halvstatliga företagen AB Industri kredit och AB Företagskredit. Dessa företag har redan medverkat vid etablering av detaljhandelsföretag och erbjuder efter vad jag har inhämtat jämförelsevis förmånliga lånevillkor.

Mot bakgrund av det anförda är jag inte beredd att nu föreslå något statligt engagemang i en finansieringsverksamhet med nyss angivet syfte. Frågan bör dock prövas ytterligare. Jag har funnit att detta bör ske i samband med att finansieringssituationen inom detaljhandeln och

andra delar av servicenäringen samt vissa näraliggande spörsmål tas upp till behandling i ett något vidare perspektiv.

Jag vill här erinra om de förmånliga statliga krediter till främst industri och hantverk, som förmedlas av företagareföreningarna och där kraven på säkerhet ställs lägre än vid rent kommersiell utlåning. Servicenäringen står av olika skäl utanför denna låneverksamhet. Enligt min mening kan även inom denna sektor av näringslivet situationer tänkas där etableringar, som är önskvärda från allmän synpunkt, uteblir p. g. a. att bankmässiga säkerheter inte kan ställas. Detta kan exempelvis vara fallet då rörelsen inte etableras i egen fastighet. Vidare torde möjligheterna att få kreditgivare att godta företagsinteckningar variera med etableringarnas beskaffenhet. Det är tänkbart att nya butiksformer eller affärsidéer har svårare att göra sig gällande än mera traditionella etableringar. Dessa problem torde främst uppstå för mindre företag.

En näraliggande fråga gäller behovet av råd och hjälp i frågor rörande marknadsförutsättningar, utbildningsmöjligheter, företagsadministration m. m., som särskilt i ett inledningsskede kan vara påtagligt för de mindre företagen. Även här kan konstateras att någon mera allmänt tillgänglig organisation — i motsats till vad som gäller för andra delar av näringslivet — inte står till servicenäringens förfogande.

Jag anser att dessa frågor liksom frågan om att genom ett statligt engagemang i AB Handelskredit eller i annan form förbättra finansieringsmöjligheterna för företag som önskar stå särskilt obundna gentemot leverantörsintressen bör övervägas närmare. Jag avser därför att senare återkomma till regeringen med förslag om att en särskild kommitté tillkallas för att pröva verksamhetsförhållandena och finansieringssituationen för mindre företag inom servicenäringen.

3 Exportfrämjande insatser

3.1 Befintligt statligt exportstöd till småföretag

3.1.1 Sveriges exportråd

SE inrättades den 1 juli 1972 genom avtal mellan svenska staten och Sveriges allmänna exportförening. SE:s uppgift är att som centralt organ planera, samordna och genomföra åtgärder för att främja Sveriges export. För att lösa denna uppgift leder SE den kommersiella verksamheten vid handelssekreterarkontoren och de handelskamrar i utlandet som slutit samarbetsavtal med rådet. SE skall samråda med utrikesdepartementet i sådana exportfrämjande frågor som kräver medverkan av utrikesrepresentationen.

Som rådgivande organ har SE tillsatt två delegationer, en för den mindre industrin och en för vidareutbildning i internationell marknadsföring.

SE finansieras huvudsakligen genom företagens abonnemangsavgifter. För den allmänna service som SE lämnar till småföretagen utgår emellertid ett statligt bidrag. Detta är beräknat så att det motsvarar SE:s nettokostnad för denna service sedan småföretagens abonnemangsavgifter har dragits av.

3.1.2 Handelssekreterare, beskickningar och handelskammare

Handelssekreterarnas uppgift är att öka den svenska exporten genom specialiserad kommersiell service särskilt i fråga om marknadsföring.

F. n. är 27 handelssekreterarkontor och en handelsavdelning inrättade eller under inrättande. Kontor finns i Toronto, Vancouver, Chicago, New York, Los Angeles, Detroit, Houston, Mexico City, Zürich, Düsseldorf, Stuttgart, Hamburg, Milano, Prag, Budapest, Wien, London, Haag, Bryssel, Madrid, Helsingfors, Oslo, Köpenhamn, Jeddah, Teheran, Tokyo och Melbourne.

Därjämte skall en handelsavdelning inrättas vid ambassaden i Caracas. Verksamheten vid kontoren och handelsavdelningen leds av handelssekreterare.

På samtliga handelssekreterarkontor finns praktikanter med statsstipendier som utdelas av Sveriges exportråd. För budgetåret 1977/78 har beräknats 2,4 milj. kr. till ett 60-tal stipendier. Stipendiatverksamheten ger särskilt god möjlighet för småföretag att träna personal utomlands.

Arbetet på kontoren indelas i tre verksamhetsgrenar eller externprogram nämligen exportservice (tidigare kallad allmän verksamhet), uppdragsverksamhet och projektverksamhet.

I exportservice ingår de tjänster som handelssekreterarkontoren utför avgiftsfritt som t. ex. rådgivning till besökande affärsmän, enklare varuförfrågningar och rutinkorrespondens. Denna verksamhet finansieras av staten och för budgetåret 1977/78 har anslagits 12,5 milj. kr. Denna kostnadsfria service kommer i hög grad de mindre företagen till godo. Handelssekreterarkontoren i London, Hamburg, Helsingfors och Oslo betjänar särskilt ofta mindre företag. Detta kommer även att gälla kontoret i Köpenhamn som är under inrättande.

Uppdragsverksamhet omfattar de tjänster som handelssekreterarkontoren utför på särskild beställning och mot särskild avgift för enskild abonnent eller myndighet. Den ger såväl mindre som större företag en möjlighet att till ett överenskommet pris få t. ex. en marknadsundersökning genomförd eller en potentiell agent upplettad.

Projektverksamheten omfattar de tjänster som handelssekreterarkontoren utför på uppdrag av SE och som helt eller delvis finansieras av staten med särskilt anslagna medel för exportfrämjande ändamål. Som särskilt projekt bedrivs Service-paket för den mindre industrin vilket innebär att företag utan exporterfarenhet erbjuds vissa tjänster vid handelssekreterarkontoren till subventionerat pris.

De drygt hundra ambassaderna och konsulaten har som en av sina huvuduppgifter att underlätta företagens export. Främst i länder där handelssekreterarkontor inte finns bedrivs en omfattande exportservice och projektbevakningsverksamhet av utrikesrepresentationen. Detta kommer inte minst de mindre företagen till del.

I Paris och Sao Paulo finns handelskamrar vilka erhåller statsbidrag. Dessa handelskamrar arbetar inom exportfrämjandet på ungefär samma sätt som handelssekreterarkontor.

3.1.3 Projektverksamhet

SE bedriver en omfattande projektverksamhet som delvis finansieras av staten med särskilt anslagna medel för exportfrämjande ändamål. För budgetåret 1977/78 har ställts sammanlagt 21,6 milj. kr. till SE:s disposition. De i projekten deltagande företagen skall i princip satsa lika mycket som staten.

Projektverksamhetens grundtanke är att företag genom samverkan kan öka sin konkurrenskraft på utlandsmarknaderna. Genom samarbete i marknadsbearbetningen, t. ex. vid mässframträdanden, på utställningar och delegationsresor blir uppmärksamhetsvärdet större, och dessutom hålls kostnaderna nere för det enskilda företaget. Bland andra effekter som uppnås är erfarenhetsspridning mellan de företag som deltar i ett projekt, vilket är särskilt värdefullt för de mindre företagen. Projekt har under senare år arrangerats i branscher som t. ex. byggutrustning, miljövård och sport/fritid.

Projektverksamheten betjänar både stora och små företag men inom ramen för verksamheten vidtas särskilda åtgärder för de mindre företagen. Dit hör säljreseverksamhet som främst riktar sig till exportoerfarna småföretag.

Ett särskilt projekt för sådana företag är de s. k. exportcheferna att hyra. Denna funktion startade på försök 1974 och har som grundtanke att företag skall kunna anlita en högt kvalificerad exportmarknadsförare för en flerårig insats på deltid i företaget. Genom samarbetet med denne expert skall personalen utbildas i exportteknik. Exportchef att hyra har redan utnyttjats av tre företagsgrupper om 5—8 företag och tre andra grupper är f. n. under arbete i Stockholms, Kopparbergs och Värmlands län. Under hösten 1977 startar ytterligare tre grupper i Göteborg, Kalmar och Örebro.

En annan projekttyp är konsultstödet. Riksdagen biföll i juni 1977 (NU 1976/77: 47, rskr. 1976/77: 332) regeringens proposition 1976/77: 83 om stöd åt konsultföretag för förstudie- och anbuds-kostnader avseende internationellt eller nationellt finansierade projekt av infrastrukturell eller industriell natur i u-länder. För budgetåret 1977/78 uppgår stödet till 2 000 000 kr. Det har formen av projektsamarbete mellan SE och konsultföretag och omfattar högst 50 % av konsultföretagets självkostnader. Om företagets anbud antages skall stödet återbetalas.

Eftersom de flesta konsultfirmor är små blir konsultstödet huvudsakligen användbart för mindre och medelstora företag.

3.1.4 Utbildning i internationell marknadsföring

I betänkande (SOU 1975: 45) Vidareutbildning i internationell marknadsföring visade den s. k. IM-utredningen att behovet av vidareutbildning i internationell marknadsföring var stort, särskilt i småföretagen. Efter förslag av min företrädare beslöt riksdagen 1976 att SE skulle utveckla nya kurser i detta ämne och modernisera gamla, samtidigt som kursutbudet skulle regionaliseras så att det nådde ut till företag i landsorten. En särskild delegation för vidareutbildning i internationell marknadsföring tillsattes för att bistå SE i dessa frågor. Fr. o. m. budgetåret 1976/77 har av statliga medel anslagits ungefär 0,9 milj. kr. per år för ändamålet.

3.1.5 Exportfinansiering

Finansiering av export är mer komplicerad än finansiering av inrikeshandel. Det är ofta svårt att bedöma utländska köparers kreditvärdighet, och valutarisker kan uppstå i samband med utlandsförsäljning. Genom exportkreditnämnden (EKN) gör staten det möjligt för företagen att försäkra kreditrisker och vissa valutarisker. Särskilt för de mindre företagen, som ofta inte har den finansiella styrkan att klara större kredit- och valutförluster, är denna möjlighet till riskbegränsning av utomordentlig betydelse.

Vid exportförsäljning ställs ofta krav på leverantören att kredit skall lämnas. Mindre företag är visserligen såtillvida gynnade att de genom sina leveransers relativa litenhet sällan utsätts för de krav på fleråriga krediter som större exportföretag drabbas av i alltmer ökad utsträckning, men även kortare krediter kan vara svåra att refinansiera. Till detta kommer att leverantörskrediterna i många fall måste lämnas i främmande valuta. Detta är ett stort problem för småföretag som sällan har den expertis som erfordras för att förvalta valutarisker.

Räntekonkurrensen från utlandet vid lämnandet av exportkrediter har successivt blivit alltmer besvärande. Genom lagen (1973: 423) om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit (ändrad 1975: 1150) kan stöd lämnas i form av avdrag för skillnaden mellan refinansieringsräntan och räntan på exportkrediter upp till 4 % av utestående exportkredit. Kreditens minimibelopp skall vara 1 milj. kr. för att stöd skall komma ifråga, vilket begränsat dess användbarhet för småföretag. Exportstödet kan vidare utgå bara för export av kapitalvaror, vilket utesluter tjänstexportörer från att utnyttja ränteavdraget.

För att belysa exportfinansieringsproblematiken mer allmänt tillsatte regeringen i februari 1977 en kommitté, exportfinansieringskommittén (H 1977: 01), med uppgift att utreda frågan. Kommittén fick i uppdrag att arbeta skyndsamt, och kommer att lämna sitt betänkande i början av 1978.

3.2 Sveriges exportråds anslagsframställning för budgetåret 1978/79 vad avser åtgärder för småföretagen

Delegationen för den mindre industrin har till uppgift att vara rådgivande organ åt SE:s styrelse och direktion i frågor som rör de mindre företagens exportproblem.

Delegationen har i ett aktionsprogram presenterat en rad åtgärder för att stimulera export från småföretag och speciellt nyexportörer. Delegationen har tillsammans med bl. a. företagareföreningar, handelskamrar och expo-organisationer konstaterat att ett stort antal företag har mer eller mindre akut behov av stimulans och rådgivning i exportfrågor.

SE föreslår att de ökade statliga medel som SE begär för budgetåret 1978/79 skall prioriteras till vissa branscher och företagsgrupper oavsett företagsstorlek respektive till vissa marknader. SE överväger att högprioritera företag som samarbetar för försäljning av färdiga industrianläggningar, s. k. turn-key samarbete, samt företag inom agro-industrin, skogsindustrin, specialstålindustrin och miljövärdindustrin. Därutöver planerar SE att prioritera följande branscher: byggmaterial och byggutrustning, sjukhusutrustning, sport- och fritidsutrustning, offshore-utrustning, fordonsutrustning samt gruvutrustning. Högprioriterade marknader är Norden, Västtyskland, Frankrike, USA, Saudiarabien, Nigeria, Venezuela och Japan.

Ovannämnda prioriteringar av branscher och marknader gäller för både små och stora företag. I ett särskilt åtgärdspaket som är riktat till småföretag gör SE dock en speciell prioritering av sådana marknader som dels erbjuder en god potential för ett litet företag och dels är möjliga att bearbeta. Fem marknader blir i första hand aktuella, nämligen Norge, Danmark, Finland, Storbritannien och Västtyskland.

Åtgärdspaketet innehåller utöver marknadsprioriteringen en uppsökande del, en undersökande del och en genomförande del.

Den uppsökande verksamheten planeras ske i form av dels s. k. exportträffar och dels individuella företagskonsultationer. Denna verksamhet bör enligt SE hänföras till exportservice (allmän exportfrämjande verksamhet) och bedrivs utan större kostnader för företagen. Den uppsökande verksamheten skall bedrivs i samarbete med regionala organ som de till utvecklingsfonder omskapade företagareföreningarna, handelskamrar och expo-organisationer.

För den undersökande verksamheten föreslås att SE till ett lågt fast pris får möjlighet att *erbjuda den första marknadsundersökningen* ett litet företag eller en nyexportör vill göra på en högprioriterad marknad.

För den genomförande verksamheten framläggs flera förslag till konkret hjälp för ett företag att hitta de rätta säljkanalerna och att

komma ut på exportmarknaderna. Det finns enligt SE ett mycket stort behov av sådan hjälp, eftersom många småföretag saknar finansiella och personella resurser att själva marknadsföra sina produkter utanför Sverige, trots att produkterna har förutsättning att kunna säljas internationellt.

SE planerar sålunda att närmare undersöka möjligheterna för det lilla företaget att *ta tillvara det etablerade företags erfarenheter* och säljorganisation.

Svårigheten att finna en lämplig representant på en marknad eller önskan att själv mer direkt styra marknadsföringen motiverar allt fler företag att enskilt eller tillsammans med andra etablera försäljningsbolag i utlandet. För att underlätta igångsättningen och förkorta tidsåtgången i dessa fall föreslår SE att handelssekreterarkontoren skall kunna erbjuda en *förstärkt service på etableringsområdet*. Handelssekreterarkontoren bör också enligt SE kunna tillhandahålla bl. a. administrativ service och övervakning av säljorganisationen.

SE bedriver som nämnts tidigare sedan några år en konsultservice, *exportchef att hyra*. Denna innebär att en grupp företag får "dela" på en exporterfaren person, som skall tillföra företagen kunskap om exportteknik samtidigt som han genomför den exportsatsning som företagen tror har möjlighet bli framgångsrik. Första året företagen anlitar exportchefen står staten via SE:s projektmedel för större delen av kostnaden, men redan andra året bär företaget hela kostnaden. När tre år gått förväntas företagen kunna stå på egna ben vad gäller export, varvid exportchefen kan "hyra ut sig" till nya företag. Inom sex län har verksamheten startat. Behov har anmälts från regionala organ av ytterligare tio funktioner, varför SE har begärt medel för dessa i sin anslagsframställning.

SE föreslår även ökade insatser för *säljreseverksamhet*, dvs. gemensamt organiserade resor för småföretag där dessa bereds möjlighet att ute på marknaderna knyta kontakt med potentiella köpare eller distributörer. Detta är en följd av de föreslagna åtgärderna exportträffar och företagskonsultationer inom ramen för den uppsökande verksamheten.

Slutligen har SE konstaterat att efterfrågan på licenser tenderar att öka. Mindre företag och enskilda uppfinnare har ofta uppenbara svårigheter med marknadsföring av sitt know-how i form av licenser. Vissa handelssekreterarkontor har dock redan i dag möjligheter och kunskaper att hjälpa säljare av licenser. SE avser att vidga denna service till fler kontor och även att förstärka resurserna centralt.

Totalt för åtgärder som syftar till att stimulera export från småföretag och speciellt nyexportörer beräknar SE ett ökat medelsbehov för budgetåret 1978/79 under elfte huvudtiteln anslaget B 3. Exportfrämjande åtgärder med 6 870 000 kr.

Som en följd av bl. a. de föreslagna åtgärderna ökar enligt SE behovet av resurser för exportservice vid handelssekreterarkontoren. Totalt begär SE 1 530 000 kr. i ökade medel för intensifierad exportservice på högprioriterade marknader under anslaget B 2. Handelssekreterare för budgetåret 1978/79.

3.3 Sveriges exportråds kampanj för att öka exporten

I framställning till chefen för handelsdepartementet den 26 september 1977 föreslår SE att en informations- och propagandakampanj med syfte att öka exporten skall startas. SE anser att Sveriges starkt försämrade balans i utrikeshandeln i kombination med de förlorade importandelarna i utlandet kräver åtgärder på bl. a. det exportfrämjande området av en helt annan typ och dimension än tidigare. Enligt SE bör en kampanj riktad till näringslivet, fackföreningarna och myndigheterna därför igångsättas för att rikta dessa målgruppers uppmärksamhet mot exportproblematiken och påverka deras attityder till export i positiv riktning. Detta skulle stimulera till en exportökning.

SE föreslår i framställningen en rad konkreta åtgärder, t. ex. anordnandet av exportkonferenser i olika delar av landet, informations-spridning till massmedia och förmedling av utbildningsmaterial till bl. a. personaltidningar.

För kampanjverksamheten anholder SE om statsbidrag på 1 300 000 kr. för perioden t. o. m. juni 1978, varav ca 350 000 kr. för personalkostnader inom kampanjkansliet.

3.4 De svenska handelskamrarnas exportfrämjande verksamhet

I skrivelse till chefen för handelsdepartementet den 31 maj 1977 redovisar Svenska handelskammarförbundet de svenska handelskamrarnas service till företagen i utrikeshandelsfrågor. Sålunda har förbundet och kamrarna en betydande verksamhet vad gäller att förmedla från utlandet kommande affärsförfrågningar. Vidare anordnas kontakt- och studieresor till utlandet och utges tillsammans med SE en mässkalender. Olika handelskamrar anordnar kontaktbesök för handelssekreterare och ambassad/konsulattjänstemän vid dessas besök i Sverige. Handelskamrarna har också ett vidsträckt internationellt kontaktnät och bistår företag med rådgivning i utrikeshandelsfrågor.

I skrivelsen påpekar förbundet också med anledning av ett förslag i företagareföreningsutredningens betänkande (SOU 1977: 3) om företagareföreningarnas framtida exportfrämjande uppgifter, att det förefaller naturligt att de föreslagna stiftelsernas arbete på utrikeshandeln

område utformas så att det kompletterar den verksamhet som bedrivs av handelskamrarna. I sammanhanget erinras om att såväl företagareföreningarna som handelskamrarna i dag arbetar som replipunkter för SE. Skäl kan därför åberopas för att inte bara stiftelserna utan också handelskamrarna skall kunna inom vissa ramar tillföras allmänna medel för denna verksamhet.

I en promemoria daterad den 22 augusti 1977 som överlämnats till chefen för handelsdepartementet föreslår handelskammarförbundet att statligt stöd lämnas till handelskamrarnas exportfrämjande verksamhet. Förslagsvis fem handelskammare skulle anställa en exportskreterare med en halv skrivkraft som biträde med uppgift att verka för ökade exportansträngningar främst från de medelstora och mindre företagens sida. Det statliga stödet skulle omfatta löner, sociala kostnader, telefon- och resekostnader och uppgå till 1 250 000 kr.

Flera handelskamrar uppges i promemorian vara villiga ställa lokaler till förfogande gratis för SE:s exportchefer att hyra.

3.5 Exportfinansiering

3.5.1 Förslag om ändring av exportkreditstödet

När lagen om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit ändrades 1975 förelåg en promemoria från SE och Sveriges industriförbund där det bl. a. föreslogs att begreppet kapitalvaror skulle anses innefatta även konsultuppdrag. Exportkreditstödet omfattar nämligen enligt lagen enbart kapitalvaror. I propositionen framhöll föredraganden dock att begreppet kapitalvaror inte kunde ges denna vidsträckta tolkning (prop. 1975/76: 72 s. 10).

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen framlades förslag om att sänka gränsen för att få rätt till avdrag från kreditaffärer om minst 2 milj. kr. till kreditaffärer om minst 0,5 milj. kr. (motioner 1975/76: 132, 142 och 143). Skälet var att även småföretag skulle kunna komma i åtnjutande av stödet. Riksdagen (SkU 1975/76: 22, rskr. 1975/76: 100) fastställde emellertid minimigränsen till 1 milj. kr.

3.5.2 Förslag om tillskapande av en exportfond

Delegationen för den mindre industrin inom SE har genom skrivelse till regeringen den 22 september 1977, framfört förslag om att inrätta en särskild exportfond för mindre företag för att underlätta deras exportfinansiering.

Fonden skall kunna refinansiera och/eller garantera bankernas kreditgivning vid tillverkning för export och för finansiering av exportkrediter med kortare löptid än två år. Fast räntesats skall lämnas och kursrisker skall övertas.

Enligt delegationen skall fonden endast medverka i affärer genom-

förda av mindre företag. Kredittiderna skall inte överstiga två år och kontraktsbeloppet bör normalt ej överstiga 5 milj. kr. Sveriges Investeringsbank skall förvalta fonden i samråd med företagareföreningarna. Fonden bör tillföras ett statsanslag om 100 milj. kr., och Investeringsbanken skall med särskild statsgaranti kunna upplåna 200 milj. kr. för fondens räkning i utlandet. Fonden skall också lämna garantier på totalt 500 milj. kr.

4 Föredraganden

4.1 Inledning

Statsministern har tidigare denna dag redovisat riktlinjerna för regeringens arbete med att förbättra småföretagens arbetsvillkor.

Inom handelsdepartementets verksamhetsområde ligger det stora flertalet av småföretagen inom tjänstesektorn, dvs. servicenäringarna. Vidare svarar departementet för exportfrämjandet.

Småföretagen inom servicenäringarna möter i allt väsentligt samma slags problem som motsvarande företag inom den tillverkande sektorn. De berörs alla av utvecklingen av det allmänna företagsklimatet och av strukturförändringarna i samhället. De har behov av riskvilligt kapital i olika former. Gemensamt är också behovet av rådgivning i frågor som berör företagen.

I den allmänna debatten har problemen för småföretagen inom servicenäringarna vanligen intagit en mera undanskymd plats än problemen för de tillverkande företagen. Detta kan förklaras av att de förstnämnda företagen hittills har klarat sig jämförelsevis bra. När den inhemska produktionen har fått det allt svårare att konkurrera med importen — till följd av bl. a. det höga kostnadsläget — har servicenäringarna haft en mer gynnsam utveckling, delvis därför att den privata konsumtionen genom bl. a. den höga upplåningen utomlands har kunnat öka. Serviceföretagen är i allmänhet inte heller utsatta för utländsk konkurrens. De har i alla händelser uppvisat en hög grad av flexibilitet. Nya servicefunktioner (butikstyper etc.) har vuxit fram i takt med de förändrade förhållandena i samhället. Detta har varit möjligt bl. a. genom att ofta ett förhållandevis litet kapital har måst bindas i anläggningstillgångar. En viktig bidragande orsak till den relativt goda anpassningsförmågan torde också vara det aktiva bistånd som de enskilda företagen får från branschorganisationer och leverantörsföretag.

Det sagda får inte skymma de ökande problemen för småföretagen inom servicesektorn. Inte minst har dessa förädlats av de stigande kostnaderna för arbetskraft, vilka drabbat de löneintensiva service-

näringarna hårt. Dessutom kan tjänsteproducerande företag få särskilda svårigheter i tider av åtstramning av den privata konsumtionen.

Nedläggningar inom och omstruktureringar av viktiga branscher, såsom dagligvaruhandeln och hotell- och restaurangnäringen, har föranlett särskilda åtgärder från statsmakternas sida. Svårigheterna för små företag att hävda sig på dagens komplexa marknader har också lett till särskilda statliga åtgärder, exempelvis vad gäller exportfrämjande och turism.

Förslag om stöd- och utvecklingsinsatser för småföretagen läggs i dag fram av cheferna för ekonomi-, budget- resp. industridepartementet. Flera av förslagen och då särskilt de som gäller beskattning och försörjning med riskkapital blir av betydelse för företagen inom service-näringarna. Förslagen berör emellertid främst andra delar av näringslivet än serviceföretagen. I synnerhet när det gäller finansieringsstöd och rådgivning finns därför behov av ytterligare överväganden rörande servicenäringarna. Jag återkommer senare till detta.

Exportens stora betydelse för den svenska samhällsekonomin har under senare tid blivit uppenbar för alla. När exporten släpar efter får det effekter på en rad samhällsområden. Det blir mindre resurser över för import, utlandsresande och u-hjälp. Underskotten i bytesbalansen måste täckas med utlandsupplåning, vilket på sikt beskär handelsfriheten i den ekonomiska politiken. När företagens produktion inte kan säljas i tillräcklig utsträckning får det så småningom effekter på sysselsättningen. Många företags lönsamhet minskar vid sviktande exportförsäljning, vilket på sikt undergräver deras soliditet och kan leda till kriser och nedläggning med åtföljande problem för anställda, samhälle och andra intressenter. Det är därför av största vikt att effektiva åtgärder vidtas för att stimulera exporten. Varje outnyttjad tillgång bör utnyttjas i arbetet på att öka Sveriges försäljning av varor och tjänster i utlandet. Inte minst torde småföretagen här kunna bidra genom att aktivera sig på exportområdet.

Sveriges exportråd (SE) har en viktig roll att fylla när det gäller att öka det allmänna medvetandet om exportens betydelse. Sålunda har SE sedan en tid arbetat med att få igång en kampanj för att stimulera till ökade exportansträngningar, "Exportera-mera-kampanjen". Denna riktar sig till både stora och små företag, men av naturliga skäl intar här småföretagen en betydande plats. För att kampanjen skall kunna bli framgångsrik krävs att den får en bred uppslutning från det allmänna, från företagen och från de anställda och deras organisationer. SE har i skrivelse den 26 september 1977 inkommit med äskande om medel för kampanjens slutliga genomförande.

SE har vidare i sina anslagsäskanden för budgetåret 1978/79 föreslagit ett särskilt åtgärds paket för småföretagen. Åtgärderna syftar till att stimulera intresset för export, till att utvärdera förutsättningarna för

export och till att underlätta ett slutligt genomförande av en export-satsning.

En särskild fråga i sammanhanget är hur ökade exportfrämjande insatser skall kunna ges regional slagkraft. Det är självfallet viktigt att vi får så stor bredd som möjligt på de insatser som skall göras och att vi utnyttjar alla de olika kanaler som står till buds. Förslag har i denna del framlagts rörande medverkan från utvecklingsfonder, från handelskammare m. fl.

En viktig del av exportfrämjandet är möjligheten att förbättra exportfinansieringen. Regeringen har tidigare tillsatt en kommitté i detta syfte, exportfinansieringskommittén (H 1977: 01). Denna avser att lägga fram förslag vid årsskiftet 1977/78. Redan nu har dock vissa frågor aktualiserats, bl. a. frågan om en utvidgad möjlighet att utnyttja det s. k. ränteavdraget. Utvidgningen skulle främst vara av betydelse för småföretag. Förslag har också framlagts från delegationen för den mindre industrin inom exportrådet om s. k. exportfonder.

En annan fråga som har blivit aktuell är möjligheten att förbättra språkkunskaperna hos tilltänkta exportörer bland småföretagen.

Jag kommer i det följande att närmare behandla dessa olika förslag.

4.2 Finansieringsstöd och rådgivning för företag inom servicenäringsarna

Jag har i det föregående liksom i proposition 1977/78: 8 om åtgärder på distributionsområdet pekat på behovet av ytterligare överväganden rörande bl. a. finansieringsstöd och rådgivning för servicenäringsarna. Det bör noteras att dessa frågor inte närmare hade behandlas av distributionsutredningen (H 1970: 14), vars arbete utgjort utgångspunkt för nämnda proposition. Jag har i propositionen anmält att en kommitté bör tillkallas för att överväga dessa frågor. Jag avser att inom kort begära regeringens bemyndigande att tillkalla kommittén. Jag anser det dock lämpligt att för riksdagens information redan här något redogöra för min syn på uppgifterna för kommittén.

När det gäller finansieringssituationen för företag inom servicenäringsarna är det främst två i och för sig sammanhängande problem som enligt min mening särskilt bör belysas. Det ena är den i bankmässig mening lägre kreditvärdighet som dessa företag ofta har. Det andra är det beroende av exempelvis leverantörer som kan följa av att företagen på grund av den bristande kreditvärdigheten ofta måste ordna stora delar av sin finansiering genom leverantörskrediter.

Företag inom servicenäringsarna äger sålunda sällan anläggningstillgångar till mera betydande värden, varför möjligheterna att anskaffa

främmande kapital genom inteckningar i fast egendom är begränsade. Även lån mot säkerhet i företagsinteckningar kan vara svåra att erhålla.

Särskilt besvärlig blir avsaknaden av reella belåningsbara tillgångar vid nyetablering av företag av oprövad typ. Det kan därför vara svårt att lånefinansiera nya affärsidéer. Även vid utvidgningar eller ombyggnader uppstår särskilda problem för företag inom servicenäringarna.

Som jag nyss har anfört, ordnar många företag inom servicenäringarna stora delar av sin finansiering genom leverantörskrediter eller genom andra utfästelser från leverantörshåll. En sådan finansiering kan föra med sig ett beroende gentemot leverantörsföretagen. Särskilt från konkurrenssynpunkt kan en sådan ordning synas betänklig.

Särskilda finansieringsinstitut har bildats inom vissa branscher för att motverka de bindningar som leverantörsbunden finansiering för med sig. Inom främst dagligvarusektorn verkar sålunda AB Handelskredit med en utlåning som riktar sig till företag som önskar vara mindre knutna till grossistintressen. Förslag har förts fram om statliga insatser för att förstärka denna verksamhet.

Mot bakgrund av det anförda bör den av mig förordade kommittén få i uppdrag att närmare undersöka finansieringsmöjligheterna för småföretag inom servicenäringarna. Härvid bör uppmärksammas i vad mån brist på lämpliga krediter begränsar innovationsmöjligheterna eller i övrigt förhindrar en från allmän synpunkt önskvärd utveckling av dessa företag samt hur sådana effekter i så fall kan motverkas. Kommittén bör också särskilt undersöka omfattningen av den finansiering som på något sätt härrör från leverantörsföretag samt överväga frågan om förbättrade finansieringsmöjligheter för företag som önskar stå särskilt obundna gentemot leverantörsintressen. Vad beträffar övervägandena i denna del vill jag även peka på de lånemöjligheter som de båda halvstatliga företagen AB Industrikredit och AB Företagskredit erbjuder eller kan erbjuda.

När det gäller rådgivning och annan företagsservice finner jag att det finns påtagliga behov av sådan service inom såväl tillverkningsnäringarna som servicenäringarna. Behovet av råd och hjälp i frågor rörande marknadsförutsättningar, utbildning, företagsadministration m. m. torde sålunda vara likartade inom olika delar av näringslivet.

Det kan diskuteras hur en sådan rådgivning bör vara organiserad för olika branscher och vilket behov som kan finnas av särskilda statliga insatser. Köpmannaförbundet har sålunda i skrivelse den 1 september 1977 pekat på att förbundet — genom bl. a. sina länsorgan — redan fullgör funktioner som rådgivare till butiksdetaljhandeln. Detaljhandeln får också i vissa fall företagsservice av leverantörsföretag. Särskilt utvecklad är denna på dagligvarusidan, men exempel finns också inom bensinhandeln, järn- och färghandeln och blomsterhandeln.

En viktig uppgift för kommittén blir därför att utvärdera den råd-

givningsverksamhet som f. n. tillhandahålls företag inom servicenäringsarna. Om denna behöver förstärkas i något hänseende bör det vara naturligt för kommittén att i första hand pröva om detta kan ske inom befintliga organisationer och hur förstärkningen skall finansieras.

En fråga som givetvis hänger nära samman med rådgivningsverksamheten är utbildningsmöjligheterna för företagare. Med förbättrad utbildning kan behovet av rådgivning minskas. Chefen för industridepartementet kommer i dag efter samråd med mig att förorda att de förstärkta utbildningsmöjligheter för företagare som han då ämnar föreslå även skall avse företagare inom delar av servicenäringsarna. Kommittén bör dock kunna överväga om särskilda utbildningsinsatser kan behövas för sistnämnda kategori.

Av vad jag nu har anfört framgår att kommittén tämligen förutsättningslöst bör undersöka behovet av finansieringsstöd och rådgivning för företag inom servicenäringsarna. Även olika lösningar i organisatoriskt hänseende m. m. avses kunna prövas. Det finns dock skäl att redan nu förstärka möjligheterna till sådant stöd för vissa avgränsade företagsgrupper. Chefen för industridepartementet kommer i dag att föreslå att målgruppen för företagareföreningarnas verksamhet vidgas. Efter samråd med mig kommer han därvid att föreslå att även tjänsteproducerande företag, som har direkt anknytning till de tillverkande företagen, skall kunna anlita företagareföreningarna. Även produktionsvaruinriktade partihandelsföretag avses t. v. ingå i målgruppen. Frågan får sedan närmare prövas i den utredning jag kommer att ta initiativ till.

4.3 Turistnäringen

Turistnäringen i Sverige är en utpräglad småföretagsbransch. På boendesidan är flertalet hotell, pensionat och stugbyar familjeägda småföretag. Den kommersiella uthyrningen av enskilda torp och stugor drivs naturligt nog också oftast i liten skala av jordbrukare och fiskare. På aktivitetssidan finns också ett stort antal småföretagare, t. ex. båtuthyrare, guider och upplåtare av jakt- och fiskerätt. Matställena drivs ofta av mindre företag. Turismen påverkar även indirekt en vidare krets av företag, t. ex. butiker och hantverksföretag. Eftersom turistnäringen ofta bedrivs i glesbygd med få andra inkomstmöjligheter har den även regionalpolitiskt en avsevärd betydelse.

Turismen påverkar i hög grad den svenska bytesbalansen. Inom regeringskansliet är det jordbruksdepartementet som ansvarar för frågor som rör investeringar i turist- och fritidsanläggningar såsom exempelvis småbåtshamnar, vandringsleder och vintersportprojekt, medan handelsdepartementet ansvarar för att turismen i Sverige marknadsförs så att den når ut till konsumenterna inom och utom landet.

Sveriges turistråd (ST) har i sin anslagsframställning för budgetåret 1978/79 framhållit att en av de viktigaste uppgifterna för svensk turism är att söka åstadkomma bättre utnyttjande av tillgänglig kapacitet. ST anser att det finns avsevärda brister i information om och distribution av den svenska turistnäringens tjänster och att detta utgör ett väsentligt hinder för arbetet att utveckla resande till och i Sverige. Jag delar ST:s uppfattning att det i dag är svårt för konsumenten att få en tillfredsställande översikt av möjligheterna att semestra i Sverige samt att det också kan vara tidskrävande och komplicerat att teckna sig för ett lämpligt svenskt turistarrangemang. Särskilt svårt är detta för sådana konsumenter som bor utanför Sverige.

För att försöka starta en utveckling som kan råda bot på denna brist på information och marknadsföring avser ST att medverka i inrättandet av ett antal regionala produktions- och bokningsorgan.

Målet för dessa organ är att i samarbete med de regionala och lokala turistorganisationerna paketera och marknadsföra regionernas turistattraktioner. Man kan här lokalt t. ex. kombinera vistelse i stugby med hyrning av motorbåt, eller med guidade utfärder till sevärdheter i trakten. Variationsmöjligheterna är självfallet stora. Dessa turistprodukter kan sedan marknadsföras via de regionala centralerna med, där det behövs, säljstöd av ST. En av de främsta uppgifterna är därvid att underlätta för konsumenterna att boka såväl enskilda arrangemang som paketresor.

ST är vidare av den uppfattningen att såväl konsumenternas som distributörernas krav är av den arten att den sannolikt enda framkomliga vägen är att införa en lämplig datorisering av bokningen och därmed sammanhängande administrativa rutiner. Kravet för en sådan datorisering är enhetlighet, decentralisering och flexibilitet. Främst för att säkerställa enhetlighet anser ST sig behöva initiera och driva en utveckling som leder till ett samlat grepp på datafrågan. Det vore inte praktiskt om turistorgan i olika delar av landet utvecklade sina egna datasystem och sålunda försvårade för distributörerna och därmed ytterst för konsumenterna. En lämplig väg att gå kan, enligt ST, vara att rådet svarar för investeringar i program och maskinvara och förhyr dessa till produktions- och distributionsleden.

Jag är positiv till turistrådets initiativ att i samarbete med regionala organ och andra intressenter driva en utveckling mot förbättrad sammansättning och marknadsföring av turistnäringens tjänster. Jag anser också att statliga medel bör ställas till förfogande för denna utveckling av regionala produktions- och bokningsorgan. Dock bör också övriga intressenter delta i finansieringen.

ST:s uppfattning att en enhetlig datorisering av bokning och andra administrativa rutiner sannolikt blir nödvändig för att kunna tillfredsställa de stora krav som i framtiden kommer att ställas är jag ännu inte

beredd att ta ställning till. Jag anser att ST i samråd med statskontoret skall utreda frågan ytterligare och därvid särskilt ta fram olika finansieringsalternativ. ST skall, om man finner att datorisering är ändamålsenlig, senast vid årsskiftet 1978/79 föreslå lämplig maskinlösning och lämplig programvara samt lämna tidsplan för genomförandet.

Jag beräknar ST:s kostnader för arbetet på att utveckla regionala produktions- och bokningsorgan och på att utreda datoriseringen till 1 000 000 kr. för budgetåret 1978/79.

Jag avser att återkomma till anslagsfrågan i budgetpropositionen för år 1978/79.

4.4 Exportfrämjande åtgärder

4.4.1 Inledning

Exporten är av utomordentlig betydelse för det svenska välbefinnandet. Om de varor som produceras inte kan säljas på världsmarknaden får det så småningom effekter på sysselsättningen och på hela näringslivets livskraft.

Jag anser det därför väsentligt att få till stånd en ökad satsning på exporten. Särskilt bland småföretagen finns en outnyttjad exportförmåga.

Visserligen går redan nu en inte obetydlig del av dessa företags produktion på export genom att den ingår som insatsvaror i de större företagens leveranser, men det bör finnas utrymme även för mer direkt exportförsäljning. Det är viktigt både ur samhällets och ur småföretagens egen synvinkel att de breddar sina avsättningsmöjligheter till flera kunder och marknader och därmed blir mindre sårbara.

De flesta småföretag torde i och för sig gärna vilja öka sin export. Samtidigt finns det flera återhållande faktorer. Dessa ligger bl. a. i bristande kunskap. Småföretagen vet inte om produkten har en marknad utomlands, de känner inte till lämpliga avsättningskanaler, pappersrutinerna vid export kan vara svåra att tillägna sig och inte minst saknas ofta tillräckliga kommersiella språkkunskaper. Finansieringen av exportaffärer kan också vara ett problem, även om inte småföretagen drabbas av samma krav på långa kredittider som de större företagen.

Jag ser samhällets uppgift på detta område vara att hjälpa småföretagen att komma över de nämnda tröskelproblemen. Stödåtgärderna skall i princip vara en hjälp till självhjälp och skall därför normalt kunna avvecklas efter en inkörningsperiod.

Jag har konstaterat att det allmänna intresset för exportfrågor har ökat i Sverige under den sista tiden. Det är med tillfredsställelse jag ser vad som kan bli en bred samverkan för exporten växa fram. Såväl uttalanden från företagen och deras organisationer som från de fackliga organisationerna pekar mot att enighet råder om att kraftfulla

åtgärder för att öka exporten måste till. Detta ger den bakgrund som är nödvändig för att insatser i exportfrämjande syfte skall få effekt.

Jag övergår nu till att behandla de tidigare nämnda förslag som Sveriges exportråd (SE) har lagt fram i sin anslagsframställning för budgetåret 1978/79 samt de övriga framställningar som har berörts.

4.4.2 Uppsökande verksamhet

Många småföretag har en positiv grundinställning till att börja exportera, men många gånger upplevs initialproblemen som stora. Man uppfattar exporten vara så komplicerad att i och för sig önskvärda satsningar uppskjuts till en oviss framtid. Småföretag har oftast inte råd att göra misstag och därför bjuder försiktigheten att man väntar. Småföretagens svårigheter att komma igång med export måste också ses mot bakgrund av alla de övriga problem som belastar dessa företag och som statsministern berört tidigare.

Skall denna tröghet övervinnas och exporten komma igång krävs det att företagen får en ökad kunskap om export. Eftersom många aktiviteter tävlar om småföretagarens uppmärksamhet blir det inte alltid så att han/hon själv tar initiativet till detta kunskapsinsamlande. Det kan behövas en särskild stimulans.

Därför föreslår SE i sitt småföretagspaket att man skall bedriva en *uppsökande verksamhet* i form av *exportträffar*. Dessa är ett slags seminarier där företagsledningarna i mindre företag får tillfälle att inhämta kunskaper om export genom föredrag och diskussioner. Vidare vill SE kunna erbjuda *individuella företagskonsultationer* till exportintresserade företag.

Jag biträder förslaget om exportträffar. Vidare bedömer jag det som väsentligt att SE som en uppföljning av dessa träffar eller på initiativ av lokala organ som de till utvecklingsfonder omskapade företagareföreningarna, handelskamrar eller expo-organisationer kan erbjuda individuella företagskonsultationer. Konsulterna som bör vara kvalificerade personer med lång praktisk erfarenhet av exportmarknadsföring på företagsledarnivå, skall lämna råd till småföretagen när de överväger att börja exportera eller öka en begränsad export.

Inom ramen för anvisade medel bör konsulterna även kunna användas för att intressera företag av olika storlek för handelsskreterarkontorens uppdrags- och projektverksamhet och ambassadernas/konsulatens exportfrämjande aktiviteter. Denna kontaktverksamhet sker i dag huvudsakligen av personalen vid handelsskreterarkontoren och ambassaderna/konsulaten i samband med deras hembesök och detta ger enligt min uppfattning inte en tillfredsställande täckning av den svenska marknaden.

Jag ansluter mig till SE:s uppfattning att exportträffarna och konsultationerna bör bedrivas utan större kostnad för företagen. Jag beräknar

anslagsbehovet för denna verksamhet till 1 400 000 kr. för budgetåret 1978/79. Jag återkommer till anslagsfrågan i budgetpropositionen för budgetåret 1978/79. Då det emellertid är väsentligt att den uppsökande verksamheten snabbt kommer igång bör redan under innevarande budgetår 700 000 kr. anvisas.

4.4.3 Undersökande verksamhet

När SE genom sin uppsökande verksamhet har kommit i kontakt med tänkbara exportörer och dessa har visat ett intresse för att gå vidare, blir nästa steg att välja lämplig marknad. För att detta skall kunna göras på ett övervägt sätt krävs att företagen får tillgång till korrekt marknadsinformation.

SE föreslår i sitt småföretagspaket även en undersökande del i avsikt att underlätta framtagandet av sådan information. Sålunda föreslår SE som konkret åtgärd att SE till ett lågt fast pris genomför den första marknadsundersökningen ett litet företag eller en nyexportör vill göra på en högprioriterad marknad.

Jag biträder SE:s förslag om den undersökande verksamheten. Förslaget ger företagen möjlighet att inhämta korrekt information före beslut. Jag ser det som naturligt att en stor del av dessa marknadsundersökningar utförs av handelssekreterarkontoren. Som en riktlinje anser jag att högst 4 000 kr. anslås av statliga medel till ett företag eller annan beställare av den nämnda typen marknadsundersökning. Samtidigt anser jag att beställaren skall erlagga viss del av undersökningskostnaden. Totalt beräknar jag 750 000 kr. för marknadsundersökningar för budgetåret 1978/79.

Jag återkommer till anslagsfrågan i budgetpropositionen för budgetåret 1978/79.

Slutligen anser jag SE:s, i anslagsframställningen för 1978/79 framförda avsikt att högprioritera resp. prioritera vissa marknader och branscher oberoende av företagens storlek i huvudsak vara riktig. Dock anser jag att branshprioriteringen bör göras mindre strikt när det gäller småföretagen, så att företag ur alla branscher kan komma ifråga för undersökande verksamhet. Jag återkommer till denna fråga i budgetpropositionen.

4.4.4 Genomförande verksamhet

Genomförandet av en exportförsäljning täcker hela processen från att hitta rätt försäljningskanal över att klara exportdokumentation och finansiering till att få betalt i tid. Detta kan vara en komplicerad process, särskilt för ett företag som ännu inte hunnit skaffa sig de nödvändiga erfarenheterna.

Jag anser att det är väsentligt att olika vägar prövas för att under-

lätta för nyexportörer att genomföra själva exportförsäljningen. Kunskap och erfarenhet måste på olika sätt överföras till de mindre företagen om deras exportpotential skall kunna tas tillvara. I det följande redogör jag för några uppslag till hur denna kunskapsöverföring kan ske.

SE föreslår för den genomförande delen av sitt åtgärdspaket en kraftig ökning av det pågående projektet *exportchef att hyra*. Hittillsvarande erfarenheter från Stockholms, Kopparbergs och Värmlands län har visat att denna form av exportförsäljning och kunskapsöverföring är förhållandevis effektiv. Företag som är för små för att själva anställa en exportsäljare, eller som har så begränsad export att de inte anser sig kunna motivera anställning av en heltidsarbetande kraft, kan genom att delta i ett "exportchef att hyra"-projekt få tillgång till kompetent personal på deltid. Om exportchefen lyckas växer företagets export och det får råd att överväga andra marknadsföringsformer. Om projektet misslyckas och exportframgången uteblir är företagets ekonomiska engagemang trots allt begränsat och överblickbart i tiden. Sammantagna bör dessa faktorer leda till att företagen blir mer benägna att satsa på export.

Under 1978/79 avser SE att utöka antalet sådana exportchefer med ett tiotal vilket även kommer att kräva resurser centralt på exportrådet. Jag instämmer i SE:s bedömning att projektet bör utökas men tror inte att en utökning med tio exportchefer kan åstadkommas under 1978/79 bl. a. beroende på svårigheterna att snabbt rekrytera kompetent personal. Jag bedömer att en fördubbling av den nuvarande organisationen från sex till tolv är en mer realistisk nivå.

I likhet med SE anser jag att det statliga stödet endast bör utgå under projektets första år. Redan det andra året bör de deltagande företagen helt svara för kostnaderna. Riktlinjen bör vara att staten inledningsvis svarar för viss del av den totala kostnaden. Jag beräknar behovet av ökade medel till 1 650 000 kr. för projektet exportchef att hyra budgetåret 1978/79. Jag återkommer till anslagsfrågan i budgetpropositionen.

SE har i den genomförande verksamheten även föreslagit ökade medel för vidgad *säljreseverksamhet* vilket utgör en annan följd av de föreslagna åtgärderna exportträffar och företagskonsultationer. Denna form av marknadsbearbetning bedömer jag i likhet med SE som lämplig för företag utan tillräcklig erfarenhet av arbete på fältet. Handelssekreterarna ordnar vanligen dessa resor och finns till hands för praktisk assistans vid besöken hos de potentiella affärskontakterna. Företagen betalar sina egna kostnader för bl. a. resor. Jag beräknar 200 000 kr. i ökat medelsbehov för säljresor budgetåret 1978/79. Jag återkommer till anslagsfrågan i budgetpropositionen.

SE har vidare i sin anslagsframställning nämnt att det planerar att undersöka om småföretag i ökad utsträckning kan ta tillvara de erfarenheter som i utlandet redan etablerade svenska företag har vunnit

genom åren. Förslag på detta område har även framförts av olika organisationer, företag och privatpersoner.

En av de tankar som därvid framkommit har varit att de svenska *handelshus* som arbetar på utlandsmarknaderna i ökad utsträckning borde ta upp småföretagsprodukter i sitt sortiment.

Jag har övervägt detta förslag och därvid funnit att det borde finnas möjligheter för handelshusen att marknadsföra flera småföretagsprodukter. Hela affärsidén bakom handelshus är ju att ta hand om genomförandeprocessen vid exportaffärer. Emellertid kan man inte bortse från att flertalet handelshus har sin starkaste säljorganisation på transoceaniska marknader, medan flertalet småföretag sannolikt har sin största marknadspotential i mer närliggande länder. Vidare är många handelshus specialiserade på bulkvaror som trä och papper snarare än på produkter som småföretag tillverkar. Min slutsats är att jag välkomnar ett ökat intresse hos handelshusen för småföretagens produkter.

En annan idé har varit att företag som redan har *etablerade dotterbolag på utlandsmarknader* skulle låta dessa ta sig an försäljningen av varor som tillverkats i småföretag inom samma bransch. Vidare skulle dotterbolag med viss ledig kapacitet i personal- eller lokalhänseende kunna ställa denna till förfogande för mindre företag som står i begrepp att etablera sig på marknaden.

En idé som också har framförts är att personer som har arbetat på utlandsmarknaderna och som bor kvar där efter sin pensionering borde kunna intresseras för att ställa en del av sin tid och erfarenhet till mindre exportörers förfogande. Statens roll skulle då vara att via SE agera kontaktförmedlare mellan dessa personer och nyexportörerna.

Jag tycker att dessa idéer är väl värda att prövas och välkomnar SE:s initiativ att undersöka hur det skall kunna ske.

SE framför i sitt småföretagspaket förslag om att handelssekreterarkontoren mot ersättning skall kunna bistå företagen dels med råd i samband med *etablering av försäljningsbolag*, dels med viss *administrativ service* åt sådana bolag. Jag anser att detta kan vara värt att pröva på sådana handelssekreterarkontor där kapacitet finnes. Jag vill dock understryka att handelssekreterarkontorets personal inte kan delta i det direkta säljarbetet genom att ta emot order, teckna kontrakt o. dyl. Sådan verksamhet ligger utanför ramen för den statliga exportfrämjande verksamheten.

Företagen skall enligt min uppfattning betala för handelssekreterarkontorets service på detta område enligt gängse taxa för uppdragsverksamhet, varför statsanslag inte blir aktuella. För företagen torde det ändå ställa sig ekonomiskt fördelaktigt att anlita denna nya service.

Gemensamt för de ovan framförda idéerna om underlättande av småföretagens marknadsföring i utlandet är betoningen av det väsentliga i att ha stödjepunkter ute på marknaderna. Utan kompetent assistans på

fältet står sig särskilt nya och oerfarna exportörer ofta slätt. Det är mot denna bakgrund som staten genom åren har byggt upp sitt system av handelssekreterarkontor och förstärkt beskickningarnas kommersiella bevakning.

Enligt förordningen (1975: 492) med instruktion för handelssekreterare har en handelssekreterare till uppgift att främja svensk export till det verksamhetsområde för vilket han är förordnad. Det åligger honom särskilt att ge råd och annat bistånd i fråga om marknadsföring av svenska varor och tjänster. Verksamheten bedrivs på uppdrag av abonnenter hos SE eller efter hänvändelse från SE självt eller från myndighet. Handelssekreterare kan också ta egna initiativ i marknadsföringsfrågor. Samverkan skall ske med den svenska utrikesrepresentationen.

Jag bedömer nu tiden vara mogen för att förstärka handelssekreterarkontorens lokala anknytning genom att på vissa marknader upprätta *rådgivande lokala organ*, exportfrämjanderåd, som knyts till kontoren. Ledamöterna i dessa bör utses av chefen för handelsdepartementet och utgöras av ett antal lokalt verksamma affärsmän med intresse av att främja svensk export.

Jag anser att även den svenska beskickningen i verksamhetslandet bör kunna vara representerad i rådet. Därigenom uppnås en naturlig kontakt mellan beskickning och handelssekreterarkontor som bör underlätta gemensamma exportfrämjande satsningar. Ett dylikt samarbete blir väsentligt, särskilt i fall då den potentiella köparen är staten eller någon myndighet i verksamhetslandet. Beskickningsrepresentanten bör utses av chefen för utrikesdepartementet.

Syftet med exportfrämjanderåden är att ge handelssekreterarna en erfaren lokal referensgrupp, där idéer och affärssuppslag kan testas och verksamhetens inriktning diskuteras. Inte minst kan nya exportörer som anlitar ett handelssekreterarkontor genom rådet indirekt dra nytta av redan etablerade företags marknadskunskaper. Vidare får arbetet vid ett handelssekreterarkontor större kontinuitet om ett råd finns. Handelssekreterarna själva utses nämligen för en period om normalt fyra år, varefter de återgår till anställningar i näringslivet. Dessa regelbundna personbyten — som föranleds av kravet på att en handelssekreterare för att vara fullt effektiv behöver färsk erfarenhet av arbete i exportföretag — medför nödvändigtvis vissa avbrott i de lokala kontakterna. Denna nackdel kan mildras om en ny handelssekreterare möts av ett väletablerat exportfrämjanderåd.

Jag är inte beredd att nu lämna förslag om i vilken takt råd bör upprättas och i vilka länder det skall ske.

Jag är angelägen att understryka att exportfrämjanderåden enbart skall ha en rådgivande funktion. Ledningen av handelssekreterarkontoren skall liksom f. n. handhas av SE och handelssekreterarna själva.

Jag anser att ett symboliskt arvode bör kunna utgå till ledamöterna

i dessa råd. För budgetåret 1978/79 beräknar jag arvoden och andra kostnader för råden till totalt 100 000 kr. för samtliga råd.

Jag återkommer till anslagsfrågan i budgetpropositionen för budgetåret 1978/79.

Slutligen föreslår SE i sitt småföretagspaket att större resurser skall ställas till förfogande dels för att öka insatserna för småföretag på *licensförsäljningsområdet*, dels för att utvidga *den kostnadsfria export-servicen* för småföretagen på handelssekreterarkontoren. Jag anser båda typerna av verksamhet väsentliga, men anser att de skall genomföras inom ramen för befintliga medel och existerande principer för den exportfrämjande verksamheten.

4.4.5 Sveriges exportråds exportkampanj

SE har i skrivelse påpekat att tiden nu är inne för att ge insatserna på exportfrämjandeområdet en annan dimension än tidigare. Den starkt försämrade yttre balansen och de förlorade marknadsandelarna i utlandet gör det nödvändigt med extra åtgärder för att stimulera den svenska exporten.

SE har därför redan inlett en informationskampanj vänd till näringslivet, fackföreningarna och myndigheterna. Syftet med kampanjen är att stimulera till en exportökning genom att påverka dessa intressegruppers attityder och rikta deras uppmärksamhet mot exportproblematiken.

För att nå syftet avser SE att anordna exportkonferenser, sprida information till massmedia o. dyl. Till detta önskar SE ett statsanslag för innevarande budgetår om 1 300 000 kr.

Som jag i det föregående har framhållit är det av vikt att alla intressenter gör kraftfulla gemensamma insatser för exporten. Skall detta arbete bli meningsfullt måste intressenterna få korrekt sakinformation så att alla vet hur situationen är och vilka åtgärder som genomförs och syftet med dem.

Jag anser det vara synnerligen väsentligt att kampanjen genomförs snarast under innevarande budgetår. För att inte belasta den statliga budgeten med ökat medelsbehov föreslår jag att 1 100 000 kr. av de medel som finns reserverade under reservationsanslaget B 4. Utbildning i internationell marknadsföring m. m. skall överföras innevarande budgetår till B 3. Exportfrämjande åtgärder för finansiering av kampanjen. Jag anser att resterande medelsbehov för kampanjen, 200 000 kr., genom omprioriteringar kan täckas med medel som för innevarande budgetår har anvisats SE under anslaget B 3. Exportfrämjande åtgärder.

4.4.6 Regional anknytning i Sverige

Såväl ovan beskrivna exportkonsulter i den uppsökande verksamheten som exportcheferna att hyra skall verka ute i landet. Särskilt de senare bör ha sitt kontor i närheten av de betjänade företagen. Vidare har

handelssekreterarkontorens personal och ambassad- och konsulat tjänstemän med kommersiella uppgifter vid sina besök i Sverige behov av att kunna förlita sig på lokala organisationer för att nå ut till intresserade företag. Jag konstaterar därför att exportfrämjandet behöver ha en förstärkt lokal förankring i olika delar av Sverige.

Chefen för industridepartementet har föreslagit att de till utvecklingsfonder ombildade företagareföreningarna skall utgöra replipunkter på länsnivå för SE. Jag ansluter mig till tanken att på varje sådan fond bör finnas kunskap om bl. a. vart propåer om export skall hänvisas för att få en korrekt behandling. Däremot innebär inte förslaget att exportcheferna att hyra, exportkonsulterna eller handelssekreterarna nödvändigtvis måste ha sitt kontor på utvecklingsfonderna. Jag anser i likhet med SE att SE skall ha frihet att placera dessa exportfrämjare även hos handelskamrar eller expo-organisationer och liknande organ om detta visar sig vara mer ändamålsenligt.

Svenska handelskammarförbundet har i skrivelser till chefen för handelsdepartementet påpekat att de svenska handelskamrarna gör stora insatser för exportfrämjandet. De fjorton handelskamrarna ger råd till sina över 7 000 medlemsföretag i exportfrågor, handlägger utländska förfrågningar om export från Sverige och anordnar säljresor och delegationsbesök i utlandet. De kan härvid dra stor nytta av sitt väletablerade kontaktnät med systerorganisationer världen över. Handelskamrarnas medlemsföretag, som är både större och mindre, har via handelskamrarna också ett visst erfarenhetsutbyte vad gäller exportfrågor. Detta kan särskilt de mindre medlemmarna dra nytta av. Många av de mindre och medelstora medlemsföretagen uppfattar enligt handelskammarförbundet handelskamrarna som ett naturligt serviceorgan i exportfrågor och vänder sig i första hand dit för sin rådgivning. Handelskammarförbundet anser att handelskamrarna skulle kunna göra ytterligare insatser om de tilldelades statsmedel för att anställa exportsekreterare. Sålunda anhåller man om ett anslag på 1 250 000 kr. för att införa fem sådana exportsekreterarfunktioner.

Jag vill här understryka att jag sätter stort värde på det arbete som handelskammarorganisationen gör för exportfrämjandet. Insatserna har enligt min uppfattning en inte oväsentlig betydelse för att höja kunskapsnivån i exportfrågor hos medlemsföretagen. Handelskamrarnas exportarbete har den extra fördelen att det inte belastar statsbudgeten utan finansieras helt på privat väg.

Som jag har framfört i det föregående anser jag att handelskamrarna även i framtiden skall kunna bistå SE, handelssekreterarorganisationen och ambassaderna/konsulaten vid det regionala arbetet i Sverige. Detta ger en värdefull lokal förankring för det statliga exportfrämjandet.

Vad gäller de av handelskammarförbundet föreslagna exportsekreterarna påminner deras tänkta verksamhet starkt om vad SE:s före-

slagna exportkonsulter och exportchefer att hyra skall göra. Jag är inte beredd att föreslå att statsmedel beviljas till så likartade funktioner utanför SE, som ju är det organ genom vilket staten kanaliserar huvuddelen av sina exportfrämjande insatser. Detta utesluter inte möjligheten att SE kommer överens med någon eller några handelskamrar om placering av exportkonsulter och exportchefer att hyra i deras lokaler. Med ett praktiskt samarbete lokalt bör det inte vara omöjligt att på detta sätt uppnå mycket av vad handelskammarförbundet avser med de föreslagna exportsekreterarna. Jag är därför inte beredd att tillstyrka Svenska handelskammarförbundets begäran om statsanslag för att inrätta tjänster som exportsekreterare.

4.4.7 Exportfinansiering

Vid exportförsäljning ställs ofta från köparens sida krav på leverantören att kredit skall lämnas. Detta kan vålla problem för exportören, särskilt om krediten måste vara långfristig eller om den skall lämnas i utländsk valuta. Under senare år har vidare den internationella kreditkonkurrensen blivit alltmer kännbar för såväl stora som mindre företag. Exportörer i andra länder kan ofta lämna betydligt bättre kreditvillkor än vad som är möjligt för svenska exportörer.

För att få en bred genomlysning av exportfinansieringsproblematiken tillsatte regeringen i februari 1977 en kommitté, exportfinansieringskommittén (H 1977: 01), med uppgift att utreda frågan. Kommittén kommer att arbeta skyndsamt, och förslag beräknas framläggas i början av 1978.

Vissa åtgärder bör emellertid enligt min uppfattning vidtagas redan nu. Det gäller en ändring i lagen (1973: 423) om avdrag vid inkomsttaxeringen avseende kostnad för exportkredit (ändrad 1975: 1150) så tillvida att konsultföretag kan komma i åtnjutande av exportstödet, samt att gränsen för minsta kreditstorlek som berättigar till avdrag sänks från 1 milj. kr. till 0,5 milj. kr. Chefen för budgetdepartementet har tidigare i dag i samråd med mig lagt fram förslag om dessa ändringar. Den första ändringen är motiverad av att konsultföretagen, vilka som nämnts ligger inom handelsdepartementets ansvarsområde, blivit alltmer framgångsrika som exportörer men samtidigt mött sådan utländsk konkurrens att även de måste kunna erbjuda förmånliga exportkrediter. Den andra ändringen föreslås för att de mindre företagen skall få ökade möjligheter att använda exportkreditstödet.

Delegationen för den mindre industrin inom SE har genom skrivelse till regeringen den 22 september 1977 föreslagit inrättandet av en exportfond som skall bistå mindre företag med krediter av högst två års löptid. Fonden skulle tillföras ett statsanslag på 100 milj. kr. och beviljas en statlig upplåningsgaranti om 200 milj. kr.

Sveriges Investeringsbank skulle förvalta fonden i samarbete med

de enligt förslag till stiftelser omvandlade företagareföreningarna. Ärendet bereds för närvarande inom regeringskansliet.

4.4.8 Språkkunskaperna i näringslivet

Det är omvittnat från flera håll att språkkunskaperna i näringslivet ofta är bristfälliga. Kännedomen om tekniska och kommersiella termer liksom förmågan att föra en affärsdiskussion på främmande språk är många gånger otillräcklig. Detta gäller inte enbart de mindre företagen, men det vållar säkerligen mest problem där eftersom det ofta inte finns någon annan i företaget att fråga till råds. Språksvårigheterna gäller särskilt tyska, franska, spanska och ryska medan kunskaperna i engelska generellt sett torde vara bättre.

Eftersom de tre förstnämnda språken är handelsspråk i stora delar av världen är det uppenbart att vår export blir lidande om inte export-säljarna kan kommunicera ordentligt med de potentiella kunderna där.

Jag anser att detta är problem som bör närmare studeras för att åtgärder skall kunna vidtas i syfte att öka kunskaperna i främmande språk i företagen och då särskilt på det kommersiella och tekniska området.

Riksdagen godkände år 1976 (prop. 1975/76: 100 bil. 12 sid. 35 f, NU 1975/76: 36, rskr 1975/76: 199) ett förslag om statligt finansiellt stöd till vidareutbildning i internationell marknadsföring. De utbildningsåtgärder som vidtas till följd av detta beslut administreras av SE som till sitt förfogande har ett rådgivande organ, delegationen för vidareutbildning i internationell marknadsföring. Det bör kunna åligga delegationen att uppmärksamma problemen kring de bristande språkkunskaperna inom småföretagen samt att lägga fram förslag till SE om lämpliga åtgärder för att komma till rätta med dem. Om riksdagen inte har något att invända däremot bör åtgärderna kunna vidtas med hjälp av de medel som finns anvisade under elfte huvudtitelns reservationsanslag B 4. Utbildning i internationell marknadsföring m. m.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för Sveriges turistråds insatser för företagen inom turistnäringen som jag har förordat,
2. godkänna de riktlinjer för statliga exportfrämjande insatser som jag har förordat,
3. till *Exportfrämjande åtgärder* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1977/78 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 700 000 kr.,
4. för budgetåret 1977/78 till *Exportfrämjande åtgärder* överföra 1 100 000 kr. från reserverade medel under reservationsanslagen B 4. Utbildning i internationell marknadsföring m. m.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Nuläge och förslag rörande servicenäringarna	3
2.1 Dagligvaruhandeln m. m.	3
2.2 Turism samt hotell- och restaurangfrågor	4
2.3 Vissa allmänna kreditstöds- och rådgivningsfrågor	6
3 Exportfrämjande insatser	8
3.1 Befintligt statligt exportstöd till småföretag	8
3.1.1 Sveriges exportråd	8
3.1.2 Handelssekreterare, beskickningar och handelskam-	
mare	9
3.1.3 Projektverksamhet	10
3.1.4 Utbildning i internationell marknadsföring	11
3.1.5 Exportfinansiering	11
3.2 Sveriges exportråds anslagsframställning för budgetåret	
1978/79 vad avser åtgärder för småföretagen	12
3.3 Sveriges exportråds kampanj för att öka exporten	14
3.4 De svenska handelskamrarnas exportfrämjande verksamhet	14
3.5 Exportfinansiering	15
3.5.1 Förslag om ändring av exportkreditstödet	15
3.5.2 Förslag om tillskapande av en exportfond	15
4 Föredraganden	16
4.1 Inledning	16
4.2 Finansieringsstöd och rådgivning för företag inom service-	
näringarna	18
4.3 Turistnäringen	20
4.4 Exportfrämjande åtgärder	22
4.4.1 Inledning	22
4.4.2 Uppsökande verksamhet	23
4.4.3 Undersökande verksamhet	24
4.4.4 Genomförande verksamhet	24
4.4.5 Sveriges exportråds exportkampanj	28
4.4.6 Regional anknytning i Sverige	28
4.4.7 Exportfinansiering	30
4.4.8 Språkkunskaperna i näringslivet	31
5 Hemställan	31